

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

ТНПУ

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Володимира ГНАТЮКА

ТЕНДЕНЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ У СЕРЕДНІЙ І ВИЩІЙ ШКОЛАХ

МАТЕРІАЛИ

II Всеукраїнської науково-практичної конференції

30 листопада 2023 року

Тернопіль

УДК 37.016:82.0

*Рекомендовано до друку вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(протокол № 7 від 19 грудня 2023 р.)*

Рецензенти:

Вільчинська Т.П. – доктор філологічних наук, професор, декан факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Островська Г.О. – доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та методики навчання Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;

Слижук О.А. – кандидат педагогічних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України.

Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 30 листопада 2023 року / за заг. ред. Н. Р. Грицак. Тернопіль: Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, 2023. 318 с.

У збірнику подано матеріали доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах».

Для науковців, викладачів, докторантів, аспірантів, здобувачів вищої освіти та вчителів закладів середньої освіти. Матеріали опубліковано в авторській редакції.

ЗМІСТ

**ВЗАЄМОДІЯ ТРАДИЦІЙНИХ І НОВІТНІХ МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ
У СЕРЕДНІЙ І ВИЩІЙ ШКОЛІ**

Бабійчук Тамара Василівна	9
Використання прийомів розвитку критичного мислення (роман «Маруся Чурай» Л.Костенко в ЗФПО)	
Божаківська Мирослава Олександрівна	13
Аксіологічний аспект вивчення літератури	
Бондар Роксолана Іванівна	16
Використання інтерактивних технологій на уроках української мови та літератури	
Борщук Людмила Михайлівна	20
Свято, яке завжди з тобою (за повістю Ульфа Старка «Маленька книжка про любов»)	
Бродюк Юлія Миколаївна	24
Культурологічна модель вивчення творчості Р.М. Рільке на уроках зарубіжної літератури	
Буряк Зоряна Степанівна	28
Використання наочності на уроках зарубіжної літератури	
Давидюк Людмила Володимирівна	32
Про переклад, перекладачів і не тільки... (урок-дослідження «Перекладач як митець» (на матеріалі оповідання Артура Конан Дойла «Пістрява стрічка»)	
Івахно Наталія Олексіївна	36
Вивчення топонімів у взаємозв'язку з ціннісно-цільовими програмами персонажів (на матеріалі художніх творів для 10 класу)	
Ізергіна Наталія Володимирівна	38
Взаємодія технології майндмепінгу з традиційними методами та прийомами у процесі вивчення зарубіжної літератури	
Карач Наталія Миронівна	42
Використання інноваційних технологій на заняттях української літератури	
Козлов Антон Вікторович	46
Вивчення екзистенційних аспектів епічних творів кобо абе у вищій школі	
Мельничин Наталія Ігорівна	49
Поєднання традиційних і новітніх методів та прийомів під час проведення уроку літератури рідного краю на прикладі науково-просвітницької діяльності К. Сосенка	
Михайлова Оксана Антонівна	53
Інноваційні технології як альтернатива традиційній системі навчання	
Наумович Яна Ярославівна	56
Використання квест-технологій на уроках української літератури	

Негодяєва Світлана Анатоліївна, Семенів Наталія Любомирівна	63
Літературознавчий діалог з текстом на уроках літератури в 5-6 класах (на матеріалі впровадження модельної навчальної програми інтегрованого курсу «Література» освітньої системи «Ліга крилатих»	
Расевич Любов Петрівна	67
Міжпредметні зв'язки з музикою як засіб формування естетичної компетенції школярів (на матеріалі уроків української літератури у 8 класі)	
Сидоренко Юлія Олександрівна	72
Образно-міфологічний аналіз драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» на уроках української літератури	
Скоморовська Наталія Богданівна	76
Використання метафори у шкільному аналізі епічного твору	
Скуратко Тетяна Миколаївна	79
Проектна діяльність у системі підготовки вчителя-словесника	
Степаненко Олена Костянтинівна	83
Роль фахової періодики в оптимізації процесу вивчення зарубіжної літератури в школі	
Ткачук Олександр Миколайович	87
Використання міфокритики під час вивчення творчості Т. Шевченка у вищій школі	
Черниш Наталія Володимирівна	89
Прийоми навчання, які спрямовані на розвиток творчих здібностей школярів	
Ягнич Мар'яна Євгеніївна	93
Від класики до кіберпростору: вебквест як інноваційна технологія вивчення літератури в школі	
Яценко Таміла Олексіївна	96
Інтегрований курс літератур у реаліях нуш: зміст та особливості вивчення	
МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОГО КУРСУ ЛІТЕРАТУРИ	
Базиченко Вікторія Вікторівна	101
Формування медіаграмотності та медіакомпетентності здобувачів освіти на уроках української літератури	
Бак Ольга Дмитрівна	105
Медіаграмотність як складова сучасного курсу літератури	
Гич Галина Миколаївна	109
Клаптярка (печворк) як елемент інформаційно-методичного забезпечення уроку	
Гудз Марія Степанівна	112
Використання міжпредметних зв'язків на уроках української літератури у 5 класі НУШ як ефективний спосіб формування медіаграмотності учнів	
Зарихта Ольга Володимирівна	116
Упровадження елементів медіаосвіти на уроках української мови й літератури	
Ісаєва Олена Олександрівна	119

Вивчення зарубіжної літератури у школі крізь призму протидії пропаганді у сучасному світі	
Караван Марина Олексіївна	125
Формування медіаграмотності студентів на заняттях української літератури	
Мельник Анжела Олегівна	128
Роль соціальних медіа у професійному розвитку вчителя зарубіжної літератури	
Мишаківська Лідія Сергіївна	132
Медіаграмотність як складова сучасного курсу літератури	
Паламар Світлана Павлівна, Кравчук Наталія Сергіївна	133
Застосування інформаційно-комунікаційних технологій на уроках літературного читання: виклики та ризики	
Ткаченко Вікторія Іванівна	137
Медіаграмотність на уроках літератури	
Сава Ірина Богданівна	140
Розвиток емоційного інтелекту на уроках української літератури	
Цінько Світлана Василівна	143
Формування медіаграмотної особистості на уроках української літератури	
Чіпак Юлія Василівна	146
Методи і прийоми формування медіаграмотності на уроках української літератури	

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЙ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Бартіш Світлана Володимирівна	152
Література для дитячого читання: класичні критерії відбору крізь призму сучасних реалій	
Бойко Олександра Іванівна	156
Погляди Михайла Старицького на українську літературну мову	
Блозва Ольга Андріївна	158
Культура літературного читання, усвідомлення, виховання	
Гатеж Тетяна Володимирівна	163
Оновлене вивчення літератури: сучасні тенденції та перспективи	
Грицак Наталія Русланівна	166
Шкільний підручник з літератури як форма концептуалізації читацько-учнівського досвіду в умовах воєнного стану в Україні	
Дев'ятко Наталія Володимирівна	171
Ініціальний потенціал повісті Ніни Бічуї «Шпага Славка Беркути»	
Желізко Юлія Вікторівна	175
Непрості, але потрібні історії (читання під час війни в середній та вищій школах)	

Зборівська Оксана Мирославівна	
Криза української ідентичності в романі «Дім для Дома» Вікторії Амеліної	
Клименко Жанна Валентинівна	186
«Маленька книжка про любов» Ульфа Старка як велике книготерапевтичне диво для українських школярів	
Копчак Ірина Василівна	195
Сучасний урок зарубіжної літератури	
Лановик Мар'яна Богданівна, Лановик Зоряна Богданівна	199
Проблеми модернізації національної системи освіти на тлі викликів сьогодення	
Любінецька Марія Ігорівна	203
Тема війни на уроці літератури рідного краю (на прикладі роману Р. Андріяшика «Люди зі страху»)	
Опришко Наталя Олексіївна	206
«Зарубіжна література» (українська) для студентів-іноземців підготовчого відділення: візія і структура курсу	
Пангелова Марія Борисівна	210
Уроки позакласного читання в системі літературної освіти	
П'єнтак Ганна Іванівна	212
Вплив творів музики і літератури на розвиток самопізнання підлітків	
Скиба Ольга Володимирівна, Чередніченко Тетяна Миколаївна	217
Стан вивчення творів весільної тематики у закладах середньої загальноосвітньої школи (аналіз програм, підручників з української та зарубіжної літератур для 10–11 кл.)	
Склярова Ірина Вікторівна	225
Жінка у літературі: символіка та роль в творчості євгена плужника	
Скуратко Тетяна Миколаївна, Панасюк Алла Михайлівна	228
Виховний потенціал уроків літератури рідного краю (до вивчення творчості Володимира Гжицького)	
Слижук Олеся Алімівна	232
Аспекти формування предметної компетентності у процесі вивчення сучасної української літератури у гімназії	
Токмань Ганна Леонідівна	236
Теорія професора Миколи Корпанюка як основа методики вивчення мілітарних мотивів на уроках української літератури у школі	
Трофимюк Олеся Юріївна	239
Особливості вивчення творчості поетів-шістдесятників у вищій школі	
Церковняк-Городецька Олеся Георгіївна	242
Сучасна воєнна література як складова шкільної програми	
Юркова Оксана Федорівна	243
«Захар Беркут» – історія про минуле з відголосом про майбутнє	

ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Авраменко Олег Ярославович	247
Концепт радості як основа вивчення літератури у школі (на прикладі роману Елеонор Портер «Поліанна»)	
Бондаренко Анастасія Сергіївна	251
Патріотичне виховання школярів у процесі втілення освітнього волонтерського проєкту «Україні потрібен кожен» (на матеріалі громадської діяльності Надії Сеньовської)	
Благодарська Соломія Анатоліївна	254
Урок-екскурсія як різновид вивчення творчості Степана Будного	
Град Роман Ярославович	256
Казка «Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер» Ернста Гофмана: сучасна інтерпретація на заняттях літератури у закладах вищої освіти	
Демидась Юлія Михайлівна	259
Шляхи аналізу лірики василя герасим'юка на уроках літератури рідного краю	
Джинджириста Соломія Василівна	262
Особливості вивчення творчості Богдана Бастюка на уроках літератури рідного краю в школах Тернопільщини	
Зубренко Давид Сергійович	264
Специфіка аналітичного осмислення персонажів з особливими потребами на уроках літератури	
Ковтуненко Владислав Олександрович	267
Імагологічні аспекти у вивченні художнього твору на уроках зарубіжної літератури	
Крот Ліна Яківна	270
Можливості використання соціальних мереж на уроках зарубіжної літератури в 5 класі	
Куземко Наталія Миколаївна	274
Удосконалення навичок «close reading» на уроках позакласного читання (на прикладі роману М. Кідрука «Не озирайся і мовчи»)	
Лісова Зореслава-Ольга Василівна	278
Образ Богородиці в українській поезії XVII століття в аспекті морально-етичного виховання учнів	
Метельська Марія Сергіївна	280
Використання інноваційних технологій на уроках української літератури	
Савчук Тетяна Сергіївна	283
Джерела і шляхи вивчення життєпису Ганни Костів-Гуски на уроках літератури рідного краю	
Січкарук Оксана Віталіївна	286
Екранізація художніх творів як засіб комунікації учнів із художнім текстом	
	289

Скребньова Юлія Петрівна	
Репрезентація кулінарного дискурсу у книзі Марії Матіос «Кулінарні фіглі»	
Скрипка Антоніна Сергіївна	294
Ефективність організації віртуальних екскурсій на уроках вивчення біографії письменника у 10–11 класах	
Ткачук Каріна Сергіївна	297
Особливості вивчення казки на уроках літературного читання	
Угрин Марія Вікторівна	300
Творча постать дарії віконської на уроках літератури рідного краю	
Філіпенко Соломія Юріївна	
Розвиток емоційного інтелекту учнів при вивченні повісті «Сіроманець» Миколи Вінграновського	303
Федор Наталя Іванівна	
Використання критико-біографічних нарисів Осипа Маковця під час вивчення біографії українських письменників у шкільному курсі	307
Хиляк Оксана Володимирівна	309
Реалізація принципу діалогу на уроках зарубіжної літератури	
Шпитчук Діана Василівна	
Штучний інтелект в освіті: можливості та виклики	312
Нестерчук Катерина Миколаївна	315
Текстові лакуни у художніх творах як дидактичний потенціал літературного аналізу	

**ВЗАЄМОДІЯ ТРАДИЦІЙНИХ І НОВІТНІХ МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ
У СЕРЕДНІЙ І ВИЩІЙ ШКОЛІ**

Бабійчук Тамара Василівна,
*кандидат педагогічних наук,
викладач-методист,
Бердичівський педагогічний фаховий коледж*

**ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙОМІВ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО
МИСЛЕННЯ (РОМАН «МАРУСЯ ЧУРАЙ» Л.КОСТЕНКО В ЗФПО)**

Критичне мислення, на думку О. Пометун, «це комплекс мисленневих операцій, що характеризується здатністю людини аналізувати, порівнювати, синтезувати, оцінювати інформацію з будь-яких джерел; бачити проблеми, ставити запитання; висувати гіпотези та оцінювати альтернативи; робити свідомий вибір, приймати рішення та обґрунтовувати його» [1]. Сьогодні нова українська школа зобов'язана розвивати критичне мислення учнів, що є, як бачиться нам, державним замовленням, особливо важливим у час інформаційної війни проти московських загарбників.

Подаємо приклади фрагментів заняття, присвяченого роману у віршах «Маруся Чурай» Ліни Костенко, на якому доцільно використати окремі прийоми, що сприяють становленню і формуванню критичного мислення.

Установити послідовність появи уривків у творі. Пояснити один із них.

1. *А хто ж би ще труїв Бобренка Гриця? / Кому він ще так знівечив життя?* 2. *Чужа душа – то тихе море сліз. / Плювати в неї – гріх тяжкий, не можна.* 3. *Вона піснями виспівала душу. / Вона пісні ці залишає нам.*

4. *Пішов на смерть і повернувся в думі, / І вже тепер ніхто його не вб'є.*

5. *Життя – така велика ковзаниця. / Кому вдалось, не падавши, пройти?*

6. *Чи думав Байда про такого внука, / Що зрадить славу прадіда свого?*

7. *Усе комусь щось пишуть на догоду / Та чечевіці хочуть, як Ісав.*

Плакат думок. Кожна група студентів (5 груп по 5 чоловік) отримує аркуш А4 з текстом (уривок з роману). Завдання: записати зліва питання до тексту, а справа – коментарі. Після певного часу група озвучує результати роботи.

1. *Від того кидався берега до того. / Любив достаток і любив пісні. / Це як, скажімо, вірувати в Бога / І продавати душу сатані.* 2. *Що ж це виходить? Зрадити в житті / Державу – злочин, а людину – можна?!* 3. *Звитяги наші, муки і руїни / Безсмертні будуть у її словах. / Вона ж була як голос України, / Що клекотів у наших корогвах!* 4. *Наш батько – з тих, що умирали перші. / А Гриць Бобренко – з тих, що хочуть жити.* 5. *Хто – за Богдана, хто – за короля. / А він – за тих, которі не проти.*

Орієнтовні стислі відповіді:

1. Питання (А можна водночас любити достаток і пісні?), коментар (Треба гармонійно поєднувати в собі і матеріальне, і духовне, не робити різких спонтанних переходів, хитань). 2. Питання (Чи потрібне покарання за зраду людини?), коментар (Зрада – це злочин; будь-який злочин мусить бути покараним, інакше є небезпека його повторення). 3. Питання (Чи знаємо ми поіменно своїх митців-патріотів?), коментар (Слід гордитися талантом, допомагати йому, адже це особлива людина, яка робить нас і світ кращими).

4. Питання (Чому Марусина мати так протиставляє Гордія Чурая і Грицька Бобренка? Невже Грицько під час походів був боягузом?), коментар (На жаль, таких, як Гордій Чурай, у нас небагато. Багато більше Грицьків. Тому й живемо на Богом даній землі не так, як хотілось би). 5. Питання (Як можна трактувати ці слова: чи як вибір Вишняком «золотої середини», чи як абсолютно цинічне вміння пристосовуватися до умов, його «вміння жити і виживати» за будь-яких обставин?), коментар («Філософська» позиція Вишняка, здається, вічна і сьогодні напрочуд живуча; між іншим, це могло стати в подальшому девізом життя і самого Грицька, якби не самогубство).

Фішбоун. Проблемне питання (голова риби): Хто винен у смерті Гриця? Верхні кісточки – це імена винуватців; нижні – це приклади з твору, що підтверджують думку; хвіст – це висновок. Працюють у парах або по трое-четверо. Озвучення двох-трьох робіт обов'язкове.

Орієнтовні стислі відповіді:

1. Гриць, адже зрадив кохану, яка вірно чекала; зрозумівши безвихідь (йому несила бути з Галею), хлопець добровільно випиває зілля, приготовлене Марусею для себе. 2. Бобренчиха, яка психологічно тиснула на безвольного сина, навіть шантажувала його, зокрема спадщиною. 3. Галя, яка була «глуха до пісні» і жила, переймаючись лише «шлунковими» інтересами, не цікавилася нареченим як людиною, зневажала Марусю, чим завдавала нестерпного болю хлопцеві. 4. Маруся, яка не допомогла Грицькові, коли той прийшов до неї, а сказала: «Вибирай», тобто наказала самостійно робити вибір, а він же був роздвоєний, не був готовим відповідати за свої вчинки.

Шість капелюхів. Це загальновідомий, надзвичайно популярний серед студентів прийом розвитку паралельного мислення, що дозволяє розглянути конкретну ситуацію з різних сторін. Для «власника» червоного капелюха, наприклад, задалегідь виписуються на окремому листку назви почуттів, що їх може викликати читання художнього твору (наприклад, захоплення, гордість, радість, здивування, жаль, сум, недовіра, презирство тощо).

Орієнтовні стислі відповіді:

Білий капелюх (повний перелік подій, що відбуваються в романі). Червоний капелюх. Була вражена поведінкою Марусі на суді. Це по-благородному: відступити від захисту своєї честі, якщо це треба зробити ціною тільки оганьблення мертвого. Жаль егоїста Грицька, який приходить до зрадженої ним Марусі нібито перепрошувати, а насправді виправдати своє відступництво. Захоплена Іваном Іскрою, який самовіддано захищає Марусю в суді, який, здолавши усі небезпеки, встигає привезти універсал від гетьмана. Поважаю дяка за його мудрість, делікатність. Чорний капелюх. Скільки несправедливості: народну піснетворку несправедливо засудили до страти. Натовп не тільки не захищає Марусю – натовп чекає «видовищ»: іде дивитися на страту. Маруся, яка готова була стати літописцем народу, помирає. Гине шляхетний Іван Іскра, як і гордий, несхитний Гордій Чурай. Торжествують Вишняки, Горбані. Жовтий капелюх. Марусина совість чиста, незаплямована. Високим і світлим було взаємне кохання Гордія і Ганни Чураїв – Марусиних батьків. На світі, на щастя, є

благородні і сміливі Івани Іскри, делікатні інтелектуали-дяки, мудрі і справедливі Хмельницькі, принципові Пушкарі, добрі і працьовиті Галерники. Зелений капелюх. Пропонуємо розглянути глибше причину Грицькової зради, передчасної Марусиної смерти, деградації натовпу, причину відсутності в нас «великої книги нашого народу». Синій капелюх. Твір учить жити так, як личить людині; у всіх ситуаціях залишатися порядними, сильними, чесними. Роман «Маруся Чурай» подобається молоді, читається легко, хоча проблематика його серйозна і потребує напруженої роботи думки. Через волонтерів передала знайомому-воїну, що сьогодні на передовій, листок з афоризмами з роману; отримала подяку по мобільному. Мені здається, що наші хлопці потребують суперових художніх книг українською мовою, а роман «Маруся Чурай» Ліни Костенко саме таким є.

ПРЕС. Питання: Чому цензура не давала дозвіл на друк роману «Маруся Чурай»? Відповіді за схемою Я вважаю, що, адже... Наприклад.. Отже..

Орієнтовні стислі відповіді: Я вважаю, що ідейні захисники тоталітарної держави одразу зрозуміли значення цього твору в духовному житті українського народу, адже в романі названо такі важливі питання, як історична пам'ять, любов, вірність і зрада, благородство і нищість, щирість і користолюбство, митець і натовп. Так, наприклад, Б.Хмельницький, пишучи універсал про помилування Марусі Чурай, керується тим, що, по-перше, треба берегти кожне життя, бо воно безцінне, а надто зараз, коли йде війна, по-друге, стратити Марусю, з піснями якої козаки йшли в походи і перемагали, – це злочин духовного виміру. Отже, коли ми, українці, хочемо мати майбутнє, слід багато працювати над власними моральними переконаннями. А допоможе нам у цьому Ліна Костенко зі своїм, на мою думку, вічним твором про легендарну піснетворку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пометун Олена. Як розвивати критичне мислення. URL: <http://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2/>.

Божаківська Мирослава Олександрівна,
*викладач української мови і літератури,
зарубіжної літератури,
Галицький фаховий коледж
імені В'ячеслава Чорновола*

АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ

Людський розум схильний до однієї глибинної вади: щоб він усвідомив цінність чогось, його треба цього позбавити.

Амелі Нотом

Щоб людина була життєстійкою, вправно долала перешкоди і труднощі, потрібен сенс, глибинний зміст існування. Мова йде про цінності, про те, що визначає нашу ідентичність. Життя згідно з цінностями допомагає почуватися комфортно з собою і збільшує відчуття щастя. Така людина не знеохотиться невдачами, не зламається, коли зустрине труднощі на своїй життєвій дорозі. Цінності допомагають іти вперед з миром і радістю в серці, незалежно від того, що відбувається, тому життя згідно з цінностями є необхідним для будування стійкості та незламності.

Існує окрема наука: аксіопсихологія – це галузь психологічної науки, у межах якої досліджують структуру й особливості ціннісно-сислової сфери особистості. Тобто, аксіологія – наука про цінності, учення про природу духовних, моральних, естетичних та інших вподобань людини, їхню визначеність соціокультурними чинниками, потребами, мотивами, цілями особистості. Аксіологія виховання – орієнтація на цінності, що сприяють задоволенню потреб людини та відповідають особистим запитам і нормам у певній історичній та життєвій ситуації [1].

Цінності – це ті потаємні життєві смисли, без яких неможливе якісне людське існування, гідне задоволення потреб, напрям руху по житті, мета і завдання особистості, призначення людини. Особа, яка виявила, обрала власні цінності за покликом серця, живе згідно обраних цінностей, росте і розвивається, реалізовується, – стає особистістю. [2, 3].

Незламні чи життестійкі люди знаходять покликання й присвячують себе тому, що дає їм мету та смисл життя. Наявність значущої мети може спричинити стрес і біль у короткостроковій перспективі, але в довгостроковій перспективі має сенс. Люди, які мають мету, відчувають менше тривоги та стресу; вони виживають за будь-яких умов. [4]. Ми спостерігаємо за такими людьми сьогодні, бо вони учасники війни і їм доводиться долати жахливі умови, нестачу сну чи їжі, переживати смерті своїх побратимів, поранення, бути сильними, тримати стрій. В тилу також треба знаходити в собі сили допомагати, бути підтримкою, опорою всім, хто поруч. Джерелом сили і енергії стає духовність, ціннісна основа душі. Саме тому варто виявляти і знати, декларувати і плекати власні цінності, бо це запорука життя, життестійкості.

Якщо дорослим варто лише нагадати про цінності, дати час на переосмислення, то учням чи студентам треба почати роботу над внутрішніми процесами по вияву цінностей у своєму житті. Література – це благодатний матеріал, який допомагає зрозуміти себе, пізнати себе і виявити те, що тобі відгукується найбільше. Ця робота проводиться чи не на кожному занятті з літератури, адже можна покроково через риси характеру прийти до більш значущого – життєвих цінностей. Для студентів чи учнів старшої школи передбачати слід роботу по декларуванню та переосмисленню життєвих цінностей, розуміння, що це той клей, який єднає родину, колектив, будь-яку спільноту, бо без узгодження по цінностях немає співпраці, співдії [5, 6].

Програма зарубіжної чи української літератури рясніє художніми творами, які можуть стати основою у роботі з вияву чи визначення цінностей. Наприклад, твір Еліно́р Портер «Полліанна» стає для п'ятикласників відкриттям, бо виявляється треба в будь-якій ситуації знайти таке, з чого можна було б порадіти. Джек Лондон у творі «Жага до життя» дає ствердну відповідь на те, що найбільшою людською цінністю є саме життя. Твори для учнів 7 класу доводять, що за життя варто боротися до останнього: Дж. Олрідж «Останній дюйм», новели О. Генрі, Рюноске Акутагави, Айзека Азімова. Філософські твори для учнів 8-9 класів дають можливість з'ясувати глибинний

смысл існування на прикладі героїв таких творів: «Маленький принц» А. де Сент-Екзюпері, Р. Баха «Чайка Джонатан Лівінгстон»; Дж. Остін «Гордість і упередження», «Джейн Ейр» Ш. Бронте, «Гобсек» О. де Бальзака, «Ляльковий дім» Г. Ібсена, «Пігмаліон» Б. Шоу тощо. Закінчуючи навчання у середній школі, учні вже знають який твір їм запам'ятався найбільше, який герой став улюбленим і чому. Важливо акцентувати на тому, яка саме «суперсила» була в того чи іншого героя, чим він керувався, яким був. Саме відповіді на ці запитання стануть в подальшому основою для становлення аксіологічного аспекту молоді особистості.

Програма 10-11 класів дає величезні можливості для того, щоб проаналізувати пласт класичної літератури й отримати відповідь на питання: що для мене є важливим? Яку рису характеру я хочу перейняти від героя? Відповіді на поставлені запитання стануть основою для визначення цінностей у своєму житті як внутрішньої готовності до активних дій. Завдяки виробленій системі цінностей особистість стає зрілою, бо завжди має вектор для свого росту і розвитку.

Отож, життєві цінності – це погляди і переконання, яких людина дотримується, на які опирається, які стають її силою і стійкістю, роблячи її незламною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гусак Н., Чернобровкіна В., Чернобровкін В., Максименко А., Богданов С., Бойко О. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс: посібник з проведення тренінгу. Київ: Нац. ун-т «КиєвоМогилянська академія», 2017.

2. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 456 с.

3. Чепелева Н.В., Рудницька С.Ю. Психологічна характеристика особистості, здатної до самопроекування. *Педагогіка і психологія*. 2018. № 1. С. 71 – 77 .

4. Чепелева Н.В., Рудницька С.Ю., Гуцол К.В. Теоретикометодичні основи та структурно-змістові складові програми тренінгу наративної компетентності особистості. Актуальні проблеми психології. 2020. Вип. 12. Т.2.

5. Чиханцова О., Гуцол К. Психологічні основи розвитку резильєнтності особистості в період пандемії Covid-19 : практичний посібник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут психології імені Г.С. Костюка. Київ, 2022. 128 с.

6. Штепа О.С. Диспозиційна модель особистісної зрілості: автореф. дис ... канд. психол. наук: 19.00.05. Київ : Б.в., 2006. 17 с.

Бондар Роксолана Іванівна,
*вчитель української мови та літератури,
Черниховецький ліцей I-III ступенів
Збаразької міської ради*

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Відповідно до вимог Державного стандарту середньої загальної освіти однією з найважливіших проблем викладання української літератури є розвиток мовної, мовленнєвої компетентностей учнів. Діяльність учителя-словесника повинна спрямовуватись на формування національної інтелігенції, виховання обдарованої особистості, здатної самостійно діяти й приймати рішення у будь-яких ситуаціях [1]. «Найдосвідченіший педагог ніколи не повинен спинятися на досягнутому, бо якщо немає руху вперед, то неминуче починається відставання.» – В.О. Сухомлинський. Дати дітям якісні знання, навчитися ними користуватися у житті та самостійно їх здобувати, працювати у команді, приймати рішення – одне із головних завдань, над якими працює сучасний педагог. Саме тому використання інтерактивних технологій на уроках словесності – це та форма співпраці, де учитель та учень є рівноправними суб'єктами навчального процесу.

Роль інтерактивних методів навчання полягає у тому, що це:

- суттєве доповнення до системи методів навчання;
- «панацея», що вирішує проблеми навчального процесу;
- інструмент, що дозволяє значно урізноманітнити достатньо однотипну форму пізнання оточуючої дійсності;
- якісно інший підхід до організації навчальної діяльності.

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну передбачувану мету: створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, проведення дискусій, спільне вирішення тієї чи іншої проблеми на основі аналізу відповідної ситуації [2].

Дослідники О. Пометун та Л. Пироженко зробили висновки, що інтерактивне навчання є сукупністю технологій. Автори розподіляють 113 інтерактивні технології на чотири групи залежно від мети заняття та форм організації навчальної діяльності учнів: 1) інтерактивні технології кооперативного навчання (організація навчання в малих групах, об'єднаних спільною навчальною метою); 2) інтерактивні технології колективно-групового навчання – технології, що передбачають одночасну спільну (фронтальну) роботу всього класу; 3) технології ситуативного моделювання – побудова навчального процесу за допомогою залучення учнів до гри, передусім, ігрове моделювання явищ, що вивчаються; 4) технології опрацювання дискусійних питань – широке публічне обговорення якогось суперечливого питання. [3]

Ефективність навчання значною мірою залежить від умінь вчителя обрати метод чи прийом навчання в конкретних умовах для кожного уроку, застосувати технології, які б спроєктували кінцеві якості учня [4]. Окрім того це теж копітка домашня робота учня з різноманітним матеріалом та різними джерелами інформації.

Пропонуємо декілька прийомів використання інтерактивних технологій на уроках літератури.

«Інтелектуальна розминка». Підбираємо декілька запитань для розмірковування, які допомагають налаштуватися учням на подальшу роботу.

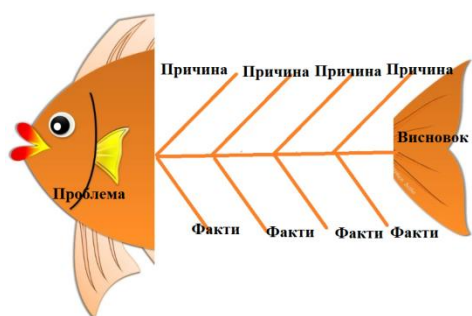
«Пінг-понг». Двом учням пропонуємо по черзі задавати один одному запитання з вивченої теми.

Метод «Чиста дошка». Перед уроком на дошці записуємо запитання. Якщо учні дали правильну відповідь на запитання, можуть його витерти. Результативність буде бездоганна лише тоді, коли дошка буде невідомою.

«Лицарський турнір». Учень виходить до дошки «на поєдинок» із вчителем, у ході якого по черзі дають відповіді на поставлені один одному запитання. Запитання мають бути стислими, відповіді – короткими.

«Впізнай мене». Деяким учням пропонуємо виступити від імені письменників або ж героїв їхніх творів, при цьому не називаючи їх. Інші повинні відгадати прізвище тих, кого зображують.

«Подвійний щоденник». Використовуємо під час характеристики образів художніх творів. До певної риси характеру літературного героя учні виписують із тексту твору цитату, яка підтверджує її.

із тексту твору цитату, яка підтверджує її.

Метод «Фішбоун». Допомагає систематизувати знання учнів з теми уроку. Схематично на дошці малюємо скелет риби. Там, де голова, записуємо проблемне питання.

На верхніх кісточках учні записують основні поняття теми, на нижніх – суть даних понять, на хвості – відповідь на поставлене проблемне питання.

«Створення реклами за прочитаним твором». Сприяє залученню учнів до самостійної роботи та розвиває вміння презентувати свої самостійно здобуті знання.

«Добери музику». Потрібно підібрати мелодію/пісню до вірша або уривка з твору. Такі завдання пропонують підручника з української літератури О. Калинич та С. Дячок [5].

«Інтерв'ю». Учні обмінюються інформацією з певної теми.

Ток-шоу «Говорять персонажі». Використовуємо в 9-11 класах на прикладах творів Т. Шевченка, П. Мирного, І. Нечуя-Левицького, І. Франка, Лесі Українки, Ольги Кобилянської, В. Підмогильного, Ліни Костенко.

Урок-суд. Учні заздалегідь мають розібрати ролі та підготувати ґрунтовну відповідь щодо своєї позиції. Можна розіграти на прикладі «Катерини» Т. Шевченка, «Тараса Бульби» М. Гоголя та «Я (Романтика)» М. Хвильового.

Останні п'ять прийомів потребують творчого підходу для отримання бажаного результату.

На уроках української мови й літератури домашнє завдання пропонуємо виконати учням у трьох часових вимірах: на наступний урок, рік і на весь вік.

Отже, ігрові технології роблять уроки не тільки цікавими та змістовними, вони допомагають створити неформальну атмосферу, дозволяють учням розкритися, реалізувати навички, отримані під час навчання, розвиватися, створюють конкуренцію, змушують дітей шукати різні шляхи розв'язання поставлених завдань. Якщо використовувати сучасні методи розумно, розвиваючий ефект навчання підвищиться, а спільна праця учнів та вчителя у пошуку істини створить масу позитивних вражень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інтерактивні технології навчання: теорія, досвід: Методичний посібник. / Авт.-уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. 2007.
2. Ампілогова Л. Інтерактивні технології. *Завуч*. 2004. № 30. С. 13-15.
3. Пометун І.О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук. метод. Посібник. Київ : Видавництво А.С.К., 2004. 192 с.
4. Корват С.А. Інноваційні технології навчання у процесі розвитку творчих здібностей учнів на уроках української мови та літератури. [Електронний ресурс]. URL: http://www/nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tvo/2011_2/006.pdf
5. «Українська література» підручник для 6 класу закладів загальної середньої освіти. / Олеся Калинич, Світлана Дячок; за ред. проф. Юрія Ковбасенка. Тернопіль : Астон, 2023. 304 с.

Борщук Людмила Михайлівна,
*вчитель зарубіжної літератури,
Тернопільський академічний ліцей
«Українська гімназія» імені Івана Франка*

СВЯТО, ЯКЕ ЗАВЖДИ З ТОБОЮ (ЗА ПОВІСТЮ УЛЬФА СТАРКА «МАЛЕНЬКА КНИЖКА ПРО ЛЮБОВ»)

Повість Ульфа Старка «Маленька книжка про любов» вивчаємо у 7 класі за оновленою програмою, її опрацювання спрямоване на формування ключових (висловлення суджень щодо важливості духовного збагачення людини, критичних думок про прагматизм у людських стосунках) та предметних компетентностей (дати учням поняття про життя і творчість шведського письменника Ульфа Старка, розвивати навички аналізу художнього тексту, характеристики духовно-емоційного світу персонажів).

Починаємо урок з оригінального привітання, в якому відображається тема:

- Доброго ранку, любі учні! Я сподіваюся, що ваші серця, як і моє, сповнені хвилювання від очікування сьогоднішнього уроку.

На етапі мотивації з метою з'ясування розуміння дітьми понять «свято», «любов», «Різдво» ставлю запитання: який зміст вкладаєте у ці слова? Порівнюємо малюнки-ілюстрації любові та свята, виконані учнями, із зображеннями, створеними штучним інтелектом, роблячи висновок, що більше душі вкладено у малюнки, оскільки вони створені людиною.

«Маленька книжка про любов» – повість-свято. Це твір, що дарує читачеві добро й безмежне тепло в кожному рядку.

З метою активізації мислення, налагодження емоційного інтелекту використовую асоціативні карти. Учні обирають картинку, що асоціюється з темою уроку, й пояснюють, які почуття та емоції вона викликала. Звертаю увагу дітей на мудборд, створений нейромережею, який відтворює святковий настрій.

Наступний етап уроку – ознайомлення з віхами життя письменника.

Щороку у Швеції виходять друком близько 2000 нових дитячих книжок, і майже щоразу серед них – твори Ульфа Старка – одного з найвідоміших

скандинавських авторів. Митець народився в 1944 році у Стокгольмі в сім'ї дантиста. Рано втратив матір, що залишило глибокий слід у його душі. Спогади про своє радісне й сумне дитинство Старк зберіг у собі назавжди. Попри дитячу травму, серце Ульфа не скам'яніло, напевно, в цьому і є успіх його творів. У 1984 році вирішив присвятити себе дитячій літературі. Сьогодні Старк вважається одним із найвідоміших і шанованих дитячих письменників у світі. Ним написано близько 30 книг, які перекладено 25 мовами. У 1998 році отримав скандинавську Дитячу Книжкову премію, а в 2000 році став Лауреатом премії Г. К. Андерсена.

Книги Ульфа Старка – це завжди свято. Ще тільки взявши до рук «Маленьку книжку про любов», звертаємо увагу на чудове видання, вишукані ілюстрації, оригінальний шрифт. Письменник вчить нас цінувати кожную хвилину життя, наскільки важкими не були б обставини. Дія повісті «Маленька книжка про любов» відбувається під час Другої світової війни, напередодні Різдва, але вона показує нам, що це свято повинно бути у душі кожного з нас щодня, бо тепло, любов, доброта не прив'язані до дат у календарі, бо світло має осявати нас зсередини постійно, саме тому Фред, головний герой книги, протистоїть і війні, і холодній зимі, і крижаному серцю директора.

Щоб відчувати настрій дітей після прочитання ними книги та перевірити зміст твору, даю вправу «Коктейль емоцій». Учні розповідають, які почуття викликала у них «Маленька книжка про любов». Акцентую увагу на тому, наскільки відчутно дух Різдва крізь сторінки повісті.

Книга Ульфа Старка актуальна у наш час. Війна проходить крізь усю повість чорним крилом. На етапі роботи з текстом ставлю дітям наступні запитання:

- Які асоціації у вас виникають, коли ви чуєте слово «війна»?
- Знайдіть у творі згадки про війну. Сам Фред неодноразово згадує про неї, адже вона супроводжує його щодня («темні, безрадісні вулиці, бо цієї зими ніде не горіли ліхтарі», «на вікнах – чорні штори, щоб бомбардувальники не заглядали будинки з повітря», «дурна війна», «війна гриміла майже в усій

Європі», «ідіот з чорними вусиками. Це він в усьому винен», видача продуктів за картками, навіть порівняння: «Пенал гупнув додолу, як ручна граната»).

- Назвіть героїв твору. Як вони протистоять війні? (Тато, який вириває Різдво із зубів війни, мама, яка готується принести у світ нове життя, вчителька, яка підтримує дітей, пані-фея, яка дарує шоколадку й парфуми, продавець ялинок, який ділиться прибутком із бідною родиною. Але найперше – Фред, чие ім'я перекладається як «мир»).

- Чи можна сказати, що Фред перемагає війну, хоч вона ще триває? (Так, перемагає її тим, що закохується, і тим, що, попри обставини, зберігає свою дитячу щирість, береже свято у своїй душі).

- Чому ми втрачаємо вміння бачити диво? Може, тому, що губимо здатність радіти простим речам? Втрачаємо бачення світу очима дитини?

- Чи є у повісті дорослий, який не розгубив цієї здатності вірити у диво? (Є, вчителька Фреда Ліна, яка навіть у доповідній записці мамі на Фреда за його вчинок (приклеїв скелету у школі вуса Гітлера) написала, що вона пишалася б таким сином.)

Фред також чекає тата з війни, а поки його немає фізично, він звіряє усі таємниці вентилятору, крізь який чує голос батька. І стається диво – тато приїжджає на Святвечір додому, нехай на один лише вечір, але сім'я разом.

- Поясніть, як ви розумієте слова хлопчика наприкінці твору: «Я на небі»?

Фред перемагає війну тим, що закохується, і тим, що продовжує бути дитиною всупереч обставинам. Світло його душі перемогло зло, як свято Різдва перемогло темряву – на ялинці запалало безліч свічок. Тож зла у світі просто не буде, якщо не загубити у житті вміння бути дитиною.

Щоб не характеризувати персонажа за усталеною схемою та зрозуміти ідейний задум автора – уславлення взаємної підтримки, поваги, порозуміння між дітьми й дорослими, які разом наповнюють святом свій кожен день, ділю клас на групи й даю наступні завдання:

1) «Повербанк персонажа».

- Які складні життєві обставини супроводжують Фреда?

- Де ж у такій ситуації герой бере сили?

2) «Ефект присутності».

Ульф Старк – письменник синестезійний, його образи поєднують запах, звук, колір. Заповніть таблицю і доведіть, що практично на кожній сторінці твору ми відчуваємо атмосферу свята.

3) «Слова, якими потрібно жити». Випишіть із повісті три цитати про любов.

Підведення підсумків уроку покликане допомогти дітям зрозуміти, що є найголовнішим у житті, які цінності справжні, а які – химерні, показати учням, що свято, яке завжди з тобою, – це їхня душа, наповнена любов'ю і добрими помислами.

«Маленька книжка про любов» – це здатність осяяти світ довкола світлом своєї душі, проживати народження Ісусака щодня, а не лише раз у рік. «При всіх захмарних тарифах людське тепло – найдорожче». І неодмінно сяйво справжніх людських сердець, свято Різдва принесе нам таку довгоочікувану перемогу. Нехай пошвидше закінчиться війна і настане мир.

Домашнє завдання даю за вибором: розкрити почуття Фреда до Ельси за допомогою малюнка, музики або вірша. Оскільки твір ще не екранізовано, то актуальним буде написання листа до продюсера фільму: слід переконати його у необхідності екранізації повісті Ульфа Старка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Старк У. «Маленька книжка про любов». Львів: Видавництво Старого Лева, 2023. 112 с.

2. Старк Ульф: «Ви ніколи не зможете заборонити почуття...» Розмова професора Ольги Ніколенко зі шведським письменником Ульфом Старком. *Зарубіжна література в школах України*. 2015. №11. С.3–4.

*Бродюк Юлія Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра української і зарубіжної літератури
та методики навчання
Університет Григорія Сковороди в Переяславі*

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ Р. М. РІЛЬКЕ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Вивчення творчості письменника, його біографії в контексті історичних особливостей часу, в якому жив митець, а також літератури та культури, на наш погляд, має важливе значення. Культурологічний підхід дозволяє глибше зрозуміти твори письменника, їх національну своєрідність та взаємозв'язок із історичними традиціями народу. Питання культурологічної моделі вивчення художнього твору є актуальною методичною проблемою. На сторінках літературного твору письменник відображає конкретну історичну епоху, її культуру, власний світогляд та біографію. Через те, важливу роль у тлумаченні та розумінні художнього тексту відіграє здатність читача узагальнити біографічні, інформаційно-допоміжні матеріали.

Культурологічний підхід в освіті та, зокрема, під час вивчення літератури, досліджували Н. Гоголь, М. Бастун, В. Братко, О. Листопад, С. Машкіна, В. Снегір'ова, Т. Усатенко, Л. Хомич, Т. Шахрай та ін. У працях дослідників доведено, що культурологічний підхід сприяє літературному й загальнокультурному розвитку учнів. Можемо стверджувати, що посилений інтерес до навчання літератури у культурологічному контексті сприяє поглибленню знань учнів про світогляд письменника, важливі події з його життя; діти краще розуміють тематику твору, його проблематику.

Згідно програми із зарубіжної літератури для профільного рівня творчість Р. М. Рільке вивчають в одинадцятому класі, зокрема поезії «Згаси мій зір...», «Орфей, Еврідіка, Гермес», збірку «Сонети до Орфея». Значна увага зосереджена на своєрідності поглядів і поезиці Р. М. Рільке; діалозі ліричного героя з Богом («Згаси мій зір...»); переосмисленні античних міфів у віршах

митця («Орфей, Еврідіка, Гермес», збірка «Сонети до Орфея»); філософському характері і художній довершеності лірики поета.

Вірш «Орфей, Еврідіка, Гермес» Р. М. Рільке написав, коли йому було двадцять дев'ять років. Прообразом Еврідіки стала муза та кохана Лу Андреас-Сальоме. Вона була старша за Р. М. Рільке на чотирнадцять років. Мала неординарну біографію: народилася в Петербурзі у родині французького генерала та німкені; була натхненницею Ф. Ніцше під час створення «Так казав Заратустра»; захоплювала Г. Гауптмана, З. Фрейда. Стосунки між Р. М. Рільке та його обраницею тривали чотири роки і завершилися трагічним розривом. У багатьох віршах поет звертається до своєї коханої, але саме поезія «Орфей. Еврідіка. Гермес» стає епітафією його почуття. Орфей, змальований Р. М. Рільке в цьому вірші, невпевнений, слабкий у своїй вірі. Саме це, на думку поета, стало головною причиною поразки героя, втратою ним своєї коханої Еврідіки.

Для глибшого розуміння авторської позиції слід звернутися до античного контексту вірша. Доречно буде нагадати одинадцятикласникам легенду про Орфея й Еврідіку. Відомо, що у давньогрецькому міфі Гермес йде попереду закоханих. Варто запитати в учнів, чому, на їх думку, Р. М. Рільке змінює композицію: попереду йде Орфей, а Гермес супроводжує Еврідіку? У вірші звертає на себе увагу реакція Еврідіки на слова Гермеса «А він таки оглянувсь». Дівчина лише «безтямно й тихо запитала: «Хто?» [5, с. 113]. Пізнавши смерть, кохана стала чужою для земного Орфея. Саме тому Гермес веде за руку Еврідіку, а не йде попереду, як це змальовано у міфі. Р. М. Рільке акцентує увагу на близькості героїні та підземного світу.

Аналізувати на уроці поезії зі збірки «Сонети до Орфея» варто з урахуванням біографічного контексту. Слушно акцентувати увагу учнів на останньому періоді творчості письменника (1913-1926). Р. М. Рільке тяжко переживав трагедію Першої світової війни, безглузду загибель людей та руйнування культурних пам'яток. Ці події посилили відчуття трагізму, втрати світової гармонії, хаосу та безнадії в поезії митця. Вірші Р. М. Рільке пронизує

передчуття, а потім констатація потрясінь і величезних змін на порозі ХХ ст. У ситуації катастрофічних зрушень він із болісною гостротою фіксує неприкаяність людини. Лише мистецтво могло врятувати людство. Р. М. Рільке «пише про рятівну місію мистецтва, про високе призначення митця, здатного повернути людству духовний зміст «загублених речей»» [6, с. 51]. Цей своєрідний орфізм яскраво виявився у «Сонетах до Орфея» (1922).

На створення «Сонетів до Орфея» вплинули кілька подій із життя автора. По перше, ідеться про знайомство поета з репродукцією зображення Орфея пензля Чіма да Конельяно, що висіла у замку Мюзю. На ній був зображений традиційний міфологічний сюжет гри Орфея на лірі. Другим моментом, що вплинув на появу «Сонетів», був отриманий Р. М. Рільке в січні 1922 року лист від вдови письменника Герхарда Оукама Кнооп. У ньому жінка повідомляла подробиці смерті дочки Віри, яку поет знав ще дитиною. Підзаголовком «Сонетів» стає фраза «Написано замість надгробної пам'ятки Вірі Оукама Кнооп». Роздуми про трагічну долю дівчини викликали у свідомості поета асоціації з романтичною фігурою Орфея. Похмура готика попередньої збірки поета під назвою «Дуїнянські елегії» поступається у «Сонетах до Орфея» світлій життєрадісності, адже Р. М. Рільке утверджує у віршах циклу народження нового життя. Орфей уособлює духовне перетворення реальної митцю дійсності за допомогою мистецтва.

Одним із головних джерел оповіді про Орфея для Р. М. Рільке слугували «Метаморфози» Овідія. Латинсько-французьке видання цієї книги поету подарувала ще в 1920 році польська письменниця Баладіна Клоссовська. Р. М. Рільке прекрасно розумів і тонко відчував мистецтво, духовні цінності різних часів і народів, що яскраво виявилось у його творчості. Митець опрацьовує та художньо інтерпретує мотиви античності й біблійні образи. Звідси й відповідна естетична домінанта його поезії: Р. М. Рільке мислить піднесено, зокрема звертаючись до жанру сонета. Широке використання традицій античності наблизило письменника до позицій неокласиків.

Вивчення зарубіжної літератури формує особистість дитини. Поезія Р. М. Рільке вчить читача самозаглибленню, пошуку істини і Бога в самому собі. Мандрівка Україною і, зокрема, відвідання поетом Києво-Печерської Лаври, справило на нього сильне враження, що відобразилося у збірці «Часосолов». Власне, саме після публікації збірки, за Р. М. Рільке закріпилося звання «релігійного поета». Незважаючи на те, що в одному зі своїх листів автор охарактеризував свою збірку як твір, у якому ліричний суб'єкт розкривається у всій своїй особистій побожності та своєму ставленні до Бога, релігійність у «Часослові» має бути зрозуміла як служіння поетичному мистецтву.

Отже, застосування культурологічної моделі під час вивчення творчості Р. М. Рільке на уроках зарубіжної літератури дає можливість проаналізувати творчість письменника у зв'язку з його життям та історичними подіями часу, з'ясувати особливості творчості як явища мистецтва слова.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зарубіжна література 10-11 класи. Профільний рівень. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-10-11-profil.pdf> (дата звернення: 25.11.2023).
2. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т. 1 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
3. Літературознавча енциклопедія: У двох томах. Т.2 / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
4. Паращич В.В. Зарубіжна література (рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. закл. загал. серед. освіти / В.В. Паращич, Г.Є. Фефілова, М.В. Коновалова. Харків : Вид-во «Ранок». 2019. 160 с.
5. Рільке Р.М. Поезії. Пер. з нім. М. Бажана; вступ. ст. і прим. Д.С. Наливайка. Київ: Дніпро, 1974. 279 с.
6. Соловцова І. Самотній митець у пошуках примирення зі Всесвітом. Життя і творчість Р.М.Рільке. Зарубіжна література. 2012. № 7–8. С. 46–52.

Буряк Зоряна Степанівна,
*вчитель вищої кваліфікаційної категорії,
учитель зарубіжної літератури
Глинянського ЗЗСО I-III ступенів
Перегноївський ЗЗСО I-II ступенів*

ВИКОРИСТАННЯ НАОЧНОСТІ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Саме з вивчення біографії починається ознайомлення з творчістю письменника. Вона цінна тим, що може наповнити незнайомий образ глибоким змістом. Важко зрозуміти художній твір, проникнути у світ його персонажів, не маючи конкретного уявлення про життєвий шлях і духовне обличчя письменника. Для засвоєння учнями біографії зарубіжного письменника важливе значення має робота над його портретом. Учням цікаво буде знати, що є портрети письменників, написані під час їх життя – прижиттєва іконографія, та створені на основі документальних матеріалів про нього – спогадів сучасників, фотографій – посмертна. Відбираючи портрети для роботи на уроці, краще надавати перевагу написаним безпосередньо з натури видатними майстрами пензля.

Аналіз портрета письменника рекомендуємо будувати приблизно за таким планом: 1) зовнішній вигляд письменника (вираз обличчя, одяг); 2) роль у портреті окремих деталей; 3) композиція портрета; 4) задум живописця (тобто підкреслені художником особливості характеру письменника).

Цінним наочним посібником під час вивчення біографії письменника є і картини портретної теми, що ілюструють окремі події з життя письменників, знайомлять з оточуючими їх людьми.

Характеризуючи портрет за цим планом, учні навчається «читати» його, тому що будуть ознайомлені зі специфічними засобами живопису, за допомогою яких художник передає характер письменника і виражає своє ставлення до нього. Звісно, біографічні відомості про письменників, що містяться в підручнику, певною мірою обмежені. Завдяки використанню портретного живопису з'являється можливість ніби наочно показати те, що

опинилося за межами підручника, поглибити й розширити уявлення про життя письменника, а також про таку галузь мистецтва, як портретний живопис.

Портрет багато може сказати про епоху, соціальну приналежність, національність, вік, професію, здоров'я, настрій зображеного, типові риси особистості. А.О. Мельник пропонує супроводжувати показ портрета письменника культурологічним коментарем, оскільки «Мета такої роботи – не тільки показати, яку зовнішність мав письменник, а й допомогти учням краще зрозуміти його внутрішній світ, зануритись в епоху та національну культуру митця» [1, с. 73].

Якісний портрет фіксує неповторне в людині та стисло відтворює її життєпис. Візуальний образ письменника – методично значима цінність уроку літератури. Портрет письменника робить його образ осяжним та емоційним (ефект присутності). Під час заняття учням пропонують завдання з портретами (фотографіями) різних етапів життя письменників та різних художників. Така робота вимагає уваги до традицій жанру цього періоду і художньої деталі (одяг, зачіска, вираз обличчя, постава, погляд, дальній план, фон тощо). Портрет (бюст) у виконанні видатного художника-сучасника зазвичай підкреслює певну яскраву рису зовнішності або характеру письменника. Робота з портретом письменника – один зі способів поєднання його біографії, твору та уроку літератури.

Під час вивчення біографії письменників широко використовуються технічні засоби навчання, кінофільми та відеоматеріали. Сучасний кінематограф багатий на фільми про письменників на основі біографічних матеріалів («Ошибка Оноре де Бальзака», «Бальзак», «Гемінгвей і Геллхорн», «Міс Поттер», «Життя без кохання» тощо), які використовують в навчальному процесі. Крім навчальних і хронікально–документальних фільмів, учитель може звертатися і до фільмів ігрового характеру, в яких образи письменника та його сучасників створюються акторами. Досвід роботи вчителів засвідчив корисність такої візуальної наочності. Фільм глибше освоюється учнями, якщо йому передують розповідь вчителя, читання підручника, книг біографічного

жанру. Перед переглядом відеофільму про письменника класу пропонуються питання (їх можна продиктувати учням, записати на дошці, вивести на екран).

Це спонукає учнів не просто уважно дивитися і слухати, а й змушує думати:

1. Що нового про життя і творчість письменника ви дізналися з фільму?
2. Які епізоди з життя письменника показані в ньому?
3. Які епізоди фільму ви вважаєте найбільш виразними?
4. Який епізод фільму найбільш повно, на ваш погляд, виражає характер письменника?
5. Які слова сучасників письменника або його самого ви могли б зробити епіграфом до фільму?
6. Хто із сучасників письменника охарактеризований у фільмі найбільш яскраво?
7. Як допомагає музика фільму зрозуміти і відчувати характер письменника, настрої епохи?
8. Яку роль у фільмі грають картини природи?
9. Чи вдало, на вашу думку, відібрані уривки з творів письменника?
10. Чи сподобалася вам гра акторів?
11. Які риси особистості письменника виявилися для вас найпривабливішими?

Якщо після перегляду фільму в класі розгорнеться його обговорення, учні не тільки активно поставляться до побаченого, а й надовго запам'ятають його.

Ефективність вивчення біографії письменника, раціональне використання часу на уроці безпосередньо залежать від уміння вчителя оптимізувати подачу інформації, унаочнити і систематизувати матеріал, виділивши головне. Відкриття письменника – це відхід від звичайної презентації митця, це спроба осмислення його особистості і творів з позиції часу та цінностей. Прийоми модальності, конкретизації, читання з помітками допомагають вчителям методично змістовно і ефективно спостерігати, виділяти найсуттєвіше, розвивають навички відбору інформації, зіставлення, аналізу,

синтезу думок, дискусії, відтворення психологічного і світоглядного портретів, орієнтирів трактування постаті: через творчість, ключовий образ, діяльність, захоплення, світоглядні цінності.

Надзвичайно цікавим жанром уроку за біографією письменника є заочна (віртуальна) екскурсія. Сидячи за партами, учні можуть здійснити уявну подорож у Париж часів В. Гюго, провести день з автором пригод відомого детектива Шерлока Холмса тощо. Підготовка заочної екскурсії – справа складна, копітка і тривала, що вимагає ознайомлення з мемуарами та іншими документами епохи, з листами, щоденниками та творами письменника. Ретельно відбирається наочний матеріал: малюнки, картини, фотографії з різними планами – все те, що допоможе поживавити минуле, крізь сучасний погляд побачити риси епохи, в яку занурюємося. Дуже важливий звуковий фон заочної екскурсії, завдяки якому підкреслюється основна думка уроку, викликаються нові асоціації. Можна пропонувати улюблені музичні твори письменника, романси, написані на вірші поета.

Отже, від зацікавленості особистістю письменника – прямий шлях до інтересу до його творчості. Проникнення в творчу лабораторію майстра слова сприяє естетичному розвитку особистості юного читача. Думка про нерозривність естетичної сили творів письменника і моральної сторони його біографії повинна стати основою переконань наших учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мельник А.О. Вивчення зарубіжної літератури у взаємозв'язках із образотворчим мистецтвом: проблемно-діалогічний підхід. Актуальні проблеми мовно-літературної освіти в середній та вищій школах: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (29 квітня 2021 р., м. Київ) / ред. колегія: А.А. Зернецька (гол. ред.), О.О. Ісаєва, В.В. Ніколаєнко (заст. гол. ред), А.Ю. Вітченко, О.К. Бицько (відп. ред.); укладачі: А.Ю. Вітченко, О.К. Бицько. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. С. 72–75

Давидюк Людмила Володимирівна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
 кафедра методики викладання іноземних мов
 і світової літератури,
 Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
 лабораторія навчання мов національних меншин
 і зарубіжної літератури,
 Інститут педагогіки НАПН України*

ПРО ПЕРЕКЛАД, ПЕРЕКЛАДАЧІВ І НЕ ТІЛЬКИ... (УРОК- ДОСЛІДЖЕННЯ «ПЕРЕКЛАДАЧ ЯК МИТЕЦЬ» (НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ АРТУРА КОНАН ДОЙЛА «ПІСТРЯВА СТРІЧКА»))

На уроках зарубіжної літератури учні знайомляться з красними творами світового письменства в українських перекладах, і тому поняття *оригінал*, *переклад*, *перекладний твір* стають підґрунтям сприйняття, аналізу та розуміння художнього твору, сприяють усвідомленню інтерпретаційного творчого характеру праці перекладачів та їхньої ролі в розвитку літературного процесу.

У 5-му класі вперше вводяться теоретико-літературні поняття *оригінал* і *переклад*, у кожному класі передбачено ознайомлення учнів з представниками української перекладацької школи. Як же має відбуватися це знайомство? На наш погляд, при знайомстві з будь-яким твором зарубіжної літератури вчитель обов'язково має зазначити, хто його перекладач. Переклад твору – це така ж власність перекладача, як і сам твір – власність автора. Учитель звертає увагу дітей на особистість перекладача (коло зацікавлень, найкращі переклади тощо). Учні мають призвичаїтись до того, що, беручи в руки книгу зарубіжного автора, треба обов'язково з'ясувати, хто її переповів українською мовою, завдяки кому українські читачі мають змогу насолоджуватися цим твором.

Українські науковці (Р. Зорівчак, Ж. Клименко та інші) звертають увагу на важливість і необхідність (звісно за наявності умов і часу) таких видів робіт, як порівняння оригіналу і перекладу, порівняння різних перекладів художнього твору, які сприяють усвідомленню перекладної природи та інокультурного походження твору, більш глибокому розумінню теми, ідеї та проблем твору, увиразнюють роль перекладача та творчий характер його праці. Для порівняння

оригіналу і перекладу потрібен відповідний рівень володіння іноземною мовою як учителя, так і учнів, а для порівняння різних перекладів художнього твору необхідна їх наявність та методична підготовка вчителя.

Ж. Клименко зазначає, що, порівнюючи оригінал і переклад, доцільно звернути увагу на три запитання: 1) що збережено, змінено, додано порівняно з оригіналом, 2) як, вдало чи ні, змінено, дібрано відповідники; 3) чому перекладач прийняв саме таке рішення [1]. Порівнюючи два переклади доцільно зосередити увагу на останньому і додати ще одне запитання: *Чому, перекладаючи один і той же текст, різні перекладачі отримують різні варіанти?*

Розглянемо один з можливих варіантів проведення уроку на тему «Перекладач як митець» на матеріалі оповідання А. Конан Дойла «Пістрява стрічка» (7 клас). Урок доцільно провести після опрацювання оповідання учнями. Здобувачі освіти читали оповідання в перекладі Миколи Дмитренка, і на першому уроку, присвяченому цій темі, учитель мав повідомити, що М. Дмитренко народився у 1927 році, вищу освіту отримав у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка. Відомий насамперед як перекладач творів А. Конан Дойла. Перекладав також твори Марка Твена, О. Генрі, Агати Крісті та інших.

На початку уроку учитель нагадує учням, що вони читали оповідання А. Конан Дойла у перекладі М. Дмитренка, який він здійснив 1990 року, та повідомляє, що існує ще один переклад оповідання – переклад Інни Базилянської, який з'явився у 2018 році, і що на уроці вони завітають до творчої майстерні перекладачів і пошукають відповідь на запитання: *Чи митець перекладач?*

Роботу доцільно почати з ознайомлення учнів з перекладацьким кредо М. Дмитренка: *«У своїх перекладах я завжди орієнтуюсь на «зустріч» із читачем, й тому маю перед ним відповідальність донести всі художні деталі і навіть окремі нюанси, закладені автором оригіналу»*. Пропонуємо поміркувати, у чому полягає відповідальність перекладача художнього твору перед читачем.

Наступна навчальна ситуація – ознайомлення учнів з оригінальною назвою твору «The Adventure of the Speckled Band», що відомий їм як «Пістрява стрічка». Учням пропонується зробити дослівний переклад, й поміркувати, чому українські перекладачі «загубили» слово *Adventure* («пригода»). Після чого вчитель повідомляє, що у першому варіанті перекладу М. Дмитренка оповідання мало назву «Строката бинда», а в остаточному – «Пістрява стрічка» та пропонує учням поміркувати, чому обидва перекладача для назви оповідання обирають варіант «Пістрява стрічка».

Далі пропонуємо семикласникам порівняти переклади початку оповідання, що дозволить їм «побачити» в кожному з перекладів особистість перекладача, яка виявляється в інтерпретації тексту-оригіналу, творчий підхід кожного з перекладачів до оригінального тексту. Мета – аргументація перекладацьких рішень кожного з перекладачів, увиразнення особистості перекладача.

Учні читають початок оповідання (перший абзац) в перекладах М. Дмитренка і І. Базилянської, порівнюють їх (лексика, побудова фрази), підкресливши олівцем одного кольору слова і вирази, що співпадають в обох текстах (текстові домінанти), а іншого – ті, що відмінні (інтерпретаційні рішення), шукають відповідь на запитання: *Чому, переповідаючи один і той же текст, кожен перекладач отримує свій варіант?*, визначаються, який із текстів подобається більше, та аргументують свою думку.

На наступному етапі учні знайомляться з коментарем сучасної науковиці Олени Павленко «...щоб натрапити на потрібну фразу, образ, алітерацію чи необхідний лексичний відповідник, перекладачеві доводиться довго шукати вдалих рішень, «прокручувати» чисельну кількість варіантів і зрештою вибрати найвлучніший» [2, с. 78], спростовують або підтверджують його, спираючись на тексти із попереднього завдання, та коментують, які особливості роботи перекладача увиразнює це твердження.

Потім пропонуємо учням порівняти роботу перекладача з працею ілюстратора. Завдання: *Розгляньте ілюстрації та прочитайте підписи до них із першого видання оповідання 1892 року. Пригадайте епізоди, які на них відтворено. Поміркуйте, чи можна роботу перекладача порівняти з роботою ілюстратора. На яку мову «перекладає» художній текст ілюстратор?*

		
SHE RAISED HER VEIL	WE GOT OFF, PAID OUR FARE	HE MADE NEITHER SOUND NOR MOTION

Наступна навчальна ситуація пов'язана з попередньою. Завдання доцільно виконувати в парах. Прочитайте уривки з оповідання – епізоди, які відтворені на першій і третій ілюстраціях в перекладах М. Дмитренка та І. Базилянської. Який з них в кожній парі справив на вас більше враження? Поміркуйте чому.

Після цього доцільно порівняти переклади діалогів, які увиразнюють характери персонажів (наприклад, діалог лікаря Грімсбі Ройлотта і Шерлока Холмса). Завдання: В якому з перекладів, на вашу думку, яскравіше представлені характери персонажів та їхнє ставлення один до одного? Аргументуйте свою думку, проаналізувавши лексичні та стилістичні особливості реплік персонажів.

Завершити урок доцільно читанням та коментуванням думки сучасного фінського перекладача Ееро Барка (перекладає фінською твори українських письменників) «Якщо піаніст – митець, то перекладач також».

Запропоновано один із можливих варіантів уроку-дослідження на тему: «Перекладач як митець», який дозволить учням зазирнути у творчу лабораторію перекладача, зрозуміти, що переклад – це творча інтерпретація, у який висвітлюється особистість перекладача, його перекладацька індивідуальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клименко Ж. Специфіка аналізу та інтерпретації перекладних художніх творів у школі. *Філологічний олімп*. 2016. № 6. URL: <http://surl.li/npfet> (дата звернення 26.11.2023 р.)

2. Павленко О.Г. Авторське «Я» в перекладах Миколи Дмитренка. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філологічні науки*. 2019. Випуск 21. С. 75–83.

Івахно Наталія Олексіївна,
*учитель української мови та літератури,
англійської мови,
Ніжинський обласний педагогічний ліцей
Чернігівської обласної ради*

ВИВЧЕННЯ ТОПОНІМІВ У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ З ЦІННІСНО- ЦІЛЬОВИМИ ПРОГРАМАМИ ПЕРСОНАЖІВ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ДЛЯ 10 КЛАСУ)

Топоніми – одна із ономастичних груп, широко представлених у художніх текстах шкільної програми з української літератури для 10 класів. Географічні назви не лише вказують на простір, місце подій, але й виступають своєрідними концептами («формулювання розумний образ, загальна думка, поняття, що домінують у художньому творі чи літературознавчій статті» [1, с. 521]), набуваючи нових значень у певному творі. Звідси й актуальність залучення топонімічних найменувань до аналізу літературних текстів.

Найхарактернішою функцією для власних географічних назв у художньому просторі є характеротворча. Топоніми вступають у тісний взаємозв'язок із образною системою та стають центрами ціннісно-цільової програми окремого персонажа, здебільшого головного героя. Наприклад, у новелі Василя Стефаника «Камінний хрест» ойконім Канада – це не лише назва міста, куди збирається емігрувати головний герой зі своєю родиною. У цю назву автор вкладає опозиційні значення: з одного боку, невідомість, чужина, страх, а з іншого – порятунок від злиднів, надія на краще життя.

Аналізуючи шкільну програму для 10 класу [2], можна виділити художніх тексти, у яких яскраво простежується взаємозв'язок топонімів та ціннісних пріоритетів головних героїв. Зокрема, це новела Василя Стефаника «Камінний хрест» (Канада), поема Івана Франка «Мойсей» (Міцраїм, Палестина), новела Михайла Коцюбинського «Intermezzo» (Кононівка). Дослідження цих назв – частина роботи в межах пообразного шляху аналізу крізь призму осмислення ціннісно-цільових програм образів-персонажів.

Географічну назву варто розглядати як ключову мету героя. Довести народ до Палестини – ціль Мойсея (однойменна поема Івана Франка); переїхати до

Канади – рішення Івана Дідуха (новела «Камінний хрест» Василя Стефаника); відпочити та відновити сили на полях Кононівки – бажання героя новели «Intermezzo» Михайла Коцюбинського.

Вивчення власних назв за таким підходом варто починати із формулювання теми уроку, у «змістовому центрі» якої буде вказівка на географічну назву, що є ключовою в ціннісній системі персонажа. Наприклад, «Із неволі в Міцраїм» – «О межу к Палестині»: головний герой поеми Івана Франка на шляху досягнення національної мети. За допомогою цитати в темі уроку показано топонімічну опозицію Міцраїм-Палестина, яка є важливою для розуміння ціннісних орієнтацій як головного героя поеми, так і народу, який він веде. Міцраїм (Єгипет) асоціюється з рабством, неволею, злидні. Палестина постає як воля, звільнення, втілення кращого життя. Зрештою, Палестина – це і є мета головного персонажа Івана Франка, хоч він її й не досягає.

Ефективність роботи з власними назвами географічного походження в межах пообразного аналізу забезпечується використанням методів та прийомів навчальної діяльності. Найбільш оптимальними вважаємо словесні методи (бесіда, лекція з їх різновидами, самостійна робота). Наприклад, під час опрацювання новели Василя Стефаника «Камінний хрест» варто вдатися до лекції про масові еміграції селян у кінці XIX – на початку XX століття. Це дасть змогу десятикласникам осягнути суспільно-історичний контекст твору та глибше зрозуміти, чому Канада стає такою важливою для героїв новели.

Давати оцінку концептуальній ролі топонімів у конкретних літературних текстах можна за допомогою узагальнювальної бесіди, яку доцільно застосовувати на етапі узагальнення та систематизації знань, умінь та навичок.

Метод самостійної роботи оптимальним стане для дослідження та порівняння традиційних та текстуальних значень топонімічних назв. Наприклад, під час вивчення новели Михайла Коцюбинського «Intermezzo» можна сформулювати таке завдання для учнів: використовуючи інтернет-джерела, з'ясуйте значення топоніма Кононівка; запропонуйте значення, які

вкладає автор у цю назву в межах новели; порівняйте дані та дайте оцінку концептуальній ролі назви Кононівка в новелі «Intermezzo».

Отже, опрацювання власних назв географічного походження крізь призму осмислення ціннісно-цільових програм образів-персонажів – це дослідження топонімів як виразників мети головних персонажів. Топонім як концепт функціонує лише в окремому літературному творі, вступаючи у взаємозв'язки із головним персонажем, зокрема його ціннісною сферою. Це і визначає основне завдання старшокласників – проаналізувати роль географічного найменування в процесі реалізації героєм поставленої мети.

ЛІТЕРАТУРА

1. Літературознавча енциклопедія: у двох томах. Т. 1. / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 608 с.
2. Українська література. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10–11 класи. / Усатенко Г. О., Фасоля А. М.

Ізергіна Наталія Володимирівна,
Роменський ліцей №1
ім. П. І. Калнишевського
Роменської міської ради Сумської області

ЗАЄМОДІЯ ТЕХНОЛОГІЇ МАЙНДМЕПІНГУ З ТРАДИЦІЙНИМИ МЕТОДАМИ ТА ПРИЙОМАМИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Прагнення сучасної школи до гуманізації освіти передбачає формування цілісного знання про світ взагалі та вміння співвідносити його з духовним світом особистості.

Дисципліни освітньої галузі «Мова та література» характеризуються великим обсягом матеріалу для засвоєння. Відповідно, проблема мотивації учня при вивченні літератури дуже актуальна. Загальновідомо, що покоління Z найкраще сприймає візуальну інформацію. Технологія майндмеппінгу реалізує

один із найважливіших принципів педагогіки – принцип наочності. Вона показує все найвагомніше в асоціативних порівняннях та зв'язках. Результатом цієї технології є інтелект-карти(ментальні карти, карти знань, карти думок, карти розуму, mind map).

У науковому дискурсі ідея майндмепінгу належить англійському психологу і консультанту з питань інтелекту й освіти Т. Бьюзену, який займався вивченням особливостей мислення найвідоміших учених світу: Л. да Вінчі, Т. Едісона, А. Ейнштейна. Карти розуму досліджували більшість європейських і американських науковців [1]. Про можливість застосування майндмепінгу у навчальному процесі йдеться у дослідженнях вітчизняних учених. Н. Оксентюк представляє досвід його використання у викладанні гуманітарних дисциплін, зокрема, у поясненні, закріпленні, перевірці знань [4; с. 195]. Особливо значущу роль технології при організації самостійної роботи учнів представляє Н. Терещенко. Орієнтуючись на теорію радіанного мислення, запропоновану Т. Бьюзеном, переважна більшість науковців пропонує узгодити правила відображення мисленнєвих процесів графічно (розташування об'єктів, зв'язки між ними, ієрархія, кодування та асоціювання інформації тощо) з етапами радіанного мислення, до яких відносить (зародження ідеї, встановлення й наліз зв'язків, продукування дочірніх ідей) [3].

При використанні технології майндмепінгу глибинне засвоєння нового матеріалу відбувається завдяки тому, що дитина кожне нове для себе поняття запам'ятовує крізь призму вже відомих для себе образів, записаних у вигляді деревовидних схем, що є тотожним «мові» людського мозку[2; с. 57]. Оскільки покоління Z росте в дуже «впорядкованому» світі, сучасний учень потребує такого ж порядку й логічної послідовності від навчання.

Ментальні карти можна використовувати на різних етапах роботи над художнім твором, поєднуючи з традиційними методами та прийомами. Це забезпечить формування ключових компетентностей учнів. Також карти розуму можна застосовувати під час самостійної чи групової роботи.

Під час вивчення оглядових тем у 8 та 9 класах доцільно поєднувати пояснення учителя з паралельною роботою з ментальною картою. Така карта дозволяє учням зобразити певний процес або ідею повністю, а також утримувати одночасно у свідомості значну кількість даних, демонструвати зв'язки між окремими частинами, запам'ятовувати (записувати) матеріали та відтворювати їх навіть через тривалий час. Наприклад, складені ментальні карти під час роботи над теоретико-літературними поняттями можуть використовуватися у подальшому під час підготовки до НМТ, адже зарубіжна та українська літератури мають нерозривний тісний зв'язок.

Ефективним є використання технології майндмепінгу на уроках вивчення нового матеріалу під час роботи в групах. Адже кожен член команди активно включається в роботу (хтось малює, хтось озвучує ключові слова, хтось доповнює). Така робота захоплює учнів, організовує, підвищує якість та інтенсивність навчання, тренує пам'ять. Використання карт допомагає підвищити концентрацію уваги. Відчуття себе членом колективу ще у шкільні роки – це важливий крок у майбутнє. Процес створення інтелект-карт у школі та поза її межами є ефективним втіленням принципу НУШ – педагогіки партнерства.

Під час вивчення життєвого і творчого шляху письменника замість довгих конспектів та витрат часу для запису матеріалів учень формує лише одну ментальну карту. Ознайомлення з біографічними фактами митця у 6-7 класах також може відбуватися з використанням mind maps.

Принцип побудови інтелект-карт у 8-11 класах корисно використовувати на уроках корекції компетентностей та уроках перевірки сформованості компетентностей. Учні старшої вікової категорії під керівництвом учителя трансформують інформацію з навчальної теми в асоціативні зв'язки між навчальними поняттями. Компетентності, сформовані на уроках історії, географії, мистецтва допомагають робити такі карти з тем «Античність», «Література Сходу», «Просвітництво» інформативними та неординарними.

Робота з ментальними картами, створеними учнями на уроці під час самостійної роботи, дає змогу вчителю з'ясувати розуміння і усвідомлення

учнями матеріалу, що вивчався, їх активність під час роботи над картою пам'яті. У 7 класі після вивчення теоретико-літературного матеріалу з теми «Світова новела» учні самостійно можуть скласти інтелект-карту, проілюструвати ознаки новели прикладами з творів Е. По, Г. Уеллса та інших новелістів. Це допоможе вчителю перевірити рівень сформованості компетентностей, а учневі проявити творчість та креативність.

На підсумкових уроках карти, які демонструють розвиток літератури у поєднанні зі здобутками науки, мистецтва, мовознавства, техніки варто аналізувати для порівняння епох чи періодів, усвідомлення неперервності літературного процесу.

Ментальні карти є колосальною допомогою для вчителя. У формі mind maps можна розробити кожен урок, кожен етап роботи на уроці, зекономивши час і зусилля. Також можна розробити й використовувати шаблони-карти уроків, що скорочуватимуть час для підготовки до уроку з будь-якої дисципліни.

У сучасному освітньому середовищі ментальні карти дозволяють зекономити час на підготовку до уроків як учневі, так і вчителю. Учнім старшої школи mind maps дають можливість швидко структурувати матеріал та легше опрацювати значні за обсягом та складні для розуміння теми. У контексті реалій сьогодення означена технологія у взаємодії з традиційними методами та прийомами навчання, дійсно, є дієвою.

Отже, майндмеппінг – це технологія, яка допомагає удосконалити вивчення зарубіжної літератури, розвинути здатність до пошуку та засвоєння нових знань, формування нових компетентностей, організації навчального процесу (власного і колективного), зокрема через ефективне керування ресурсами та інформаційними потоками [4; с. 200], розвиває вміння визначати навчальні цілі та способи їх досягнення, вибудовувати свою навчальну траєкторію, оцінювати власні результати навчання, а також виховує кращі якості людини, особистість, яка спроможна знайти своє місце у сучасному світі та здатна навчатися впродовж усього життя, що і вимагає Нова українська школа.

ЛІТЕРАТУРА

1. Buzan Tony. The Mind Map Book . New York: Penguin Books USA, 1994. 320 p.
2. Копняк Н.Б. Створення візуалізації та інфографіки для інтерактивної дошки з навчальною метою. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 164 с.
3. Литвиненко О.В. Особливості використання ментальних карт в навчальному процесі. Обласна науково-практична інтернет-конференція «XII Хмурівські читання». URL:<http://timso.koippo.kr.ua/hmura12/2016/10/16/lytvynenko-olha-valentynivna-osoblyvosti-vykorystannya-mentalnyh-kart-v-navchalnomu-protsesi> (дата звернення: 22.10. 2023).
4. Оксентюк Н. Можливості застосування ментальних карт у навчальному процесі. *Технології навчання*. 2015. Рівне: НУВГП. Вип. 15. С. 194-208.

Карач Наталія Миронівна,
*кандидат філологічних наук, старший викладач
кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін
Чортківського навчально-наукового
інституту підприємництва і бізнесу ЗУНУ*

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Потреби сучасного світу зумовлюють пошуки нових методів, форм та прийомів організації навчально-виховного процесу, зокрема й на заняття з української літератури. На сьогодні надзвичайно актуальним є використання на заняттях інноваційних технологій, які зорієнтовані не тільки на поповнення знань здобувачів освіти з української літератури, а й особливо на розвиток вмінь творчого, креативного, самостійного вирішення завдань та проблем практичного характеру, посилення інтелектуальної спроможності, пізнавальної активності, а також вміння свідомо та критично мислити в будь-якій ситуації.

Термін «інновація» означає перетворення, новизну, пошук, трансформацію; нововведення передбачає залучення чогось реально нового. Суть інноваційних методів навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної активної взаємодії між педагогом та здобувачами освіти. Проаналізувавши науково-педагогічну та методичну літературу можна зробити висновок, що за останні роки зріс зміст сучасних технологій навчання на заняттях української літератури. Дану тему розкривали наукові дослідження Л. Пироженка, О. Пометуна, Г. Самохіна, М. Скрипника, Н. Суворова, Т. Симоненка, Н. Пентилюка, А. Ярошенка та інших, які вивчали теоретичні засади, пов'язані з визначенням мети інноваційних методів, їх класифікації та результативності використання у навчальному процесі.

Використання інноваційних технологій на заняттях української літератури стає однією з актуальних проблем методики викладання навчальної дисциплін. Саме у зв'язку з цим сьогодні педагог-словесник зобов'язаний володіти знання та навиками користування сучасними засобами навчання, насамперед, для того, щоб забезпечити одне з найголовніших прав здобувачів – право на якісну освіту [3].

Впровадження у навчально-виховний процес інноваційних технологій навчання дозволить вирішити основне завдання сучасної освіти – навчити здобувачів освіти вчитися за формулою «шукаю знання – розумію – запам'ятовую – засвоюю – застосовую – стаю компетентним спеціалістом» [1].

Використання інноваційних технологій на заняттях української літератури – це засіб організації для досягнення найвищої атмосфери на занятті, яка буде сприяти співпраці педагога та здобувачів, взаємопорозумінню й доброзичливості, даватиме можливість реально реалізувати та розвинути особистісно орієнтоване навчання.

Саме використання інноваційних технологій навчання на заняттях створює умови для кращого засвоєння нового матеріалу та активізації пізнавальної діяльності здобувачів. Головне завдання педагога доцільно обирати методи, прийоми, форми та види роботи, які можуть використовуватись та поєднуватись на занятті, зокрема прийом незакінчених речень, есе, бесіда, інтерв'ю,

репортаж, створення асоціативних рядів, формування запитань до автора, рефлексійні запитання, експеримент, мозковий штурм, дослідження, акваріум, мозаїка, кубування та інші.

Гра є одним з позитивних інструментів отримання знання, який активізує розумову діяльність здобувачів, дозволяє зробити освітній процес цікавим та продуктивним. Проаналізувавши мету заняття-гри стверджуємо, що її сукупність можна поділити на три групи: навчальну, яка покликає перевірити рівень компетентності здобувачів освіти; розвивальну, яка сприяє творчому мисленню, підвищує інтерес до вивчення літератури, загострює сприйняття навчального матеріалу; творчу, яка створює умови для розширення та реалізації креативного потенціалу здобувачів освіти.

Використання мультимедійних технологій навчання допомагає реалізувати заняття на якісно новий рівень, сприяє розвитку дослідницьких, аналітичних, творчих здібностей. Сучасні інноваційні технології, електронні засоби навчального призначення дають можливість підвищити активну продуктивність освітнього процесу. Заняття з використанням комп'ютера, гаджетів, проектора, мультимедійної дошки стають більш наочними і цікавими, а також дозволяють змінити саму технологію надання освітніх послуг. Електронні засоби навчального призначення забезпечують активізацію діяльності педагога та здобувачів освіти на занятті, сприяють здійсненню диференціації та індивідуалізації навчання, розвитку обдарованості, формуванню знань, посилюють міжпредметні зв'язки. Все це дає можливість покращити якість знань [7, с. 56].

Проектна технологія навчання є інтерактивним видом освітньої діяльності, що синтезує у собі елементи ігрової, пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної, навчальної, розвивальної, комунікативної та головне – творчої діяльності. Завдання проектної технології навчання полягає у пізнанні об'єктів навколишньої реальності, вивчення способів розв'язання проблем та завдань, оволодіння навичками роботи з різноманітними джерелами інформації, у вмінні ставити перед собою цілі, планувати та корегувати навчальну діяльність,

приймати впевнені рішення, а також у вмінні конструювати, моделювати, проектувати та критично мислити.

Робота педагога-словесника – це велике творче поле, яке потребує виснажливої, турботливої, креативної праці. Щодня – пошук, несподіванки, відкриття. Інноваційні технології навчання дають можливість не тільки підняти інтерес до вивчення та дослідження навчальної дисципліни, а й розвивати їх творчу, креативну самостійність навчання. Працювати легко, коли працювати цікаво; вчитися легко, коли вчитися цікаво, – це формула успіху взаємоспівпраці педагога та здобувача в освітньому процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голоднікова Юлія. Українська медіаосвіта: в пошуках сенсу інновацій [Електронийресурс] URL: <http://www.mediakrytyka.info/media-filosofiya/ukrayinska-mediaosvita-u-poshukakh-sensu.html>.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: Навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2004. 127с.
3. Закон України «Про освіту» Документ 1556-VII, чинний, поточна редакція – Редакція від 18.03.2020, підстава – 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
4. Основи нових інформаційних технологій навчання. Посібник для вчителів. Київ: ТЗМН, 1997.
5. Пастушенко Н. Нетрадиційне навчання і викладання української літератури. Київ: «Дивослово», 1998.
6. Пентилюк М.І., Караман С.О. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах. Київ: Ленвіт, 2000. 264 с.
7. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика. Київ: В-во А.С.К. 2002. 136 с.

Козлов Антон Вікторович,
*аспірант спеціальності 035 «Філологія»,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»*

ВИВЧЕННЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ АСПЕКТІВ ЕПІЧНИХ ТВОРІВ КОБО АБЕ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

XX століття відкрило світові японську літературу, яка репрезентує різні тенденції розвитку гуманітаристики. Екзистенційне світосприйняття можна назвати однією із головних особливостей художніх текстів митців Японії. У літературі минулого (XX) століття творчість Кобо Абе, на нашу думку, займає виняткове місце, оскільки епіка письменника викликала зацікавлення поза межами його країнами. Екзистенціалізм Кобо Абе є однією із головних причин читацького інтересу. Проблематика та поетика художніх творів митця змушують замислитися над вічними проблемами буття.

На нашу думку, у вищій школі на заняттях з історії зарубіжної літератури XX століття необхідно звернутися до вивчення роману Кобо Абе «Жінка в пісках», який репрезентує абсурд людського існування, розкриває авторські роздуми про сенс буття та боротьбу з абсурдністю життя.

Нагадаємо, що в романі головний герой випадково потрапляє в яму піску на зачиненому пляжі. Йому доводиться жити разом із жінкою, котра вже давно опинилася у цьому замкнутому просторі. Щоденна рутинна праця й боротьба з піском стає рушійною силою відносин чоловіка та жінки..

На заняттях акцентуємо, що роман «Жінка в пісках» політематичний, репрезентує теми сенсу життя, самотності, боротьби з безглуздістю буття та любові. Це твір із глибоким філософським змістом, висвітлює трагічну сторону існування, акцентуючи, що навіть у складних обставинах людина має знайти сенс власного життя і не втрачати людяність. Студенти приходять до висновку, що Кобо Абе використовує алегорію ями в піску для того, щоб підкреслити важливість пошуку сенсу в ситуаціях, коли життя стає підвалиною й ставить героїв перед екзистенційним вибором – прийняти реальність, у якій вони опинилися, чи продовжити боротьбу з абсурдом.

На заняттях з історії зарубіжної літератури звертаємось й до інших творів японського митця: романи «Дорожній знак в кінці вулиці», «Стіна. Злочин S. Карми», «Чуже обличчя», «Спалена карта», «Людина-коробка», досліджуємо оповідання та кіносценарії. Вивчаючи твори Кобо Абе доводимо, що письменник розкриває особливості людської психології, наголошує необхідність самопізнання й стимулює читачів до глибокого дослідження власних почуттів та думок.

Акцентуємо, що у романах японський письменник висвітлює тему екзистенційного самопізнання. Герої стикаються з власними межами, страхами та суперечливостями, їхній внутрішній світ демонструє постійне прагнення зрозуміти себе, власні бажання та дії. Здобувачі освіти приходять до розуміння, що у творах Кобо Абе досліджує сприйняття особистістю реальності й адаптації до складних обставин. Герої проявляють власну сутність в надзвичайних або абсурдних ситуаціях, що дозволяє їм рефлексувати про сенс життя та власні цінності.

Також на заняттях підкреслюємо, що письменник поєднує елементи трагічного й комічного, вражає читача несподіваністю й суперечливістю, викликає посмішку й засмучення. Персонажі та події мають багатозначність й дають можливість для різноманітних тлумачень. Твори Кобо Абе репрезентують звернення до символіки та алегорії, що дозволяє письменнику більш глибоко розкрити власні філософські погляди. Студенти приходять до розуміння, що твори японського письменника демонструють глибину психологічного аналізу. Автор через використання фантастичних сценаріїв та невизначеності спонукає читачів до екзистенційних роздумів над природою людини та її місцем у світі.

На заняттях з історії зарубіжної літератури акцентуємо, що Кобо Абе репрезентує екзистенційну тему самотності людини в натовпі, мегаполісі, допомагає краще зрозуміти настрої, проблеми, думки сучасної людини. Детектив, котрий шукає зниклу людину, дружина зниклого персонажа («Спалена карта»), професор, який втратив обличчя («Чуже обличчя»), молода

дівчина, котра торгує дрібницями («Ті, що увійшли до ковчега») – усі вони відчують самотність в цьому бентежному світі. Когось з персонажів не слухають, когось не помічають, але й у тих героїв, кого слухають і помічають, є відчуття неправильності й нелогічності світу.

Вивчаючи твори Кобо Абе, доводимо необхідність дослідження моральних дилем в авторській інтерпретації. Це пов'язано з етичними питаннями, коли герої, що змушені обирати між поганим й гіршим, стикаються з неочікуваними етичними рішеннями. Тому твори автора часто висвітлюють суперечливість та розмитість моральних цінностей. Герої опиняються в таких аморальних ситуаціях, де стандартні норми не застосовуються. І це підштовхує читачів до роздумів.

Отже, вивчення епічних творів Кобо Абе поглиблює уявлення здобувачів освіти про природу екзистенційного. Студенти приходять до розуміння, що письменник ставить перед героями завдання пошуку духовного просвітлення та визволення. Персонажі, прагнучи до самопізнання та трансцендентного досвіду, шукають вищого сенсу та розуміння власного існування. Досліджуючи на заняттях з історії зарубіжної літератури твори Кобо Абе, здобувачі освіти роблять висновок, що герої японського митця мають світове значення. Вони можуть бути вплетені в конвенційні або абсурдні ситуації, де вони шукають шляхи визволення від зазначених обмежень та досягнення духовної свободи. Письменник використовує власні твори як засіб висвітлення складних екзистенційних аспектів людської природи та її духовних пошуків. Його твори допомагають студентам розглядати різні сценарії та долати моральні протиріччя власного життя, а також відкривають простір для особистісного духовного розвитку й рефлексії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко І., Кузьменко Ю. Японська література ХХ століття. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2021. 520 с.
2. Кобо Абе Жінка в песках URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8220>
3. Японська література. Том. III (XIX–XX ст.). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 536 с.

Мельничин Наталія Ігорівна,
*аспірант спеціальності 035 «Філологія»,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ПОЄДНАННЯ ТРАДИЦІЙНИХ І НОВІТНІХ МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ НА ПРИКЛАДІ НАУКОВО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ К. СОСЕНКА

Процеси глобалізації, трансформацій та інтеграції в сучасному суспільстві, а також поява нового покоління з іншим поглядом на життя, актуалізують проблему потреби у нових підходах до організації навчального процесу в загальноосвітніх школах. Вони спрямовані на те, щоби формувати в учнів різносторонню особистість, яка володіє комунікативними навичками і здатна ефективно діяти в різних соціальних сферах. Компетентісно спрямована система навчання в школі реалізується переважно через уроки української мови та літератури. Модернізація уроку передбачає не лише зміни у змісті навчального процесу, а й використання сучасних технологій та методів викладання [4, с. 121]. У навчально-виховній системі літературної освіти функціонують основні форми організації процесу і викладу матеріалу: традиційні та новаторські підходи і методи. Один із напрямів розвитку сучасної освіти пов'язаний із впровадженням інноваційних технологій під час уроків літературного краєзнавства.

Розглядаючи на уроках літератури рідного краю науково-просвітницьку діяльність К. Сосенка, доцільно використовувати його напрацювання. Коли вчитель має на меті викласти новий матеріал про діяльність видатних особистостей, зокрема й К. Сосенка, то керується переважно традиційними методами та прийомами. Вони базуються на передачі інформації вчителем через лекції, розповіді та ілюстрації, а також на репродуктивну діяльність учнів. Інформація подається у вже готовому вигляді, тому у цьому процесі використовується переважно асоціативна пам'ять. Основний недолік такого підходу – отримання лише готової інформації, яка не заохочує до аналізу,

критичного огляду та ін. Тим не менш, така організація навчальної діяльності дає змогу учням дізнатися і вивчити новий матеріал, щоб у подальшому застосовувати свої знання у практичній формі [3, с. 143]. Наприклад, лекції та розповіді дозволяють викласти основні факти та здійснити аналіз творчості, розглянути внесок автора у літературну спадщину рідного краю, а наочність сприяє кращому запам'ятовуванню.

Окрім цього, існують також новітні методи та прийоми, які доцільно застосовувати на уроках літератури рідного краю, наприклад:

1. *використання новітніх технологій*: інтерактивні дошки, презентації, відеоматеріали та онлайн-ресурси можуть зробити уроки більш цікавими та доступними для учнів;

2. *проектна діяльність*: створення учнями власних проєктів, наприклад, відеороликів, аудіозаписів, веб-сайтів або блогів, що присвячені творчості автора, може стимулювати творчість та розвивати навички дослідження;

3. *краудсорсинг ідей (crowdsourcing)*: залучення учнів до обговорень через використання соціальних мереж або платформ для спільної роботи над творчими завданнями [1];

4. *ігрові технології*: використання ігор для вивчення творчості автора може зробити процес більш захопливим та запам'ятовуваним для учнів.

Тим не менш, найкраще методи та прийоми працюють, коли їх поєднують, адже від надмірного чи одноманітного викладу та вивчення матеріалу часто втрачається ефективність проведеного уроку та його цінність.

Саме тому на урок літератури рідного краю можна запропонувати учням вивчення науково-просвітницької діяльності К. Сосенка. Варто зазначити, що у його доробку немає художніх творів, а власне наукові, публіцистичні, есеїстичні, тому вчителю необхідно подавати матеріал, враховуючи ці особливості. У працях К. Сосенка є чимало напрацювань із фольклористики про дослідження українських традицій, їх співвідношення із іншими культурами: вияв спільних та відмінних ознак. Попередньо опрацювавши

матеріали з доробку автора, вчитель зможе провести не лише цікавий урок із тематичного погляду, а й такий, який активізує діяльність та підвищить зацікавлення в учнів. Комбінування традиційних та новітніх методів та прийомів може цьому посприяти. Наведемо приклади таких поєднань.

Круглий стіл. Створення ситуації, коли учні сидять у колі і обговорюють певний аспект творчості К. Сосенка: біографію, позиції та погляди науковця. Можна дати кожному учневі можливість висловити свою думку чи власну інтерпретацію розглянутого уривку із твору, після чого запропонувати обговорення загальних тем.

Дебати. Поділ учнів класу на групи із завданням продемонструвати своє бачення щодо певного питання, пов'язаного із К. Сосенком.

Написання есе. Дати учням певне завдання або тезу для опрацювання. Це може бути, наприклад, аналіз конкретного уривку із твору К. Сосенка.

Краудсорсинг ідей – це ще один чудовий спосіб залучити учнів до активної участі та спільної роботи над певним завданням. На уроці літератури рідного краю з творчості К. Сосенка краудсорсинг ідей можна застосувати наступним чином:

- *брейнштормінг (brainstorming):* запропонувати учням певну тему чи аспект творчості К. Сосенка та попросити їх додавати ідеї, асоціації, запитання або свої роздуми щодо цієї теми. Це може бути реалізовано через спеціальні онлайн-інструменти для колективної роботи або просто на дошці в класному приміщенні [2];

- *формування групових проєктів:* учні можуть бути розділені на групи для їхнього створення. Кожна група може додавати свої ідеї і спільно створювати проєкт;

- *використання онлайн-платформ* або спеціалізованих онлайн-сервісів для обміну ідеями та спільної роботи, наприклад, *Google* Документи або спільні дошки для обговорення – це дозволить учням активно співпрацювати над конкретними завданнями [1, с. 25];

• *створення спільного ресурсу*: учні можуть спільно створити онлайн-ресурс або електронний банк знань, де вони додають корисні матеріали, інформацію про діяльність К. Сосенка.

Усі ці способи дозволять учням відчувати свою важливість у процесі навчання та сприятимуть активізації, а також обміну думками та ідеями. Відтак комбінація традиційних методів, таких як групові обговорення та літературний аналіз, із новітніми підходами, включаючи використання технологій, творчі завдання та різні форми позакласної активності, дозволить поглибити знання про життя та діяльність науковця рідного краю. Цей підхід сприяє більш активній участі учнів у навчальному процесі та розвитку їхньої творчої мисленнєвої діяльності.

Отже, поєднання традиційних та новітніх методів та прийомів під час вивчення літератури рідного краю на прикладі науково-просвітницької діяльності К. Сосенка може зробити процес вивчення більш цікавим та ефективним для учнів, допомагати їм краще розуміти та оцінювати напрацювання науковця. Такий синтез методів сприяє формуванню творчого мислення та розширює можливості для осмислення та застосування знань у практичному житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ісаєва О. О. Вивчення літератури в цифрову епоху: про реалії сьогодення і перспективи в майбутньому. Всесвітня література в школах України. 2016. № 1. С. 24-28.
2. Ісаєва О. О. Формування сучасного читача засобами медіаосвіти. Всесвітня література в сучасній школі. 2013. № 2. С. 34.
3. Куцевол О.М. Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія). Київ, 2009. 300 с.
4. Марфинець Н. Інноваційні технології навчання на уроках літературного краєзнавства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 26. Серія «Педагогіка, соціальна робота». С. 120-122.

Михайлова Оксана Антонівна,
*учитель вищої кваліфікаційної категорії,
учитель зарубіжної літератури
Тернопільський академічний ліцей «Українська гімназія»
імені Івана Франка*

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ТРАДИЦІЙНІЙ СИСТЕМІ НАВЧАННЯ

Важливою й актуальною проблемою сучасної школи є правильний вибір освітніх технологій. Тільки завдяки ефективно обраним педагогічним технологіям, методам та прийомам, можна формувати ключові компетентності учнів, необхідні для гідного життя в суспільстві.

Корифей української педагогіки В. Сухомлинський свого часу сказав: «Однією з найсерйозніших хиб нашої шкільної практики є те, що, навчаючи дітей, працює переважно вчитель» [2, с. 501]. На сучасному етапі набула актуальності педагогіка співпраці й толерантності, завдяки якій учитель і учень відчуватимуть себе самодостатніми особистостями, до співпраці готовими. Тому метою сучасного навчання є формування особистості не з енциклопедично розвинутою пам'яттю, а з гнучким розумом, з швидкою реакцією на все нове, з повноцінними, розвинутими потребами подальшого пізнання та самостійної дії, з добрими орієнтувальними навичками й творчими здібностями.

Залучаючи до процесу навчання усіх учнів, потрібно будувати урок на основі діалогу, забезпечуючи тим самим простір для осмислення учнів не тільки свого, але й чужого досвіду, надавати можливість учневі самому моделювати ситуацію в нових умовах; продуктивні творчі суперечки приводять учнів не тільки до адекватного розуміння суті художнього твору, але й мають колосальний виховний ефект, роблять кожного учасника активним шукачем шляхів і засобів вирішення тієї чи іншої проблеми.

Як зробити так, щоб шкільний аналіз твору став процесом зацікавленого вмотивованого пошуку? Як домогтися того, щоб читацькі вміння учнів стали водночас засобом не лише успішного вивчення ними художнього твору, а й особистісного їхнього розвитку? Ефективним засобом реалізації цього завдання

є інноваційні технології, які пробуджують потяг до самовизначення, самоусвідомлення, дають змогу зазирнути в себе і одночасно спрямовані на розвиток здатності учнів до спільної діяльності. К. Баханов у своїй праці зазначає: «Інноваційне навчання – альтернатива традиційному навчання (...), воно являє собою систему, в якій навчальний процес є цілісною взаємодією двох рівноправних її учасників – учня та вчителя; основна мета – розвиток особистості та різноманітних форм мислення кожного учня...» [1, с. 192].

Не відмовляючись від традиційних методів навчання, для реалізації поставленої мети слід використовувати інноваційні технології, зокрема, інтерактивні (діалогові) та пошукову діяльність, практично на всіх етапах роботи з літературним твором. Намагатися вибудувати завдання таким чином, щоб простежувався ланцюжок від «цікаво» до «можу» і «це потрібно мені особисто». Важливим є і ігрові прийоми (наприклад, перепусткою на урок є слово-код: пропонується назвати імена героїв, якщо про них говорили на попередньому уроці, або перелічити цінності, які герой вважав основними у житті); прийоми «Гронування», «Вільне письмо»; проблемні запитання (наприклад, «Коли слабкий стає сильним?»); пошук ключових слів у формулюванні теми; прийом відновлення порушеної послідовності; літературні диктанти, розгадування кросвордів тощо.

Хоч би якою складною для сприймання була тема, вона стане цікавою, якщо навчальний матеріал на екрані подати із застосуванням комп'ютерних ефектів. Усе це дає змогу подолати пасивність, інертність учнів, оптимально організувати самостійну роботу і забезпечити свідоме засвоєння теми, а також виробити компетентне ставлення дітей до комп'ютера як до інструмента професійної діяльності людини.

Застосування мультимедійних презентацій доцільне на будь-якому етапі вивчення теми. Слайди можна використати для повідомлення теми й мети уроку, у процесі пояснення вчителем матеріалу (визначення, терміни, таблиці, схеми, малюнки, відеофрагменти), для розгортання дискусії чи визначення

проблемних завдань, для первинного закріплення знань, формування вмінь і навичок учнів, для контролю знань.

Інноваційні технології – прерогатива не тільки процесу викладання певного предмета. Вони застосовуються і в процесі контролю за рівнем знань учнів. Однією з таких форм контролю знань, що має інноваційний характер є тестування. Важливо і сфокусувати увагу учня на проблемних питаннях і шляхах їхніх вирішень. З цією метою доцільно використовувати такі види роботи, як «дерево рішень» (постановка проблеми й обговорення можливих рішень, з'ясування можливих позитивних і негативних наслідків); розігрування ситуації за ролями (епізод з літературного твору, в якому представлена поведінка певного персонажа, причому важливі не акторські здібності, а здатність зрозуміти проблему з точки зору персонажа); «обери позицію» (пояснення власного вибору, сприйняття інших точок зору на поставлену проблему).

Важливість на уроці є і робота з підручником. Результати цієї роботи – опрацювання теоретико-літературних або літературно-критичних матеріалів знаходять місце у створенні схем або таблиць: «Відмінність літературної казки від народної», графічне зображення Середньовіччя, «Реалізм і його принципи» тощо. Спостереження над текстом теж можна фіксувати у таблицях: «Том Сойер у школі і вдома», «Подорожі у просторі і часі Ебінезера Скруджа». Особливістю таблиць-спостережень над текстом є наявність колонки «Мої почуття», «Моє сприйняття» або «Я б зробив...», зазвичай ця колонка заповнюється як домашнє завдання.

На етапі рефлексії найчастіше пропонується створити сенкан; узагальнити знання за допомогою гронування; закінчити речення: «Сьогодні на уроці я зрозумів...», «Від сьогодні я...», «Образ... допоміг висловити письменнику думку...»; поставити запитання письменнику або герою (варіант – написати листа); прийом «Лови помилку» (виправлення фактичних помилок у тексті, при визначенні теоретико-літературних понять та фактів з життя і творчості письменника); «Вільне письмо» тощо.

Тож, поєднання традиційних та інноваційних методик у процесі формування читацьких компетенцій сприяють кращому засвоєнню матеріалу, формують свідоме ставлення до нього, розвивають у учнів навички критичного мислення, спілкування, творчого пошуку. При такому підході не просто зростає зацікавленість предметом, а й значно покращується успішність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баханов К.О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі: Монографія. Запоріжжя: Просвіта, 2004.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. Том 3. Київ: Радянська школа, 1997.
3. Семеркова Л.Г. Формування ключових компетентностей учнів на уроках літератури шляхом використання інноваційних технологій. Зарубіжна література в школі. 2009. №6.

Наумович Яна Ярославівна,
*учитель української мови і літератури,
зарубіжної літератури,
Тернопільська ЗОШ I–III ступенів № 16
імені Володимира Левицького*

ВИКОРИСТАННЯ КВЕСТ-ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Реалії сьогодення, активний розвиток передових технологій обумовлює урізноманітнення навчального процесі. Зміна мети освіти стало ключовою для Міністерства освіти та науки. Слушно зазначають Н.Р.Грицак та О.О. Ісаєва, що «головним завданням освіти сьогодні стає моделювання індивідуальної освітньої траєкторії студента, створення його індивідуального бекграунду, формування здатності *learning to learn* – навчання вчитися протягом усього життя, розвиток дивергентного мислення, що означає пошук нових альтернативних підходів (рішень, шляхів) до розв'язування проблеми, а також формування розвинутого критичного мислення, здатності власної інтерпретації

всьому, що оточує» [2, с. 68]. Концепція Нової української школи, шкільна програма з української літератури передбачають формування компетентного читача; розширення культурно-пізнавальних інтересів школярів, активне становлення й самореалізацію особистості в сучасному світі [6]. Відтак завдання учителя-словесника – оперувати сучасними інструментами та методами навчання, які «навчають вчитися», «навчають жити» сучасних учнів та створювати комфортні умови навчання, при яких учень відчуває свою успішність та інтелектуальну досконалість [1, с. 42].

Вимоги до освіченої особистості та особливості цифрового покоління або Інтернет-покоління визначили необхідність візуалізації навчального матеріалу, переважно через використання інформаційно-комунікаційних технологій. Як зауважує А. Землянська, представники означеної генерації сприймають інформацію дозовано, уривками, звертаючи увагу на яскраві моменти чи цікаві приклади, що викликало появу інтерактивних додатків до підручників та поширення прийомів візуалізації тексту, адже такі діти звикли використовувати одночасно різні способи реценції – акустичний та візуальний (через аудіо-, відеофайли, презентації тощо) [3, с. 34]. Тому українська сучасна школа покликана формувати творчу, активну та різнобічну людину, професійні якості та громадянську позицію. В. Пашков вважає, що основними напрямками модернізації системи вищої освіти України в інформаційному суспільстві є: формування ставлення до людини як мети соціального прогресу, а не засобу; орієнтація на активізацію людського капіталу у вищій освіті і професійній підготовці, ґрунтованій на концепції гармонійного розвитку людини; продукування в процесі підготовки спеціаліста глибокої професійної компетентності і соціальної відповідальності у вирішенні завдань науково-технічного прогресу, соціального і культурного розвитку [5]. Учителі-словесники в реаліях сьогодення повинні приділити більшу увагу нетрадиційним урокам: *урок-казка, урок-дослідження, урок-репортаж, урок-екскурсія, урок-дискусія, урок-проект, уроки у формі змагань та ігор* тощо.

На уроках української літератури нетрадиційні методики сприяють підвищенню мотивації навчання, а також стимулюють процес самоосвіти, підвищують інформативність, інтенсивність, результативність освіти.

Освітні квести набувають більшої популярності. *Квест-технологія* – це інноваційна педагогічна ігрова технологія, що передбачає виконання студентами/учнями навчальних, пошуково-пізнавальних, проблемних завдань відповідно до ігрового задуму/сюжету, під час якого вони добирають та упорядковують інформацію, виконують самостійну дослідницьку роботу, що сприяє систематизації та узагальненню вивченого матеріалу, його збагаченню та поданню у вигляді цілісної системи [4]. Ця технологія спирається на алгоритм засвоєння вмінь. Як інтерактивна форма навчальної діяльності квест-технологія дозволяє реалізовувати такі цілі: *навчальну* (наштовхувати учнів до активних пізнавальних процесів); *розвивальну* (зацікавлювати учнів до вивчення творів з української літератури, розвиток творчих здібностей тощо); *виховну* (формувати в учнів працювати в команді, а також навички самостійної роботи тощо).

Нами розроблено квест для учнів 6-го класу на тему «**Мандруємо разом з героями з розділу «Різдвяні дива»**». Його мета: навчити учнів швидко приймати рішення, розвивати вміння працювати в команді, кругозір, логічне мислення, закріпити вивчений матеріал з розділу «Різдвяні дива», виховувати пізнавальний інтерес до вивчення української літератури.

Тип уроку: урок узагальнення і систематизації знань і вмінь у форматі квест-гри.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Добрий день, шестикласники! Рада бачити сьогодні вас на уроці. Перед тим, як ми розпочнемо нашу мандрівку я перевірю присутність на уроці.

1. Перевірка присутності.

II. Мотивація навчальної діяльності учнів: повідомлення теми, мети, завдань уроку.

У вас на партах є жовті стікери, візьміть їх та намалюйте їм ту емоцію, з якою ви прийшли до мене на урок.

Сьогодні метою нашого уроку буде: навчитись швидко приймати рішення, розвивати вміння працювати в команді, кругозір, логічне мислення, закріпимо вивчений матеріал з розділу «Різдвяні дива», виховуватимемо пізнавальний інтерес до вивчення української літератури. І цього досягти нам допоможе квест-гра. За допомогою жеребкування ви будете поділені на 2 команди: жовті та сині.

1. Проведення жеребкування. Поділ на команди.

Послухаймо правила гри! Для успішного руху команди вперед і подолання перешкод на окремих етапах дійте злагоджено, почергово і дотримуйтеся правил. Після проходження кожної станції представник команди підходить до мене з маршрутним листом (див. Додаток 1) аби я виставила бали, а також отримати конверт з наступною станцією.

III. Актуалізація опорних знань.

Але перед тим, як ми перейдемо до основної частини нашого уроку нам варто пригадати основні поняття цього розділу. Отож, піднімаємо руку та відповідаємо.

1. Художня деталь – це ... *(виразна подробиця у творі, що несе значне змістове та ідейно-емоційне навантаження. Здебільшого художня деталь розкриває певні елементи портрета людини, опису природи чи предмета).*

2. Казка – це ... *(народний або авторський художній твір про вигадані події, вигаданих осіб, іноді за участю фантастичних сил)*

3. Повість – це ... *(твір, у якому йдеться про історію одного людського життя чи його значної частини, яка обов'язково перетинається з долями інших людей (персонажів)).*

IV. Експериментальна робота.

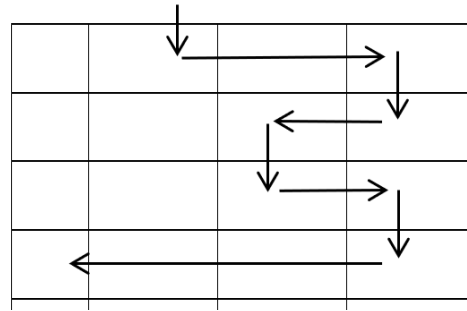
Молодці! Пригадали теоретичний матеріал, тепер перейдемо до практичної частини. Готові? До речі, переможців чекає приз, а який – дізнаєтесь вкінці!

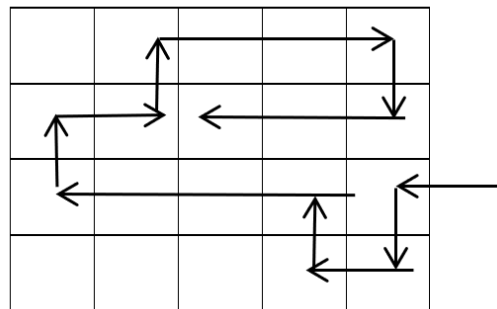
1. СТАНЦІЯ «ДЕШИФРАТОР»

За допомогою стрілочок прочитайте назви пісень, одну на вибір заспівайте.

В якому творі згадуються ці пісні? Хто автор?

А	І	С	Г
Б	Д	Я	С
Ж	С	Р	С
Є	А	Д	Ж
А	І	М	З

Відповідь: колядки «Бог ся рождає» та «Нова радість стала». Твір – «Вертеп маленького хлопчика», автор І. Калинець.

2. СТАНЦІЯ «ЕМОДЖІ»

За допомогою перших літер емоджі, відгадайте головних героїв. Напишіть назву твору.

« _____ »

Відповідь: Євочка, батьки-королі, «Єва і білосніжна квітка Лілії».

« _____ »

Відповідь: Йосип, Марія, «Вертеп Маленького Хлопчика».

« _____ »

Відповідь: Хвостик, Берта, Степан Кузька, «Різдвяна історія ослика Хвостика».

3. СТАНЦЯ «СТОПФЕЙК»

Знайдіть і вилучіть фейкову інформацію. Червона карточка – ФЕЙК, зелена – ПРАВДА (див. Додаток 2).

1. Напередодні дня Святого Миколая відбуваються події казки "Єва і білосніжна квітка лілії"? (НІ)
2. Єва найбільше любила білі лілії (ТАК).
3. Садівник сказав: «Якщо ці лілії добре доглядати, то вони розквітнуть якраз на Різдво» (ТАК).
4. На відкритті пам'ятника І. Франка мама Маленького Хлопчика співала у хорі (НІ).
5. Наслухавшись відеоуроків Маленький Хлопчик правильно співав старовинні колядки (НІ).
6. Через те, що перестала працювати цукроварня батьки Хлопчика змушені виїхати в Португалію (ТАК).
7. Овечка Берта – героїня твору «Різдвяна історія ослика Хвостика» (ТАК).
8. Цитата: «— Який ще осел єпископа? Ви що смієтеся з мене? А Папа Римський вам слона по пошті не надсилав?» – з казки «Вертеп маленького Хлопчика»? (НІ)
9. Зіграти ще раз у Різдвяній виставі – найбільша мрія Хвостика? (ТАК)

4. СТАНЦЯ «СВІТ ФАНТАЗІЇ».

Уявіть, що ви Ігор Калинець, якому потрібно продовжити історію про Маленького Хлопчика. Для виконання цього завдання, скористайтесь кубиками Роррі, 1 кубик – 1 речення.

У своєму складеному творі підкресліть художні засоби (епітети, метафори, порівняння тощо).

VI. Підведення підсумків уроку.

Молодці! Ви були активними та цілеспрямованими сьогодні на уроці. Отже, перемогла команда ... , і усі учасники отримують купони на звільнення від домашнього завдання.

Рефлексія. Продовжіть речення:

- Я дізнався...
- Я зрозумів...
- Мені сподобалось...
- Мені найбільше запам'яталось...

Погляньте на свої стікери і емоції, які ви зобразили на початку уроку, і скажіть, чи покращився ваш настрій?

VII. Повідомлення домашнього завдання.

Підготуватись до контрольної роботи с. 85-116. Написати сенкан на тему «Різдво».

Отже, використання квест-технологій дозволяє учневі активно взаємодіяти у навчальному процесі, а також підвищує освітню мотивацію. Застосування квест-технологій на уроках української літератури сприяє високій особистісній інтеграції у навчання, швидкому доступу до інформації та залученню учнів у продуктивну партнерську взаємодію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриневич Л. Бути медіаграмотним: десять необхідних компетентностей. MediaSapiens. 2017. С. 42.
2. Грицак Н.Р., Ісаєва О.О. Студенти покоління Z: проблеми освіти. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2020. Вип. 1 (21), ч. 2. С. 64–72. DOI: [https://doi.org/10.31499/2307-4914.1\(21\).2020.210223](https://doi.org/10.31499/2307-4914.1(21).2020.210223)
3. Землянська А.В. Досвід використання засобів візуалізації навчальної інформації під час вивчення української і зарубіжної літератури у вищій школі. *Тренди в освіті: матеріали міжнародного науково-методичного семінару*. Мелітополь–Гомель, 2019. с. 34-39
4. Кремень В. Якісна освіта і вимога часу. 2013. № 4. С. 4–11.
5. Пашков В. В. Модернізація системи вищої освіти України в контексті становлення інформаційного суспільства та євроінтеграційного поступу. URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp2/filosofia/pashkov.pdf
6. Пилипчук С. Впровадження медіаосвіти на уроках української мови та літератури. Портал медіаосвіта та медіаграмотність. 2020.

*Негодяєва Світлана Анатоліївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра української та зарубіжної літератури,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
Семенів Наталія Любомирівна,
кандидат педагогічних наук,
учитель-методист української мови і літератури,
Лицей ім. Р. Шухевича Івано-Франківської міської ради*

**ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ ДІАЛОГ З ТЕКСТОМ НА УРОКАХ
ЛІТЕРАТУРИ В 5-6 КЛАСАХ (НА МАТЕРІАЛІ ВПРОВАДЖЕННЯ
МОДЕЛЬНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ
«ЛІТЕРАТУРА» ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ «ЛІГА КРИЛАТИХ»)**

Сучасна система мовно-літературної освіти орієнтована на формування читацької компетентності як провідної компетентності, що формує мовотворчість особистості. Наша розвідка презентує досвід роботи з художнім текстом на уроках літератури авторського колективу модельної навчальної програми інтегрованого курсу «Література» (автори С. Негодяєва, Н. Семенів) розробленого відповідно до Закону України «Про освіту» (№2145-VIII від 05.09.2017), Закону України «Про повну загальну середню освіту» (№463-IX від 16 січня 2020 року), Державного стандарту базової середньої освіти (Постанова КМУ №898 від 30 вересня 2020 року), розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» (№988-р від 14 грудня 2016 р.), з урахуванням принципів сучасної освітньої політики та Стратегії розвитку освітніх оцінювань у сфері загальної середньої освіти в Україні до 2030 року [1].

За логікою дослідження ми подаємо розуміння читацької компетентності як «інтегрованого результату знань, умінь і навичок здобувача спрямованого на усвідомлену роботу з художнім текстом, покликаною формувати його авторсько-читацьку світобудову як інформаційну реальність, що розвивала б у нього не тільки естетичні смаки, а й давала змогу креативно застосовувати художні й літературознавчі ідеї синтезу традиційного й нетрадиційного для

реалізації власних потреб» [2]. Складниками читацької компетентності, на нашу думку, є:

- усвідомлене творче читання й осмислення літературного твору на особистісному та системному рівнях;
- розуміння ідейно-тематичного змісту художнього твору, спрямованого на вироблення здатності до діалогу з його автором, героями, добою, культурою, відтворених у ньому;
- розуміння специфіки художнього твору;
- уміння інтерпретувати текст твору, залучаючи міжкультурні, міжмистецькі, міжпредметні зв'язки (на генетичному, типологічному рівнях);
- формування емоційно-оцінювального судження, критичного мислення щодо зображеного в художньому творі, культури полеміки, пізнавальних інтересів;
- розвиток умінь цілеспрямовано застосовувати предметні знання, уміння і способи діяльності в нових як навчальних, так і життєвих ситуаціях;
- формування стійкої мотивації і потреби в самостійному читанні творів.

Запропоноване педагогічне рішення інтегративного підходу спрямоване на вироблення читацьких інтересів і смаків здобувачів за концентрами: «Автор-твір-читач», «Жанрова система літератури», «Літературознавчий діалог з текстом», «Теоретичний інструментарій», «Власна мовотворчість». Їх результативність залежить від раціонального співіснування і взаємодії на уроках під час літературознавчого діалогу з текстом. Визначено необхідний літературознавчий інструментарій, який доречно подавати під час опанування певної теми. Він відображає актуалізацію та наступність вивчення і застосування пропедевтичних теоретико-літературознавчих понять початкового інтегрованого курсу «Українська мова» освітньої системи А. Цимбалару [3].

Мета концентру «Літературознавчий діалог з текстом» – забезпечити компетентне ознайомлення учнів/учениць з розвивальним потенціалом літератури, сприяти усвідомленню ними її естетичної природи, пізнавального й виховного характеру, ролі художнього слова у формуванні сильної,

високодуховної, національно свідомої особистості. Мета концентру – формування в здобувачів освіти уявлень про літературу як про важливий складник культури, вагомий чинник підвищення загального рівня освіченості, розвитку творчого потенціалу особистості.

Зміст концентру спрямований на здобуття учнями/ученицями знань про літературу як про важливий складник культури, вагомий чинник підвищення загального рівня освіченості, розвитку творчого потенціалу, формування навичок усвідомленого виразного читання та літературознавчого діалогу з текстом. Концентр зорієнтований на засвоєння значення літератури у формуванні авторсько-читацької світобудови як інформаційної реальності, яка відповідала б тим креативним ідеям синтезу традиційного й нетрадиційного в зображенні дійсності.

Безперечно, шкільний аналіз художнього твору на уроках літератури в системі базується на знаннях наукового літературознавства, хоча є відмінним. Це осмислення мистецького тексту, визначення його ідейно-тематичної основи, проблематики, побудови, образної системи, дослідження засобів творення образів, художньої мови.

Авторський колектив і вчителі, що впроваджують курс у системі, дотримуються синтезу традиційних і нетрадиційних підходів щодо аналізу літературного твору на уроках, використовуючи домінуючі три основні шляхи аналізу художнього твору: цілісний, пообразний і проблемно-тематичний, а також елементи композиційного, стилістичного, послідовного, комплексного, стильового, змішаного шляхів аналізу твору в залежності від літературного твору, який залучено для уроку. Ми використовуємо науковий опис, аналіз, частково контекстуальний розгляд, інтерпретацію, залучення порівняльного та елементів компаративного підходів. Саме вони покладені в основу організації роботи з художніми творами на уроці, і враховані нами при укладанні зошитів-посібників для здобувачів адаптаційного періоду.

Методичний авторський супровід для вчителів-словесників рекомендує використовувати на уроках літератури різноманітні види навчальної діяльності

під час літературознавчого діалогу з текстом у залежності від етапу сформованості читацької компетентності. Вони демонструють наступність і систематичність роботи в системі від початкової ланки до адаптаційної базової середньої освіти: добір матеріалів для підтвердження власних припущень; стислий/вибірковий переказ уривків із творів; виразне читання тексту; декламація вивчених поезій різноманітної тематики; інсерт-читання (читання з маркуванням сприйнятого); коментоване читання; вибіркоче читання епізодів твору, читання за ролями; групові/парні/індивідуальні дослідницькі, проєктні, аналітичні, інтерпретаційні завдання за змістом прочитаних творів; обговорення проблемних питань (фронтальне, групове, парне); створення блок-карт, карт думок за змістом прочитаного твору або сприйнятої інформації; пошук відповідей на запитання для самоперевірки; добір цитат з твору для підтвердження власних гіпотез; вправи на узагальнення прочитаного тощо.

Пропонований зміст інтегрованого курсу не обмежує вияв академічної свободи учасників освітнього процесу під час роботи з художнім твором, до якого залучаються здобувачі, учителі, батьки й небайдужі представники громадськості, про що свідчать відгуки, рекомендації, пропозиції, які дають можливість ефективно реформувати мовно-літературну освіту майбутніх громадян нашого суспільства [3].

Ми поділяємо думку, що основною функцією сучасної літературної освіти є перетворення об'єктивно існуючого досвіду учасників освітнього процесу у суб'єктивну форму в процесі оволодіння літературознавчими та ціннісними знаннями, уміннями і навичками. Тому педагогічний аспект викладання інтегрованого курсу «Література» освітньої системи Ліга крилатих» – це формування літературних цінностей, коли об'єктивні знання та уміння стають суб'єктивно значущими, стійкими життєвими орієнтирами. Ми переконані, що сучасна система освіти України має формувати у підростаючого покоління внутрішню потребу читати, аналізувати, порівнювати, робити висновки і діяти відповідно до гуманістичних, загальнолюдських цінностей.

Безперечно, запропонована методична візія не вичерпує усі можливості та педагогічний інструментарій за заявленою проблемою. Сподіваємося, що вона стане в нагоді усім небайдужим, які вирішили присвятити себе великій справі – жити з любов'ю до української та зарубіжної словесності й дітей, мріють сформувати гідну зміну, викладачам-практикам, котрі не припиняють розвиватися, досягнувши певного професійного рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
2. «Ліга Крилатих». Сайт освітньої системи. URL : <https://ligakrylatykh.com> (дата звернення: 13.11.2023).
3. Світ чекає крилатих. Інтегрована освітня система А. Цимбалару. URL : <https://svitchekaiekrylatykh.com> (дата звернення: 13.11.2023).

Расевич Любов Петрівна,
*кандидат філологічних наук,
кафедра історії української літератури
та компаративістики,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка*

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ З МУЗИКОЮ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ШКОЛЯРІВ (НА МАТЕРІАЛІ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 8 КЛАСІ)

Дедалі активніше актуалізується проблема формування м'яких навичок (англ. *soft skills*) здобувача освіти на всіх етапах його навчання. М'які навички охоплюють міжособистісну взаємодію, комунікативні навички, навички слухання, управління часом, вирішення проблем, лідерство, емпатію тощо. Спектр м'яких навичок широкий. Щодо вивчення курсу літератури як гуманітарного предмета категоризуватись як тверді навички може знання буквального історичного контексту створення тексту, основних віх біографії

письменника, знання сюжету та вміння його переказувати, знання й розуміння дефініцій літературознавчих термінів тощо. Однак рівень вияву, демонстрації цих твердих навичок уже передбачає вихід за межі суто твердих навичок – у площину м'яких навичок. Рівень переживання естетичного досвіду від сприйняття літературного твору – це теж спектр м'яких навичок. У вивченні літератури саме м'які навички на чільному місці. Далі варто безапеляційно зазначити, що література – це вид мистецтва, який має низку аспектів репрезентації – як і музика, живопис, танець тощо.

Значна частина педагогічної взаємодії в просторі мистецтва полягає в глибокому аналізі текстів літератури за естетичними категоріями, метою чого є формування почуття прекрасного через розвиток естетичної компетенції, яка, щоправда, ніде в нормативних документах про освіту чітко не прописана. Ракурс рецепції чужого твору словесності можна назвати в такому разі рецептивно-аналітичним. Вищою формою взаємодії з літературним текстом є продуктивно-творчий рівень, на якому із залученням сформованої на певному рівні естетичної компетентності та на основі твердих навичок із ніші літератури (зокрема, щодо сутнісних ознак літературного твору як мистецького артефакту) учень створює власний художньо-літературний твір. Власне, на мистецькій вартісності літературного твору, дослідницько-аналітичних аспектах, а також літературі як засобі націєтворення, намагається акцентувати увагу авторка поточної та інших розвідок з методики навчання української літератури в сучасній школі. Тепер середня шкільна освіта націлена на навчання представників покоління Z (р. н. 1997–2012), а на підході покоління «альфа» (2013–середина 2020-их). Моніторингові групи підтверджують зниження читацького інтересу серед нових поколінь дітей. Так, дані Міжнародного дослідження читацької грамотності (PIRLS) підтверджують, що 2016 року респонденти середнього шкільного віку помітно менш захоплені читанням, ніж їхні попередники у 2001 (орієнтовно мінус 10%). Серед дітей віком від 11 до 17 років помітні невтішні читацькі тенденції: а) частка тих, хто не читає, зросла з 13% до 27% за 2012–2013 рік; б) тих, хто читає один-три рази на місяць,

знизилися з 45% до 38%; в) частка тих, хто читає не більш ніж 15 хвилин на тиждень, зросла з 23% до 27%; г) тих, хто читає від 15 до 45 хвилин на тиждень, знизилися з 23% до 17%; д) частка тих, хто читає принаймні 45 хвилин на тиждень, трохи зросла – з 15% до 16% [2].

Відзначається водночас, що GenZ – найбільш орієнтоване на успіх покоління. 69% представників GenZ хоче мати успішну кар'єру [4]. Орієнтованість цього покоління на мету, тенденція до нехтування тим, що не наближає цю мету, означає, що роль учителя літератури полягає, зокрема, і в тому, аби наблизити читача GenZ до літератури, а літературу до нього – через доказову демонстрацію того, як саме література допомагає досягати реалізації кар'єри та різноаспектного життєвого успіху. У такому разі використання творів літератури як мистецьких інструментів розвитку м'яких навичок, критично важливих для реалізації себе в щораз конфліктнішому та синтезованому просторі сучасності й майбутнього є саме тим, на чому варто акцентувати вчителю. До того ж потребує нормативного закріплення власне естетична компетентність, як і визнання того, що чи не найширше її формування забезпечується на уроках літератури як обов'язковому предметі в усіх шкільних програмах від першого й до останнього року навчання в школі. Основна ідея полягає в тому, аби не прописувати літературі функцій, які вона іманентно не може виконати (так, без знання літературних текстів і без читання книг художньої літератури, звісно, можна прожити; прочитавши сьогодні 3-10-15 творів, учень не обов'язково завтра очолить відділ успішної компанії). Так само й не можна опускати літературу до рівня сухого прочитування текстів, без трансцендентної особистісної взаємодії з текстом як виразником авторських ідей, творчою інтерпретацією індивідуально-авторського та загальнолюдського досвіду в мистецькому витворі. Однак під час навчання літератури вкрай важливо враховувати результати досліджень провідних світових та вітчизняних аналітичних центрів громадських досліджень, оскільки сама освіта сутнісно є соціальним проєктом і виконує передусім соціальні функції. Доказовим аргументом на користь літературного мистецтва як інструмента формування

м'яких навичок є узагальнення Тари Холден, яка слідом за теоретиками художньої освіти (такими, як Рудольф Арнхейм, Сильвія Корвін, Елліот Ейснер, Артур Ефланд) у статті «Використання мистецтва для оцінки критичного мислення та розуміння прочитаного у підлітків» встановлює чіткий зв'язок між когнітивними процесами мозку та образотворчою діяльністю – доведено позитивний вплив мистецької освіти, яка апелює до вищого рівня мислення, на навички вирішення проблем (англ. *problem-solving* – одна з м'яких навичок) [3].

Категоричне розуміння літератури як мистецтва й вимога навчання літератури з огляду на численні естетико-аксіологічні категорії притаманні працям Н. Волошиної: *«Літературна освіта буде виконувати свою місію, задовольняти суспільні запити лише тоді, коли сприйматиметься як основна формувальна сила в духовному світі школяра»* [1]. Гіпотетично, що ширшим буде мистецький контекст на уроках літератури, то краще це сприятиме мотивації сучасних школярів – через зацікавлення й синергійний вплив на стимулювання м'яких навичок. У такому разі міжпредметні зв'язки з музикою забезпечують широкий мистецький контекст і повноцінну реалізацію завдань літературної освіти, що стосуються розвитку художніх смаків, збагачення культури мовлення, вироблення емоційного сприймання й осмислення мистецтва слова [1].

У контексті розкриття теми поточної розвідки нами було рандомно обрано 8 клас для аналізу пропонованих чинною програмою з української літератури за ред. Р. Мовчан мистецьких зв'язків із музикою. Зокрема, уже на вступному уроці планується актуалізація цих зв'язків, однак відразу варто відзначити деяку декларативність цього, оскільки не вказано, які саме музичні твори запропоновано брати для контексту. Оскільки це урок вивчення різновидів образів, зокрема словесних та слухових, а учень на рівні ключових компетентностей має використовувати досвід взаємодії літературних творів з творами іншими видами мистецтва, доцільно буде взяти будь-який відомий учням художній образ, який репрезентовано і в літературі, і в музиці. Наприклад, звернутись до образу Марусі Чурай, що за програмою все одно вивчається. Спрощує завдання вчителю

те, що надалі в програмі конкретно визначаються музичні тексти, до яких варто звернутись: 1) пропонується арія Наталки «Віють вітри, віють буйні...» з опери М. Лисенка «Наталка Полтавка»; «Засвіт встали козаченьки» (комп. М. Лисенко, Б. Лятошинський, Л. Ревуцький) під час вивчення пісень Марусі Чурай та 2) виконавська діяльність кобзарів та лірників; опера «Маруся Богуславка» М. Лисенка під час вивчення української народної думи «Маруся Богуславка» – усе це в тематичному блоці «Усна народна творчість»; 3) проєкт дуету «Сестри Тельнюк» «Наш Шевченко» під час вивчення поезій Т. Шевченка «Думи мої, думи мої...» (1847), «Ой три шляхи широкії...», «Мені однаково, чи буду...» та 4) цикл «Чотири пори року» А. Вівальді, «Пори року» П. Чайковського під час вивчення творів Лесі Українки «Давня весна», «Хотіла б я піснею стати...», «Давня казка» в тематичному блоці «Світ української поезії». У подальших блоках програмою не визначено зв'язків із музикою, проте це не означає, що їх не потрібно встановлювати. Зокрема, під час вивчення сучасної української поезії (музика на слова сучасних поетів). Варто використати також дуетну інтерпретацію Артемом Пивоваровим поезії «Думи мої» (2022), що якраз вивчається за програмою 8 класу. Доречно за аналогією до популярного серед підлітків і не тільки проєкту А. Пивоварова «Твої вірші, мої ноти» запропонувати учням індивідуальні чи групові творчі завдання.

Отже, програмою визначено обмежену кількість можливих актуалізацій музичних творів під час опрацювання програми з української літератури у 8 класі. Насправді рівень інтеграції літератури й музики може бути ширшим. Усе залежить від того, наскільки вдало це реалізує мету літературної освіти, естетичного виховання учнів, побудову естетичної компетентності та формування м'яких навичок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошина Н. Проблема літературної освіти й поради Валерія Шевчука в програмотворенні. *Волинь-Житомирищина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем.* 2010. № 20. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/31884> (дата звернення: 23.11.2023)

2. Dredge S. Children's reading shrinking due to apps, games and YouTube. *The Guardian*. September 26, 2013. URL: <https://shorturl.at/oDJKM> (дата звернення: 23.11.2023)
3. Holdren T. Using Art to Assess Reading Comprehension and Critical Thinking in Adolescents. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*. 2012. Vol. 55(8). P. 692–703.
4. TechDoQuest. Why GenZ is the most success-oriented generation. URL: <https://shorturl.at/klJVZ> (дата звернення: 23.11.2023)

Сидоренко Юлія Олександрівна,
аспірантка кафедри української літератури,
методики її навчання,
історії культури та журналістики,
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

ОБРАЗНО-МІФОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДРАМИ-ФЕЄРІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ЛІСОВА ПІСНЯ» НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Драма-феєрія Лесі Українки «Лісова пісня» представлена в шкільних програмах з української літератури для 10 класу (профільний та рівень стандарту). Державні вимоги до навчальних досягнень здобувачів освіти орієнтують на розуміння фольклорно-міфологічної основи сюжету, вміння розкривати порушені проблеми, характеризувати образи, визначати їх символічність [2].

Драма-феєрія Лесі Українки «Лісова пісня» вражає багатством міфічних образів. У творі можна виділити кілька груп таких персонажів (лісові, водяні, польові, побутові істоти, дендрологічні образи), персоніфікацію абстрактних категорій (Доля, Біда, Злидні), розгорнуті ідейно значущі міфологеми (перевтілення у вербу й вовкулаку, переродження) та окремі міфологеми символічного значення (очі). Кожен міфічний образ – носій певних людських

якостей та почуттів, тому все зображене набуває символічного значення. Його осмислення допомагає розкрити проблемно-тематичний зміст твору.

Опрацювання драми-феєрії крізь призму образів-персонажів, що мають міфологічне походження, дозволяє запропонувати спеціальний вид аналізу літературного твору – образно-міфологічний. Мета цього виду діяльності – навчити учнів аналізувати образи міфологічного походження у зв'язках з іншими елементами тексту, зокрема їхню роль у розгортанні тематики й проблематики твору.

Першим етапом образно-міфологічного аналізу є визначення у творі образів міфологічного походження та з'ясування їхнього первинного змісту. Ефективним методом пояснення міфологічної семантики стане словникова робота з довідниковими джерелами. Учні можуть заздалегідь підготувати повідомлення чи презентації про міфічних персонажів за матеріалами книги В. Войтовича «Українська міфологія» [1].

Словесник обов'язково вказує на авторське переосмислення відомих міфічних образів, використаних у драмі-феєрії. Для цього пропонуємо колективно скласти спеціальну таблицю, в якій буде розмежовано універсальне значення міфічного образу та його авторська трансформація.

Потім навчальну діяльність спрямовуємо на опрацювання головної проблеми твору – співвідношенні духовного й матеріального у житті людини. Проводимо евристичну бесіду, за питаннями, що націлюють визначити, які цінності, матеріальні чи духовні, для міфічних істот найбільш важливі, які світоглядні уявлення вкладено в ці образи, як поведінка міфічних істот унаочнює головну проблему твору.

Цікавою буде групова характеристика міфічних образів. Учитель ставить завдання визначити основні закони існування кожної з груп міфічних істот, розглядаючи епізоди їхньої взаємодії, та з'ясувати, які теми та проблеми їх об'єднують. Наприклад, лісові мешканці – свобода вибору, любов до природи; водяні істоти – дотримання порядку, покірність; хатні істоти (Злидні) – відплата

за негідну поведінку, персоніфіковані явища – відповідність своєму призначенню.

Після такої роботи доцільно окреслити тематику й проблематику твору максимально широко. Старшокласники визначають сенс існування, зображений за допомогою міфологізованої реальності загалом. Це любов і повага до прекрасного, гармонія та духовна рівновага. Далі зіставляємо цю тему з життєвими принципами героїв реального світу – Лукаша, дядька Лева, матері та Килини. Доречною на цьому етапі аналізу є бесіда:

- Як співіснують два протилежних світи (людей і міфічних істот) на одній території? Які теми й проблеми пов'язані з ними в тексті?

- Які життєві принципи сповідують одні, а які – інші? Чи збігаються вони? Що в них спільне або відмінне?

- У яких сценах взаємодії персонажів міфологічного та реального світів визріває, загострюється конфлікт? Які цінності при цьому відстоює кожна з груп?

- Як сукупна поведінка всіх персонажів унаочнює головну проблему твору?

Останній етап – узагальнення проблемно-тематичного змісту художнього тексту з урахуванням міфічних образів-персонажів.

Продуктивним стане вирішення проблемних питань на зразок: завдяки яким міфічним істотам Лукаш шукав і знайшов духовні орієнтири? Як Мавка вплинула на становлення особистості Лукаша? Чи зміг би герой вирішити конфлікт між прагматизмом і духовністю без взаємодії з лісовими мешканцями? Чому?

Узагальнювального характеру набувають запитання підсумкової евристичної бесіди:

1) Що дає авторське переосмислення міфічних образів для висвітлення теми матеріального і духовного у житті людини?

2) У яких сценах взаємодії персонажів міфологічного та реального світів визріває, загострюється конфлікт? Які цінності при цьому відстоює кожна з груп?

3) З якою метою поетеса використала міфологічну образність у драми-феєрії?

Отже, образно-міфологічний шлях аналізу ефективно здійснювати на основі різних підходів, зокрема вивчення авторського протиставлення міфологічного та реального світів, за допомогою якого Леся Українка розгортає роздуми про теми й проблеми загальнолюдського значення. Взаємопов'язаний аналіз міфологічних явищ та порушених поетесою проблем дозволяє цілісно осмислити художній зміст та форму його вираження й вийти на осягнення загальної концепції драми-феєрії «Лісова пісня».

Дидактична роль такої роботи полягає в стимулюванні й розвитку когнітивних та світоглядних можливостей старшокласників. Аналізуючи образи міфологічного походження, учні міркують над філософськими питаннями людського буття. При цьому дослідження елементів міфомислення надає діяльності школярів особливого спрямування, яке полягає в осягненні індивідуальної манери опрацювання Лесею Українкою образів української міфології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтович В. Українська міфологія. Київ: Либідь, 2005. 664с.
2. Навчальні програми для 9, 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>
3. Українка Леся. Вірші. Драматичні поеми. Харків: Фоліо, 2006. 351с.

Скоморовська Наталія Богданівна,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методики навчання,
Івано-Франківський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти*

ВИКОРИСТАННЯ МЕТАФОРИ У ШКІЛЬНОМУ АНАЛІЗІ ЕПІЧНОГО ТВОРУ

Метафора – це різновид тропів, перенесення ознак одного предмета чи явища на інший на основі їхньої схожості. З метафорами часто працюють творчі особистості. У багатьох художніх творах метафори стають засобом творення образів, їх індивідуалізації, допомагають розуміти вчинки персонажів, простежити причинно-наслідкові зв'язки. За допомогою цих тропів автор посилює експресивність тексту, піднімає його на новий художній рівень. Увага до метафор допомагає читачам зрозуміти особливості світогляду митця, систему його життєвих цінностей.

Учитель на уроках літератури може використовувати метафору на всіх етапах роботи, у різних методах і прийомах. У процесі творчого читання вчить осмислено сприймати нову інформацію, уважно читати текст, самостійно визначати важливі для розуміння змісту твору частини, пояснює, що часто саме через метафору автор передає свої погляди. Здобувачі освіти вчаться шукати актуальні слова, розуміти їх значення у розкритті ідеї твору. Використання метафори допомагає краще зрозуміти різні типи текстів, часто абстрактні, у яких важлива інформація лежить не на поверхні, а розкидана, захована в окремих реченнях.

Важливе значення для розвитку мислення та усного мовлення має евристична бесіда. За допомогою цього методу відбувається активний обмін думками, школярі дають відповіді на різнотипні, різнорівневі запитання, набувають досвіду їх формулювати. Бесіда має бути спрямована на аналіз, пошук аналогій, порівняння. Здобувачі освіти беруть участь у проблемно-пошуковому діалозі, обговорюють сюжет, проблематику, композицію, образи, способи їх творення, аналізують твір як явище мистецтва. Вчитель, у свою чергу, спостерігає рівень розуміння нового матеріалу. Практично у кожному

частину бесіди, аналізуючи персонажів, проблематику, сюжет, можна ввести важливі для їх розуміння метафори.

До системи запитань важливо вводити проблемні, які є складовою проблемного підходу, оскільки проблемність є поштовхом до розвитку мислення школярів. Проблемні запитання з метафорам стимулюють пізнавальну активність, підштовхують до розмірковувань. У їх формулюванні завжди міститься прихована суперечність, оскільки розуміння метафори у людей різне. У процесі роботи активізується попередній досвід та відбувається активний процес здобуття нових знань. Відповідь на проблемне запитання школярі знайдуть тільки на основі аналітичної пошукової роботи. Вони мають детально вивчити новий матеріал, застосовуючи при необхідності порівняння, протиставлення і тільки після цього давати відповідь на запропоноване проблемне запитання, пояснювати власне бачення метафори у ньому.

Метафора важлива для організації дискусії в класі. Завдання дискусії – через колективне обговорення виявити істину або знайти правильне вирішення певного завдання. У процесі підготовки школярі вчаться здійснювати багатофактовий аналіз, будувати свою думку на аргументах і власних осмисленнях фактів. Метафора може бути присутня у проблемному завданні, яке пропонується для роботи. Також вчитель орієнтує школярів на пошук влучних метафор у тексті, які стануть вагомими аргументами у дискусії.

Організуючи дослідницько-пошукову роботу на уроці, вчитель може запропонувати здобувачам освіти системно працювати з метафорами, детально проаналізувати художній текст або його частини, дібрати додаткову необхідну літературу. Результатом роботи може бути медіапродукт, який школярі виготовляють самостійно.

Для того, щоб показати взаємозв'язок української літератури з літературною творчістю інших народів, словесник використовує прийом порівняльного аналізу. Аналогії можна проводити на рівні сюжетів, проблематики, персонажів, жанрової структури, напрямку, стильових потоків у різних національних літературах. Для роботи вчитель пропонує цитату із метафорою, яка здатна об'єднати кілька творів. Такий аналіз розширить

погляди здобувачів освіти на літературу, допоможе сформувати у них стійкі уявлення про різноманітність світу, школярі вдосконалюють навички аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення.

Перевірити знання та вміння здобувачів освіти вчитель може за допомогою різноманітних тестових завдань, які також будуть містити актуальні для твору метафори. Наприклад, аналізуючи твір «Кайдашева сім'я», педагог пропонує встановити відповідність.

А. Мелашка. **Б.** Маруся. **В.** Омелько. **Г.** Лаврін. **Д.** Карпо.

1. «До неї прилипла якась облесливість у розмові й повага до панів. В її уста прилинув осміх, а з словами неначе полилась патока з уст. Під її солодкими словами ховається гіркий полин».

2. «Він був добрий стельмах, робив панам і селянам вози, борони, плуги та рала і заробляв добрі гроші, але ніяк не міг вдержати їх у руках. Гроші втікали до шинкаря».

3. «Веселі сині, як небо, очі світились привітно й ласкаво. Тонкі брови, русяві дрібні кучері на голові, тонкий ніс, рум'яні губи – все подихало молодою парубочою красою».

4. «Тонкі пружки його блілого лиця з тонкими губами мали в собі щось неласкаве. Гострі темні очі були ніби сердиті. В лиці, в очах було розлите щось гостре, палке, гаряче, було видно розум з завзяттям і трохи з злістю».

5. «Її краса так засліпила йому очі, так разом заманила серце, що вона йому здавалась не дівчиною, а русалкою».

Для розвитку літературно-творчих здібностей школярів, їх уяви, фантазії, асоціативного мислення словесник пропонує творчі роботи на створення, завершення чи вдосконалення продукту з використанням метафор.

Як бачимо, метафора може бути присутня на кожному етапі аналізу, при використанні різних методів і прийомів. Школярі вчаться уважно читати художній текст, звертати увагу на деталі, розуміти значення мовленнєвих нюансів у певному фрагменті твору, зважаючи на весь текст як на цілісність. Вони розуміють стратегії, якими користувався автор, щоб передати читачам свої погляди.

Скुरатко Тетяна Миколаївна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра української та зарубіжної літератур і
методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Сьогодні особливо гострою є потреба якісної підготовки вчителів-словесників з орієнтацією на переосмисленні організації та змісту навчально-виховного процесу сучасної вищої школи на засадах інноваційних технологій. В умовах воєнного навчання надзвичайно важливо сформувати бажання у майбутніх українських філологів бути соціально активними, відповідальними, спроможними до самовизначення, самореалізації та самовдосконалення, розвиватися творчо, бути конкурентоспроможними. Вважаємо, що усі ці навички у юних українських філологів можна сформувати шляхом залучення їх до проєктної діяльності.

Теоретичні засади, зміст і значення, особливості організації проєктної діяльності розкриваються у наукових дослідженнях А. Вдовиченко, В. Гузеєва, Т. Довбенко, О. Зосименко, С. Избаш, А. Касперського, О. Коберника, Л. Мартинець, Н. Матяш, М. Пелагейченко, Є. Полат, В. Радіонова, В. Слободченкова, С. Сисоєвої, М. Уйсімбаєвої, Л. Хоменко, І. Шендрик, О. Юрчик та ін.

Погоджуємося із думкою Л. Мартинець, що «під проєктною діяльністю ми розуміємо систему різних практичних дій особистості (групи, колективу), спрямованих на створення певного творчого продукту/ продукції. Проєктна діяльність відрізняється від просто колективно підготовленого заходу або групової діяльності з наданням наочних результатів тим, що демонструє головний результат проєкту – аналіз діяльності та пред'явлення способу розв'язання окресленої проблеми» [2, с. 11]. Вважаємо, що саме проєктна діяльність забезпечує зацікавленість здобувачів вищої освіти у створенні творчих проєктів, їх креативної презентації, аналізі діяльності, прагненні у вдосконаленні. Заслуговує

на увагу узагальнення Л. Хоружої, що «проектна діяльність – це спосіб розвитку творчості, самостійності, прагнення до ідеально-перспективного перетворення світу за допомогою креативних дій і операцій у процесі створення конкретного продукту – проекту ідеального та реального» [5, с. 13].

Зазначимо, що саме участь майбутніх українських філологів у проектній діяльності допомагає їм зорієнтуватися у суспільному вирі подій та явищ – соціальних, економічних, політичних, інформаційних, а також оволодіти досвідом суспільного життя, проявити свою громадську позицію, творчо самоствердитися і (що сьогодні так важливо) позитивно впливати на масмедійний простір, утверджувати, збагачувати, поширювати своє, рідне: мову, історію, літературу, культуру.

Варто наголосити, що проектна діяльність має свою структуру. Так, її структурними компонентами можна вважати: мотив, мета, способи, засоби, предмет, результат. Створюючи проект, спершу варто продумати мотив, чітко сформулювати мету, предмет, способи реалізації, узгодити засоби використання та спланувати передбачуваний результат. Лише маючи чітку структуру проекту, можна розпочинати його втілення.

Зазначимо, що залучаючи здобувачів вищої освіти до проектної діяльності, маємо можливість долучити їх до реальної творчої діяльності. Відчуваючи свою значимість у суспільстві, студенти стають мотивованими до отримання нових знань, що у процесі проектної діяльності набувають практико-орієнтованого характеру.

Гостру потребу в активному залученні майбутніх філологів до проектної діяльності ми відчули у важкий час для усіх українців – після повномасштабного вторгнення росії в Україну. Так, застосування проектної діяльності в освітньому процесі на факультеті філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка дозволило наблизити такий вид діяльності до життя та соціальних потреб студентів, навчальний матеріал адаптувати до реальних життєвих ситуацій, а процес набуття нових знань зробити цікавим, простим і доступним.

Заслуговує на увагу участь студентів факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка під керівництвом к.ф.н., доц. кафедри української та зарубіжної літератур і методик їх навчання Скуратко Тетяни Миколаївни у таких освітніх та волонтерських проєктах, як: «Мобілізація слів», «Мова єднає», «Великі українці», «Сковорода єднає Україну», «Книга тижня», «Україні потрібен кожен». Ознайомитися із матеріалами зазначених проєктів можна на сторінці факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Факультет філології і журналістики (ФІЖ) ТНПУ ім. В. Гнатюка» у Facebook. Кожен із цих проєктів має важливу мету – пропагувати своє, рідне: прищеплювати любов до рідної мови, плекати рідне слово, заохочувати до читання української класики, слухати українську музику, популяризувати творчість українських митців, розповідати про сучасних митців-героїв, які воюють, наближаючи нашу перемогу, цінувати українські звичаї, традиції, виховувати повагу до українських воїнів-героїв тощо.

Так, наприклад, відзначаючи 300 років з дня народження Григорія Сковороди – видатного українського філософа, просвітителя-гуманіста, поета, байкаря, педагога, музиканта, фундатора української «філософії серця», ідеї «сродної праці», життя якого можна розглядати як своєрідну філософську творчість, на факультеті філології і журналістики ТНПУ ім. В. Гнатюка було розпочато освітній проєкт «Сковорода єднає Україну», який передбачав популяризацію творчості Григорія Савича Сковороди (зустрічі з читацькою аудиторією у закладах загальної середньої, передвищої та вищої освіти, бібліотеках, поширення інформації у засобах масової комунікації, наукова робота зі студентами). У рамках проєкту було проведено читацькі зустрічі з юнацькою аудиторією у Тернопільській обласній бібліотеці для молоді, бесіду про Григорія Сковороду на радіо, проведено ряд Сковородинківських читань у закладах загальної середньої та передвищої освіти м. Тернопіль, бібліотеках; проведення квесту зі студентами першого курсу факультету філології і журналістики «Пізнаєш істину – ввійде тоді у кров твою сонце»; організація

бібліоквесту «З усіх утрат втрата часу найтяжча» із читачами Тернопільської обласної універсальної наукової бібліотеки, організовано і проведено Всеукраїнську науково-практичну студентську конференцію «Не розум від книг, а книги від розуму створились».

Важливим також є залучення майбутніх філологів до освітнього проєкту «Великі українці», що передбачає популяризацію творчості видатних українських поетів, письменників, літературознавців, перекладачів, артистів, композиторів, громадсько-політичних діячів, журналістів, художників тощо. У рамках проєкту уже було креативно представлено творчі портрети Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, Д. Павличка, В. Гнатюка, О. Кобилянської, С. Жадана, С. Будного, М. Ткачука, В. Махна, Ю. Вітяка, Н. Сеньовської, В. Івасюка, Н. Матвієнко та ін.

Також заслуговує на увагу участь студентів факультету філології і журналістики ТНПУ ім. В. Гнатюка в освітньому волонтерському проєкті «Україні потрібен кожен», метою якого є вести роз'яснювально-інформаційну діяльність серед молоді стосовно ситуації в країні, яка безпосередньо їх стосується (війна, волонтерство, безпека, інформаційна гігієна); сформувати позитивний образ українського воїна, героя-захисника.

Отже, проєктна діяльність відіграє важливу роль у системі підготовки вчителя-словесника, адже передбачає безпосереднє застосування знань, умінь та навиків студентів, спрямованих на набуття особистісного досвіду, сприяє творчій самореалізації майбутніх філологів, розвитку їх інтелектуальних здібностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Довбенко Т. Метод проєктів в історії шкільництва. *Шлях освіти*. 2005. № 2. С. 47–51.
2. Мартинець Л. Проєктна діяльність у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2015. № 3. С. 10–13.

3. Медвідь Л. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні. Київ: Вікар, 2003. 335 с.

4. Проектна діяльність у ліцеї: компетентнісний потенціал, теорія і практика: наук.-метод. посібн. / за ред. С. Шевцової, І. Єрмакова, О. Батечко, В. Жадька. Київ: Департамент, 2008. 520 с.

5. Хоружа Л. Проектна культура вчителя: етичний компонент. *Шлях освіти*. 2006. № 4. С. 11–15.

6. Юрчик О. Впровадження проектної технології в навчальний процес. Хмельницький: НВО № 5 ім. С. Єфремова, 2015. 88 с.

Степаненко Олена Костянтинівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра соціально-гуманітарної освіти,
Комунальний заклад вищої освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

РОЛЬ ФАХОВОЇ ПЕРІОДИКИ В ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ

Сьогоднішній процес переосмислення ролі літературної освіти в побудові суспільства сталого розвитку стимулює в освітньому середовищі активне обговорення способів ефективного поєднання вже відомих методів і прийомів вивчення художніх творів на уроках зарубіжної літератури та розробку нових, що йшли б у ногу із найсучаснішими досягненнями інформаційної епохи.

Я. А. Коменський ще у XVI ст. у своїй «Великій дидактиці» назвав головним завданням учителя застосування таких методів роботи з учнями, які б дозволили їм при затраті мінімуму зусиль отримувати максимум знань і вмінь [2, с. 113–132]. Гідне подиву, що великий педагог майже п'ять століть тому окреслив актуальну і сьогодні (бо вічну, в силу сталого розвитку технологій) проблему оптимізації освітнього процесу та добору відповідного добору методичного інструментарію.

Концептуальні питання вибору методів і прийомів роботи на уроках літератури ґрунтовно описували Т. Ф. Бугайко, Ф. Ф. Бугайко, А. Вітченко, Н. Грицак, О. Ісаєва, Ж. Клименко, М. Кудряшов, Л. Мірошниченко, Г. Островська, Є. Пасічник, Б. Степанишин, Л. Удовиченко та ін. Важливі рекомендації щодо їх комбінування для досягнення певних виокремлених цілей знаходимо у працях Н. Гричаник, О. Дем'яненко, Ю. Дишлюк, Т. Матюшкіної, А. Мельник, А. Нагорної, І. Небеленчук, О. Ратушняка, Ю. Рибінської, К. Таранік-Ткачук, В. Храбрової, І. Цико та ін. Повний ретроспективний аналіз порушеного питання заслуговує на окрему публікацію.

Надруковані у різні роки у фаховій пресі («Відродження», «Всесвітня література в середніх навчальних закладах України», «Всесвітня література в сучасній школі», «Зарубіжна література в школах України», «Вікно в світ. Зарубіжна література», «Всесвітня література та культура», «Зарубіжна література», «Зарубіжна література в школі», «Український педагогічний журнал», «Англійська мова і література» тощо) матеріали не вичерпують всієї проблематики і залишають відкритими для дискусій такі питання, як класифікація методів, прийомів і видів робіт, способи організації освітньої діяльності учнів, пошук найефективніших методів формування компетентного читача. До цього переліку варто додати і проблему вибору методів та прийомів для формування наскрізних умінь учнів, яка, без сумніву, заслуговує на більш пильну увагу, ніж це було досі. Аналіз фахової преси дозволяє виділити декілька тенденцій вибору ефективних комбінацій методів і прийомів роботи з творами зарубіжної літератури, кожна з яких превалювала в різні роки.

У 90-х роках ХХ ст. переважна більшість учителів нововведеного курсу «Зарубіжна література» спрямовувала свої зусилля на реалізацію полікультурності освіти, системну презентацію культури інших народів у взаємозв'язку з українською, прагнула виховувати в учнів толерантне ставлення до різних етносів, конфесій і рас. Це був новий вектор у розвитку національної школи. Він базувався на літературній компаративістиці, яка пускала перші паростки у вітчизняному літературознавстві. Перші дослідження

зі шкільної компаративістики А. Градовського та Ж. Клименко, які розробляли методики порівняльного вивчення творів, пропонували ефективні прийоми встановлення генетичних, контактних та типологічних зв'язків між ними, виявлення культурно-національної специфіки на рівні сюжету, системи художніх образів, ідейно-естетичного змісту або перекладу. Відтак учні готувалися до міжкультурного діалогу в широкому сенсі, і зарубіжна література для такого діалогу відкривала безліч можливостей.

У методичних публікаціях 2000-х років спостерігається посилена увага до використання активних та інтерактивних методів навчання з різними прийомами їх реалізації. Найпопулярнішими виявилися завдання «Незакінчене речення», «Знайди пару», «Мікрофон», «Велике коло», «Гронування», «Знаю – хочу дізнатись – дізнався», PRES (англ. Position, Reason, Example, Summary), «Недостатньо інформації», «Правильно чи неправильно», «Тонкі й товсті запитання», «Діаграми Вена», «Ромашка Блума», «Велике коло», «Громадські слухання», «Судове засідання» тощо. На глибинному рівні це було пов'язано зі спробою залучення здобутків у галузі психолого-педагогічних наук до управління пізнавальною діяльністю.

Пізніше фокус уваги вчителів поступово почав зміщуватися на організацію навчання, заснованого на дослідженні, що активізувало застосування методу проєктів, дослідницьких та інформаційно-комунікаційних технологій з опертям на стратегії особистісно-орієнтованого навчання. Пропонувалися різні види дослідницьких проєктів (літературознавчі, мистецтвознавчі, біографічні, компаративні, творчі), які могли бути груповими й індивідуальними, короткочасними та довготривалими. Перелічені методи підвищували інтерес учнів до художньої літератури, розвивали в них найважливіші читацькі уміння, стимулювали здатність генерувати нові ідеї, що повною мірою відповідало вимогам основних нормативних документів.

2020 р. відкрив новий етап у методичних пошуках освітян. Спалах епідемії вірусу COVID-19 і повномасштабне вторгнення російських військ в Україну викликали кардинальні зміни в освітньому процесі. Освітні заклади були

змушені запровадити віддалену або змішану форми навчання, а вчителі – розробляти методики опосередкованої взаємодії з учнями із залученням інформаційно-комунікаційних технологій [1]. Тому більшість публікацій у фаховій пресі розкривають специфіку використання онлайн-сервісів для віддаленого навчання (Zoom, Google Classroom, Classtime, Bamboozle, Kahoot), презентують багатий матеріал для візуалізації освітньої інформації та завдання для діагностики результатів навчання. Також спостерігається посилена увага до групових форм роботи.

Отже, доходимо висновку, що фахова і, особливо періодична, преса відіграє ключову роль в оптимізації освітнього процесу. Періодична преса заслуговує особливої уваги, оскільки вона адекватно і швидко реагує на потребу дня. Тому треба всіляко заохочувати вчителів до її регулярного перегляду та засвоєння матеріалів, що у ній публікуються, оскільки фахова періодика:

- поширює перспективний досвід учителів-предметників та презентує авторські методики;
- оприлюднює рецензовані матеріали, які пройшли фахову експертизу;
- надає централізований та легкодоступний ресурс з актуальною інформацією в галузі методики навчання зарубіжної літератури;
- представляє нові тенденції, методології та напрямки досліджень;
- дозволяє кожному вчителю брати активну участь в розвитку методичної науки, коментувати та обговорювати статті, обмінюватися ідеями і вдосконалювати власні підходи.

У підсумку, це відкриває широкі можливості для розвитку методичної науки, української школи і суспільства сталого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бачинська Є., Борбіт А., Маніленко І. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в ЗЗСО в умовах дистанційного навчання у 2022/2023 навчальному році. URL: https://znayshov.com/News/Details/metodychni_rekomendatsii_shchodo_orhanizatsii_osvitnoho_protseesu_v_zzso_v_umovakh_dystantsiinoho_navchannia (дата звернення: 27.11.2023).

2. Коменський Я. А. Вибрані педагогічні твори: у трьох томах. Т. 1. Велика дидактика. Київ: Радянська школа, 1940. 248 с.

Ткачук Олександр Миколайович,
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри української та зарубіжної літератур і
методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ВИКОРИСТАННЯ МІФОКРИТИКИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ Т. ШЕВЧЕНКА У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Перші літературознавчі праці з використанням підходів міфокритики з'явилися у шевченкознавстві діаспори. Це були дослідження Л. Плюща та Г. Грабовича у 1979 році. Саме праця останнього «Шевченко як міфотворець» перекладена у 1991 році привернула увагу до цієї літературознавчої методології та водночас викликала дискусію та критичну реакцію в українському літературознавстві. Слід зазначити, що вже на цьому етапі йшлося не про пошук та аналіз міфологічних мотивів та образів, які зустрічаються у творчості поета. Грабович пропонував говорити про міфологічне мислення та структури як принцип художнього моделювання у поетичному доробку Шевченка [2]. Опоненти такого підходу протестували, що таке трактування заперечує історизм зображення поета. Проблема історизму та міфологізму, а також міфотворчості та історіософії Шевченка дискутується до сих пір в українському літературознавстві.

У шкільному курсі згадуються міфологічні та біблійні образи в творчості Шевченка та інтерпретуються в контексті їх інтертекстуальності та символічності. Натомість студенти-філологи стикаються з рядом питань поетики та ідейно-естетичних принципів творчості Шевченка, які потребують в тому числі методології міфокритики. Окрім вищезгаданих проблем, варто згадати концепцію революційних поглядів поета. У радянському літературознавстві утверджувалась думка про Шевченка – співця селянської революції. Показовим є інтерпретація поезії «У Бога за дверми лежала сокира». Натомість у творчості митця виявляється есхатологічна міфологічна картина, подібна до біблійного Одкровення. Шевченко застерігає кріпосників та царів неминучим покаранням, на них чекає катастрофа, яка відновить справедливість

на землі, утвердить правду і мир. Д.Наливайко стверджував, що у своєму баченні майбутнього Шевченко «йде від біблійно-християнської міфологічної парадигми», а минуле натомість міфологізується на національному фольклорі [4, с. 20]. Важливо наголосити, що романтична історіософія була тісно пов'язана з міфотворчістю. Показовою є в цьому плані поема «Великий льох», яка за жанровими ознаками є містерією. Цей жанр відродили романтики, яким імпонувала алегорична форма для розкриття ключових філософських проблем буття людини. Якщо в середньовічних містеріях йшлося про визначальні події біблійної історії, таїнство відкуплення Христом людського роду, то в Шевченка – про ключові етапи втрати державності України. Оскільки в творі міститься ідея незворотності історії, її зміни й поступу, то це вже не міфологічне архаїчне мислення, а історичне, в точу числі характерне християнському світобаченню. Повертаючись до проблеми співвідношення міфологізму та історизму, можна порекомендувати студентам дослідження Ю. Барабаша, який стверджував, що міф та історія в творчості Шевченка становлять синкретичну, історіософську двоєдність [1, с. 37]. Таку ж позицію зайняла Т. Мейзерська, яка стверджує, що незважаючи на міфологічну складову творчості поета, вона є наскрізь історичною [3, с. 82]. Міфологізація історії у «Великому льосі» та інших творах служить історіософському перекодуванню, творенню суб'єктивного візіонерського погляду Шевченка.

Також, варто звернути увагу, на міфологічний образ близнюків у поемі, в яких виявляється архетип дитини. За К. Юнгом, дитина – це потенційне майбутнє. Близнюки виступають формотворчими елементами світу, вони втілюють тандем креативного й руйнівного начала. Можуть розвиватися у два архетипні образи – трікстера та деміурга. Такими є два Івани у поемі Шевченка, саме їхнє суперництво визначатиме долю України, один буде її катувати, а інший визволяти. Відтак для аналізу творів Шевченка варто залучати два підходи архетипно-міфологічний та історичний.

Аналіз архетипного міфомислення є продуктивним при аналізі теми долі, добра і зла, зокрема концепції релігійного світовідчуття поета. Діалог ліричного

автора з Богом є своєрідним лейтмотивом поетичної творчості Шевченка. Антиномічність поглядів митця концентруються навколо причин страждання та зла, чому Бог допускає нещастя та не оберігає добрих людей. Варто звернути увагу студентів, що осмислюючи цю проблему, Шевченко звертається не до міфологічного мислення, а до християнського ідеалу. У цьому плані показовою є інтерпретація «Москалевої криниці» здійснена Л.Плющем [5]. Міфотворчість Шевченка в цьому плані тяжіє до філософського універсалізму, як і європейські романтики того часу вона пов'язана з християнською містиккою. Осмислення цього явища поглибить розуміння студентами естетики українського романтизму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барабаш Ю. Тарас Шевченко: імператив України. Історіо- й націософська парадигма. Київ: Києво-Могилянська академія, 2004. 181 с.
2. Грабович Г. Шевченко як міфотворець: семантика символів у творчості поета. Київ: Рад. письменник, 1991. 253 с.
3. Мейзерська Т. С. Проблема індивідуальної міфології: міфотворчість Т.Шевченка. О.: Астропринт, 1997. 128 с.
4. Наливайко Д. Історія і міфологія у Шевченка (у контексті європейського романтизму) Тарас Шевченко і європейська культура. Збірник праць 33 наукової шевченківської конференції. Київ; Черкаси, 2000.
5. Плющ Л. Екзод Тараса Шевченка: навколо Москалевої криниці. Київ: Факт, 2001. 384 с.

Черниш Наталія Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра української і зарубіжної літератури та
методики навчання
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ, ЯКІ СПРЯМОВАНІ НА РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ

У кожної дитини є природний потяг до творчості, вчителів-філологу слід звернути увагу на творчі здібності учнів, сприяти їх розвитку. На уроках української літератури школярів можна захопити різними видами літературної

творчої діяльності – поетичною, літературно-критичною, перекладацькою та виконавчою. В учнів з'являється нахил до написання перших поезій, нарисів, прагнення виступати перед аудиторією, перекладати вірші. Учитель повинен систематично стимулювати та допомагати розвивати літературні здібності школярів. В. Сухомлинський слушно сказав, що через творчість розвивається та виражається індивідуальність кожної дитини. Педагог має враховувати індивідуальні здібності всіх учнів, застосовувати диференційний підхід до них, забезпечувати умови для розвитку природних задатків кожної дитини. Саме таке навчання створює умови для всебічного розвитку творчих здібностей школярів.

Поетичні здібності розвиваються завдяки творчим завданням, які формулює вчитель. Як засіб для представлення завдань учителям і їх вирішення школярем доцільно використовувати комп'ютер. З використанням комп'ютерної техніки або без неї можна використовувати такі прийоми навчання, спрямовані на розвиток поетичних здібностей учнів.

Приєм «Склади вірш». На екрані учні бачать слова, що римуються. Вони повинні скласти вірш за поданими римами.

... квіточка
 ... водою
 ... ниточка
 ... вербою.

Приєм «Підбери рими». На моніторі з'являється стовпчик слів. До кожного з них учень повинен підібрати якомога більше рим.

Річка –
 Сніг –
 Ліс –
 Сміється – .

Школярам, які вдало та швидко навчаються придумувати рими, буде легше писати власні вірші. Приєм «Підбери рими» розвиває поетичні здібності учнів, а також стає місточком у поетичну лабораторію майстрів, адже вчитель

пояснить вихованцям різницю між граматичною і неграматичною, банальною і свіжою, точною і неточною римами.

Прийом «Напиши строфу (вірш)». Педагог дає учням завдання написати строфу (вірш) на якусь тему (наприклад, «Краса і слава України», «Осінь – золота пора», «Моя родина» та інші); з певним ключовим образом (наприклад, можуть бути такі образи: мати, калина, улюблений мультиплікаційний герой тощо); з визначеним настроєм (наприклад, сумний, веселий, мрійливий та інші). Обдарованим дітям даємо складніше завдання: написати вірш із обумовленим стилем, ідеєю, формою, мотивом.

Крім поетичної, учитель-словесник повинен розвивати в учнів виконавчу та літературно-критичну творчість. У кожному класі є діти, які артистично декламують поетичні твори. Їх виконавчу творчість педагог має помітити якомога раніше та допомагати їм у її розвитку: на уроках вивчення ліричних творів слід давати завдання виразно прочитати вірш, напередодні підготувати декламування якоїсь поезії та виконати її замість учителя, брати участь у конкурсах на краще виразне читання ліричних творів тощо.

Літературно-критична творчість полягає у написанні школярами письмових робіт (твори, нариси, есе тощо). Є. Пасічник підкреслив їх важливість: «Вони сприяють поглибленню знань з літератури, вихованню необхідних умінь і навичок аналізувати художні твори в єдності змісту і форми. Письмові роботи служать засобом перевірки як ученя засвоїв ту чи іншу тему. Тому ними часто завершується вивчення окремих розділів шкільної програми. Важливе значення мають письмові роботи у формуванні теоретико-літературних понять, виявленні рівня грамотності учнів, загальних та індивідуальних особливостей сприймання ними художньої літератури з метою наукового коригування цих процесів» [3, с. 340]. Письмові творчі роботи розкривають індивідуальні здібності дітей, їхні можливості.

Часто діти, написавши вірш, есе тощо, соромляться читати їх уголос, тому ефективним є використання прийому листування, який дає змогу дітям висловити те, що вони не наважуються сказати.

Зокрема, можна застосувати *прийом «Напиши листа другові (поетові)»*. Учитель дає школярам завдання написати лист другові (письменникові). У своєму листі діти можуть викласти роздуми про вірш, поділитися переживаннями, подібними до тих, які поет виразив у творі, довірити аркушу самостійно написану поезію тощо. Підписуватися за бажанням (хто хоче може написати анонімного листа). Потім педагог озвучує епістолярні спроби школярів та закликає до їх обговорення. Найкращі, найцікавіші та найоригінальніші листи вчитель оцінює.

Також слід залучати учнів до перекладацької творчості. Ж. Клименко зазначила, що «[...] художній переклад – це і літературне явище, і творчий процес, результат якого залежить від майстерності перекладача» [2, с. 178-179]. Вчена підкреслює, що особливої майстерності та особливих зусиль потребує переклад саме ліричних творів, оскільки крім знання мови, також слід дбати про збереження рими, ритму, віршового розміру. Тому це важка та копітка робота, яка потребує поетичного таланту. Всі діти вивчають іноземну мову, можна запропонувати їм зробити переклад вірша автора, якого вивчають, або власного, використовуючи *прийом «Переклади вірш іншою мовою»*. Перш ніж приступити до перекладу учень повинен прочитати, проаналізувати твір, щоб зрозуміти його зміст. Можна запропонувати дітям приклади перекладів майстрів цієї справи.

Прийом «Переклади вірш іншою мовою» дає можливість розвинути перекладацькі здібності обдарованої дитини, застосувати на практиці знання рідної та іноземної мов, зрозуміти особливості праці перекладачів і глибше усвідомити сам твір.

Поетичну, виконавчу, літературно-критичну, перекладацьку творчість доцільно розвивати як на уроках літератури, так і під час позакласних заходів: на заняттях гуртка любителів поетичного слова, на зустрічах з письменниками, на літературних вечорах тощо. Для обдарованих учнів, які мають літературно-творчі здібності, організовуються різні конкурси, олімпіади, вечори учнівської творчості, видання альманаху, творчі вогники, виставки робіт та інше.

Отже, одне із завдань учителя-словесника – сприяти розвиткові творчих здібностей учнів. Шкільне вивчення лірики дає багато можливостей для вияву та вдосконалення поетичних, літературно-критичних, виконавчих і перекладацьких здібностей школярів. У цьому йому допоможуть запропоновані нами прийоми навчання: «Підбери рими», «Склади вірш», «Напиши строфу», «Напиши листа поетові», «Переклади вірш іншою мовою».

ЛІТЕРАТУРА

1. Буяльський Б. А. Поезія усного слова: азбука виразного читання. Київ: Радянська школа, 1990. 255 с.
2. Клименко Ж. В. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи: дис. ... доктора пед. наук. Київ, 2007. 455 с.
3. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах. Київ: Ленвіт, 2000. 384 с.

Ягнич Мар'яна Євгеніївна,
*аспірантка кафедри української та зарубіжної літератури і
методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ВІД КЛАСИКИ ДО КІБЕРПРОСТОРУ: ВЕБКВЕСТ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ

Швидкі темпи розвитку інноваційних технологій та високий попит на медіаспоживання вимагають сучасних підходів та інструментів у багатьох сферах суспільного життя, зокрема в освіті. Сучасна освітня система враховує особистісно орієнтоване навчання, яке ґрунтується на трьох ключових педагогічних поняттях: технологія, метод та прийом. Завданням вчителя стає не лише вибір відповідного алгоритму для розвитку інтелектуальних та творчих здібностей учнів, але й створення навчальної обстановки, яка максимально розкриє потенціал кожного учня. Сучасні технології не лише є джерелом інформації, але й сприяють підвищенню мотивації до навчання та його

різноманітності, розвивають навички самостійної та концентрованої діяльності, а також підвищують інтенсивність та результативність освіти. Особливо вдалим засобом сучасних інтерактивних технологій вважається використання на уроках вебквестів, які надають оптимальні умови для розвитку та самореалізації учасників навчально-виховного процесу. І. Сокол зазначає, що вебквест – «інноваційна педагогічна ігрова технологія, що передбачає виконання учнями навчальних, пошуково-пізнавальних проблемних завдань відповідно до ігрового задуму / сюжету, під час якого вони добирають та упорядковують інформацію, виконують самостійну, дослідницьку роботу, що сприяє систематизації та узагальненню вивченого матеріалу, його збагаченню та поданню у вигляді цілісної системи» [2, с. 21].

Варіативність виконання завдання, а саме можливість його виконання як самостійно, так і колективно, можна вважати позитивним фактором проведення вебквесту. Це сприяє розвитку у вихованців навичок самоконтролю в самоосвіті, здатності відстоювати свою думку, ефективно розподіляти ролі серед учасників вебквесту. Наведемо приклад використання технології вебквесту на уроці літератури, створеного в онлайн-конструкторі вебквестів навчально-освітньої платформи «Всеосвіта» [1].

Тема: «Золотий Жук» Едгар Аллан По

Завдання для учнів: *«Твоя мета в цьому квесті - знайти вихід з двох кімнат та ключ, щоб їх відкрити! Перша кімната стосується життя та творчості Едгара Аллана По. В цій частині підказки казатимуть, куди тобі рухатися, щоб відкрити всі ключі-точки. Друга кімната стосується оповідання "Золотий жук". Тут тобі треба рухатися від предмета до предмета та відгадувати ключі. Відгадка, до речі, допоможе тобі дізнатись де ключ-точка - відповідь та місце завжди якось пов'язані. Окрім завдань, на тебе чекають різні цікаві факти про Едгара Аллана По. Щастя тобі!».*

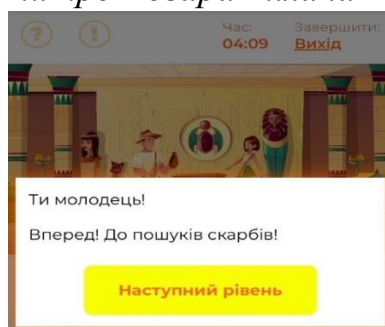

Рис. 1. Фрагмент вебквесту «"Золотий Жук" Едгар Аллан По»

У просторі вебквесту за різними об'єктами захований вихід та підказки з ключами. Учням необхідно пройти всі станції і під час гри зібрати ключі. Для цього варто правильно виконати завдання та ввести відповідь. Вебквест не є обмеженим у часі й у кількості спроб. Якщо трапилася помилка, учні можуть знову натиснути на об'єкт, на якому зупинилися, та продовжити виконання завдання. Мета цієї гри полягає у тому, щоб знайти всі підказки, додаткові ключі та успішно вийти з квест-кімнат.

Рис. 2. Фрагмент вебквесту «"Золотий Жук" Едгар Аллан По»

Вебквести на платформі «Всеосвіта» мають зручний механізм для отримання зворотного зв'язку від учнів. Після завершення виконання завдань учнями, є можливість переглянути результати всіх учасників: час витрачений на завдання, кількість правильних відповідей та невдалих спроб. Крім того, після проходження вебквесту учні можуть залишити свої відгуки щодо роботи вчителя. Ці відгуки є важливими при подальшому плануванні роботи з використанням технології вебквестів.

Рис. 3. Виконання вебквесту учнями на уроці

Отже, вебквест як інноваційна технологія вивчення літератури в школі, відкриває нові можливості для поглибленого та цікавого освоєння літературних

творів. Застосування цієї технології дозволяє вчителям створювати динамічне та інтерактивне навчання, де учні стають активними учасниками навчального процесу. Вебквести сприяють розвитку критичного мислення, творчості, навичок комунікації, а також допомагають формувати позитивне ставлення до вивчення літератури. Здійснюючи перехід від класичних методик до використання кіберпростору, вебквести стають мостом між традиційними підходами та вимогами сучасного освітнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вебквест «"Золотий Жук" Едгар Аллан По»
https://vseosvita.ua/webquest/play?id=20514&id_user=466128&hash=b07e45a3
2. Сокол І. М. Підготовка вчителів до використання квест-технології в системі післядипломної освіти : дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2016. 283 с.

Яценко Таміла Олексіївна,
*доктор педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
відділ навчання української мови та літератури,
Інститут педагогіки НАПН України*

ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС ЛІТЕРАТУР У РЕАЛІЯХ НУШ: ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ

У реаліях реалізації концепції Нової української школи та вимог нового Державного стандарту базової середньої освіти шкільний курс літератури модернізовано упровадженням навчального предмету «Література», розробленого на засадах інтеграції.

Об'єднання споріднених предметів забезпечує оптимізацію освітнього процесу, створення єдиного тематичного простору, допомагає уникненню дублювання навчальної інформації у змісті української літератури та зарубіжної літератури як окремих навчальних предметів. Системно, взаємопов'язано й послідовно представлений навчальний матеріал сприяє формуванню в учнів цілісного уявлення про світову художню літературу, невід'ємною та унікальною частиною якого є українське письменство.

Інтеграція на адаптаційному циклі навчання реалізується на основі спорідненості тематики, жанрово-родової специфіки творів, художніх напрямів і стилів в українській і зарубіжній літературі (тематично-стильова інтеграція); спільних методів і прийомів навчання української та зарубіжної літератури (методична інтеграція); спільних видів навчальної діяльності (діяльнісна інтеграція); уніфікації тлумачень понять теорії літератури.

На засадах інтегрованого підходу авторським колективом під керівництвом Т.О. Яценко розроблено програмове та навчально-методичне забезпечення інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 5–6 і 7–9 класів [1; 2; 3].

Для 5–7 класів зміст курсу побудовано за тематично-жанровим принципом із дотриманням хронологічної послідовності щодо письменницьких персоналій у межах тематичного розділу. Опрацювання навчального матеріалу з його поступовим ускладненням на основі ідейно-тематичних і жанрових зв'язків зумовлене віковими особливостями художнього сприймання учнів.

Для текстуального розгляду рекомендовано твори, що ввійшли до «золотого» фонду української та зарубіжної класики для читання учнями-підлітками : лірика Т. Шевченка, Б. Лепкого, В. Симоненка, Л. Костенко, епічні твори В. Скотта, І. Франка, В. Винниченка, А. Чайковського, А. Дімарова, Г. Тютюнника, Джека Лондона, О. Генрі, Е. По, А. Конан Дойла та ін. Також рекомендовано твори сучасних українських і зарубіжних письменників, зокрема Г. Пагутяк, А. Кокотюхи, Н. Малетич, К. Штанко, Р. Рігза та ін.

У 8–9 класах вивчення інтегрованого курсу літератур ґрунтується на хронологічно-стильовому принципі з урахуванням жанрово-родової специфіки творів. У програму 8 класу введено за хронологією художні тексти відповідної історичної доби в духовній українській і зарубіжній культурі, зокрема твори античної літератури (Гомер, Есхіл та ін.), літератури доби Середньовіччя (Володимир Мономах, Омар Хаям, Данте Аліг'єрі), Ренесансу (Ф. Петрарка, В. Шекспір, М. де Сервантес), бароко та класицизму (П. Кальдерон,

С. Климовський, І. Величковський, Жан Батист Мольєр, Г. Квітка-Основ'яненко), просвітництва (Д. Дефо, Дж. Свіфт).

На основі ідейно-тематичного співвідношення у 8 класі запропоновано розгляд художніх творів класики в проєкції із творами сучасної літератури. Такі тематичні паралелі вмотивовано врахуванням пізнавальних і читацьких інтересів сучасних учнів, які матимуть змогу прослідкувати художнє осягнення конкретної історичної доби та характерів її відомих представників у сучасних творах української та зарубіжної літератури. Зокрема, поезія Д. Кременя, Л. Костенко, проза І. Білика, Р. Іванченко, В. Чемериса, В. Близнеця, В. Рутківського, М. Морозенко, В. Шевчука, Т. Шевальє.

Літературні паралелі між творами класичної й сучасної української та зарубіжної літератури також простежено на жанрово-тематичному рівні, зокрема у вивченні Біблії та її мотивів у художній літературі, жанрів історичних пісень, балад, патріотичної та громадянської лірики тощо.

У 9 класі виокремлено такі розділи: «Романтична й реалістична проза ХІХ століття», «Романтична й реалістична драматургія ХІХ – початку ХХ століття», «Із літератури раннього модернізму», «Із літератури пізнього модернізму», «Із кримськотатарської літератури», «Панорама сучасної поезії», «Сучасна молодіжна проза», «Література рідного краю», «Найцікавіше з літературних новинок», «Узагальнення та систематизація вивченого».

Критеріями добору художніх творів, що репрезентують означені історико-культурні періоди, є їх відповідність віковим особливостям сприйняття старшими підлітками для формування загального уявлення про розвиток світового літературного процесу ХІХ–ХХІ ст. Завершується інтегрований курс літератур у 9 класі поезією і прозою сучасних українських і зарубіжних письменників, рекомендованою саме для цієї вікової категорії читачів. Твори також розкривають жанрово-тематичне розмаїття сучасної молодіжної прози.

Уперше до програм шкільного курсу літератури введено твори кримськотатарської літератури, а також рубрику «Найцікавіше з літературних

новинок», що орієнтує на системне проведення уроків ознайомлення з творами сучасної української та зарубіжної літератури за вибором учителя та учнів.

Орієнтиром для пізнання високохудожнього світу творів української та зарубіжної літератур на шляху формування компетентного учня-читача є рубрики підручників «Літератури» для 5 і 6 класів, у змістовому наповненні яких закладено читацькоцентричний принцип опрацювання навчального тексту. Так, у рубриці «Читацький путівник» доступно для учнів цієї вікової групи конкретизовано обсяг тих предметних знань та читацьких умінь, які вони повинні здобути та якими мають оволодіти у процесі опрацювання конкретної навчальної теми [1; 2].

Художній текст є першоелементом структури підручників, тому учні спершу ознайомлюються з текстом твору, що й сприяє реалізації текстоцентричного принципу. У рубриці «Поміркуй!» запропоновані запитання репродуктивного і частково-пошукового характеру для виявлення рівня осмислення учнями-читачами тексту твору.

Для актуалізації знань учнів передбачено рубрику «Ти вже знаєш». Її важливість зумовлена також психологічним підтекстом, оскільки актуалізація знань учнів позитивно налаштовує їх на роботу з текстом художнього твору.

Навчальний матеріал рубрики «Літературознавчий клуб», що пропонується після прочитання твору та роботи над його текстом, сприяє формуванню в учнів уявлення про автора літературного твору як людину, митця, особистість, громадянина. Достовірність фактів, значущість біографічного матеріалу, відповідність віковим особливостям сприймання і пізнавальним можливостям учнів визначають сутність цієї рубрики літературознавчого характеру.

Ефективним засобом реалізації мистецького контексту є потенціал рубрики підручників «У колі мистецтв», де акцентовано на зіставленні творів української та зарубіжної літератури з творами інших видів мистецтва.

Формуванню в учнів умінь дослідницької діяльності сприяє виконання творчих завдань, індивідуальних чи групових читацьких проєктів, рекомендованих у рубриці «Читай і досліджуй!».

Отже, новий зміст шкільної літературної освіти, реалізований в інтегрованому курсі літератур і в його навчальному забезпеченні, засвідчують реалізацію інноваційних підходів у сучасній шкільній літературній освіті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Тригуб І. А., Слижук О. А. Література (українська і зарубіжна): підруч. для 5 кл. закл. заг. серед. освіти: у 2-х частинах. Київ: ВД «Освіта», 2022. Частина І. 240 с.; Частина ІІ. 240 с.
2. Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Тригуб І. А., Слижук О. А. Література (українська і зарубіжна): підруч. для 6 кл. закл. заг. серед. освіти: у 2-х частинах. Київ: ВД «Освіта», 2023. Частина І. 240 с.; Частина ІІ. 240 с.
3. Яценко Т. О., Тригуб І. А. Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5–6 класи : модельна навчальна програма. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 62 с.

**МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА
СУЧАСНОГО КУРСУ ЛІТЕРАТУРИ**

Базиченко Вікторія Вікторівна,
*філолог, викладач української,
англійської мов та літератури,
ДНЗ «Вище професійне училище № 2 м. Херсона»*

**ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ТА
МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

Медіа є невід’ємним складником сучасного життя. Інформаційний простір потребує від споживачів не тільки вміння сприймати інформацію, а й уміння аналізувати її, перевіряти на правдивість та наявність маніпуляцій.

Необхідність упровадження медіаосвіти в освітній процес визначено на законодавчому рівні. Концепція НУШ серед ключових компетентностей визначає інформаційно-цифрову, що передбачає «впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, у публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіаграмотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеці. Розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо)» [3].

Концепція впровадження медіаосвіти в Україні визначає медіаграмотність як «частину освітнього процесу, спрямовану на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою масмедіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп’ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій» [2, с. 7].

Будь-який урок передбачає інтеграцію медіатексту в освітній процес, адже здобувачі освіти працюють із критичними статтями, першоджерелами,

візуальним матеріалом. Саме тому формування інформаційної грамотності є одним із завдань сучасного викладача. Інформаційна грамотність передбачає:

- уміння добирати потрібну інформацію, перевіряти її на правдивість;
- уміння відрізняти факти від суджень;
- уміння протидіяти маніпуляціям та стереотипам;
- уміння працювати з візуальним матеріалом та створювати власний медіапродукт;
- уміння уникати небезпек віртуального світу.

Дистанційне навчання посприяло популяризації медіаосвіти, оскільки здобувачі освіти та викладачі активно співпрацюють в інформаційному просторі. Медіавправи легко інтегруються і в уроки української літератури, осучаснюючи їх та наближаючи до потреб часу. Акцентую увагу на завданнях, що дають змогу формувати інфомедійну грамотність у здобувачів освіти і, за допомогою яких здобувачі освіти легко адаптуються до теми уроку.

Боротьба зі стереотипами. Попри стрімкий розвиток суспільства стереотипні судження впливають на наше сприйняття дійсності та ставлення до оточення. Стійкі переконання заважають об'єктивному осмисленню інформації. На етапі емоційного налаштування під час вивчення творчості Олесь Гончара (Олесь Гончар «МодриКамень», 11 клас) використовуємо вправу «Кольорові асоціації», адже новела має виразну неоромантичну рису – символіку кольору. Клас об'єднуємо в три робочі групи. Кожна група працює зі своєю ілюстрацією: червона калина, червона помада, червона кров, червона фігура. Завдання спільне для всіх: напишіть свої асоціації до слова «червоний», опираючись на ілюстрацію. Зазначу, що колір можна обирати відповідно до тематики тексту. Цілком передбачувано калина асоціюватиметься з дівчиною-українкою, помада – із сексуальністю, вродою, кров – зі смертю, болем, а от червона фігура викликатиме непередбачувані асоціації, мотивовані життєвим досвідом учнів. У процесі обговорення діти розуміють, що будь-який факт, суб'єкт, об'єкт можна поставити в різні умови, що впливатимуть на його оцінку – від цілком позитивної до категорично негативної. Однак ми повинні усвідомлювати, що

практично все у світі є відносно нейтральним, а позитивні чи негативні конотації надають люди, тому їхні судження не можна сприймати як винятково істинні.

На етапі узагальнення вивченого пропоную здобувачам освіти виконати тестове завдання: «Котрий факт є фейком?»

1. Г. Сковорода здобув вищу освіту;
2. Г. Сковорода любив пармезан;
3. Г. Сковорода колекціонував окуляри;
4. Г. Сковороду наділяють магічними здібностями.

Як показує досвід, здобувачі освіти обирають другий факт, оскільки образ мандрівного філософа ніяк не поєднується зі здатністю купити дорогий сир, тобто маємо справу зі стереотипним мисленням: якщо мандрівник, то бідний. Насправді Г. Сковорода так і не здобув вищої освіти, хоча й працював викладачем. На жаль, багато фактів про письменників є стереотипними. Наприклад, бідний кріпак Тарас Шевченко.

Створення медіаконтенту. Соцмережі стали помічниками не тільки в спілкуванні, а й в організації освітнього процесу. Найбільшу популярність серед молоді мають тикток та інстаграм.

Тік-ток – це додаток, що дозволяє знімати, редагувати та публікувати короткі відео про життя письменника, дібравши відповідний музичний супровід. Наприклад, пісня гурту «KOZAK SUSTEM» «Ну скажи, хіба не фантастично» доповнить візуальний ряд до творчости В. Симоненка, яку вивчають здобувачі освіти. Здобувачі освіти матимуть змогу порівняти поезію і її музичне потрактування сучасними виконавцями.

Замість традиційної декламації віршів пропоную здобувачам освіти зняти відео. Вірш «Гаї шумлять» П. Тичини, «Балада про соняшник» І. Драча, «Вчись у природи творчого спокою» Є. Плужника стануть основою для мініфільму. Звичайно, нагадую здобувачам освіти про правила безпечної комунікації в соцмережах, про вікові обмеження та налаштування приватності.

Зауважу, також, про мему, які стали своєрідним жанром народної творчости. Кожна резонансна подія стає підґрунтям для мемів. Простіше

створити літературний мем після прочитання гумористичних творів, наприклад, усмішок Остапа Вишні. Це може бути малюнок, анімація, комікс, відеокліп тощо. Оцінювати таку роботу краще вподобайками.

Ще однією популярною соцмережею є інстаграм. Тут здобувачі освіти можуть створити сторінку письменника: доберуть відповідне фото, заповнять розділ «про себе», опублікують кілька дописів з кришмітками. Викладач може запропонувати таке завдання після вивчення творчості письменника чи письменниці: поміркуйте, яку сторіз в інстаграмі митець/мисткиня могли б опублікувати. Історія повинна бути тематичною, тобто пов'язаною з будь-якою життєвою подією. Опублікуйте сторіз на власній інстаграм-сторінці та поділіться нею з викладачем й одногрупниками. Очікуйте на реакції, коментарі. Подібним до попереднього завдання є прохання прокоментувати допис викладача від імені письменника. Наприклад, викладач публікує фото в інстаграмі, де зображено український прапор. Хай здобувачі освіти доберуть влучну цитату з творів письменника, якого вивчають, та прокоментують допис (Іван Франко сказав би: «Дух, що тіло рве до бою, / Рве за поступ, щастя й волю!»).

Отже, урок української літератури має потужний потенціал для впровадження медіаграмотності. Умови дистанційного навчання розширили спектр можливостей, адже здобувачі освіти та викладачі занурилися в медійний простір. Розвиткові інфомедійної грамотності сприяють різнопланові завдання, спрямовані на критичне осмислення суджень, фактчекінг, спростування неправдивої інформації, пошук прихованих маніпуляцій, перетворення інформації з текстової на графічну та звукову, подолання стереотипів. Викладач повинен постійно наголошувати на академічній доброчесності як запоруці етичної комунікації в медійному просторі. Сучасний освітній процес потребує медіаграмотного викладача, тому педагоги мають стежити за тенденціями в медіаосвіті та доцільно впроваджувати їх в освітній процес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванова Т. В. Будь у тренді: МІГ в online!: метод. «родзинки» онлайн-тренінгу з медіаграмотності: практ. посіб. / Тетяна Вікторівна Іванова, Світлана

Сергіївна Ізбаш; Акад. української преси, Фонд Фрідріха Науманна «За свободу», Центр Вільної Преси; за заг. ред. і передм. Валерій Іванов. Київ: Акад. Української Преси, Центр Вільної Преси, 2020. 94 с.

2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьоновой, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.

3. Концепція Нової Української Школи. URL: <https://cutt.ly/cNMFskf>

Бак Ольга Дмитрівна,
*викладач філологічних дисциплін,
Комунальний заклад вищої освіти
Дніпровський фаховий педагогічний коледж
Дніпровської академії неперервної освіти
Дніпропетровської обласної ради*

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОГО КУРСУ ЛІТЕРАТУРИ

Медіаграмотність є важливою компетенцією в сучасному світі, збільшує кількість інформації, яку людина отримує з різних джерел. У середній та вищій школі навчання медіаграмотності є єдиним з ключових цілей, потім це допоможе дітям зробити свідомий вибір і зрозуміти, яка інформація є надійною, а яка – ні. У сучасному світі медіа вплив на нашу поведінку, думки і сприйняття навколишнього світу є неоціненним [1, с. 12].

Завдяки швидкому розвитку технологій та зростанню кількості джерел інформації, які нам доступні, стає все важче розрізнати достовірну інформацію від фейкової, та розуміти, який вплив вона має на наше життя. Одним із ключових моментів у розвитку таких навичок є навчання медіаграмотності в школах. У середній та вищій школі навчання медіаграмотності є єдиним з ключових цілей, що підтверджує важливість цієї компетенції в нашому сучасному світі. Діти мають знати, як оцінювати джерела інформації, розрізнати факти від думок та досліджень від реклами. Це допоможе їм зробити свідомий вибір, поставити запитання і знайти відповіді, що підвищить їх здатність орієнтуватися в сучасному світі.

У цій роботі ми розглянемо різні аспекти медіаграмотності та методики, які можна використати для навчання дітей критично мислити, адекватно сприймати інформацію, яку вони зустрічають у повсякденному житті. Вивчення цих питань допоможе дітям розвинути критичне мислення, що є необхідною передумовою успішної адаптації до сучасного інформаційного середовища. Основна мета – допомогти дітям зрозуміти, як ефективно використовувати медіа, зокрема, як перевірити достовірність інформації, розуміти, якість джерел інформації, а також здатність критично мислити. Завдання виникає в розкритті проблематики медіаграмотності, наданні додаткових знань та вмінь для ефективного використання медіа, а також у навчанні дітей критично мислити й аналізувати отриману інформацію [2, с. 10].

Розвиток критичного мислення стає все більш актуальним завданням освіти сьогодні. Концепція нової української школи також визнає його важливість та включає його в навчально-виховний процес. Критичне мислення – це складне та багаторівневе явище, яке включає в себе використання розумових стратегій та операцій високого рівня для формулювання обґрунтованих висновків і оцінок, прийняття рішень. З педагогічної точки зору, розвиток критичного мислення створює комплекс мисленнєвих операцій, які дають можливість учням аналізувати, порівнювати, синтезувати та оцінювати інформацію з будь-яких джерел, бачити проблеми та ставити запитання, висувати гіпотези та оцінювати альтернативи, а також робити свідомий вибір, використовувати рішення та обґрунтовувати їх. Ми розглянемо різні аспекти медіаграмотності та навчимо, як критично аналізувати інформацію, яку діти зустрічаються в їхньому повсякденному житті [3].

Сучасний курс літератури відображає не лише класичні твори, а й відповідає потребам цифрової ери та розвитку медіакультури. Медіаграмотність, уміння аналізувати, оцінювати та розуміти медійні засоби, стають ключовою складовою вивчення літератури сьогодні. Що таке медіаграмотність у контексті літературного курсу? Це не тільки здатність читати і аналізувати текст, а й розуміння впливу медіа на сприйняття літератури та формування літературних

уподобань. Люди сучасності оточені потоком інформації через соціальні мережі, стрімінгові платформи та інші медійні канали, а вміння критично оцінювати цю інформацію стає відомим аспектом розуміння сучасної літератури. Одним із аспектів медіаграмотності є здатність розпізнавати та розуміти різноманітні формати літературних творів у цифровому середовищі. Це може включати в себе не лише текстові матеріали, а й аудіокниги, відеоадаптації, ігри на основі літературних сюжетів та інші форми, які відображають розмаїття та еволюцію сприйняття літератури в епоху цифрових технологій. При вивченні літератури важливо також впливати на соціальну мережу на читання та інтерпретацію творів. Відгуки, рецензії та обговорення книг в онлайн-спільнотах можуть впливати на сприйняття того чи іншого літературного твору. Медіаграмотність у цьому випадку включає в себе вміння не лише критично оцінювати сам твір, а й контекст його сприйняття в онлайн-середовищі. Важливо розглядати можливість використання медіа для розширення розуміння та контекстуалізації літературних творів. Це може включати в себе відеоінтерв'ю з авторами, віртуальні тури на місцях, зображені в книжках, аудіоінтерпретації творів та інші форми, які допомагають збагачувати розуміння літератури через різні медіа формати. Медіаграмотність у сучасному курсі літератури може бути розвинута через різноманітні форми та методи роботи, спрямовані на використання медійних ресурсів для кращого розуміння літературних творів. Це може бути аналіз мультимедійних адаптацій, або розгляд літературних творів у формі аудіокниг, електронних книг із випусками фільмів та серіалів, що базуються на літературних сюжетах. Це дозволяє порівнювати оригінальний текст з його мультимедійною інтерпретацією та розуміти відмінності у сприйнятті.

Створення медійних проєктів. Завдання, що передбачають створення власних медійних ресурсів на основі прочитаного твору. Це може бути аудіо- або відеорецензія, інтерв'ю з автором або персонажами, відеопрезентація ключових моментів твору тощо. Форуми та дискусії: організація онлайн-дискусій чи форумів для обговорення літературних творів, де учасники мають можливість висловлювати свої думки, аргументувати погляди та аналізувати

інші точки зору. Експерименти зі сприйняттям: запросити учнів відчувати на собі формати різного сприйняття літератури: від читання твору на слух до його прослуховування аудіокниги або перегляду фільму за цим сюжетом.

Створення буктрейлерів. Це власний трейлер до книги, який може включити в себе відеоролики, музику, зображення та тексти, щоб зацікавити аудиторію та передати емоції та сюжет книги. Використання веб-ресурсів та онлайн-платформи: вивчення літературних творів через веб-ресурси, які надають додаткову інформацію про авторів, контекст написання творів, критику та рецензії. Соціальні медіа та спільноти: використання платформи соціальних медіа для обговорення літературних творів, спілкування з іншими шанувальниками літератури, обмін враженнями та аналізом прочитаного [4, с. 11]. Ці методи дозволяють вчителю створити стимулююче та цікаве оточення для вивчення літератури, розвивати медіаграмотність та критичне мислення учнів у контексті цифрової ери.

Отже, медіаграмотність у сучасному курсі літератури стає не лише доповненням до класичних методів аналізу текстів, а й необхідним інструментом у сприйнятті, розумінні та оцінці літературних творів у цифрову епоху.

ЛІТЕРАТУРА

1. Онкович Г.В. Медіаосвіта у навчальних закладах. Освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис, № 2 (53). Київ: Педагогічна преса, 2019. С. 80-87.
2. Осюхіна М.О. Медіа- та інформаційна грамотність як складова сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів (національна концепція у контексті світового досвіду): дис. канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.01. Дніпро, 2019. 319 с.
3. Іванов В.Ф. Медіаосвіта та медіаграмотність: визначення термінів. Проблеми соціальної комунікації. Інформаційне суспільство № 16, 2012. С. 41–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/is_2012_16_10 (дата звернення 27.11.2023)
4. Медіаосвіта та медіаграмотність: короткий огляд. Іванов В., Волошенюк О., Кульчинська Л., Іванова Т., Мірошниченко Ю. Київ: АУП, ЦВП, 2019. 58 с.

Гич Галина Миколаївна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії й методики мовно-літературної
та художньо-естетичної освіти,
Миколаївський обласний інституту
післядипломної педагогічної освіти, Миколаїв*

КЛАПТЯРКА (ПЕЧВОРК) ЯК ЕЛЕМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УРОКУ

Першим наскрізним умінням здобувачів освіти Нової української школи є вміння «читати з розумінням». Це окреслює чітке завдання перед учителями-філологами: навчити учнів смислового читання, що в широкому розумінні передбачає формування і розвиток читацької компетентності школярів. Обґрунтовуючи ціннісно-етичну мету заняття, Василь Шуляр зазначає: «На такому занятті школярі оволодівають прийомами роботи з художнім твором, видами читання та переказування, здатністю аналізувати, інтерпретувати, за потреби реінтерпретувати прочитане в зіставленні під час компаративного або порівняльного аналізу з іншими літературними та/або мистецькими текстами» [4, с. 123].

На уроці літератури і на будь-якому іншому уроці учитель має залучати учнів до опрацювання не тільки безпосередньо тексту художнього твору або підручника, але і намагатися привернути увагу учнів до додаткових медіатекстів, що дозволять здобувачам освіти «зайти» в тему уроку, обрати серед різноманіття запропонованих відібраних матеріалів учителя саме той текст, який учень прочитає або прослухає із задоволенням і розумінням.

Останніми роками вчителі України починають створювати такий вид графічного органайзера, як печворк [3]. Традиційно так називають клаптеве шиття як вид декоративно-ужиткового мистецтва (від англ. patchwork – ковдра, покривало, виріб із різнокольорових клаптів). Вироби створюють за принципом мозаїки, коли під час зшивання різнокольорових клаптиків тканини утворюється єдине полотно з різноманітними візерунками, картинами і навіть фактурою.

Пропонуємо замінити англізм «печворк» українським відповідником «клаптярка» (сайт Словотвір // Режим доступу: <https://slovotvir.org.ua/>) і

розглядати його не як особливий формат подання унаочненої інформації, а як прийом поєднання інформаційних блоків (мікротема + ілюстрація) у цілісну тематичну «картину» за темою уроку. Таке використання прийому «клаптярка» як способу інформаційно-методичного забезпечення уроку / заняття можемо розглядати як технологію «одна тема – одна розгортка», коли необхідні матеріали подаємо здобувачам освіти на одному аркуші.

Завдання вчителя-викладача полягає в добиранні якісних інформаційних ресурсів до теми заняття, коли є один базовий текст (підручник або текст художнього твору), а інші тексти є додатковими елементами заняття. Таким, по суті справи, має бути ще один популярний прийом – стратегія роботи з текстом «мультитекст уроку». Така стратегія спирається на один текст, що виконує основну функцію на уроці / занятті, а інші – допоміжні. Допоміжні ресурси мають на меті «вивести» здобувача освіти за рамки теми заняття, переконати його в багатстві додаткових ресурсів за темою заняття. Учитель / викладач подає стартовий текст уроку в ролі відповідного мотиватора, організатора, інформаційного джерела.

Стратегія «мультитекст уроку» може бути реалізована у двох напрямках:

- запропонувати учням низку завдань, що будуть стимулювати їх самостійні роздуми та пошук власних інформаційних джерел за темою уроку. На першопочатках використання такого підходу ресурси має відібрати вчитель;
- порекомендувати учням / студентам виконати конкретні завдання для безпосередньої роботи з текстом.

Саме так створено авторські клаптярки, що можна використовувати на уроках / заняттях із відповідних тем.

Клаптярка «Фемінітиви в українській мові» [1] досить широко розкриє здобувачеві освіти цю тему, оскільки через створені швидкокоди він ознайомиться зі словниковими матеріалами щодо фемінітивів, послухає і подивиться цікаві медіатексти.

Клаптярка «Постать Дмитра Кременя та робота з текстом його поезії» [2] містить поклики у вигляді швидшників на різнопланові матеріали про постать

великого українського поета, ювілей якого країна відзначала у поточному році. На зворотній стороні клаптярки представлено авторське бачення можливих видів діяльності учнів на уроці української літератури на прикладі вірша «Шукаю історичну батьківщину». Ця поезія поки не представлена у шкільному курсі української літератури, але робота з текстом, що пропонуємо на прикладі цього твору, може мати місце щодо будь-якого поетичного або прозового твору.

Отже, сучасний учитель / викладач має нині широкий методичний інструментарій для забезпечення якісного контенту уроку / заняття (з) літератури. Під час створення таких матеріалів учитель підвищуватиме рівень власної фахової та цифрової компетентності, а здобувачі освіти матимуть цікаві різнопланові ресурси для глибокого занурення в тему уроку / заняття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гич Г. М. Дмитро Кремінь. Завжди з нами...: Візуалізовані матеріали. Миколаїв: МОІШПО. 2023. 2 с. URL: <https://goo.su/Pvy0C1> (Дата звернення: 14.11.2023 р.).

2. Гич Г. М. Фемінітиви в українській мові: Візуалізовані матеріали. Миколаїв: МОІШПО. 2023. 2 с. URL: <http://surl.li/ndmbg> (Дата звернення: 14.11.2023 р.).

3. Літературний печворк: Матеріал до уроків. URL: <https://vseosvita.ua/library/literaturnij-pecvork-material-do-urokiv-495439.html>; Печворк для підсумкових уроків у 5 класі. URL: <https://naurok.com.ua/pechvork-dlya-pidsumkovih-urokiv-u-5-mu-klasi-202037.html>; Печворк як методичний прийом на уроках зарубіжної літератури. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-pecvork-yak-metodichnij-priyom-na-urokah-zarubizhno-literaturi-246190.html>; Приклади печворку в українській літературі. URL: <https://urok.osvita.ua/materials/literature/prezentacia-priklad-pecvorku-v-ukrainskij-literaturi/>; Матеріали до уроку. Печворк «Панас Мирний». URL: <https://vsimosvita.com/materiali-do-uroku-pecvork-quot-panas-mirnij-quot-hiba-revut-voli-yak-yasla-povni-quot/>

4. Шуляр Василь. Модель літературної компетентності учнів-читачів Нової української школи: навчально-методичний посібник. Миколаїв: МОІШПО, 2022. С. 123.

Гудз Марія Степанівна,
*асистент, кафедра української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ВИКОРИСТАННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 5 КЛАСІ НУШ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ УЧНІВ

XXI століття – це час інтенсивного інформаційного потоку. Сучасне суспільство – медіасередовище, у якому кожен функціонує як окрема одиниця, а тому потребує компетентних, інтелектуально розвинених, конкурентоспроможних та медіаграмотних людей. Потреби соціуму мотивують освітню сферу до реформування стратегій розвитку. Важливо, щоб сучасні навчальні заклади давали якісні та багатогранні знання і формували медіанавички. Допомогти у цьому може медіаосвіта, впроваджена на загальнодержавному рівні, оскільки основною її метою, як слушно зазначає А. Литвин, є медіаграмотність та здатність до критичного сприйняття інформації [2].

Важливу роль у формуванні медіаграмотної особистості, безумовно, відіграє школа та вчителі. Зокрема, урок української літератури – це місце, де учні мають можливість розвивати медіанавички (пошук та підбір інформації, її аналіз, об'єктивне сприйняття і відтворення, критичне мислення, здатність до творчості тощо), щоб формувати свою цілісну картину світу. Тому сучасні вчителі-словесники повинні продумувати шляхи досягнення цілей, які стоять перед освітою. Вважаємо, що одним із них є використання міжпредметних зв'язків, які сприяють органічному поєднанню у свідомості дитини знань, набутих на уроках різних предметів, а саме: зарубіжної літератури, історії, природознавства, математики, образотворчого мистецтва, художньої культури, музики.

Про потребу встановлення таких зав'язків у педагогіці говорили ще Я. Коменський, Дж. Локк, Й. Песталоцці, К. Ушинський, В. Сухомлинський та інші. Зв'язок різних шкільних предметів та їхній вплив на формування знань описували І. Бех, Л. Божович, П. Гальперін, Г. Костюк, В. Крутецький та інші. Зокрема міжпредметні зв'язки на уроках української літератури досліджували

О. Бандура, Т. Бугайко, Ф. Бугайко, Н. Волошина, Л. Вороніна, О. Данилюк, Л. Ковальчук, В. Неділько, Є. Пасічник, О. Савченко В. Шуляр та інші.

Трактують значення терміну «міжпредметні зв'язки» по-різному. Так О. Савченко розуміє міжпредметні зв'язки як дидактичний засіб, який передбачає комплексний підхід до формування й засвоєння змісту освіти, що надає можливість здійснювати зв'язки між предметами для поглибленого, всебічного розгляду, найважливіших понять, явищ і наголошує на тому, що вони розвивають системне мислення і є результатом узагальнювальних дій [4]. Слушним вважаємо твердження В. Моторіної про те, що міжпредметні зв'язки є структурним компонентом навчального процесу, а при їх застосуванні слід дотримуватись дидактичних принципів: науковості, системності, свідомості [3]. Беручи до уваги думки визначення вчених, можемо стверджувати, що міжпредметні зв'язки на уроках формують медіаграмотність учнів.

Освітня реформа «Нова українська школа» рекомендує систематично використовувати внутрішньо предметні і міжпредметні зв'язки. Зокрема і у 5 класі на уроках української літератури. Про це свідчить аналіз модельних програм. Так автори Т. Яценко, В. Пахаренко та О. Слижук рекомендують використовувати міжпредметні зв'язки як актуалізацію здобутих знань учнями на уроках зарубіжної літератури, історії, української та іноземної мов, музики та образотворчого мистецтва. А окрім цього подають мистецькі твори (живопис, музика, архітектура, скульптура, кіно, анімація тощо) для формування мистецького контексту, який сприятиме цілісному осмисленню літературного тексту [7]. Наприклад, до теми «Народні казки» пропонують звернутись до знань із зарубіжної літератури, літератури національних меншин, іноземної мови про народні казки в зарубіжному фольклорі та до образотворчого мистецтва – про ілюстрації до української народної казки «Яйце-райце» (художниця – К. Штанко), а до теми «Літописні оповіді «Повість минулих літ»: «Три брати – Кий, Щек, Хорив і сестра їхня Либідь» – з історії України про добу Київської Русі [7].

На змістовно-інформаційному рівні запропоновані міжпредметні зв'язки й у модельні програмі з української літератури авторського колективу М. Чумарної та Н. Пастушенко, де наголошується на зв'язку з навчальним

предметом «Українська мова», який забезпечує комунікативний підхід до аналізу художнього твору, що передбачає аналіз діалогів, комунікативних ситуацій, взаємодії персонажів, а також мовленнєва діяльність учнів [6]. Наприклад, при вивченні твору «36 і 6 котів-детективів» Галини Вдовиченко пропонують провести паралель зі знаннями з української мови про діалог та монолог, а при вивченні «Казки про колядку» Зірки Мензатюк рекомендують згадати «Снігову королеву» Ганса Крістіана Андерсена тощо. У цій програмі також дібрано мистецький контент, що співзвучний з творами літератури або виник на їхній основі. Так до розлілу «Жива казка природи», де вивчається творчість Богдана-Ігоря Антонича додають мистецькі твори Федора Манайла «Золота осінь» і Катерини Білокур «Багрянець осені» [6].

Розмірковуючи про можливості учителя на уроці, слід звернути увагу на те, що окрім рекомендованих міжпредметних зв'язків, можна створювати контекст за власним баченням. Наприклад, розвитку системного і творчого мислення учнів, у формуванні їх пізнавальної активності, самостійності та інтересу до пізнання сприятимуть паралелі, проведені між українською літературою та трудовим навчанням. Так при вивченні народної творчості (прислів'я, загадки, приказки тощо) та літературних творів, у яких висвітлено значимість праці, описано різні види діяльності, особливості технологій, техніка та її роль у житті людей, можна запропонувати учням скласти загадки про вироби, які виготовили на уроках трудового навчання тощо. Важливим і цікавим відходом від формального навчання буде використання міжпредметних зв'язків української літератури та природничих дисциплін. Наприклад, при вивченні оповідання Оксани Іваненко «Цвітаринь», Миколи Вінграновського «Гусенятко», Марії Морозенко «Вірність Хатіко» тощо.

Треба сказати, що міжпредметні зв'язки здатні реалізуватися через сучасну навчальну книгу. Наприклад, підручник української літератури 5 класу в НУШ авторського колективу О. Калинич та С. Дячок пропонує вчителю та учню для цілісного сприйняття та аналізу скористатись знаннями та навичками з інших предметів (географія, історія, математика, інформатика, художня культура тощо), опрацювавши певні медіатексти. Серед них адміністративна карта України, яка подається при вивченні творчості кожного письменника, зображення рослин, тварин, які згадуються у певних творах, старовинні фото

пам'ятників, зображення різних предметів побуту та знарядь праці, QR-коди, схеми, діаграми, таблиці тощо [1].

Отже, міжпредметні зв'язки забезпечують поглиблене вивчення теоретичного матеріалу і формування в учнів узагальнених наукових понять, допомагають їм застосовувати здобуті знання на практиці, сприяють виробленню вміння знаходити загальні закономірності і відмінності при розгляді різноманітних процесів, формують вміння цілісно сприймати інформацію, розвивають логічне та критичне мислення, активізують увагу та додають новизни у навчальний процес. Усе це позитивно впливає на розвиток медіаграмотності учнів під час уроку української літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Калинич О., Дячок С. Українська література: підручник для 5 кл. закл. заг. серед. освіти. Тернопіль: Видавництво «Астон», 2022. 293 с
2. Ливин А. В. Завдання медіа-освіти в контексті підвищення якості професійної підготовки. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2009. Вип. 4. С. 9-21
3. Моторіна В. Г. Міжпредметні зв'язки як головна умова професійної підготовки вчителя математики. *Пед. науки*. Херсон, 2002. Вип. 27. С. 158–162
4. Савченко О. Я. Міжпредметні зв'язки як ресурс реалізації компетентнісного підходу на уроках літературного читання. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 2. С. 48-57
5. Шацька Н. Міжпредметні зв'язки на уроках української літератури як засіб формування ключових компетентностей школярів в умовах упровадження Концепції Нової української школи. *Нова педагогічна думка*. 2018. № 2. С. 100–104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2018_2_28
6. Чумарна М. І., Пастушенко Н. М. Українська література. 5–6 класи: модельна навчальна програма. [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.lit.5-6-kl.Chumarna.Pastushenko.07.09.pdf>
7. Яценко Т. О. (Ред.) Українська література. 5–6 класи: модельна навчальна програма. Київ: *Педагогічна думка*, 2021. 64с.
8. Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А. Українська література: підруч. для 5 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2022. 256 с.

Зарихта Ольга Володимирівна,
учитель української мови й літератури,
Тернопільський академічний ліцей «Українська гімназія»
імені Івана Франка

УПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ МЕДІАОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ Й ЛІТЕРАТУРИ

Немає нічого чеснішого і шляхетнішого, як навчити інших того, що сам якнайкраще знаєш. У тому, що це незаперечна істина для будь-якого педагога, я переконалася і продовжую переконуватися щодня, спілкуючись із своїми вихованцями. Коли вживаєш поняття медіаосвіта, перше, що спадає на думку, – це навчання за допомогою медійних засобів (преси, радіо і телебачення), тобто своєрідна медіаграмотність. Це поняття не нове. Відповідно до концепції медіаосвіти в нашій країні, ухваленої у травні 2010 року постановою Президії Академії педагогічних наук України, уже тринадцять років поспіль зусилля багатьох педагогів спрямовані на формування певної медіакультури під час проведення навчальних занять. Тоді ми будували грандіозні плани, сподіваючись за десятиліття сформувати чітку систему взаємодії потужних медіаресурсів із конкретними практичними завданнями на уроках філологічного циклу. Проте час і початок повномасштабного вторгнення внесли суттєві корективи стосовно того, як реалізовувати усе це в щоденній практиці. Поза всяким сумнівом, медіаосвіта – це складний процес, у якому чітко виділяють чотири пріоритети: медіаімунітет, медіаобізнаність, медіаграмотність і медіатворчість [3]. Загальновідомо: цілі навчання не є сталою величиною. Вони формуються на основі соціального запиту. Соціальне так чи інакше пов'язане з особистим. Тобто існує тісний зв'язок між медіакультурою суспільства і медіакультурою кожної конкретної людини. Використання медіапростору передбачає безпосереднє використання медіатексту – повідомлення або ж тексту будь-якого медійного виду або жанру [2]. Тематика і зміст сучасних медіатекстів різноманітні. Їхня специфіка полягає в тому, що такий продукт, маючи універсальні риси: слово, звук, візуальність (кінокадри, фото, відеосюжети), розрахований на масову аудиторію і миттєво розповсюджується у соціальних мережах. Тож завдання вчителя в тому, щоб не тільки вміло скористатися певним медіапродуктом, але й зробити усе можливе, щоб він змусив учнів його проаналізувати й критично переосмислити. Погоджуюсь, що це важко і не

завжди виходить з першого разу. Проте затрачені зусилля і наполегливість здатні робити неможливі речі, формуючи в молодих людей власний і незаангажований погляд на події, літературних персонажів, уміння зіставляти, порівнювати й робити висновки.

Література – це мистецтво, а мистецтво розраховане передусім на почуття. Кожен художній твір, який вивчається, учні повинні не тільки зрозуміти, але й пережити. Ми живемо в час великого потрясіння і драматизму. Тому так важливо сьогодні на уроках проводити конкретні паралелі між нашою історією, літературними творами як творчим її трактуванням і жорстокою реальністю, свідками якої ми усі стали. Я глибоко переконана в тому, що не можна сьогодні залишати наших учнів наодинці з самим собою, власними проблемами чи сумнівами щодо прочитання, точніше трактування того чи іншого художнього твору і сподіватися, що вони згодом стануть високодуховними особистостями. Людська природа і соціальні відносини побудовані так, що пустоти бути не може. Відсутність моральності відразу заповнюється аморальністю, відсутність добра – злом [1]. Тому так необхідно заповнювати життя наших дітей чимось світлим, гуманним, гармонійним, добрим, чистим, неспотвореним брудом вигоди та користі. Інакше кажучи, використовуючи для розуміння художніх творів конкретний медіапродукт, допомагати нашим дітям розібратися у непростих життєвих колізіях, на прикладі відомих літературних героїв та не менш знаних медійних осіб, вчити їх чітко розмежовувати добро і зло, жертвність і корисливість, порядність і лицемірство.

Медіаграмотний учень повинен критично та усвідомлено оцінювати медіатексти, підтримувати критичну дистанцію по відношенню до популярної культури та чинити супротив маніпуляціям [3]. Зауважу, що використовувати медіапродукти можна по-різному. Зрозуміло, що кожен учитель обирає для себе найбільш прийнятні та ефективні з них, відповідно до цілей навчального заняття чи позааудиторного заходу. Це можуть бути друковані ЗМІ, інтернет та аудіомедія (відеофільми). Медіаосвіта дає людині можливість самозахисту, вчить критично сприймати медійні повідомлення [2]. Одним із прикладів створення власної медіаторчості може бути проєктна робота на основі готового медіапродукту. Запропонувавши старшокласникам змонтований власноруч відеоряд, який би яскраво продемонстрував унікальність українців

як нації, я запропонувала їм переглянути документальну стрічку «Код нації» (самостійно обравши для них інформацію – моя медіаобізнаність). Потім дала завдання проявити власну медіаграмотність, вибравши із фільму найважливіше – базові цінності українців, завдяки яким ми – єдина нація (земля, територія, свобода і мова). Поступово, виконуючи лише роль модератора, спонукала до найскладнішого – медіаторчості (ще більше звузити коло, залишивши у фільмі тільки те, що стосується мови та її впливу на підсвідомість людини). І таких прикладів є чимало.

Переконана, що багато вчителів роблять щось подібне, пропонуючи своїм учням використовувати як готові медіапродукти, так і створювати власні. Безумовно, час формує нове покоління учнів. Завдання ж учителя, зокрема вчителя-філолога, – прищепити їм любов до рідного слова, виховувати (що дуже актуально сьогодні) почуття патріотизму. Ми з вами живемо у третьому тисячолітті. Це уже не час для становлення. Це своєрідна альтернатива: бути чи не бути. Необхідне нове мислення, щоб не минуло формувало сучасний тип українця, а щоб сучасний українець був здатен формувати майбутнє. А це наші з вами учні, яких треба цьому навчити, яким треба дати хорошу базу і сприяти формуванню в них національної гідності та християнських чеснот, щоб не дай Боже, не справдилися слова Ліни Костенко: «Жах не в тому, що щось зміниться, жах у тому, що все може залишитися так само». Тож робімо усе можливе й неможливе теж, аби достукатися до кожної дитини, адже найголовніше у медіаосвіті – розвивати у наших учнях вміння брати із засобів масової інформації лише найцінніше, сміливо відкидаючи так зване «медіасміття».

ЛІТЕРАТУРА

1. Беланова Р. Наскільки прекрасна людина, якщо вона (справді) людина. *Рідна школа*. 2012. №10. С. 22-23
2. Гуріненко І.Ю. Медіаосвіта як засіб професійної підготовки фахівця цивільного захисту. Інформаційні та телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: зб. наук. праць / за ред. М.М. Козяра та Н.Г. Ничкало. Львів: ЛДУ БЖД, 2009. Ч. 1. 253 с.
3. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник [ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. Волошенюк; за науковою редакцією В. В. Різуна]. Київ: Центр Вільної Преси, 2013. 352 с.

Ісасва Олена Олександрівна,
доктор педагогічних наук, професор, завідувач
кафедри методики викладання іноземних мов
і світової літератури,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ШКОЛІ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРОТИДІЇ ПРОПАГАНДИ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Серед численних загроз, які сьогодні стоять перед людством, одне із вагомих місць займає використання різноманітних **засобів пропаганди з метою маніпуляції свідомості сучасної людини**, прагнення впливу на її думку або/та дії.

Тому **розвиток умінь і навичок критичного мислення особистості має стати одним із пріоритетних завдань в новій українській школі**. Зважаючи на те, що сьогодні інформація розповсюджується дуже динамічно, а можливість верифікувати її, проводити якісний фактчекінг є не у кожного і не завжди, то під час вивчення гуманітарних дисциплін, насамперед, таких як «історія», «українська література», «зарубіжна література» доцільно звертати увагу школярів на те, **як діють основні пропагандистські прийоми**.

Доцільно наголосити, що сучасним учням, які звикли до швидкого перегляду інформації, вебсерфінгу в інтернеті, «скануванню» замість вдумливого читання, потрібно допомогти побачити, зрозуміти і відчувати, як людина перетворюється на споживача, керовану істоту, як відбувається «омасовлення» особистостей.

Звернімо увагу на потенціал шкільного курсу зарубіжної літератури у боротьбі проти існуючих пропагандистських стратегій і тактик.

Оскільки найпоширеніші сучасні способи пропаганди описані у багатьох художніх творах антитоталітарного спрямування, то на уроках літератури, під час яких вивчаються такі твори, в учителя з'являється можливість розвивати медіаграмотність школярів, їх здатність критично відбирати і оцінювати інформацію.

Акцентувати увагу учнів на важливості протистояти будь-яким спробам дезінформації і пропаганди можна у ході загальної бесіди з учнями про **роль медіа у сучасному світі**, зокрема, доцільно наголосити і на тому, що однією з

найважливіших рис сучасних масмедіа є їхня здатність до маніпуляцій громадською думкою, коли певна інформація подається під потрібним ракурсом або ж, навпаки, блокується її широке поширення. Як результат медіа здатні змінювати наше сприйняття дійсності, створювати і продукувати нові стереотипи, міфи і моделі поведінки.

Звісно, що під час такої розмови з учнями не обійтися без дефініції **«пропаганда»**. Пропаганду визначають як поширення хибної інформації на користь певної справи чи позиції. Автори відомого дослідження «Пропаганда і переконання», що витримав наразі не одне перевидання, американці *Гарт Йовет та Вікторія О'Доннел* тлумачать цю дефініцію як **«умисні, систематичні спроби змінити сприйняття, маніпулювати пізнанням та спрямовувати поведінку для досягнення реакції, яка веде до бажаного наміру пропагандиста»** [3].

Крім того, доцільно наголосити, що, як слушно зазначають автори статті «Пропаганда як зброя: соціальний дискурс» Кузьмук О. М. і Любчук В. В., «Пропаганда розглядається не лише як метод просування тих чи інших ідеологій, але і як важлива **інформаційна зброя**, що використовується із практичними цілями впливу на масову свідомість населення» [1].

Особливо актуальними такі бесіди з учнями будуть під час вивчення тих творів, у яких піднімається проблеми впливу на свідомість людини, маніпулювання нею, знеособлення. Наприклад, **«Маріо і чарівник» Томаса Манна**, **«Носороги» Ежена Йонеско**, **«Парфуми: історія одного вбивці» Патріка Зюскінда та інші**.

Так, під час вивчення новели **Томаса Манна «Маріо і чарівник»** доцільно запропонувати учням поміркувати над тим, чому фашистський диктатор Муссоліні вніс новелу до списку заборонених творів, спростувати чи підтвердити думку українського літературознавця Дмитра Наливайка про те, що **«за формою «невинний» побутово-психологічний етюд, цей твір насправді був активним утручанням у сферу політики і ідеології»** [2].

Або, поставивши собі завдання мотивувати учнів прочитати п'єсу **«Носороги» Ежена Йонеско**, що вивчається за програмою курсу зарубіжної літератури в 11 класі, учитель може розпочати з історії появи цього твору, адже драматург зізнавався, що поштовхом до написання «Носорогів» послужила

масова істерія фашизму, яка панувала в європейському суспільстві в кінці 30-х років ХХ століття.

Звісно, що сучасна людина, щоб не стати жертвою пропаганди, має бути обізнана і з **основними пропагандистськими прийомами**, з якими варто теж познайомити учнів.

Проілюструємо їх на конкретних прикладах із творів зарубіжної літератури, які пропонуються шкільною програмою.

Так, один із розповсюджених прийомів пропаганди був і залишається прийом **«дегуманізації ворога»**, оскільки тотальне і нещадне приниження ворога (опонента) є одним із головних її завдань. Прийом полягає у тому, щоб зробити із ворога щось огидне, неприродне, нелюдське, адже важко здійснювати насильство до подібних собі істот. Це робиться з метою, щоб унеможливити прояви будь-яких симпатій чи жалості до опонента. Класичний приклад прийому «дегуманізації ворога», як українців сьогодні представляють у російських ЗМІ і політикуму: це *«бандеровці»*, *«українацисти»*, *«нацисти»* тощо.

Згадаємо перше із заповідей тварин в повісті **Дж. Орвелла «Колгосп тварин»**: *«Усе, що ходить на двох ногах – ворог»*. У першій же заповіді ми бачимо різке протистояння «ми» і «наші вороги». Вороги не такі, як ми, от що насамперед мають усвідомити всі звірі, тому і вчиняти можна з ними по-різному, не співчувати, не страждати докорами сумління, адже це ж інші істоти.

Ще одним із відомих прийомів пропаганди є **«багаторазове повторення»**. Так, у романі **Дж. Орвелла «1984»** на території Океанії за всім слідкує Старший Брат. Портрети цього таємничого диктатора розвішані скрізь, і кожному мешканцю нав'язується думка про те, що **«СТАРШИЙ БРАТ ПИЛЬНУЄ ЗА ТОБОЮ»** [3, с.6], так само як три основні гасла Партії Океанії: **«ВІЙНА – ЦЕ МИР»**, **«СВОБОДА – ЦЕ РАБСТВО»**, **«НЕУЦТВО – ЦЕ СИЛА»** [2, с.8] (тут і далі роман цитується в перекладі *Віктора Шовкуна*)).

Цей пропагандистський прийом полягає у тому, що повідомлення, почуте або прочитане багато разів, сприймається більш правдивим, воно закріплюється у свідомості людини. По суті, це так зване «пропагандистське зомбування», що створює бар'єр проти іншого якимось ствердження та не дозволяє роздумувати.

Прийом *«створення псевдореальності»* також часто використовується у пропаганді. Полягає він у тому, що замість більш-менш об'єктивного відображення дійсності пропагандисти за допомогою певних стереотипів створюють іншу, неіснуючу, реальність, в якій якісь негативні події можуть подаватися як переваги і навпаки. Наведемо декілька яскравих прикладів прийому *«створення псевдореальності»* з роману *«1984»*. Так, у творі ми читаємо про те, що головний герой твору Вінстон працює в Міністерстві Правди, де щодня переписує історичні та літературні твори, змінює фотографії, щоб вони відповідали партійній ідеології. Ми дізнаємося, що апарат уряду країни складався із 4-х міністерств (*«Міністерство Правди керувало новинами, розвагами, освітою та мистецтвами. Міністерству Миру опікувалося війною. Міністерство Любові – законом і порядком. Міністерство Достатку – економікою»*) [3, с.9]. Так, наприклад, читаючи твір, ми бачимо також, як Міністерство Достатку контролює поставку харчів і побутових товарів і постійно розповідає про досягнення, яких у реальності немає.

Обговорюючи на уроці цей роман, доцільно звернути увагу учнів і на те, як брехня стає новою правдою, проаналізувавши такий фрагмент твору: *«Партія стверджувала, що Океанія ніколи не перебувала в союзі з Євразією. Він, Вінстон Сміт, знав, що всього лише чотири роки тому Океанія була в союзі з Євразією. Але де існує це знання? Лише в його свідомості, яка в будь-якому разі буде знищена. І якщо всі приймуть нав'язану Партією брехню – якщо всі свідчення підтверджуватимуть цю легенду, – тоді брехня стає історією і перетвориться на правду. «Хто контролює минуле, – проголошувало гасло Партії, – той контролює теперішнє, той контролює минуле»* [3, с.38].

Також доцільно окремо прокоментувати ще одну дуже важливу цитату з твору, що розкриває суть пропагандистської ідеології: *«Зрештою, партія проголосить, що два плюс два буде п'ять, і він муситиме їй повірити. Рано чи пізно вони неминуче це проголосять, уся логіка їхньої поведінки вимагала такого твердження»* [3, с.80].

Ще один популярний пропагандистський прийом, який часто використовується з метою спотворення реальності, це *«неповна, одностороння подача інформації»*, що веде до фальсифікації фактів і явищ, поширення певного погляду на інформацію як її єдино вірного варіанту. Так, в у романі

«1984» в Океанії розміщені телеекрани, де ведеться трансляція лише одного каналу, і всім нав'язується гасла партії, що війна – мир, воля – це рабство, а байдужість є силою. Ми бачимо, як Міністерство Миру займається війною, Міністерство Правди – брехнею, Міністерство Любові – тортурами, а Міністерство Достатку – морить голодом.

Ще один пропагандистський прийом, з яким варто познайомити школярів, це **напівправда**. Напівправдою є оманливе твердження, яке може подаватися у різних формах та обов'язково має деякі елементи правди. Тобто твердження може бути частково правдивим, може бути повністю правдивим, будучи тільки частиною повної правди, або може містити кілька оманливих елементів, як-то неправильна пунктуація, подвійні значення, особливо якщо на меті ввести в оману, загнати в глухий кут, засудити або спотворити правду. Так, наприклад, *намагаючись дискредитувати УПА, радянська пропаганда наголошувала, що багато воїнів УПА та її керівництво воювало у німецькій армії, проте замовчувала, що УПА воювало також і проти німецьких загарбників.*

Про цей розповсюджуваний прийом пропаганди доцільно було б розказати старшокласникам, коментуючи роздуми головного героя, як же розрізнити брехню від правди, адже частина інформації, яку розповсюджувало Міністерство Правди, була вірною.

Аналізуючи з учнями Новосурж – офіційну мову Океанії, доцільно увагу учнів звернути на пропагандистський прийом створення **«субмови»**. Це типовий прийом пропаганди, коли із мови виключаються всі слова, які можуть мати негативне значення для ідеології, що нав'язується масам. Наприклад, коли слова з негативною конотацією (*війна, наступ, зброя, вторгнення*) замінюються умовно нейтральними (*конфлікт, спецоперація, умиротворення, інтернаціональна допомога, наведення конституційного ладу, захист мирного населення тощо*).

Така пропагандистська мова покликана, насамперед, обмежити вільнодумство і нав'язувати певні ідеологічні стереотипи. І в романі Орвелла ми бачимо, як брехня, нав'язана партією, проникає в усі документи, в яку починають всі вірити, і врешті-решт так брехня стає новою вигаданою монолітною «правдою».

Можливості розказати школярам, що таке пропаганда, як вона діє, як важливо навчитися їй протистояти виявляється як у **змісті творів**, що представлені у шкільних навчальних програмах із зарубіжної літератури, так і у **біографіях письменників, перекладачів, дослідників літератури**, які стали жертвами диктаторських режимів та їх методів.

На жаль, таких прикладів дуже багато. І розкриваючи їх на уроках літератури, ми не просто ознайомлюємо учнів з долями справжніх особистостей, які, почасти ціною власного життя, здоров'я і благополуччя боролися проти тоталітарної системи, ми ще показуємо школярам, як діє ця система, які пропагандистські прийоми і тактики використовує.

Отже, уважне критичне читання та обговорювання художніх творів у школі, ознайомлення з біографіями особистостей, що протистояли цій пропагандистській машині чи навіть стали жертвою цієї тоталітарної системи, крізь призму протидії пропаганді допоможуть сучасній людині стати медіаграмотною і розрізняти чисельні фейки, які запускаються в інформаційний простір. А знання про найпоширеніші пропагандистські прийоми допоможуть бути озброєними проти дезінформації і маніпуляцій, що, на жаль, є частиною цієї повномасштабної війни, яку переживають українці.

ЛІТЕРАТУРА

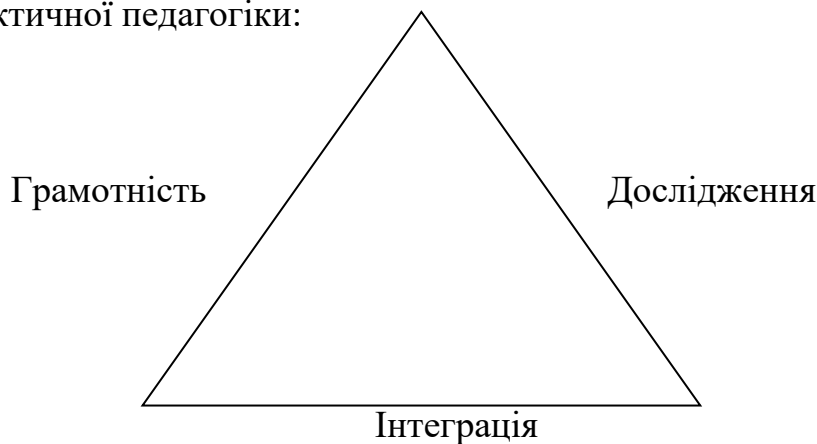
1. Кузьмук О. М., Любчук В. В. Пропаганда як зброя: соціальний дискурс. – [Електронний ресурс] URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6340/13376-1?inline=1>
2. Наливайко Д. Томас Манн-новеліст // Томас Манн. Трістан. Новели. Київ: Дніпро, 1975. С.5-18.
3. Орвел Дж. 1984: роман / Джордж Орвелл; з англійської пер. В. Шовкун. Київ: Вид-во Жупанського, 2015. 312 с.
4. Garth Jowett and Victoria O'Donnell, Propaganda and Persuasion, 4th ed. Sage Publications, 2005. 448 p.

Караван Марина Олексіївна,
викладач української мови та літератури,
Теребовлянський фаховий коледж культури і мистецтв

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Дисципліна «Українська література» має глибокий ресурс для становлення читацької грамотності, як базової компетенції, та медійної грамотності, як ключової компетенції XXI століття (за версією ЮНЕСКО і Ради Європи).

Медіаосвіта надає великі можливості для підвищення ступеня читацької грамотності студентів. Поступове її введення в навчальний процес на заняттях літератури сприяє розвитку медіакомпетентності студентів. Підґрунтям практичної педагогіки є ідеї конструктивістської педагогіки (теорія Ж. Піаже): знання, цінності, інтелект, мислення, автономія, самостійність та інші. Людині не можна передати якості ззовні, вони конструюються самою дитиною в діяльності. Подаємо порядок формування читацької грамотності засобами медіаосвіти на трикутнику складових понять, що становлять основні принципи практичної педагогіки:

Грамотність = дослідження = інтеграція

Традиційне поняття грамотності визначають, як:

- 1) ступінь володіння людиною навичок читання і письма;
- 2) володіння інструментом (культурним та мовним кодом), який дозволяє отримувати і передавати інформацію у вигляді письмового тексту.

Однак, таке визначення не відповідає вимогам сучасності.

На часі є визначення читацької грамотності, яке подає Г. Цукерман: «Читацька грамотність – здатність людини розуміти і використовувати

письмові тексти, міркувати про них і займатися читанням для того, щоб досягати своїх цілей, розширювати свої знання і можливості, брати участь у соціальному житті» [3].

Медіа-інформаційний ресурс, який існує незалежно від аудиторії і самостійно працює над інформацією (створює, досліджує, розповсюджує), – це не тільки усталені мас-медіа, Інтернет-мережа, а й друкована література, різнобічна реклама, кінематограф, графіка, аудіо- і відеотексти тощо.

Викладачі повинні використовувати різноформатний медіаконтент для формування навичок критичного сприймання, аналітичного опрацювання, оцінювання достовірності та об'єктивності інформації; підвищення якості комунікативної компетентності; зміцнення національної ідентичності, формування свідомої патріотичної особистості: відеоролики; ментальні карти; медіатексти (інтерв'ю, коментарі, есе, реклама); анімаційні фільми; креолізовані тексти (буктрейлер, комікс (манга), постер, буклет, фото колаж, логотип, скрапбукінг, «дуддл», кардмейкінг тощо); мультфільми; відеокліпи; флешмоби; веб-квести; медіа-акції; скайп-конференції; флеш-ігри; постери; плейкасти тощо.

Використання на практиці завдань, що передбачають роботу з різними видами медіа (друкованими, аудіовізуальними, інтернет-медіа, аудіальними), сприяє не лише формуванню вміння критично сприймати й оцінювати медіатексти різних форм і жанрів, а й робить навчальний процес більш цікавим і продуктивним.

Створення власних медіаматеріалів сприяє усвідомленню студентами специфіки такої продукції, виробленню практичних умінь компонувати матеріал відповідно до основної мети. У процесі такої діяльності засвоюється інформація про сучасні способи впливу на свідомість аудиторії (інформування, пропаганда, реклама тощо), про можливості недостовірного інформування через медіа, удосконалюються вміння розрізняти власне рекламу й рекламу приховану.

Також медіакомпетентність покликана сформувати в студента критичне ставлення до інформації, перетворити його в креативного користувача і творця медіатекстів у подальшому житті, а медіаграмотність передбачає сформованість основних груп компетенцій:

- 1) знайти і витягти потрібну інформацію,
- 2) інтегрувати смисли та інтерпретувати їх,
- 3) осмислити й оцінити.

Практика свідчить, що цілеспрямована, системно організована діяльність студентів дозволяє створити інформаційно-розвиваюче позаурочне освітнє середовище, чому значною мірою сприяє створення успішної атмосфери на занятті, можливості відкритого неформального спілкування, мережева взаємодія, залучення численних інформаційних ресурсів. Інтеграція медіаосвіти в заняття літератури значно розширює її межі, дозволяє наповнити актуальним змістом, використовуючи можливості інформаційного простору, перетворити багатоплановий процес читання з інструменту отримання знань у спосіб знання в момент авторської реконструкції тексту в широкому сенсі.

Отже, медіазаняття української літератури – це гіперсистема, що реалізує різноманітні авторські прийоми, удосконалює та оптимізує використання традиційних методів і засобів навчання, задовольняє вимоги сучасного інформаційного суспільства. Упровадження медіаосвіти сприяє адаптації учнівської особистості в умовах інформаційного суспільства і розвиває творчий потенціал вихованців, що доведено неабиякими досягненнями студентів. Заняття української літератури можуть стати сучасною платформою для формування медіаграмотної особистості, водночас використання елементів медіаосвіти сприятиме вихованню національно - мовної особистості, надаватиме можливість більш ефективно формувати мовну, комунікативну, мовленнєву та соціокультурну компетенцію в різних сферах і жанрах мовлення, повноцінно застосовувати диференційований особистісно орієнтований та розвивальний підходи, враховуючи психологічні особливості кожного студента.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) [Електронний ресурс]. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/>
2. Кучерук О. Інтегрування інфомедійної грамотності в простір мовної освіти. Українська мова і література в школі. 2020. № 3. С. 9–12.
3. Цукерман Г. А. Оцінка читацької грамотності [Електронний ресурс] Центр оцінки якості освіти. URL: http://www.centeroko.ru/pisa09/pisa09_pub.htm

Мельник Анжела Олегівна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра методики викладання іноземних мов і світової літератури,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова*

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА У ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Зростання інформатизації та ролі інформаційних технологій в суспільних відносинах сприяли створенню глобального інформаційного простору, універсальним засобом комунікації в якому виступають *соціальні медіа*.

У сучасному науковому дискурсі налічують більше 50-ти тлумачень поняття *соціальні медіа*. Найбільш повним та вичерпним вважається визначення Андреаса Каплана та Майкла Хейнлайна, які зазначають, що *соціальні медіа – це група інтернет-додатків, які побудовані на ідеологічних та технологічних засадах Web 2.0 і дозволяють користувачам створювати певний контент та обмінюватися ним* [6]. До соціальних медіа відносять чимало комунікативних платформ; умовно їх можна об'єднати у три групи: 1) *соціальні мережі*, 2) *блоги*, 3) *контент хостинги* (інстаграм, ютуб та інші). Основні характеристики соціальних медіа – *доступність, оперативність інформації, інтерактивність, мультимедійність, гіпертекстуальність* – зробили їх надзвичайно популярними не тільки в особистісному, а й у професійному спілкуванні. Чимало педагогів, у тому числі й учителів зарубіжної літератури, мають свої персональні сайти, ведуть блоги, записують навчальні відео на ютубі, роблять дописи в соціальних мережах та інше.

Проаналізувавши праці науковців [2; 3; 4], виокремили такі функції використання освітніх соціальних медіа: *репрезентативна* (представлення власного досвіду роботи, досягнень); *інформативна* (повідомлення про освітянські новини, інноваційні види робіт); *комунікативна* (налагодження взаємозв'язку з учнями, батьками, колегами); *соціалізаційна* (причетність до освітянського простору); *рефлексійна* (створення образу іншого «Я», більш успішного); *психотерапевтична* (висловлення емоцій і вражень з приводу певної події).

Найбільшу групу соціальних медіа, що використовують у своїй роботі вчителі зарубіжної літератури, складають *мережеві педагогічні спільноти*, а

саме педагогічно орієнтовані групи у фейсбуці. Популярними серед них є: «Методичні родзинки уроків зарубіжної літератури», «Світова література», «За методикою серця», «Лінгвістичні смаколики», «Літературний сад» та інші.

Презентуємо спільноту у фейсбуці «*Методичні родзинки учителів зарубіжної літератури*». Це загальнодоступна група, яка була створена у березні 2018 року Лесею Сич, вчителькою зарубіжної літератури Немирівського НВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів ім. М. Д. Леонтовича-гімназія». На листопад 2023 року у спільноті налічувалося 47,6 тисяч учасників. Мета групи: обмін досвідом, ідеями, напрацюваннями; толерантне обговорення цікавих та важливих питань; спілкування та співпраця. У ФБ групі «Методичні родзинки уроків зарубіжної літератури» публікуються актуальні новини в галузі освіти, зокрема щодо викладання зарубіжної літератури, дописи про цікаві методичні ідеї, методичні розробки (презентації, роздавальні матеріали, шаблони тощо), жарти й цікаві історії зі шкільного життя. Матеріали групи будуть корисними як студентам-філологам, вчителям-початківцям, так і досвідченим педагогам [1].

Зазначимо, що вчителі-філологи одразу підхопили ідею використання можливостей соціальних мереж у навчанні на уроках зарубіжної літератури. Так, традиційними вже стали такі види робіт, як моделювання сторінки письменника або літературного персонажа в одній із соціальних мереж (фейсбук, інстаграм тощо). Зокрема у спільнотах вчителі викладають чимало готових форм таких сторінок. Це своєрідна гра в соціальні мережі, адже сторінки, які створюють школярі є умовними, а от завдання – справжніми: учні добирають цитати, світлини, характеризують персонажів, складають асоціативні кущі, розв'язують кроссенси і кросворди, аналізують хмаринки слів тощо.

Ще одна група соціальних медіа, що має важливе значення у професійному розвитку учителів зарубіжної літератури – це *освітні блоги і сайти*. «Наявність власного блогу чи сайту – не данина моді, а професійна необхідність вчителя XXI століття. Адже персональний блог – це своєрідне сучасне електронне портфоліо вчителя, це представлення свого досвіду роботи педагогічній спільноті для отримання незалежної оцінки і порад з боку

колег», – стверджують медіапедагоги Ганна Онкович і Ольга Криворотенко [2].

Серед найцікавіших блогів і сайтів учителів зарубіжної літератури назвемо такі: «Світ літератури» Адріани Химинець, «Коліжанка» Інни Сороки, сайт вчителя зарубіжної літератури Олени Залізницької, блог Лесі Сич, блог Галини Дорох, блог «Навколо медіа» Олега Куща та інші.

Особливу увагу хотіли б звернути на *сайт Адріани Химинець «Світ літератури»*. На сайті представлено різноманітний освітній і літературний контент, чітка навігація, зрозумілий інтерфейс, приємна кольорова гама. Матеріал структуровано за рубриками: «Новини», «Зарубіжна література», «Українська література», «Презентації», «Позакласне читання», «Методика», «Відео», «Екранізація творів» та інші. Інформація з предметів об'єднана за класами, що значно спрощує пошук. Зазначимо, що на сайті пані Адріани представлено не готові плани-конспекти уроків, а саме матеріал до уроків (презентації, таблиці, відеоролики, шаблони тощо), за допомогою якого можна сконструювати сам урок. Такий підхід сприяє творчому розвитку вчителів і вдосконаленню їхньої педагогічної майстерності. Щоб переконатися у змістовності й креативності цього ресурсу, достатньо ознайомитися з відгуками відвідувачів [5].

Важливе значення у професійному розвитку учителів зарубіжної літератури мають такі соціальні медіа, як *контент хостинги*, зокрема *ютуб*. На цьому каналі можна знайти відеозаписи конференцій, круглих столів, вебінарів, майстер-класів провідних учителів і науковців. Наприклад, відеозапис трансляції Всеукраїнського круглого столу «Шкільний курс зарубіжної літератури: традиції, сучасність, перспективи», присвяченого 30-й річниці курсу, вебінар «Дистанційне навчання зарубіжної літератури» від Ірини Кузьменчук й Ірини Мегедь, вебінар «Особливості вивчення літератури в час війни та поствійни й підручник із зарубіжної літератури для 5 класу: у пошуках відповідності» авторок Олени Ісаєвої і Жанни Клименко, майстер-клас «Комікс як спосіб мотивації учнів до читання» Світлани Гарної і Віталіни Козієвої. Також на ютубі розміщено відеопрезентації концепцій підручників, відеозаписи уроків зарубіжної літератури (дистанційні уроки з учнями, уроки-монологи, де вчитель пояснює ту чи іншу тему, аналізує твір) тощо.

Отже, педагогічно-орієнтовані соціальні медіа – соціальні мережі, блоги і сайти вчителів, контент хостинги – мають велике значення у професійному розвитку вчителя зарубіжної літератури, оскільки виступають тим комунікативним майданчиком, де педагоги створюють освітній контент, діляться й обмінюються ним, й таким чином збагачуються як особистість і професіонал.

Засновник корпорації Майкрософт Біл Гейтс сказав: «Технології – це всього лише інструмент». Пам'ятаймо, що за технологіями завжди стоять люди: учні й вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Методичні родзинки уроків зарубіжної літератури : спільнота у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/groups/2001066366820920/> (дата звернення: 01.12.2023).

2. Онкович Г. В., Криворотенко О. Г. Педагогічна блогодидактика вчителів української мови та літератури. *Проблеми освіти: зб. наук. праць. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»*. 2019. Вип. 92. С. 82 – 88. URL: https://www.researchgate.net/publication/332567039_Problemi_ospiti_92_2019_do_druku (дата звернення: 01.12.2023).

3. Осадчий В. В. Мережеві співтовариства як засіб удосконалення професійної підготовки вчителів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2010. №4 (18). URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/312> (дата звернення: 01.12.2023).

4. Сахневич І. А. Педагогічні умови застосування блогодидактики в процесі вивчення англійської мови професійного спрямування і формування медіакультури студентів ВТНЗ. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди»*, 2017. N 37-1.Т.6. С.237-247.

5. Світ літератури: вебсайт. URL: <https://svitliteraturu.com/> (дата звернення: 01.12.2023).

6. Kaplan A., Haenlein M. Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media, *Business Horizons*, 2019. 53 (1), С. 59-68. URL: https://www.researchgate.net/publication/222403703_Users_of_the_World_Unite_The_Challenges_and_Opportunities_of_Social_Media (дата звернення: 01.12.2023).

Мишаківська Лідія Сергіївна,
*методист, викладач зарубіжної літератури,
Кременецький медичний фаховий коледж
імені Арсена Річинського*

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА СУЧАСНОГО КУРСУ ЛІТЕРАТУРИ

Концепція впровадження медіаосвіти в Україні визначає медіаграмотність як «частину освітнього процесу, спрямовану на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою масмедіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій»

Будь-яке заняття передбачає інтеграцію медіатексту в освітній процес, адже студенти працюють із критичними статтями, першоджерелами, візуальним матеріалом. Саме тому формування інформаційної грамотності є одним із завдань сучасного педагога. Інформаційна грамотність передбачає:

- уміння добирати потрібну інформацію, перевіряти її на правдивість;
- уміння відрізнити факти від суджень;
- уміння протидіяти маніпуляціям та стереотипам;
- уміння працювати з візуальним матеріалом та створювати власний медіапродукт;
- уміння уникати небезпек віртуального світу.

Дистанційне навчання посприяло популяризації медіаосвіти, оскільки студенти та викладачі активно співпрацюють в інформаційному просторі. Медіавправи легко інтегруються і в заняття зарубіжної літератури, осучаснюючи їх та наближаючи до потреб часу. Зупинюсь на завданнях, що дають змогу формувати інфомедійну грамотність студентів і легко адаптуються до теми заняття.

Отже, заняття зарубіжної літератури має потужний потенціал для впровадження медіаграмотності. Умови дистанційного навчання розширили

спектр можливостей, адже студенти занурилися в медійний простір. Розвиткові інфомедійної грамотності сприяють різнопланові завдання, спрямовані на критичне осмислення суджень, фактчекінг, спростування неправдивої інформації, пошук прихованих маніпуляцій, перетворення інформації з текстової на графічну та звукову, подолання стереотипів. Викладач повинен постійно наголошувати на академічній доброчесності як запоруці етичної комунікації в медійному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьонової, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.
2. Концепція Нової Української Школи. URL: <https://cutt.ly/cNMFskf>
3. Кучерук О. Інтегрування інфомедійної грамотності в простір мовної освіти. Українська мова і література в школі. 2020. №3. С. 9 – 12.

Паламар Світлана Павлівна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
заступник декана з наукової роботи,
факультет педагогічної освіти,
Київський університет імені Бориса Грінченка
Кравчук Наталія Сергіївна,
здобувач вищої освіти
спеціальності 013 «Початкова освіта»,
факультет педагогічної освіти,
Київський університет імені Бориса Грінченка

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ: ВИКЛИКИ ТА РИЗИКИ

Використання ІКТ в освіті набуло особливої актуальності, оскільки вони можуть покращити якість навчання та сприяти розвитку критичного мислення, творчості та комунікативних навичок учнів. Ключовим компонентом Концепції нової української школи є підтримка вмотивованого вчителя, який має свободу творчості й розвивається професійно, формує цінності організовуючи виховний

процес, заснований на формуванні компетентностей для життя, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві. [2, с. 7] У контексті уроків читання застосування новітніх технологій набуває нового значення. Література містить потужний виховний потенціал, виражає моральні і духовні цінності, сприяє формуванню національної ідентичності, розвитку особистісного образу світу, виробленню стійкої екзистенційної позиції. [3, с. 131]. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі, а саме на уроках літературного навчання може принести численні переваги.

Дослідження науковців розкривають, що інформаційно-комунікаційні технології можуть покращити мотивацію учнів до вивчення літератури, сприяти активній участі учнів у процесі навчання та забезпечувати доступ до різноманітного літературного матеріалу. Вони дозволяють швидко отримати інформацію, використовувати інтерактивні методи вивчення, а також сприяють розвитку навичок критичного мислення та аналізу тексту.

Вітчизняні дослідники систематизували нові форми навчання, види навчальної діяльності та навчальні засоби, які базуються на ІКТ. Наприклад, Л. Златів включає до форм навчання дистанційне навчання, онлайн-навчання з елементами інтерактивності. Він також виділяє роботу з аудіо- та відеоматеріалами, створення презентацій, роботу з комп'ютерними навчальними програмами та електронне спілкування серед видів навчальної діяльності. Щодо навчальних засобів, Л. Златів згадує аудіозаписи, відеофільми, мультимедійні презентації, комп'ютерні програми, електронні книги, підручники, довідники, енциклопедії, словники, ресурси Інтернету, електронну пошту, скайп-зв'язок, віртуальне навчальне середовище [1, с. 116-120].

Інформаційні технології в наш час це об'ємний простір для урізноманітнення власної педагогічної діяльності. Це багатофункціональний засіб навчання використання якого допомагає вчителю максимально приблизитись до потреб сучасних дітей, які звикли більшу частину інформації

отримувати з яскравих відео, картинок тощо. До переваг інформаційно-комунікаційних технологій на уроках літературного читання, можна віднести.

Залучення учнів: використання ІКТ може зробити уроки більш цікавими та привабливими для учнів, оскільки дозволяє використовувати ігрові елементи, мультимедійні ресурси, відео та аудіо матеріали, що привертає їхню увагу.

Розвиток навичок медіаграмотності: ІКТ допомагають учням розвивати навички критичного мислення та аналізу інформації, що є важливими для розуміння та інтерпретації текстів.

Інтерактивність: ІКТ дозволяють створювати інтерактивні завдання та вправи, які забезпечують активну участь учнів у процесі навчання, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу.

Індивідуалізація навчання: застосування ІКТ дозволяє вчителям налаштувати навчання під потреби та інтереси кожного учня, забезпечуючи індивідуальний підхід.

Доступ до різноманітної інформації: Інтернет та електронні ресурси надають доступ до величезної кількості літературних творів, що дозволяє учням ознайомитись з різноманітними авторами та жанрами.

Інтенсифікація самостійної роботи учнів: завдяки ІКТ вчитель може запропонувати здобувачам освіти більшу кількість завдань різної тематики зі зрозумілими інструкціями, які вони можуть опрацьовувати у власному темпі, здійснюючи пошукову, творчу, письмову та інші види діяльності відповідно до вказівок у програмному забезпеченні.

Зростання обсягу виконаних за урок завдань: цифровізація навчання дозволяє велику кількість письмової роботи швидко перенести у графіки, презентації, відео, що значно економить час на виписування теорії, завдяки чому більша частина заняття стає практичною.

До найважливіших проблем впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на уроках літературного читання, можна віднести:

Відволікання уваги: доступ до різноманітних інтерактивних елементів та ігор може відволікати учнів від основної мети уроку, що може призвести до зниження уваги та концентрації.

Неточна інформація: велика кількість інформації в Інтернеті може включати неправдиві або неточні дані, що може спотворити розуміння літературних творів.

Залежність від технологій: ІКТ можуть стати чинником залежності учнів від технологій та порушити баланс між різними видами навчання та розваг.

Нерівні можливості: не всі учні мають рівний доступ до комп'ютерів або Інтернету вдома, що може призвести до розриву у рівнях засвоєння матеріалу.

Викривлення ціннісних орієнтирів: через використання ІКТ може бути зменшена вагомість паперових книг та класичних методів навчання, що може вплинути на розвиток культури читання учнів.

Брак часу на підготовку: щоб продумати урок з використанням ІКТ треба не мало годин витратити на планування, створення презентацій тощо.

Щоб досягти найбільшої ефективності необхідно уникати проблем використання ІКТ та орієнтуватись на позитивні сторони. Це все вчитель має передбачати при підготовці уроку з застосуванням технічних матеріалів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нежива Л., Паламар С. Інноваційні технології в літературній освіті майбутніх учителів початкової школи. *Освітологічний дискурс*. Вип. 31, вип. 4. С. 129–142, Лис 2020.

2. Олійник А. А. Використання ІКТ на уроках мови та літератури як засіб зацікавлення учнів. 2015. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-ikt-na-urokah-movi-ta-literaturi-yak-zasib-zacikavlennya-uchniv-20909.html>.

3. Златів Л. М. Комп'ютерна лінгводидактика у викладанні мовознавчих дисциплін для студентів філологів. *Наукові записки нац. ун-ту «Острозька Академія»*. Серія: психологія і педагогіка. 2014. Вип. 29. С. 116–120.

Ткаченко Вікторія Іванівна,
*кандидат педагогічних наук,
викладач української мови,
української та зарубіжної літератури,
Миколаївський юридичний фаховий коледж
Національного університету «Одеська юридична академія»*

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

Тривале дистанційне навчання позначається зменшенням уваги учнів до навчання. Цьому сприяють: відсутність офлайн спілкування, залежність від якості роботи техніки та інтернету, постійна робота з гаджетами. Враховуючи, що комп'ютерні технології постійно розвиваються та їх активно опановують учні, необхідно й оновлювати освітній процес. Для підвищення мотивації вивчення літератури учнями важливо використовувати не лише традиційні методи навчання, а й залучати новітні методи та прийоми. Відтак постає питання медіаосвіти та медіаграмотності.

Медіаосвіта, за визначенням ЮНЕСКО розуміється як «навчання теорії і практичним умінням оволодіння сучасними засобами комунікації, які є частиною специфічної, автономної області знань» [2, с. 8]. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні визначає медіаграмотність як «складову медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікаційною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазаписів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують» [1, с. 8]. Отже, процес дистанційного навчання курсу літератури нерозривно пов'язаний з використанням методів і прийомів медіаграмотності.

Впровадження медіаграмотності під час вивчення літератури відбувається за допомогою виконання наступних вправ.

«Добір інформації». Наприклад, історична довідка про час, коли створювався твір. Або пошук та оприлюднення творів мистецтва (картини, музичні твори) створених за мотивами художнього твору.

«Музична хвилина». Учні повинні підібрати плейлист до художнього твору або до конкретного уривка тексту. Таким чином учні глибше зануряться в сюжет, відчують атмосферу та настрої твору, його героїв. Водночас матимуть змогу продемонструвати свої музичні вподобання.

«Колаж». Вчитель створює колаж з фотографій до письменника, художнього твору, або героя твору. Учні повинні за цими колажами виконати наступні завдання:

- визначити основні віхи біографії письменника;
- охарактеризувати письменника;
- з'ясувати про який твір йдеться;
- визначити якого героя твору репрезентують ці фото;
- визначити риси характеру (вдачі) героя твору тощо.

Такі колажі можуть робити й учні.

«Сторінка в соцмережі». Для цього обирається соцмережа фейсбук або інстаграм і створюється профіль письменника або одного з героїв твору. Учні повинні зазначити особисті дані, якості, вміння, уподобання, навести цитати про вигляд, мову, ставлення до інших героїв твору, завантажити фото письменника або малюнок/фото з вистави (фільму) персонажа твору тощо.

За аналогією учні можуть створити інформаційну сторінку у Вікіпедії.

Також можна створити профіль героя твору у соціальній мережі X (Twitter), де розміщувати його цитати стосовно себе та інших героїв твору.

Цей метод можна використовувати у кількох форматах, в залежності від доступу до інтернету. Якщо немає можливості створити таку сторінку безпосередньо в мережі Інтернет, можна на аркуші А4 або у текстовому редакторі Microsoft Word зробити макет профілю і заповнити його такою самою інформацією.

«Інтерв'ю». Учні повинні скласти перелік запитань після перегляду вистави, або екранізації художнього твору.

«Озвучування». Під час використання цього методу учні мають змогу продемонструвати свої акторські здібності. Для цього необхідно розподілити між учнями монологи та діалоги героїв твору, які вони повинні зробити аудіозапис.

Опитування «Правда чи фейк». Можна зробити у вигляді випуску новин, де будуть повідомлятися факти з біографії письменника та його творчості, а учні повинні будуть зазначити правдиві вони чи ні. Також можна влаштувати онлайн-екскурсію музеєм з подальшим обговоренням. Якщо у художнього твору є кілька екранізацій та запис вистави, можна обрати декілька для перегляду й проведення порівняльного аналізу двох постановок та твору.

Виконуючи такі завдання учні глибше занурюються у вивчення художнього твору, більше звертають увагу на деталі, вдосконалюють вміння і навички виділяти головне, лаконічно формулювати свої думки, проявляють творчі здібності. Разом з тим, стежать за правильністю написання власного тексту, оформлення цитат, визначають правдивість і точність вказаної інформації.

Отже, розвиток медіаосвіти сприяє всебічному розвитку учнів. Використання гаджетів під час дистанційного навчання стало обов'язковим й водночас розширило можливості вивчення курсу літературі. Таким чином, здобувачі освіти не лише читають й аналізують художні твори, але й застосовують знання, вміння й навички з інших дисциплін, мають змогу залучити свої смаки та уподобання до виконання завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). *Ін-т соц. та політ. психології НАПН України*. Київ. 2016. 16 с.
2. Media Education. Paris: UNESCO, 184 с.

Сава Ірина Богданівна,
*учитель української мови та літератури,
Тернопільська загальноосвітня школа I-III ст. № 27
імені Віктора Гурняка*

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Реформування школи в Україні вимагає перегляду змісту освіти, орієнтованої на індивідуальні потреби учня, на максимальне розкриття внутрішнього потенціалу кожної дитини. Розвиток емоційного інтелекту є підґрунтям успішної реалізації учня як особистості, громадянина і фахівця, який уміє «навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі та володіти іншими сучасними вміннями» [3, 7].

Розвиток емоційного інтелекту в учнів на уроках української літератури сприяє глибшому й швидшому засвоєнню інформації. Емоційні переживання активізують когнітивну діяльність і формують наскрізні вміння: читати з розумінням, висловлювати власну думку в усній чи писемній формі, мислити критично, діяти творчо, виявляти ініціативність, обґрунтовувати позицію, конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики й приймати рішення, розв'язувати проблеми. Варто зауважити, що під час війни в умовах постійного стресу саме емоційний інтелект допомагає дитині знайти внутрішню опору.

Урок української літератури перетворюється на своєрідний тренінг, якщо учні розуміють одне одного, турбуються про себе та інших, співпереживають, проникливо спілкуються, читаючи й аналізуючи художні твори письменників, намагаючись розгадати бажання, тривоги, мотиви поведінки персонажів.

На кожному етапі уроку учитель-філолог, розвиваючи ключові компетентності, впливає на різні складові емоційного інтелекту:

- саморозуміння (усвідомлення власних емоцій, об'єктивна самооцінка, упевненість у собі, самоповага);
- самоконтроль (керування собою, гнучкість, прийняття нових ідей);
- самомотивація (задоволення від роботи, розвиток уяви, подолання труднощів);

- емпанія (турбота про інших);
- соціальні навички (співпереживання, позитивний вплив на інших, проникливе спілкування).

Скажімо, вправи: «Термометр настрою», «Колесо емоцій» Р. Плутчика, «Ім'я з малюнком», «Долонька бажань», «Алфавіт побажань» – допомагають діагностувати емоційний стан учнів. «Картки для дихальних практик стабілізації» С. Ройз; розминки «Українська веселка», «Єдність», «Сила чотирьох стихій» А.-М. Богосвятської; афірмації, мотиваційні цитати, різноманітні формули уроку позитивно налаштовують учнів, сприяють збереженню їхньої рівноваги в емоційно напружених ситуаціях, мотивують до здобуття знань.

На етапі сприйняття й осмислення учнями навчальної інформації ефективними є різноманітні інноваційні методи і прийоми.

- «Щоденник подвійних нотаток» допомагає читачам глибше проникнути в зміст будь-якого твору, краще зрозуміти бажання, тривоги, мотиви поведінки літературних персонажів, пояснити причини їх емоційних станів, а на основі цього визначити своє ставлення до прочитаного. Учень записує міркування в таблицю: ліворуч – фрази, що найбільше вразили, праворуч – міркування щодо зазначеного фрагмента тексту.

- «Читання з маркуванням». Учні виділяють окремі частини твору відповідно до завдання. Скажімо, читаючи поему «Євшан-зілля» М.Вороного, використовують умовні позначки (Б – байдужість, З – захоплення, Ж – журба, Л – любов, Р – розпач, П – піднесення, Т – тривога, Щ – щастя), щоб простежити почуття половецького сина й гудця.

- «Перевтілення», «Психодрама» – види рольової гри, які допомагають учневі уявити себе тим чи іншим персонажем. Так, під час вивчення «Вертеп Маленького Хлопчика» І. Калинця варто запропонувати переказати зміст оповідання від імені головного героя, Ангела, Бабусі, Матусі; звернути увагу на їхні емоції, переживання, пов'язані із вимушеною розлукою.

➤ Прийом «Бачу – чую – відчуваю» розвиває вміння вербалізувати почуття. Так, аналіз зорових, слухових, запахових, дотикових образів поезії «Хор лісових дзвіночків» П.Тичини сприяє розумінню духовного світу автора, якого називали «дивним мрійником із очима дитини і розумом філософа».

➤ «Листи літературному герою від песиміста й оптиміста» під час вивчення драми-казки «Микита Кожум'яка» Олександра Олеся допоможуть висвітлити наслідки бездіяльності, байдужості та активної громадянської в складній для країни ситуації.

➤ Вправи на символічне перетворення негативних емоцій на позитивні доречно використати під час аналізу повісті «Таємне товариство боягузів, або Засіб від переляку № 9» Лесі Ворониної. Виконавши їх, учні роблять висновки, що страх та невпевненість у власних силах спочатку паралізували головного героя Кліма, проте прагнення реалізувати свою мрію, почуття відповідальності за рідних, за майбутнє Землі перетворює боягуза в супергероя.

➤ Вправа «Колесо життєвого балансу» дає змогу розглянути різні сфери життя літературного героя та запропонувати можливості для його розвитку. Учні за шкалою оцінюють задоволеність персонажа своїм здоров'ям, особистими стосунками, фінансами, кар'єрою, духовним розвитком; складають план вдосконалення героя, відновлення його ресурсності.

➤ «Крісло автора». Сівши в нього, учень пробує зрозуміти митця, пояснює складні для розуміння фрагменти твору, наприклад, «І мертвим, і живим, і ненарожденним...», ділиться ідеями щодо можливих послань Т. Шевченка, якби він був нашим сучасником.

На етапі рефлексії ефективними є такі прийоми та методи: «Плюс – мінус – цікаво», «Поділися думками», «Акрослово», «Приріст знань та досягнень», «Колірне панно настрою», «Арттерапія», «Дороговкази мудрості».

Чимало цікавих педагогічних інструментів з розвитку емоційного інтелекту можна знайти в працях Ісаєвої О. О., Новосьолової В., на сайті тренерки ключових умінь XXI ст. Богосвятської А.-М. «Натхненник».

Отже, розвиток емоційного інтелекту успішно розв'язує освітні задачі та відкриває широкі можливості реалізації особистісно орієнтованого підходу в навчанні української літератури, сприяє розкриттю інтелектуально-психологічного потенціалу учнів, які долають острах помилятися та відстоювати свою думку, якісно засвоюють нові знання, поглиблюють читацьку компетентність, прагнуть стати успішними й щасливими особистостями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків: Віват, 2020. 512 с.
2. Ісаєва О.О. Про людський капітал, емоційний інтелект і роль шкільної літературної освіти. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/35191/Isaieva_48-52.pdf?sequence=1 (дата звернення: 21.11.2023).
3. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 21.11.2023).

*Цінько Світлана Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
директор комунальної установи
«Центр професійного розвитку педагогічних працівників»
Глухівської міської ради Сумської області,
учитель української мови і літератури
Глухівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 2
Глухівської міської ради Сумської області*

ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Стрімкий розвиток медіа в сучасному світі та його значний вплив на світогляд особистості вимагає удосконалення вмінь не тільки сприймати інформацію, орієнтуватися в ній, а й аналізувати, перевіряти її на правдивість та наявність маніпуляцій.

Відтак актуальним постало питання про впровадження медіаосвіти в освітніх закладах України, що й було затверджено на законодавчому рівні,

згідно з яким медіаосвіта має стати невід'ємною частиною загальноосвітньої підготовки молоді.

Основні положення щодо впровадження медіаосвіти викладено у «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні» [2].

У концептуальних засадах НУШ серед ключових компетентностей названо інформаційну й медіаграмотність, роботу з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеці, розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо)» [3]. Спираючись на все вищезазначене, висновковуємо, що сучасний урок української літератури необхідно конструювати по-новому, орієнтуючись на зміни, що відбуваються в освіті й суспільстві. Педагоги-практики зрозуміли, що важливу роль у формуванні медіаграмотності школярів на уроках української літератури відіграє робота з медіатекстами, сприйняття та аналіз творів медіакультури, різноманітні творчі медіазавдання.

Для добору відповідних вправ і завдань, необхідно чітко розуміти, що є складниками терміну «інформаційна грамотність». Наукові джерела орієнтують, що це уміння добирати потрібну інформацію, перевіряти її на правдивість; відрізняти факти від суджень; протидіяти маніпуляціям та стереотипам; працювати з візуальним матеріалом та створювати власний медіапродукт; уникати небезпек віртуального світу.

Найчастіше в канву на уроків української літератури педагоги додають такі вправи для формування медіаграмотної особистості: *боротьба зі стереотипами, протистояння маніпуляціям, відокремлення фактів від суджень, створення медіаконтенту, зображувально-імітаційні творчі завдання, рольові ігри, проблемні колективні обговорення тощо.*

Наведемо приклади таких вправ. На етапі узагальнення вивченого (7 клас) можна запропонувати учням виконати тестове завдання:

Котре речення є фактом?

- 1. М. Стельмах здобув вищу освіту;*
- 2. М. Стельмах любив круасани;*

3. М. Стельмах колекціонував марки;

4. М. Стельмаха наділяють магічними здібностями.

Як назвати інші судження? (фейки).

У процесі вивчення творчості Тараса Шевченка можна запропонувати учням до роздумів вправу «сенсаційні» заголовки (автор – В. Баранова): *«Шевченко не прагне повернення в Україну» («Мені однаково, чи буду я жити в Україні, чи ні, / Чи хто згадає, чи забуде мене в снігу на чужині - / Однаковісінько мені»)*, *«Шевченко зловживав алкоголем» («Отак, ідучи поїд тинню / З бенкету п'яний уночі, / Я міркував собі йдучи, / Поки доплентався до хатини»)*, *«Шевченко нарікає на те, що його творчість не є популярною» (Тільки я, мов окаянений, / І день, і ніч плачу / На розпутьях велелюдних, / І ніхто не бачить)*, *«Шевченко засуджує емігрантів» («А ви претесь на чужину / Шукати доброго добра»)*, *«Шевченко закликає до аморального способу життя» («Кохайтеся, чорнобриві, / Та не з москалями»)*. Завдання учнів полягає в тому, щоб з'ясувати контекст цих висловів, довести або спростувати істинність заголовків, використавши факти, а не судження [1, с. 80].

Приклади творчих завдань:

1. Анонсувати художній твір за його заголовком (реклама).
2. Аналіз статті про письменника (у «жовтій» пресі й офіційному ЗМІ).

Вправа на розробку реклами подобається учням і сприяє розвитку медіаграмотності. Перед створенням реклами варто нагадати здобувачам основні вимоги до рекламної продукції:

- а) лаконічність;
- б) оригінальність;
- в) використання дієслів наказового способу, риторичних фігур;
- г) яскрава візуалізація;
- г) дотримання академічної доброчесності.

Отже, урок української літератури має потужний потенціал для формування медіаграмотної особистості здобувача освіти, здатного не лише

відшукати необхідну інформацію, а й протистояти маніпуляціям, фейкам та дезінформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранова В. Формування медіаграмотности на уроках української літератури. *Українська мова і література в школі*. 2022. № 74–75. С. 78–83.
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьонові, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.
3. Концепція Нової Української Школи. URL: <https://cutt.ly/cNMFskf>
4. Кучерук О. Інтегрування інфомедійної грамотності в простір мовної освіти. *Українська мова і література в школі*. № 3. 2020. С. 9–12.

Чіпак Юлія Василівна,
*вчитель української мови та літератури,
вчитель вищої категорії,
Тернопільський навчально-виховний комплекс
«Загальноосвітня школа I-III ступенів – правовий ліцей № 2»*

МЕТОДИ І ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

В даний час суспільство вимагає від системи освіти застосування нових технологій, в першу чергу, цифрових, а також електронних освітніх ресурсів нового покоління. Дані вимоги висуваються через необхідність становлення особистості як культурної, так і соціальної, а в реаліях теперішнього часу ми бачимо потребу в динамічній людині, яка здатна активно користуватися всіма засобами і технологіями електронного світу.

Варто відзначити, що в системі шкільної освіти застосування різноманітних цифрових технологій необхідно, так як саме такі засоби здатні виховувати і мотивувати учнів до більш активної діяльності під час навчального процесу.

Реалізація медіаосвіти в рамках освітнього процесу передбачає використання ЗМІ. Іншими словами, медіаосвіта виступає як інноваційний

засіб, який здатний на основі сучасних методик і технологій сформувати в школярів комунікативну компетенцію, аудіовізуальну та інформаційну грамотність [3].

Формування медіаграмотності на уроках української літератури може бути ефективним завданням, оскільки сучасне суспільство вимагає від людей вміння аналізувати і розуміти медіавміст. Сучасний урок передбачає не тільки вивчення творів літератури, а й реалізацію творчого потенціалу учнів, який буде проявлятися в самостійній діяльності [1].

На етапі реалізації медіаосвітніх технологій на уроках літератури необхідно розуміти, що основним продуктом буде виступати медіатекст, який буде представлений у різноманітних формах: стаття в газеті, передача на телебаченні, відеокліп або фільм, аудіокнига або театральна вистава за досліджуванним твором [4].

Найбільш ефективними медіатехнологіями будуть вважатися ті, які спрямовані на всесторонній розвиток особистості (табл. 1).

Таблиця 1

Види медіатехнологій, що застосовуються на уроках літератури [5]

<i>Літературно-імітаційні</i>	<i>Театралізовано-ситуативні</i>	<i>Образотворчо-імітаційні</i>
Мета: розвинути вміння сприймати текст твору з позиції представників різних груп або осіб персонажів твору.	Мета: розвинути творчі здібності учнів за допомогою розігрування ролей.	Мета: розвинути вміння самостійного створення медіатекстів (рекламні буклети, презентації, афіші).

З таблиці 1 бачимо, що основною метою застосування медіаосвітніх технологій на уроках літератури виступає сприйняття учнями медіатекстів різних видів і жанрів, а також глибоке вивчення літературного твору. Варто відзначити, що при застосуванні медіатехнологій учні розвивають вміння аналізувати, а також знаходити, створювати, передавати і приймати медіатексти з використанням різної техніки. А результатом такого навчання буде

формування медіакомпетентності учнів, яка буде проявлятися в осмисленому сприйнятті медіатекстів і їх критичному аналізі [6].

Розглянемо, які практичні методи та прийоми можна використовувати на уроці української літератури для формування медіаграмотності.

1. Перегляд кінофільмів

Підготовка до перегляду кінофільму (наприклад, за твором М. Стельмаха «Гуси-лебеді летять...») передбачає такі методи, як бесіда, аналіз кінофотоматеріалів, знайомство з медіалітературою, з творчим шляхом учасників знімальної групи (режисер, оператор, актори).

Зокрема, при обговоренні прози і екранізації можна спиратися на базові питання: Порівняйте фільм з книгою: що зникло, що збереглося? Які епізоди яскравіші? Якими засобами і прийомами користується постановник картини? Чи вдалося акторам розкрити характер головних героїв? Які їх якості, підкреслені у фільмі, стали більш зрозумілими? Чи вдалося авторам фільму донести до глядачів ідейний зміст літературного твору? Що нового дав фільм для розуміння літературного твору?

2. Боротьба зі стереотипами. На етапі узагальнення вивченого можна запропонувати учням виконати тестове завдання:

Котрий факт є фейком?

1. Г. Сковорода здобув вищу освіту.
2. Г. Сковорода любив пармезан.
3. Г. Сковорода колекціонував окуляри.
4. Г. Сковороду наділяють магічними здібностями.

На підставі досвіду можна визначити, що учні віддають перевагу другому твердженню, оскільки образ подорожнього філософа не узгоджується з можливістю придбати дорогий сир, що свідчить про наявність стереотипного мислення: якщо людина мандрівник, то вона повинна бути бідною. Насправді Г. Сковорода так і не отримав вищу освіту, хоча працював викладачем. На жаль, існують численні стереотипи щодо фактів про письменників, таких як, наприклад, переконання, що Тарас Шевченко був бідним кріпаком.

3. *Протистояння маніпуляціям.* Маніпуляції використовуються для керування свідомістю інших з метою досягнення бажаного результату. Ці впливи можуть бути відкритими або прихованими [2]. Під час аналізу творчості Тараса Шевченка можна використати вправу, спрямовану на виявлення маніпулятивних елементів інформації. Пропонуємо учням уривки з віршів Т. Шевченка в супроводі сенсаційних заголовків: *«Шевченко не прагне повернення в Україну» («Мені однаково, чи буду я жити в Україні, чи ні, / Чи хто згадає, чи забуде мене в снігу на чужині - / Однаковісінько мені»)*, *«Шевченко нарікає на те, що його творчість не є популярною» (Тільки я, мов окаянний, / І день, і ніч плачу / На розпутьях велелюдних, / І ніхто не бачить)*, *«Шевченко засуджує емігрантів» («А ви претесея на чужину / Шукати доброго добра»)* та ін. Завдання учнів полягає в тому, щоб з'ясувати контекст цих висловів, довести або спростувати істинність заголовків, використавши факти, а не судження. Роботу можна організувати у формі мініпроєкту.

Під час виконання такого завдання учні усвідомлюють, що не можна довіряти заголовкам, особливо на неофіційних каналах.

4. Вправа «Тривимірний погляд»

Завдання полягає в тому, щоб виконати дослідження за трирівневим підходом до збору інформації про той самий твір, явище чи героя з трьох різних Інтернет-джерел. Кожна група отримує завдання вивчити конкретний аспект інформації, спираючись на своє джерело. Можливі питання для груп:

1. Група 1 (Інтерв'ю з автором):

- Якого героя створював автор, і як він описував цього героя у своїх творах?
- Як автор пояснював мотивації та характер героя у своїх власних словах?
- Як автор взаємодіяв зі своїм героєм під час творчого процесу?

2. Група 2 (Віртуальна лекція або стаття фахівця):

- Як героя сприйняли критики та експерти?
- Які аспекти характеру або подій у творі особливо вразили фахівців?

- Які теми або символи виявились ключовими для розуміння твору з точки зору експертів?

3. Група 3 (Сайт із відгуками читачів):

- Яким чином героя сприйняли читачі?
- Які відгуки та рецензії відображають різні точки зору читачів?
- Які елементи твору вражають або цікавлять читачів найбільше?

Зіставляючи отриману інформацію від кожної групи, учні зможуть сформуванати цілісну картину образу твору, як інтеграцію різних перспектив. Це завдання сприяє розвитку навичок пошуку, аналізу та узагальнення інформації.

5. Вправа «Створення сторінок із соціальних мереж чи онлайн-листування двох митців». Подаються шаблони Фейсбуку чи Інстаграму. Цю вправу можна розпочати з наведених запитань:

1. М. Хвильовий в інтернет-світі:

- Друзі та підписники. Кого обрав би М. Хвильовий у друзі або підписники, враховуючи його літературні інтереси та світогляд? Це можуть бути інші письменники, інтелектуали, можливо, представники культурної еліти.

- Про себе. Які інформаційні блоки обрав би М. Хвильовий для своєї сторінки: біографія, цікаві факти, вподобання, можливо, стилістика написання?

2. Каральні служби в Радянському Союзі:

- Провокаційний контент. Яку інформацію та фотоматеріали можуть розміщувати каральні служби для створення провокаційного враження? Можливі фальшиві події, коментарі чи зображення, спрямовані на сприйняття героя як антирадянського.

- Зацікавленість та друзі. Які теми, групи та особи були б взяті до уваги каральними службами для впливу на героя? Це може включати політичні фігури, агенти впливу, та інші публічні постаті.

3. Виконання завдання:

- Групова або індивідуальна робота. Учні можуть робити це завдання як індивідуально, так і в групах, що дозволяє обмінюватися ідеями та підходами.

- Презентація. Запросіть учнів поділитися своїми результатами через короткі презентації, обговорюючи вибори, які вони зробили, та обґрунтування своїх виборів.

Далі в групах чи індивідуально учні заповнюють шаблони Фейсбуку чи Інстаграму. Завдання полягає в тому, щоб зробити сторінку соцмережі від імені автора чи героя твору.

Отже, результат медіаосвітньої діяльності в рамках навчального процесу не тільки дозволяє зробити процес викладання курсу літератури більш цікавим, наближеним до навколишньої дійсності, а й готує учнів до взаємодії з реальним світом, допомагає їм розібратися у величезному потоці інформації, що надходить щодня з різних джерел. Розвиток медіакомпетентності особистості - шлях до розширення кругозору, формування стійкого інтересу до процесу навчання, можливість творчої самореалізації школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іванова Т. В. Будь у тренді: МІГ в online!: метод. «родзинки» онлайн-тренінгу з медіаграмотності: практ. посіб. Київ: Акад. Української Преси, Центр Вільної Преси, 2020. 94 с.

2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьонові, М. М. Слюсаревського. Київ, 2016. 16 с.

3. Концепція Нової Української Школи. URL: <https://cutt.ly/cNMFskf>

4. Кучерук О. Інтегрування інфомедійної грамотності в простір мовної освіти. *Українська мова і література в школі*. 2020. №3. С. 9–12.

5. Лапушкіна Н., Падалка Р. Медіаосвіта на уроках української мови та літератури. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 41, том 2, 2021. С. 195–200.

6. Тулодзецький Ґ, Герціг Б., Графе С. Медіаосвіта в школі та на уроці: Основи і приклади / за загал. ред. В. Ф. Іванова; Пер. з нім. В. Климченка. Київ: Академія української преси. Центр вільної преси, 2020. 405 с.

**ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ
У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЙ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ**

Бартіш Світлана Володимирівна,
*кандидат філологічних наук, виклалач,
кафедра української та зарубіжної літератур і
методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

**ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ДИТЯЧОГО ЧИТАННЯ: КЛАСИЧНІ КРИТЕРІЇ
ВІДБОРУ КРІЗЬ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ**

Читання – це не лише джерело знань, а й шлях до розуміння себе і світу, один із засобів самопізнання, це спосіб спілкування дитини зі світом, а в умовах війни – це ще й турбота про психічне і моральне здоров'я, спосіб боротьби зі стресом.

Необхідність існування спеціальної літератури для дітей була визнана ще просвітницькими педагогами. У трактаті Джона Локка «Думки про виховання» було заявлено: «Коли дитина почне читати, давайте їй в руки легкі, цікаві книжки, яка доступні їй розумінню, зміст яких міг би захопити її і нагородити за зусилля, потрачені на читання, а не таку, яка б забила їй голову зовсім непотрібним мотлохом», оскільки «дитина не може отримати жодного задоволення чи заохочення, читаючи ті книги, у яких вона нічого не розуміє» [5, с.141].

В українському літературознавстві чи не першим на особливості творів для дітей наголошував І. Франко. У статті «Женщина-мати» учений рекомендував обирати для дитячого читання твори, «котрі образують розум, ублагороднюють чувство, будять рівночасно ум і духа і становлять таким способом здоровий корм душі. Найотвітніші до того – малі розкази із подорожей і історії із народного і родинного життя, де представлення живе і ясне, спосіб вираження короткий, простий і зрозумілий» [4, с. 571]. Таким чином, Іван Франко

наголошував на педагогічному аспекті морально-естетичного виховання дитини за допомогою книги, а відтак закликав до уважності дорослих у виборі текстів для дитячого читання.

У 1892 році на сторінках журналу «Учитель» було опубліковано статтю «Періодичне видання для дітей» Б. Вільхівського (літературний псевдонім письменника і педагога Б. Грінченка), де сформульовано загальні вимоги до дитячого періодичного видання, які, на думку автора, є насамперед такими, як і вимоги до літератури для дітей загалом [1, с. 329].

Б. Вільхівський звертає увагу на той факт, що в дитини ще немає нічого виробленого, свідомо зрозумілого, і книжка «стриваєця з затого неторканим моральним світом у дитини», через це книжка може «пособити розвиткові цього морального світу або пошкодити йому», а власне читання разом із впливом культурного середовища, у якому виростає дитина, допомагає формуванню дитячого світогляду [1, с. 315].

Розглянемо вимоги до дитячої літератури, які висував педагог, з якими ми не можемо не погодитись. Першим пунктом цих правил є моральний ідеал. Саме тим чи іншим моральним ідеалом має бути пройнятий кожен твір для дітей. Потрібно лише, щоб цей ідеал був певний, «щоб в творові були ідеали добра, правди, краси, людяности (гуманізму)». Життя у творі для дітей потрібно зображати таким, як воно є, з темними і ясними кольорами, але оминати «чимало чорного, нечистого» [1, с. 329]. Наступною вимогою до твору для дітей Б. Вільхівський називає артистичність. Своєю думку автор аргументує тим, що лише артистично написаний твір «може вчинити вражіння с потрібною міццю», лише він може сприяти, «щоб розвивало ся й зростало у дітей естетичне почування», і буде цікавим як дитині, так і дорослому [1, с. 330].

Щодо змісту дитячого твору, то він повинен бути розумним, тобто має сприяти розвиткові розумової діяльності дитини, «розбуркувати у дитини думку і розсувати їй обрій» [1, с. 330].

Окремі настанови дає письменник щодо мови дитячого твору, оскільки навіть найкращий твір, написаний незрозумілою дитині мовою, буде для неї

найгіршим. Б. Вільхівський зауважує, що «мова в дитячому творові мусить бути цілком зрозуміла дітям», проте не варто «перевертати її на дитячий лад» і «усяко підлабузнюватись під дитячий тон» [1, с. 331]. Твори для дітей мають бути написано граматично правильною літературною мовою, «без чужоземних слів, без кованих висловів, з широко-народнею складнею» [1, с. 331].

Ці класичні вимоги до творів для дітей не втрачають своєї актуальності і в наш час. Проте нинішніх батьків і вчителів хвилює питання, що читати сучасним дітям, на долю яких випала війна.

Психологиня С. Ройз, експертка проєкту «Живі письменники», стверджує, що важливо читати про різні дитячі переживання війни, оскільки література часто дає змогу висловити те, чого дитина не може висловити, знайти себе в історіях героїв книги, виявити емпатію, а отже, краще зрозуміти себе та інших [2].

Дитяча література про війну виконує два надзвичайно важливих завдання. Перше – набуття нового досвіду в безпечних умовах. Завдяки художнім текстам діти можуть дізнатися, як варто, а як не варто діяти в певних ситуаціях, без того, аби на власний ризик у такі ситуації потрапляти. Тому ми можемо на прикладі літературних історій говорити про певні алгоритми та моделі поведінки, зокрема в кризових ситуаціях (екстрена евакуація, обстріл тощо). Друге – дистанціювання. Діти, хоча до певної міри й ототожнюють себе з героями книжок, легше сприймають страшні події, коли вони відбуваються з вигаданими персонажами. Це особливо важливо для дошкільнят та дітей молодшого шкільного віку: малеча зацікавлено спостерігатиме за пригодами тваринок чи машинок, але на цьому прикладі дорослі отримають змогу проговорити реальні теми. Ще один вимір дистанціювання – коли певна ситуація показана через алюзії, порівняння, метафори. Діти схоплюють суть чутливої теми, залишаючись у безпечних умовах. Адже, ще І. Франко у «Байці про байку» говорив, що «повна правда життя – то тяжка страва. Старші можуть заживати її ... . Але дітям не можна давати її так, як старшим, треба

приготовлювати її в ріденькім стані, в образках, у байках. І вони так приймають її [3, с. 169].

Важливо також не забувати про естетичну функцію читання. У час, коли так бракує естетизму, втеча в альтернативний світ надзвичайно важлива для дітей, оскільки свідомість повинна розслабитися хоча б на декілька хвилин.

І ще один пункт, на якому хотілося б наголосити, це важливість сімейного читання. У такі моменти дорослий стає ресурсним помічником для власної дитини. Адже спільне читання – це про близькі стосунки, про спільно проведений час, про доброзичливу атмосферу. «Тисячі річей у житті забудете, а тих хвиль, коли вам люба мама чи бабуся оповідала байки, не забудете до смерті», – стверджував класик [3, с. 170].

Отож, класичні критерії відбору книг для дитячого читання є актуальними і в сучасних реаліях. Для дитячого читання потрібно обирати книги призначені для дітей, цікаві і зрозумілі, дозволяють дізнатися щось нове, написані гарною літературною мовою, книги, які несуть позитивний моральний приклад, пропагують повагу до людей та інших живих істот, формують впевненість у собі та створюють теплу спокійну атмосферу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вільхівський Б. Периодичне видання для дітей: [розвідка] / Б. Вільхівський [Грінченко Б.]. *Учитель*. 1892. Число 20. С. 314–316; Число 21. С. 329–332.
2. Лещик О. Чому важливо читати дітям літературу про війну. Проект «Живі письменники». *Дзеркало тижня*. 12.11.2023 р.
3. Франко І. Байка про байку. *Зібрання творів у 50-и томах*. Київ: Наукова думка, 1979 р., Т. 20, С. 167 – 170.
4. Франко І. Жінчина-мати. *Додаткові томи до зібрання творів у 50-и томах*. Київ: Наукова думка, 2008. Т. 53. С. 560–572.
5. Lock J. *Some Thoughts Concerning Education* (1 ed.). London: A. and J. Churchill at the Black Swan in Paternoster-row. 1693. 264 p.

Бойко Олександра Іванівна,
*викладач української мови та літератури,
Відокремлений структурний підрозділ
«Бережанський фаховий коледж НУБіП України»*

ПОГЛЯДИ МИХАЙЛА СТАРИЦЬКОГО НА УКРАЇНСЬКУ ЛІТЕРАТУРНУ МОВУ

Видатний театральний і культурно-громадський діяч другої половини ХІХ століття М. Старицький повсякчасно боровся за утвердження, популяризацію і вільне функціонування рідної мови. Саме у відстоюванні цього права виявилась громадянська позиція драматурга, який уважно стежив за функціонуванням мови у тогочасному суспільстві, радіючи найменшим її успіхам. У його листі до Панаса Мирного читаємо: «Вважаю великою радістю, що наше рідне слово добуває собі з кожним роком більшу і більшу силу і завойовує широке коло читачів і прихильників...».

Старицький вважав, що українська мова відіграє велику роль в розвитку науки, культури й освіти. У популяризації мови значне місце він відводив українській інтелігенції, яка, на його думку, повинна злитися з народом, стати на чолі його. Драматург вірив, що «тільки тоді ушанує свою мову народ, коли вона стане центром культури і науки, коли на ній понесе народу інтелігентна група звільнення від економічного рабства і політичного життя...».

Велике освітнє і виховне значення рідної мови Старицький пов'язував з українським театром. Він вважав, що «сцена для простого люду є зрозуміла, жива, ілюстрована книга...». Саме тому разом зі своїми колегами по перу І. Карпенком-Карим і М. Кропивницьким так активно домагався обмежень, що тяжіли над рідним словом і сценою.

На утвердження й вільне функціонування української літературної мови Старицький спрямував усе: видання художніх творів і різних брошур для народного читання, участь в українських періодичних виданнях, створення професійного театру, для якого він пожертвував своєю маєтністю.

Леся Українка високо оцінила діяльність Старицького у сфері розбудови рідного слова. У листі до драматурга вона писала: «Коли наше слово виросте й

зміцніє, коли наша література займе почесне місце поряд з літературами інших народів, тоді українці, безсумнівно, згадають добрим словом Ваше ім'я...». На думку поетеси, він створив ґрунт для творчості українським письменникам, які прийшли в літературу після нього.

Розбудові української літературної мови, піднесенню її інтелектуального рівня та виражальних можливостей драматург намагався сприяти як своєю художньою практикою, так і перекладницькою діяльністю. У листі до Івана Франка він пише: «З перших кроків самопізнання на полі народнім я загорівся душею і думкою послужити рідному слову, огранувати його, окрилити красою і дужістю, щоб воно стало здатним висловити освічену річ, виспівати найтонші краси високих поезій...Це бажання, цей напрямок керували мною ціле життя, і я не зрадив їх до могили...» Зміст листа до І. Франка свідчить про палке бажання Старицького піднести українську мову на рівень високорозвинених мов світу, що на той час, коли наша мова всіляко пригнічувалась, мало велике значення. Письменник говорить про свою пристрасть до словотворчості, до використання незвичних, рідковживаних слів, він показав себе глибоким знавцем словника народної мови, який тонко розуміє семантику слів, закономірності їх творення, сфери вживання тощо.

Велика роль Старицького в розвитку української літературної мови виявилася і в його поглядах на збагачення словника. Так, основним джерелом його поповнення драматург вважав народнорозмовну мову. Одночасно своєю творчістю довів, що словниковий склад літературної мови може збагачуватись і за рахунок розширення семантики вже відомих у мові лексем, уживання неологізмів, книжної та абстрактної лексики.

Одним із важливих способів розвитку української літературної мови драматург вважав переклади творів світової класичної літератури, оскільки українську мову своєї епохи характеризував як мову «хоча й багату, та мало розроблену літературно». Саме тому, твердив письменник, велике значення для її подальшого розвитку мають переклади творів світової класичної літератури, які збагачують читацькі інтереси для народу на рідній мові, а тому й

укорінюють її саму. Старицький перекладав твори Г. Гейне, Дж. Байрона, У. Шекспіра, А. Міцкевича та інших.

Михайло Старицький своєю творчою практикою і громадською діяльністю вніс неоціненний вклад не тільки у розвиток української літературної мови, а й української культури загалом. Протягом усього свого життя він боровся за утвердження українського слова в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Левчик Н. Традиційне й нове в стилі М. Старицького. Київ: Наукова думка. 1997
2. Левчик Н. Михайло Старицький: багатогранність таланту. Дивослово. 2005.
3. Цибаньова О. Лаври і терни: життєвий і творчий шлях М. Старицького. Київ, 1996.
4. Старицький М. Твори: у шести томах. Київ: Дніпро, 1989.
5. Леся Українка. Зібрання творів: у 12 томах. Київ: Наукова думка, 1997.

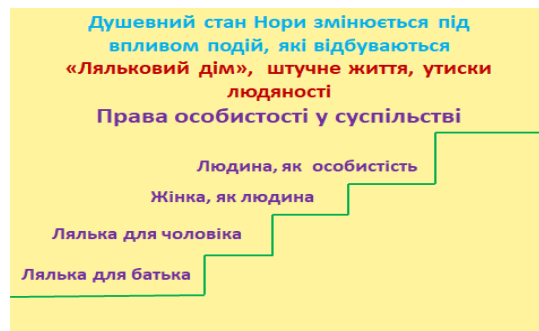
Блозва Ольга Андріївна,
*викладач гуманітарних дисциплін, методист,
Борщівський агротехнічний фаховий коледж*

КУЛЬТУРА ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ, УСВІДОМЛЕННЯ, ВИХОВАННЯ

Слід констатувати, що у нашому суспільстві дуже низька відповідальність за Слово! Значить філолог має пам'ятати, що він і навчає, і виховує, допомагаючи формувати в молодій людині почуття поваги і відповідальності до власного слова і слова оточення. З іншої, не менш важливої сторони, для того, щоб пробудити у кожного студента прагнення і потребу у самовихованні, необхідно їх вчити бачити себе збоку, оцінювати свою власну поведінку так само адекватно, як і вчинки інших, володіти собою, своєю мовою і своїми бажаннями. Атмосфера включення у навчання буде виховувати потяг до навчання, при якому наголос можна поставити на самоудосколаненні.

До повноліття ще трохи, а інформаційний простір – безмежний і доступний вже. У сучасному світі комп'ютери перебрали на себе виконання завдань алгоритмічного типу, натомість працедавці потребують працівників для виконання логічних прийомів, методів, правил і завдань, що їх потрібно обдумувати, експериментувати, з можливими варіантами та придумувати свіже рішення. Абсолютно необхідною рисою для фахівця у XXI столітті стає вміння самостійно знаходити рішення. Значить, працівники повинні вміти мислити самостійно, а завдання сучасної освіти – створити соціальне та культурне середовище, де цінують досягнення та виконання завдань, створюють умови для автономії студента, формують навчальні компетенції та культуру взаємозв'язків у колективі ровесників, у стосунках Учень – Учитель і далі: Людина – Соціум. Новою функцією освіти в сучасних умовах можна вважати формування особистості як носія цілісної культури, а системний спосіб мислення стає вираженням духу сучасної епохи. Творчість та системність мають стати нерозривно пов'язаними якостями мислення сучасної молоді людини.

Звичайно, вивчення зарубіжної літератури далеко не єдиний фактор, який впливає на формування світогляду студентів: сильніше діють умови навколишнього життя, соціальний досвід молоді, але моральні орієнтири, імпульси до самостійного вирішення моральних проблем наші Уроки, безперечно, дають. Великий діапазон творчих методичних робіт педагогів – це ілюстрація того, як ми навчаємо, творчі студентські та учнівські роботи засвідчують яким цікавим є засвоєння знань і дуже важливо не загубити усвідомлення отриманих знань. Аналізуючи драму Г. Ібена «Ляльковий дім» студенти вивчають не тільки взаємостосунки у сім'ї, а ще вивчають через засоби літератури суспільні компетенції, часто підтягуючи власний досвід спостережень. Усвідомлене читання твору в особах, один з етапів заняття, який дозволить включити усіх студентів у навчання. Далі робота зі статтею підручника. Наступний етап – аналітичні роздуми за запропонованою викладачем схемою:

В обговоренні у студентів формуються власні життєві навички, які можуть стати результатом співбесіди, аналітичних висновків, самостійно сформованих цінностей. Думаю буде правильно навчати молодь думати критично, а не передавати, що думати.

Професор Єльського університету Вільям Дересевич навів такий приклад: «Одна студентка якось сказала, що їй би дуже хотілося мати можливість думати про те, що вона вивчає: шкода, часу на це нема. Я запитав, чи вона коли-небудь замислювалася про те, щоб не намагатися конче отримати найвищий бал із кожного предмету. Дівчина глянула на мене так, ніби я запропонував їй щось непристойне». Бути мислячими людьми – ось мета навчання, але часто можна зустріти культ зазубрення, механічного запам'ятовування та фрагментарності. Ось тоді і потрібні майстерність і особливий такт!

Вчитель не може зачинити двері аудиторії перед могутнім інформаційним вибухом. Сучасна людина живе в ілюзії «обізнаності» завдяки стрімкому розповсюдженню Інтернету та видимій доступності знань. Тому, якщо збільшується інформаційне навантаження, має збільшуватись і творча ініціатива, винахідливість, майстерність, простіше, – загальна й професійна культура вчителя, які, перш за все, відповідають за Людину в студентові. Першочергове завдання літератури – прищепити молоді навички грамотного читача, що дало б їм можливість сприймати художній твір як естетичне явище. Також важливо, щоб кожен із них розумів мову літературного твору як виду мистецтва, і як відображення життя. *До прикладу, дискусія за темою: «Як ідея «життя – театр» розкривається у творі «Гамлет» В. Шекспіра?» із аналізом двох сцен, де збираються усі дійові особи. 1. «Пастка» («Мишоловка») акт 3, сцена. Можливий висновок: «Театр у театрі», перше зривання масок, читач слідкує за*

реакцією королівського двору. 2. Сцена дуелі Гамлета і Лаерта. Можливий висновок: У кожного героя своя реакція на подію, перед смертю усі залишають свої ролі – маски. Узагальнення дискусії може мати наступне формулювання: «Висновок, який ми можемо зробити стосовно життя в Ельсінорі – у світі всі лицедіють, це породжує брехню, порок знищує суспільство».

Американські психологи Е. Дісі і Р. Раян розглядають ефективність навчальної діяльності у контексті почуття власної компетентності та здатності людини вибирати і здійснювати вибір. Філологам добре відомо, що успішний діалог з аудиторією можливий тільки за умови, якщо студенти прочитали художній твір і готові до співпраці. Зрозуміло, що існує певний зв'язок між навчанням та усвідомленням здобутих знань і, як без внутрішньої мотивації до навчання загалом, так і читання зокрема, на заняттях з вивчення літератури не обійтись. Філологічне заняття – це спільний пошук істини викладачем і студентом, це лабораторія культури мислення. Завдання викладача щодо організації студентського читання у тому, щоб допомогти молоді розуміти (*тобто осмислено читати, аналізувати, емоційно переживати, тощо*), відтворювати (*тобто переказувати, творчо переосмислювати, застосовувати в життєвих ситуаціях тощо*) й творити (*тобто грамотно й естетично довершено передавати власні думки в усній формі*) текст (*як правило, художній*).

Викладачу необхідно навчити студентів працювати разом з ним. Для розвитку культури читання, використовуючи власний імідж і авторитет та загальне налаштування молоді до навчання, необхідно створити на занятті умови для культури самомотивації, щоб читання переросло в усвідомлення прочитаного. Залежно від цього кожне навчальне завдання сприйматиметься як можливість розвитку інтелектуальних здібностей, знання дозволять піднімати рівень інтелекту молоді людини. До прикладу – вивчення твору Дж. Орвелла «Колгосп тварин». На початковому етапі студенти прослідковують події, далі працюють над цитатним матеріалом, та порівнюють художній простір твору та історичні паралелі тоталітарних систем. Така робота дозволяє вчителю подати відповідну навчальну інформацію, студентам засвоїти нові знання. Усвідомлення знань може бути запропоноване викладачем у форматі

аналітичного вивчення, наприклад, висловити власне судження про твір Орвелла, взявши за назву роботи слова Г. Г. Маркеса.

«Усе – через знання!» – говорять теорія і практика навчання. Заняття стає лише в тому випадку виховним, якщо у ньому нерозривно поєднані три уроки: життєвий, естетичний, моральний. Зрештою, на здатності людини вибрати і здійснювати вибір засновується і безперервне навчання упродовж життя. Тож мистецтво успішного навчання полягає у тому, щоб сприяти навчанню і професійному зростанню молоді людини, бо це невід’ємна частина людської природи, яку необхідно плекати. Кожен має володіти Словом як засобом культури. У якій би не були галузі фахівці, і в першу чергу наші випускники аграрного коледжу, їм необхідно бути грамотними читачами, власне, людьми культурними, бо така вимога часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Браун Пітер, Редігер Генрі, Макденіел Марк. Засіло в голові. Наука успішного навчання / пер. з англ. Юлія Кузьменко. Київ: Наш формат, 2019. 240 с.
2. Літкотт-Гаймс Джулі. Як виховати дорослого / пер. з англ. Олени Замойської. 2-ге вид. випр. Київ: Наш формат, 2016. 360с.
3. Маклін А. Мотивуюча школа / пер. з англ., передм. та заг.редакція Т.Д.Тадеевої. Тернопіль: навчальна книга – Богдан, 2019. 480с.
4. Садкіна В.І. усвідомлене читання – SKILLS на все життя. Харків: Вид. група «Основа», 2020. 96с.
5. Тадеєва Т.В. Теорія самодетермінації Дісі-Раяна і навчальна мотивація. *Наукові записки ТНПУ ім. В.Гнатюка. Серія: Педагогіка.* 2012. №3. С. 213–221.
6. William Deresiewicz, *Excellent Sheep: The Miseducation of the American Elite and the Way to a Meaningful Life* (New York: Free Press, 2014), 116.

Гатеж Тетяна Володимирівна,
*вчитель української мови та літератури,
зарубіжної літератури,
вчитель вищої кваліфікаційної категорії,
Костянтинівський заклад
Загальної середньої освіти I-III ступенів № 16
Костянтинівської міської ради
Донецької області*

ОНОВЛЕНЕ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тенденції і перспективи вивчення літератури у школі.

Вивчення літератури є одним з найважливіших компонентів загальної освіти. Воно сприяє формуванню естетичної культури, розвитку критичного мислення, вихованню моральних цінностей. У сучасному світі вивчення літератури має відповідати новим викликам та тенденціям, розвиватися разом зі світом та здобувачами освіти.

Інтеграція літературних знань з іншими галузями знань.

Однією з ключових тенденцій сучасного вивчення літератури є її інтеграція з іншими галузями знань. Це означає, що література не вивчається як самостійна дисципліна, а розглядається в контексті інших предметів, таких як історія, філософія, психологія. Наприклад, вивчення твору класичної літератури може бути пов'язане з вивченням історичних подій того періоду, в якому він був створений.

Інтеграція літературних знань з іншими галузями знань має ряд переваг. По-перше, вона дозволяє учням краще зрозуміти зміст літературних творів, оскільки вони розглядаються в широкому контексті. По-друге, вона сприяє розвитку критичного мислення учнів, оскільки вони змушені співвідносити літературні твори з іншими знаннями. По-третє, вона допомагає учням формувати власні погляди на світ, оскільки вони знайомляться з різними точками зору, представленими в різних галузях знань.

Орієнтація на розвиток творчих здібностей учнів.

Ще однією важливою тенденцією є орієнтація на розвиток творчих здібностей учнів. Вивчення літератури має сприяти тому, щоб учні навчилися самостійно мислити, аналізувати прочитане, створювати власні літературні твори. Це може бути досягнуто шляхом використання різних методів і форм навчання, таких як проектна діяльність, дослідницька робота, творчі завдання, проекти.

Розвиток творчих здібностей учнів є важливим завданням освіти в сучасному світі. У сучасному суспільстві люди все частіше стикаються з ситуаціями, в яких потрібно самостійно вирішувати проблеми, генерувати нові ідеї. Вміння творчо мислити є важливим фактором успіху в будь-якій сфері діяльності.

Усвідомлення ролі літератури у формуванні особистості учня.

Важливою тенденцією є також усвідомлення ролі літератури у формуванні особистості учня. Вивчення літератури має сприяти тому, щоб учень став більш гуманним, толерантним, відповідальним громадянином. Це може бути досягнуто шляхом вивчення творів, які порушують важливі морально-етичні проблеми.

Література має потужний виховний потенціал. Вона може допомогти учням зрозуміти важливість гуманних цінностей, таких як любов, дружба, справедливість. Вона може також допомогти учням розвинути почуття толерантності та поваги до інших людей.

Перспективи вивчення літератури у школі.

У перспективі вивчення літератури у закладах освіти має розвиватися в таких напрямках:

Використання нових технологій.

Технології можуть бути використані для підвищення ефективності навчання, створення інтерактивних уроків, розвитку критичного мислення учнів. Наприклад, учні можуть використовувати Інтернет для пошуку

інформації про літературні твори, створення презентацій, обміну думками з іншими учнями, створення ілюстрацій до творів за допомогою ШІ.

Розвиток міжнародного співробітництва.

Вивчення літератури інших країн може сприяти формуванню уявлень про світову культуру, розвитку міжкультурної комунікації. Наприклад, учні можуть вивчати твори літератури інших країн, брати участь у міжнародних проєктах з вивчення літератури.

Інтеграція навчання літератури з іншими видами мистецтва.

Інтеграція навчання літератури з іншими видами мистецтва, такими як музика, театр, образотворче мистецтво, може сприяти розвитку творчих здібностей учнів, формуванню естетичного смаку. Наприклад, учні можуть створювати мультфільми, вистави, художні твори на основі літературних творів.

Використання сучасних тенденцій та перспектив у навчанні літератури сприятиме досягненню таких цілей, як:

- * Формування в учнів цілісного уявлення про світ
- * Розвиток творчих здібностей учнів
- * Формування морально-етичних цінностей

Успішне вивчення літератури в школі є запорукою формування в учнів сучасної, гармонійно розвиненої особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрєєва Л.Л. Вивчення літератури в школі: нові підходи та перспективи. Київ: Освіта, 2023. 128 с.

2. Література в школі: сучасні підходи та технології навчання / за заг. ред. Л. Л. Андрєєвої. Київ: Освіта, 2023. 368 с.

Грицак Наталія Русланівна,
*доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук,
професор, завідувач кафедри української та
зарубіжної літератур і методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ШКІЛЬНИЙ ПІДРУЧНИК З ЛІТЕРАТУРИ ЯК ФОРМА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЇ ЧИТАЦЬКО-УЧНІВСЬКОГО ДОСВІДУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Ключову роль на уроці літератури відіграє підручник. Вітчизняне підручникотворення у своїй історії пройшло різні періоди. Втім саме сьогодні автори шкільних підручників з літератури переживають, з однієї сторони, один із найбільш плідних і творчо-натхненних етапів творення навчальної книги, з іншої, вчаться миттєво реагувати на виклики буремної реальності. Має рацію Олена Ісаєва, стверджуючи, що *«готуючи шкільний підручник з літератури, важливо усвідомити, які уміння/навички/ /компетентності людини сьогодні виходять на перший план і як ми їх можемо розвивати на уроках літератури. І уже на основі цих знань пропонувати такі матеріали у підручнику, які можуть стати тими «методичними гачками», що привернуть увагу школярів до читання»* [3, с. 7].

Нині фокусуємо увагу на підручниках двох авторських колективів, що презентують не лише органічний синтез традиційних і новітніх підходів до підручника, але й формують метанавички учнів. Концепція обраних для аналізу підручників є для мене методологічно близькою, авторські колективи добрі відомі, мають власний індивідуальний науково-методичний почерк, що вирізняє їх з-поміж інших шкільних підручників. Мова йде про підручник зарубіжної літератури для 5 класу Олени Ісаєвої і Жанни Клименко [2] і підручники з української літератури Таміли Яценко, Василя Пахаренка і Олеси Слижук [4].

Насправді заявлена тема з часом потребуватиме ґрунтовного переосмислення з позиції учня-читача метамодерного світу післявоєнної України. Саме тому ці матеріали це радше спроба окреслити коло питань, що

зумовлюють перегляд авторами змісту навчальних матеріалів, рубрикацій, завдань і навіть структури підручника.

Отже, спробуємо розкрити особливості розгортання авторських ідей крізь призму реалій воєнної України.

Питання перше: Чи сприяє матеріал підручників формуванню ціннісних орієнтацій учнів?

На наше переконання, саме це питання є ключовим, адже ми є свідками зміни психологічного портрету юного українця в наслідок повномасштабного вторгнення. Саме тому сучасний підручник з літератури повинен сприяти формуванню національних і загальнолюдських цінностей школярів.

Одразу зазначимо, що в аналізованих підручниках авторами дуже добре дібрано відповідні рубрики. Порівняймо: У підручнику з української літератури запропоновано рубрики «Поміркуй», «Читай і досліджуй», «Підсумуй». У підручнику з зарубіжної літератури натомість уміщено рубрики «Обмірковуємо й обговорюємо прочитане», «Цікавинки для допитливих». Детально продумано перелік запитань і завдань. Наведемо приклади окремих, що, на нашу думку, максимально передають авторський підхід до формування читача не лише цифрової епохи, але й читача в реаліях війни.

При вивченні теми «Художня література – духовна скарбниця людства» п'ятикласники розмірковують над питанням «Чи зможуть у майбутньому електронні книжки повністю замінити паперові?». Після читання Снігової королеви поставлено питання «Якби у вас була можливість створити чарівне дзеркало, то якими властивостями ви наділили б його?».

Питання друге: Чи допомагає підручник виховувати національну свідомість, почуття патріотизму, приналежності до культурної спадщини українського народу?

Повномасштабна війна ще більше увиразнила, що читання художньої книги дає змогу усвідомити особливість національного характеру українців, переосмислити історичні події минулого, змодельовати картини майбутнього.

Сьогодні читання художньої книги – це пошук відповідей на надважливі питання.

Відтак, у підручнику з української літератури привертає увагу рубрика «Читацький путівник». Читаємо коментар до розділу «Україна і я»: «Для кожної людини в світі рідний край – наймиліший. А за що ти любиш рідну вулицю, своє село чи місто, Україну? Напевно, немає жодного письменника або письменниці, які б не змалювали у своїх творах Батьківщину, її людей, природу, які б не захоплювалися нею, не турбувалися про неї. Адже рідна земля дорога серцю – як рідна мати». А в підручнику з зарубіжної літератури викликає інтерес рубрика «Мистецькі передзвони»: «Серед різноманітних видань казки («Снігова королева») великою популярністю користується книжка проілюстрована відомим українським художником Владиславом Єрком, якого вважають одним із найкращих сучасних ілюстраторів. Казку Андерсена, випущену у видавництві «А-БА-Ба_ГА-Ла-Ма-ГА» й оздоблену його малюнками, читають діти в 19 країнах світу».

Питання третє: Чи відповідає підручник читацьким запитам школярів?

Відповідь на це питання позитивна. Прокоментуємо. Ми усвідомлюємо, що читацький простір вибудовується синхронно до тих подій, якими живе сучасна Україна. Про появу нового покоління читачів розмірковує й Сергій Жадан: «А поза тим, непомітно, але цілком очікувано, виросло нове покоління читачів української літератури. Це вже яке навіть на моїй пам'яті))) Цікаво за ними спостерігати, цікаво віднаходити щось спільне й відмінне, цікаво порівнювати цих прекрасних молодих людей із не менш прекрасними й молодими, які приходили на поетичні вечори 10, 15 чи 20 років тому. Загалом – цікаво відслідковувати українську історію за поколіннями читачів української поезії. Цікаво, приємно й пізнавально» [1]. Так, підручник зарубіжної літератури містить рубрику «Українські стежини зарубіжної літератури», мета якої активізувати інтерес до читання художньої книги, сприяти формуванню власної читацької стратегії. Наведемо яскравий приклад: «Українське

видавництво «Веселка» подарувало юним читачам чудову серію книжок під назвою «Казки народів світу». А в 2016 році побачили світ «Казки кримських татар».

Питання четверте: Чи формує підручник вміння висловлювати власну думку та аргументувати обрану позицію?

Варто зазначити, що для обох авторських колективів цей пункт є пріоритетним. Достатньо навести такі приклади: «Поділися своїми враженнями про твори Л. Глібова»; «Поміркуй і розкажи, які звичаї і традиції, описані в казці, тобі хотілося б зберігати в колі своїх рідних і близьких», «Чому повчальна індійська історія стала такою популярною серед українського читацького кола?» (підручник української літератури), «Поміркуйте над запитаннями: Чим збагатили мене казки, прочитані в цьому розділі?», «Поясніть, чому перекладачів називають провідниками у світ інших народів» (підручник зарубіжної літератури).

Питання п'яте: Чи допомагає підручник розвинути творчі здібності учнів?

Ми не випадково до переліку вже названих питань додали ще й це, адже наше суспільство як ніколи потребує творчої і незалежної молоді, яка здатна буде не лише відбудувувати країну після війни, але й зберегти національні традиції, сприяти формуванню нової української гуманітарної еліти. Авторські колективи не залишили позаувагою цей аспект. У підручнику з зарубіжної літератури є чимало завдань, що спрямовані на розвиток творчого мислення учнів. Мова йде про хмари тегів, інформаційні плакати, ребуси, комікси тощо. Натомість у підручнику з української літератури є рубрика «У колі мистецтв», де подана цікава інформація про репродукції картин, фото скульптур, архітектурні пам'ятки, художні полотна і музичні твори.

Питання шосте: Чи формує загалом підручник медіаграмотність учнів?

Уважаємо, що в умовах Великого вторгнення питання вміння протистояти інформаційній маніпуляції, інформаційно-психологічній пропаганді,

спотворенню документальних фактів й історичних подій є надважливим. Безумовно, що автори не можуть перебувати осторонь від цієї потреби. Окрім запитань і завдань, що спрямовані на формування вмінь критично аналізувати інформацію, зіставляти різні факти, виокремлювати джерело інформації, в підручниках поряд із звичними художніми текстами зустрічаються й медіатексти: аудіозаписи пісень, ілюстрації до творів, буктрейлери, віртуальні зустрічі з письменниками, картини та їх репродукції, фотопрезентації й відеопейзажі, схеми та інші. Наприклад, при вивченні творчості Тараса Шевченка, діти мають змогу, зісканувавши QR-код, послухати пісню «Зоре моя вечірняя...» у виконанні Марти Шпак, а милуватись відеопейзажами – при вивченні теми «Рідна природа». Доречно сказати, що такі медіатексти зашифровані за QR-кодами, при використанні яких надається доступ до сайту з завантаженою інформацією.

Отже, стислий огляд підручників з української та зарубіжної літератур засвідчив, що обрана авторами концепція спрямована на переорієнтацію функцій сучасного підручника і сприяє відновленню / зміцненню психічної стійкості, подоланню жахів війни і протистоянню учнями складним життєвим ситуаціям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жадан С. Офіційна сторінка у facebook. URL: <https://www.facebook.com/serhiy.zhadan>
2. Ісаєва О.О., Клименко Ж.В. Зарубіжна література: підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: УОВЦ «Оріон». 2022. 376 с.
3. Ісаєва О.О. Шкільний підручник з літератури як ефективна платформа формування метанавичок сучасних учнів. Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15 грудня 2022 року / за заг. ред. Н.Р. Грицак. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 7–10.
4. Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А. Українська література: підруч. для 5 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2022. 256 с.

Дев'ятко Наталія Володимирівна,
кандидат філософських наук, доцент,
кафедра філософії,
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» ДОР

ІНІЦІАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОВІСТІ НІНИ БІЧУЇ «ШПАГА СЛАВКА БЕРКУТИ»

Реалістична повість Ніни Бічуї «Шпага Славка Беркути» увійшла до оновленої шкільної програми з вивчення української літератури. Хоча повість була написана досить давно й уперше опублікована 1968-го року, перевидання 2010-го року актуалізувало щонайперше психологічні смисли, закладені у твір.

Визначними характеристиками цієї повісті є високий рівень метафоричності і психологізму, що дає можливість реалістичному твору набути позачасовості. Таким чином, отримані читачами під час читання психологічні і світоглядні моделі не втрачають актуальності, а часова віддаленість аудиторії від історичної епохи, описаної у творі, не настільки критична, як це можна бачити для більшості реалістичних творів, написаних для дітей та юнацтва.

Ця повість зазвичай розглядалася у контексті вивчення особливостей вживання української мови, авторського ідіостилю, топоніміки та хронотопу. Психологічна складова часто залишалася поза увагою дослідників.

Особливістю повісті є те, що вона не була у тодішньому каноні, якого мали дотримуватися радянські автори, коли працювали зі «шкільною повістю». Цікаво, що тоталітарність цього канону можна спостерігати і в сучасній Російській Федерації, де продовжується створення «шкільних повістей», і навіть «Гаррі Поттер» досліджується саме як «шкільна повість». Про неузгодженість твору Н. Бічуї з «соцреалістичними» вимогами до тексту докладно пише Н. Сидоренко, показуючи світоглядну обмеженість радянського канону: «підпорядкованість принципу партійності, моралізаторство, ідеалізація колективу, майже повна відсутність психологізму, зображення позитивних героїв як зразків для наслідування, стереотипні сюжети» [5, с. 56]. Авторка писала ж свою повість всупереч існуючому канону, що й дало можливість твору набути позачасовості.

Досліджуючи літературу «постколоніального періоду», Т. Качак формулює головні ознаки таких творів: це «глибокий психологізм та увага до внутрішнього світу особистості, її переживань, емоцій, рефлексій, потягів та бажань. Звідси мотиви внутрішніх драм, самотності, роздвоєння особистості...» [2, с. 57]. І саме ці ознаки можна бачити у творі Ніни Бічуї. Таким чином, повість, написана у тоталітарну добу, не лише сприяла руйнуванню тоталітарної системи зсередини завдяки впливу на читачів, але і може на сучасному етапі допомогти становленню вільної і свідомої людини.

Серед наявних думок про твір велика увага приділяється впливу батьків. Опис образів батьків та їхні дії були революційними для того часу, про що пише Н. Сидоренко [5, с. 58]. Н. Юрченко наголошує на тому, що після розгляду проблематики твору і його широкого спектру проблем, серед яких філософські, педагогічні і морально-етичні, особливу увагу потрібно приділити саме проблемі виховання в родині: «Прочитавши твір, учні повинні звернути увагу на те, що головний герой Славко знаходиться під позитивним впливом батьків, які дбають про розвиток сина» [7, с. 237]. Так само на цільне місце ставить дорослих П. Кириченко, коли пише про «подвійну мораль дорослих, що проникає навіть у центри духовності – школи» [3, с. 7]. Отже, по суті акцентується увага на вертикальній моделі передачі досвіду, а не його самостійному набутті особистістю, і важливості інституції, як то школа. Цей стереотип можна спостерігати й нині в соціальній площині, що часто, на жаль, поєднується з нерозумінням важливості гармонійного розвитку особистості.

Хоча озвучені тези важливі, але обмежувати твір саме впливом батьків на дітей, на мою думку, некоректно. У цьому, на мій погляд, проявляється стереотипне зведення потенціалу впливу твору на особистість читача виключно до так званої «виховної» функції, де хтось старший (автор або старші персонажі твору) «краще знають», як жити, думати і відчувати, і тому мають «право» і навіть «обов'язок» передавати цей досвід молодшим персонажам, а через них і читачам. Вважаю, що подібне уявлення є застарілим, оскільки у сучасному

світі, який потребує значно глибшої роботи з психологією персонажів, подібне обмеження «вихованням» нівелює складність психологічного твору.

О. Слижук наголошує на тому, що підлітковий вік «вважається найбільш продуктивним до особистісного становлення людини, у структурі якого займає важливе місце самопізнання – формування ставлення підлітка до себе як особистості» [6]. Це поліфонічний процес, в якому задіяні рівні (або «кола», як визначає дослідниця) – родина, школа, ровесники. Твір, пророблений автором на всіх цих рівнях, матиме найбільший вплив на аудиторію, а отже найбільший ініціальний потенціал для читачів.

У цьому контексті розглядаю ініціальний потенціал художнього твору саме через реалізацію його ініціальної функції, що відбувається завдяки підсвідомому асоціюванню читача з персонажем, обраним провідником у художній світ твору. Разом із цим персонажем читач проходить психологічні випробування й отримує відповідний досвід, так само цінний, якби він був отриманий у реальних життєвих ситуаціях, які б відбувалися з самим читачем.

Кожен із головних героїв твору є психологічно складним і не ідеальним. «Н. Бічужа не ідеалізує своїх позитивних героїв, а показує їхню боротьбу з власною недосконалістю. Вони успішно протистоять злу, бо пройняті енергетикою добротворення у загальнолюдському розумінні цього поняття» [5, с. 56]. Таке змалювання персонажів дає можливість максимальній кількості читачів варіативно обрати собі провідника у художньому творі і пройти його життєвий шлях. На мою думку, можливість ініціального прочитання твору дозволяє читачам робити власні висновки і самостійно оцінювати вчинки, почуття і думки різних персонажів. Цей досвід важливий у подальшому житті, бо дає можливість кращої комунікації з іншими, сприяє розумінню себе, усвідомленню помилок і їхніх наслідків. Тому обмеження вчителем трактувань твору та його образів суттєво нашкодить його ініціальному потенціалу.

Серед запитань, які можна поставити до конфліктних ситуацій у творі, головним чином виділяють такі: «Чи можна вибачити зраду? Чи легко бути підлітком? Що потрібно, аби зберегти себе, свої найкращі риси, не розгубити їх

на шляху до дорослості?» (за О. Пасічник [4, с. 86]). Проте ще глибшим осмислення повісті буде за умови аналізу образів усіх персонажів як у позитивному, так і негативному аспектах, дискусії та самостійної рефлексії. Бо та ж зрада має дуже глибокі психологічні причини і не зумовлена суто «поганим вихованням» чи «негативом» образу Юлька Ващука. На мою думку, психологічно складні образи Лілі Теслюк і Стефка Вуса були введені авторкою насамперед для того, щоб показати багатогранність людської особистості та складність її становлення, а не для розгортання основного конфлікту між Юльком та Славком Беркутою. Але і ці персонажі можуть бути провідниками у твір, хоча у сюжеті їхня присутність менша, ніж Юлька і Славка.

Структурна складність, глибокий психологізм, неоднозначні «живі» персонажі, складні ситуації вибору як у теперішньому сюжеті, так і в минулому героїв, велика кількість психологічних і філософських питань, поставлена у тексті, роблять повість Н. Бічуї дуже впливовим твором, якщо під час вивчення буде реалізовано його ініціальний потенціал.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бічуя Н. Шпага Славка Беркути. Львів : Видавництво старого лева, 2010. 173 с.
2. Качак Т. Б. Подолання тематичних табу в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва : постколоніальна практика // *Наукові праці*. Сер. : Філологія. Літературознавство. 2014. Т. 240, Вип. 228. С. 51-58.
3. Кириченко П. В. *Проблема становлення особистості та шляхи її художньої реалізації у шкільній повісті 60 – 80-х років ХХ століття* : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук : 10.01.01 українська література ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 1998. 16 с.
4. Пасічник О. М. Використання інноваційних освітніх технологій навчання на уроках української мови і літератури // *Реалії та перспективи розвитку сучасної освіти : із досвіду роботи українських вчителів* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Житомир, Україна, 08 липня 2020 р.). Житомир : Центр прогресивної освіти «Генезум», 2020. С. 82-87.

5. Сидоренко Н. Модифікації «шкільної» повісті у творчості Ніни Бічуї. *Філологічні трактати*. 2013. Т. 5. С. 55-61.

6. Слижук О. А. Самоідентифікація підлітків у процесі шкільної літературної освіти. *Проблеми саморозвитку особистості в сучасному суспільстві* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (26-27 берез. 2021 р.). Харків : Друкарня МАДРИД, 2021. С. 322-325.

7. Юрченко Н. Повісті Ніни Бічуї на уроках української літератури в школі. *Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2014»* : у 7 т. / Запорізький національний університет. Запоріжжя : ЗНУ, 2014. Т. 5. С. 236-238.

Желізко Юлія Вікторівна,
вчитель зарубіжної літератури, старший вчитель,
Тернопільська загальноосвітня школа I-III ступенів №24

НЕПРОСТІ, АЛЕ ПОТРІБНІ ІСТОРІЇ **(читання під час війни в середній та вищій школах)**

Після початку повномасштабної війни пріоритети багатьох українців набули зовсім інших, а, можливо, й нових форм. Логічними постали питання: чи потрібне взагалі під час війни мистецтво? Яким воно, й зокрема література, має бути після всіх тих злочинів проти людства, свідками якого стали українці й світ?

Українська письменниця, літературознавиця Оксана Забужко в одному з останніх інтерв'ю наголошує: «...головна функція мистецтва: зменшувати у світі суму болю. І війна нам усім про неї нагадала.» [1, с. 2] То чи справді мистецтво має силу впливати на особистість?

Згідно з дослідженнями Українського інституту майбутнього, у другій половині 2022 року, цікавість до книг серед українців істотно зросла [2, с. 2]. Майже вдвічі збільшилися показники респондентів, які читають щодня. Українською мовою почали читати значно більше (64% опитаних). А стосовно жанрів, то виявилось, що серед читачів найпопулярнішими залишаються історичні книги (як художні, так і нон-фікшн), фентезі, поезія (зокрема, воєнна),

романи тощо. Вважається, що цікавість до літератури під час війни зумовлена прагненням читачів знайти розуміння та втіху на сторінках книг, а також вкотре переконатися, що навіть у найскладніші часи слова можуть стати джерелом надії, а літературні персонажі – потрібними компаньйонами.

Коли з дорослими читачами все більш-менш зрозуміло, то ситуація з читанням серед дітей постає перед новими викликами [2, с. 22]. Насамперед слід зазначити, що чи не кожен такий читач – це дитина війни. Майже у кожному класі закладів освіти навчаються діти-ВПО, але й ті, які знаходяться у своїх домівках щодня читають, слухають, бачать шокуючі кадри руйнувань й втрат, яких зазнає наша країна. Яку літературу на уроках читати з такими дітьми? Чи варто взагалі читати книги про війну чи їх варто уникати? Дослідимо питання, враховуючи власний досвід викладання зарубіжної літератури в школі.

Рішенням Міністерства освіти й науки України від червня 2022 року було оновлено зміст навчальних програм із зарубіжної літератури для 6-9 класів та 10-11 класів. Твори російських та білоруських авторів було вилучено та/або замінено на твори зарубіжних письменників відповідно до літературного процесу та з урахуванням вікових особливостей учнів/учениць.

За оновленою програмою для 7 класу з теми «Історичне минуле в літературі» пропонується твір «Хлопчик у смугастій піжамі» сучасного ірландського письменника Джона Бойна [3, с. 26]. Автор розповідає історію дружби двох хлопчиків – сина німецького генерала Бруно і маленького в'язня концтабору єврея Шмуля. Вважаємо, що доречним буде історичний коментар, оскільки під час вивчення творів антитоталітарного спрямування зростає роль міжпредметних зав'язків, зокрема з історією [2, с. 22]. Важливо наголосити на актуальності роману, провести паралель між нацизмом та рашизмом, але виокремити позитивні складові історії: дружбу та підтримку хлопчиків, кілька кумедних ситуацій, які траплялися тощо. Підсумувати, що саме добро та правда важливі у складні, темні часи, а діти, подекуди, здатні побачити та зрозуміти набагато більше, ніж дорослі. За бажання навести приклад схожих історій із

сучасного життя українських дітей, які демонструють, що українці продовжують робити добрі вчинки, підтримувати, любити і допомагати один одному.

Тема Другої світової війни у європейській поезії (7 клас) представлена вивченням поезій К. Галчинського, А. Маргул-Шпербера, І. Вайсгласа [3, с. 25]. Для інваріантної складової пропонуємо збірку повістей у віршах «Від війни плачуть» ізраїльської поетеси Тірци Атар. Найбільше Тірца та її маленька героїня хочуть, щоб був «світові – мир, а війні – сором». Повість у віршах написана ще у 70-х і, звісно, не про наші реалії – у Ізраїлі війна вже давно вросла в звичайне життя людей. Але читаючи її стає моторошно від того наскільки ці вірші суголосні з теперішньою українською реальністю. Читаємо на вибір поезію, наприклад: *«Спасибі тобі, герою, що затулив собою мене, даєш бій лихому. Коли ти вернешся додому? (А що це воно «лихе»? Людина? Чи що це таке? Ти бачив його сам? Чи просто знаєш, що десь воно там?)...»* Адже під час прочитання уривку можна зацентувати увагу на позитивних моральних якостях, зокрема, на вдячності. Запропонувати дітям створити власні вірші/листи/твори вдячності військовим, намалювати малюнки, приєднатися до національно-патріотичної акції «Подякуй героям!» тощо.

Для 10 класу під час вивчення теми «Сучасна література в юнацькому читанні» (або для позакласного читання після теми) можемо запропонувати роман Халеда Госсейні «Ловець повітряних зміїв». Халед Госсейні – афгансько-американський письменник, його дебютний роман «Ловець повітряних зміїв» повідає історію афганського хлопчика Аміра. Із найкращим другом Гассаном видирався на дерева й читав книжки, обожнював кебаб та поїздки з батьком за місто. І мріяв про перемогу у змаганні повітряних зміїв. Та одного разу Амір став свідком жахливого злочину.

Роман Госсейні про дружбу та відданість, боягузтво і зраду, прощення й справедливість. Твір буде цікавий для знайомства із афганською культурою, традиціями, історією. Це також історія драм і трагедій однієї з найбільших країн Азії, про яку колись українці знали напрочуд мало, але сьогодні, на жаль, нас

об'єднує спільний агресор. У романі є одна суто людська інтенція – зберегти те, що втрачається. Війна – це завжди про втрати – людські, культурні, територіальні. Вважаємо, що важливо наголосити учням про те, як важливо берегти свої традиції, літературу, національну пам'ять.

Для позакласного читання в 11 класі пропонуємо твір американського письменника Ентоні Дорра «Все те незримо світло». В охопленому війною французькому містечку Сен-Мало зустрілися французька дівчинка Марі-Лор та німецький хлопець Вернер Пфенніг. Вони обоє не бачать: вона втратила зір ще дитиною, а він засліплений німецькою пропагандою. Але, здається, сама доля все життя вела їх назустріч одне одному, щоб вони побачили незримо світло, яке здатне перемогти безоку пітьму.

Оскільки під час вивчення творів на воєнну тематику пропонуємо акцентувати увагу на моральних якостях, позитивних аспектах людської поведінки, то рекомендуємо звернути увагу на основну ідею твору – незримо світло завжди переможе темряву. На підсумковому уроці доречно згадати й слова з промови президента України навесні 2022 року: «Життя переможе смерть, а світло переможе темряву». Можна запропонувати учням висловити власні думки у формі есе, тез до виступу, промови. Підтримка й «*те незримо світло*» – особливо потрібні дітям, а урок – чудова нагода для реалізації.

Окремо хочемо порекомендувати кілька книг українських авторів, у яких репрезентовано тему війни та які можна використовувати як для позакласного читання з предметів літературного циклу, так для годин спілкування для класних керівників.

«Таємні історії маленьких і великих перемог» Тані Стус – збірка з 10 казок із терапевтичним ефектом для дорослих з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку. Казки можуть стати повсякденним інструментом допомоги для батьків, діти яких мають симптоми стресу, тривожності, а також у кризових ситуаціях, спричинених війною.

Книжка-картинка «Дім» Катерини Тихозорої та Олександра Продана оповідає про втрату домівки з незвичайного ракурсу. Зокрема, цінним є епізод, у якому один із героїв, тато, пояснює дитині, що їхній дім виконував власну місію, і хоч нині його немає, спогади про нього залишаються, мандрують разом з нами, а значить, залишаються з нами назавжди.

Книга Олени Максименко «Пси, які приручають людей» життєствердна, оскільки оповідає про дітей, які пережили страхіття війни й намагаються жити далі. «Пси, які приручають людей» – підлітковий роман, що крім звичних проблем дорослішання, розкриває також теми толерантності, сутності посттравматичного синдрому та психологічної реабілітації дітей, які стали вимушеними свідками війни.

Враховуючи яких змін зазнали умови навчання, ментальне здоров'я здобувачів освіти, вважаємо за необхідне, запропонувати для використання на уроках елементів біоадекватної педагогіки (ноосферної освіти).

Ноосферна освіта спрямована на виховання особистості, духовні інтереси якої домінують над споживацькими, гармонійної і цілісної, яка усвідомлює себе як частинку вселенського життя, свою відповідальність за вчинки перед суспільством і природою, проявляє спрямованість на підтримку і збереження життя на планеті [4, с. 108]. Мета методики біоадекватного (ноосферного) мислення полягає в формуванні психологічного здоров'я, мотивації екологічно здорового типу мислення, заснованого на свідомому сукупному володінні логічним (лівопівкульним) і образним (правопівкульним) мислення. Основними елементами біоадекватного (ноосферного) уроку є: створення образону (мислеобразу) до уроку, застосування вправ на активізацію органів чуття учнів, хвилинка здоров'я, рефлексія тощо.

Вважаємо, що застосування вправ на активізацію органів чуття (смаки, кольори, аромати, дотики, звуки), елементів медитації (створення мислеобразу), вправи на забезпечення здоров'язберігаючого компоненту (вправи для зору, дихання, зміцнення м'язів рук, ніг, правильної постави, вправи на розслаблення, зняття втоми, прописи для гармонізації лівої та правої півкуль головного мозку, відновлення нервових клітин, руханки), рефлексія (самоаналіз не лише власного робочого процесу, а й психологічного стану) є визначальними у роботі з учнями в нових умовах навчання – в умовах війни. Адже саме завдяки таким вправам вчителі можуть психологічно налаштувати учнів для сприйняття певного тексту, приділити увагу емоційному стану, зняти напругу від пережитих (побачених, почутих) подій, скоригувати урок відповідно до потреб та можливостей учнів, закласти мікроцеглинки для внутрішньої реабілітації учнів.

Отже, читання під час війни – це також своєрідна терапія і для учнів, і для вчителів. Варто не боятися читати історії про війну, адже, на жаль, це реалії, в яких ми живемо та в майбутньому на нас чекають нові твори про події, які відбуваються зараз в Україні. Важливо знайти баланс між висвітленням реальності й акцентуванням уваги на позитивному аспекті художніх творів. Уроки літератури мають стати майданчиком для осмислення таких категорій, як «добро», «світло», «любов», для душевного спокою, для розуміння персонажів і самого себе. І впевнені, що за таких умов у душах дітей житиме тверда віра в те, що *«життя обов'язково переможе смерть, а світло – темряву»*.

ЛІТЕРАТУРА

1. Забужко О. «Українці – сильна нація»: 13 влучних цитат Оксани Забужко про війну та Україну. URL: <https://vogue.ua/article/culture/knigi/ukrajinci-silna-naciya-naykrashchi-citati-oksani-zabuzhko-pro-viynu-ta-ukrajinu-49927.html>

2. Ісаєва О.О. Чи може бути поезія після Бучі? Або як змінився процес вивчення літератури в школі у нових реаліях України. Джерела. Науково-методичний вісник (збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції «Особистість в історії, літературі та методиці навчання»). 2022. № 1–4 (99–102). С. 22–23.

3. Оновлена програма із зарубіжної література для 5-9 класів; 10-11 класів. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-6-9.pdf>

4. Пресреліз за результатами соціологічного дослідження «Практики читання під час війни». Український інститут майбутнього. URL: <https://uifuture.org/publications/presreliz-za-rezultatamy-socziologichnogo-doslidzhennya-praktyky-chytannya-pid-chas-vijny%E2%84%99%E2%84%99/>

5. Субіна О.О. Ноосферна освіта як важлива складова фахової педагогічної підготовки. Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: матер.наук.-практ. конф., 14-18 березня 2016 року. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. С. 108-110.

Зборівська Оксана Мирославівна,
*викладач української мови і літератури,
зарубіжної літератури,
Відокремлений структурний підрозділ
«Бережанський фаховий коледж
Національного університету біоресурсів і
природокористування України»*

КРИЗА УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В РОМАНІ «ДІМ ДЛЯ ДОМА» ВІКТОРІЇ АМЕЛІНОЇ

Тема повернення національної ідентичності в українській літературі двотисячних особливо актуальна, адже доля країни і доля людини, родини нероздільні. Української самодостатності можна набути лише з'єднавши розірвані ланки минулого, відновивши цілісний український шлях з окремих слідів. Нарешті досліджуємо наші літературні тексти, не зважаючи на імперські претензії.

Проблема самопізнання в сучасній українській літературі не нова. Найвагомим з-поміж художніх текстів двотисячних років про кризу ідентичності став роман «Музей покинутих секретів» (2009) Оксани Забужко. У літературознавстві гучним сучасним дослідженням про ідентичність стали есеї про українсько-російські культурні відносини «За лаштунками імперії» (2021) Віри Агеєвої.

«У часи російської агресії... національна ідентичність залишається одним з маркерів, яким послуговуються не лише заради того, щоб вирізнити себе серед інших, але й для послідовного самопізнання» [1, с. 3], – так філософ Тарас Лютий у відгуку про есеї «За лаштунками імперії» окреслив важливість проблеми. У жахливі наслідки для країни вилилося сприйняття власної культури як меншовартісної – зросійщені українці із заниженою самооцінкою. Авторка «За лаштунками імперії» сконцентрувала увагу читача на українській літературі у світовому контексті, відмежувавши її від імперії. «Ця книжка про війну пам'ятей та ідентичностей, – пише Оксана Забужко і додає: – ...про стратегію конструювання спільнот і розничкування «своїх» і «чужих» [1,с. 1].

Серед сучасних сімейних саг про повернення ідентичності «Дім для Дома» заслуговує на особливу увагу читачів і літературознавців. Роман Вікторії Амеліної вийшов друком 2017, між романами «Музей покинутих секретів» (2009) Оксани Забужко й «Амадока» (2020) Софії Андрухович. Шкода, що в есеях Віри Агеєвої згадки про «Дім для Дома» немає. Мабуть, одна з причин вибору для аналізу даного тексту – речення, котре перегукується з романом Вікторії Амеліної, останнє з есеїв Віри Агеєвої: «Пошук не затоптаних слідів не можна припинити, поки існує хоч якась надія, що вони приведуть до місць, де вдасться відкрити щось нове про себе самих» [1, с. 349].

«Я хочу свідчити про свій дім. А дім твій – там, де твої сліди. Дім – розпорошений, як білі уламки замерзлих річок над Землею» [2, с. 11]. Проблема повернення ідентичності пронизує творчість Вікторії Амеліної, котра жила і писала так, ніби знала, що часу в неї обмаль. Міркувань авторки про національне самопізнання так багато у текстах, що виникає враження, що сам сюжет не важливий, важливі тільки пошуки: «Десь далеко, інші стіни, мабуть, зберігають сліди й історії, які повернули би Ціликам щось... Але туди не дістатися. Та й куди саме їхати? Пам'ять розпорошена, наче сніг» [2, с. 52].

Вікторія Амеліна – українська письменниця, що, власне, писала «про війну пам'ятей та ідентичностей» (читач побачив понад 30 книг різних жанрів). За роман 2017 року «Дім для Дома» Вікторія отримала премію Джозефа Конрада. Також цей твір увійшов до короткого списку літературної премії Європейського Союзу – Міста Літератури ЮНЕСКО, а 2021 року авторка була номінована на літературну нагороду Центральної Європи Angelus.

Професор Єльського університету Джейсон Стенлі в інтерв'ю NV розповів про короткий вірш загиблої від російської ракети у Краматорську української письменниці: «Поезія Вікторії Амеліної промовила до багатьох людей у світі. Її вірш про те, як усю вашу країну кожного обстрілу наче ведуть на розстріл. Він вразив світ. Ми можемо називати це пропагандою, а можемо інструментом, яким той, хто має менше ресурсу, але хто на стороні добра, може достукатися

до світу» [5]. Вірш «Тривога» підкреслив важливість бачення й розуміння власної історії війни, а літератури – «літературою війни»:

Повітряна тривога повсій країні
 Так наче щоразу ведуть нарозстріл
 Усіх
 А цілять лише водного
 Переважно в того, хто скраю
 Сьогодні нети, відбій

Необхідність виокремлення українського з-поміж імперських трактувань, котрі ще поширені у суспільстві, – це надзавдання сучасної української книги.

Роман «Дім для Дома» несе саме такий сенс. Цей текст відверто оголює спотворені імперією советів душі українців. Важко не погодитися зі словами авторки на презентації «Дім для Дома» на Форумі видавців у Львові 2017: «Це не лише історії тільки жертв і не лише історії тільки катів, а власне, історії, в середині яких можна шукати людину поміж дихотомією жертва-кат» [4].

Підтвердження ми знаходимо в тексті роману: «...людина мусить таки бути людиною, українець – українським, ...поляк – польським і таке інше. Та... все це не вельми добре працює. Повсякчас хтось відмовляється відповідати своєму імені. Чи просто не може впоратися?» [2, с. 15] Питання, мабуть, риторичне. Українцям важко впоратися з постімперським світоглядом, що межує зі стокгольмським синдромом, прив'язаністю жертви до кривдника.

Проблема пам'яті чи замовчування? Прогалини в історії чи намагання забути щось жахливе? Сімейна сага «Дім для Дома» Вікторії Амеліної саме про це: наратор пудель Домінік (Дом) вишукує-винюхує на вуличках Львова «сліди» різних людей і часів, що губляться і затираються. Дом «мило, інколи щемко» веде свою розповідь: «Випало проживати своє собаче життя, з 1991-го до 2005-го...» [2, с. 9], «сповнене радості та любові, й... їхнє людське, сповнене сумнівів, спогадів і бажань. Про наше щасливе життя..., якщо озирнутися та пригнохатися до залишених нами слідів» [2, с. 11].

«Сповнене сумнівів» життя родини радянського полковника Цілика, бо, переїжджаючи з місця на місце, персонажі втрачають відчуття дому. Опинившись у Львові, не вірять, що тут тепер їх дім. Небажання обживатися спричинене страхом зростися з домом і знову його втратити чи страхом щодобезпечності місця. Доньці Олі кортить запитати в Івана Цілика: «Тату, а де *наші* речі?.. Де залишилося все наше?» Але ні, звісно, нічого такого Оля ніколи не скаже...» [2, с. 285]. Саме на такий результат імперія СРСР робила ставку. Із несамовитою ревністю ідеологія і культурна політика утверджували радянську ідентичність, щоб приректи українців на остаточне забуття.

Щось не те з нашим домом. Чи з нами, що полишили спроби залишатися самими собою? Ще на початку роману Дом, який все-таки лише собака, аналізує: «Та я все ж ловлю уривки розмов у надії колись зібрати цілу історію міста. Ловлю, хоч мені і здається часом, що уривки ці з різних наборів – для різних міст... Приміром, про одну і ту саму подію одні сусіди кричать «окупація», інші вживають слово «визволення». А одна людина взагалі... якось сказала про прихід Советів «возз'єднання України». Треба ж таке?» [2, с. 62].

Сімейна сага «Дім для Дома» початок дев'яностих описує як кульмінаційну крапку в мовчанні поколінь Ціликів, пройшовши яку, українці мали б виговорити все, що ще пам'ятали, або замовкнути назавжди і втратити себе. Символом травмованої ідентичності в романі стала старовинна скриня без ключа, що залишилася в квартирі від попередніх господарів. Усім до неї байдуже, окрім наймолодшої Марусі. Дівчинка незряча. Її прив'язаність до скрині сугестує нам сліпоту щодо минувшини. Крім дівчинки, у «якийсь вселенський секрет» всередині скрині, хоч вона нічим не пахне, вірить Дом, який чує всі сліди: «Треба лишень знайти ключ, і одного прекрасного дня скриня відчиниться – і ось тоді львівські вулиці набудуть правильних запахів, кольорів і форм, і виведуть врешті загублених мешканців цього міста до світла, і розірвані сліди поєднуються в одну велику історію. Все виправиться. Все-все на світі» [2, с. 203].

Дослідження-аналіз «слідом за автором» тексту сімейної саги Вікторії Амеліної «Дім для Дома» щодо кризи української ідентичності підводить до висновку: в історії про пуделя Дома, що переповідає життя родини, котра ніяк не зрозуміє, де ж її дім, читач бачить модель України.

У час російсько-української війни, час активної ракетної імперської агресії, національне самовизначення є необхідним для перемоги. В останньому інтерв'ю з письменницею її запитали про плани, на що Вікторія сказала: «Плани під час війни... Час планування дорівнює часу підльоту ракети» [7].

Минуле позаду, українців має гуртувати і те, «що спільнота пам'ятає, і те, що вона хоче забути» [1, с. 348]. Текст Вікторії Амеліної про відвертість, чесність і об'єднання: адже минулого вже не змінити, а ті, хто живе сьогодні, відповідальні за майбутній український шлях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеева В. За лаштунками імперії. Есеї про українсько-російські культурні відносини. 2-ге вид., випр. Київ: Віхола, 2023. 360 с.
2. Амеліна В. Дім для Дома. Львів: Видавництво Старого Лева, 2023. 384 с.
3. Вікторія Амеліна: Українці – це Гаррі Поттер: з-поезія, нова книга, Львів-ковчег, банальне зло. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FpaikhnVrZw>
4. Презентація «Дім для Дома» Вікторії Амеліної на Форум Видавців. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=PrSPA1mDRSc>
5. Професор Єлю розповів про вірш загиблої української письменниці Вікторії Амеліної. URL: <https://internetua.com/profesor-yelua-rozpoviv-pro-virsh-zagibloyi-ukrayinskoyi-pismennici-viktoriyi-amelinoyi-yakii-vraziv-svit>
6. Це книжка про пошук ідентичності чи то її повернення, – Вікторія Амеліна про свій роман. URL: <https://hromadskeradio.org/programs/hromadska-hvylya/ce-knyzhka-pro-poshuk-identychnosti-chy-to-yiyi-povernennya-viktoriya-amelina-pro-sviy-roman>
7. Як Вікторія Амеліна допомагала Донбасу: одне з останніх інтерв'ю загиблої письменниці. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=3mRbZNU3wtA>

Клименко Жанна Валентинівна,
доктор педагогічних наук, професор,
кафедра методики викладання іноземних мов
і світової літератури,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова

«МАЛЕНЬКА КНИЖКА ПРО ЛЮБОВ» УЛЬФА СТАРКА
ЯК ВЕЛИКЕ КНИГОТЕРАПЕВТИЧНЕ ДИВО
ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ШКОЛЯРІВ

У сучасних воєнних реаліях психологи й педагоги все частіше говорять про літературну терапію, її значення для зцілення українських дітей, зраних війною. Нині особливої ваги набувають художні твори, здатні стабілізувати психоемоційний стан читачів, підтримувати віру в краще, розвивати емпатію.

Серед них варто виділити різдвяну повість Ульфа Старка, яку можна назвати справжнім дивом для української літературної освіти. Адже твір про війну очима підлітка видається немов написаним спеціально для сучасних українців, його події, образи та проблематика перегукуються з реаліями нашого воєнного життя. А головне – повість огортає світлими емоціями, які можуть зігріти і дітей, і дорослих, подарувати позитивну енергію. Уперше «Маленька книжка про любов» побачила світ у 2015 р., а вже в 2016 р. була опублікована українською в перекладі Галини Кирпи. У коло шкільного програмового читання цей твір уведено в 2021 р. Саме тоді його було запропоновано на вибір для учнів 6 класу в модельній програмі «Школа радості» [4]. Така позиція твору дає можливість учителеві вирішити, наскільки саме зараз і саме в цьому класі доцільно звернутися до його вивчення.

Сам Ульф Старк добре усвідомлював терапевтичний потенціал художнього слова, неодноразово увиразнював це у своїх інтерв'ю. Зокрема відповідаючи в 2016 р. на запитання, як із українськими дітьми говорити про війну, він зазначив: *«Але в будь-якому разі, читання – це завжди можливість розширення горизонтів, завжди можливість сприйняти інший досвід. Тому*

саме читання як таке – дуже хороша терапія для дітей в тій ситуації, в якій вони перебувають» [10].

Чому ж шведський письменник через 70 років після Другої світової війни звертається до воєнної тематики? Адже Швеція давно живе в мирі, а в ту війну зберігала нейтралітет, її населення тоді не зазнало таких жахів, як громадяни багатьох інших європейських держав. Письменник пояснював це бажанням психологічно допомогти біженцям і водночас шведським дітям зрозуміти їхніх однолітків, що потерпають від воєн. Так, в інтерв'ю українській журналістці він згадує про сирійських дітей, які разом із батьками, втікаючи від війни, знайшли прихисток у Швеції [10].

Книготерапевтичний ефект творів Ульфа Старка значною мірою зумовлений їхніми стильовими особливостями, на які зокрема звертають увагу А. Луцюк, Б. Романцова, О. Рута, М. Семенченко, І. Троскот та інші [2; 3; 6; 7; 8; 9]. Серед них виділимо такі:

1. Відсутність моралізаторства, будь-яких натяків на повчання.
2. Погляд на світ крізь призму дитячої свідомості: *«Прагну бути чесним. Писати все, що я хочу. Залишити дорослість в шафі й наклеїти пластир на коліна. І дивитися на світ наївними й допитливими очима» [2].*
3. Майстерність психологічної оповіді, вміння говорити про серйозне з гумором.
4. Спокійна й лаконічна манера оповіді.
5. Оптимістична спрямованість творів.
6. Їх емоційна глибина, наповненість світлими почуттями.
7. Синестезійність оповіді, *«його образи поєднують запах, звук, колір» [6].* Як зазначає Б. Романцова, письменник *«провокує уявляти й продовжувати його оповіді, зокрема візуально» [6].* Повість наповнена ароматами хвої, шоколаду, парфумів жінки, схожої на фею. Особлива роль у ній належить музиці (звучить пісня «Cheek to cheek» («Щока до щоки»), яку виконував американський актор і співак Фред Астер).

Які ж книготерапевтичні завдання може допомогти вирішувати «Маленька книжка про любов»?

Насамперед повість має величезний потенціал щодо **розвитку й підтримки оптимістичного світобачення учнів**. Адже, хоча в ній показано добре знайомі багатьом нашим читачам проблеми воєнного часу (розлука з рідними, нестача їжі, холод, безгрошів'я, вимушене перебування в темряві), але немає відчуття безвиході. Автор у ненав'язливій формі доносить читачеві думку, що навіть у найтемніші часи можна не лише знайти промінчики світла, а й самому стати для когось таким промінчиком, яким і є головний герой твору – Фред.

Розкриттю оптимістичного потенціалу твору сприятиме увиразнення ідеї всепереможної сили любові, мотиву миру та мотиву радості як важливого чинника протистояння війні. Важливо наголосити на утвердженні в повісті цінностей родини, світлих взаєминах персонажів, оптимістичному фіналі твору. Доцільно також спрямувати шестикласників на обговорення зображених Старком прикладів позитивного мислення, моделей подолання труднощів.

З першої ж сторінки привертає увагу символіка імені головного героя, яке в перекладі зі шведської означає *мир*: *«Мама й тато назвали мене Фредом. Але це не допомогло. Почалася війна. І татові довелося поїхати з дому і оберігати кордон десь далеко на півночі»* (тут і далі переклад Г. Кирпи) [11, с. 6]. І особливо символічно ім'я хлопчика прочитується українцями, які з 2014-го року слово *Мир* часто пишуть із великої літери. На початку аналітичної роботи над твором учитель може поставити **проблемне завдання**: Поміркуйте, чому автор наділив свого головного героя саме таким іменем. А вже, підсумовуючи, учні зможуть узагальнити, що мир – це те, про що мріють і сам Фред, і його батьки, і вчителька, і взагалі всі персонажі твору. І що все їхнє життя, зображене в повісті, – це, як і сьогоднішнє наше, прагнення до миру.

«Маленька книжка про любов» – **твір про цінність родини, про важливість взаємодопомоги одне одному**, своєрідна підказка юному читачу, що іноді й дорослі потребують підтримки від дітей. Замислитись над цим учням

допоможуть такі запитання: Як Фредові у вирішенні його проблем допомагають дорослі? А чи допомагає він комусь із дорослих? Як саме?

Особливу увагу шестикласників доцільно звернути на те, як Фред у різний спосіб (і словом, і ділом) підтримує маму. Зокрема допомагає сусідові продавати ялинки, щоб хоча б якось забезпечувати родину. Зворушливим є епізод із супом, який хлопчик зварив, знаючи, що мама голодна прийде з роботи.

І хоча події твору розвиваються на тлі загальної сумної картини і особистісного суму головного героя, усю повість пронизує мотив радості, її персонажі потребують радості і дарують її одне одному. *«Нині людям потрібно трішки радості»* [11, с. 75], – говорить учителька Фреду, коли він дякує їй за незвичайну догану. Символічно, що мамі на Різдво Фред дарує парфуми радості від феї. І величезною подвійною радістю завершується повість, якій притаманні ознаки різдвяної казки, адже тато несподівано приїжджає на свято додому та ще й дізнається про майбутнє поповнення в родині.

Описані у творі оптимістичні взаємини персонажів на тлі війни можуть сприяти розвитку позитивного мислення школярів. Це стосунки вчительки та учнів, однокласників, батьків і дитини, дорослих і підлітка, які і є джерелом радості. Чого вартий тільки один епізод із найоптимістичнішою, мабуть, літературною доганою, що зіграла протилежну роль, бо була написана вчителькою, яка любить своїх дітей і яка дбає про їхній психологічний баланс і більше того – про психоемоційний стан батьків, теж травмованих війною. І саме завдяки їй догана стає справжнім джерелом радості.

Надзвичайно зворушливим є епізод, коли Фред зі своїм другом Оскаром витоптують на снігу здоровенними літерами напис, який є дуже близьким всім українцям: *«ВИ ЗНАЄТЕ, ЧОГО НАМ ХОЧЕТЬСЯ»* [11, с. 62]. Усім нам, як і персонажам твору, хочеться миру. Хлопці мріють, щоб їхнє бажання побачили фея щастя, або Господь Бог, або гном. Розглядаючи цей епізод, важливо наголосити, що попри воєнні труднощі діти не падають духом, а шукають джерела радості, підбадьорюють один одного: *«Ми засміялися. Ми зробили все, що могли, щоб розвеселитися, хоч уже були задорослі для того, аби вірити в*

небилиці. *Що ще ми могли вдіяти? Якби не це, то наше життя було б набагато сумніше»* [11, с. 62].

Твір світлий, добрий і головне – дуже вчасний для учнів. Він ще й виграшний саме тим, що так яскраво змальовує образ вчительки, яка під час війни дарує радість і дітям, і батькам.

Сучасна дитяча письменниця В. Вздутьська зазначає: *«Холоду й голоду Старк протиставляє затишок, смерті – нове життя, розлуці – возз'єднання, ненависті – диво любові»* [1]. Мабуть, у цьому і криється секрет потужного оптимістичного струменя твору.

Отже, роботу доцільно спрямувати на увиразнення життєдайної енергії повісті. Цьому може сприяти **евристична бесіда**:

- Які епізоди твору найбільше порадували вас, а, можливо, й подарували натхнення?

- Чи згодні ви з тим, що «Маленька книжка про любов» – це твір, який вселяє надію. Аргументуйте свою думку.

- Хто із персонажів повісті найбільше надихнув вас або допоміг знайти відповіді на якісь запитання?

- Опишіть, якими ви уявляєте парфуми радості. Чи справді вони принесли радість мамі та Фреду? А як би ви їх використали?

- Чому радіють Фред, його батьки та інші персонажі твору? Як їхні радощі перегукуються з нашими?

- Чи можна стверджувати, що персонажі повісті дарують одне одному радість? У чому це виявляється?

На підсумковому етапі цікавим може бути складання порадики за цитатою з твору **«Як «підбадьорити людину, коли їй найбільше потрібна підтримка»** (слова мами, сказані Фреду) [11, с. 63].

Особливої уваги заслуговує **антифобіальний потенціал повісті**. Адже автор разом зі своїм головним героєм проводить читача шляхом долаття різноманітних страхів. Це й природні для підліткового віку переживання з приводу першого кохання, і боязнь бути покараним директором школи за свій

по-дитячому дотепний вияв сміливості. І тривога за маму, яка напередодні Різдва має прочитати догану, що засмутить її. І страхи життя у воєнній реальності (*«Вулиці були темні, безрадінні, бо цієї зими ніде не горіли ліхтарі. І на вікнах висіли чорні маскувальні штори, щоб ніякі бомбардувальники не заглядали будинків із повітря»* [11, с. 38]). І, безумовно, страх за тата, який несе військову службу далеко на північному кордоні.

Посиленню антифобіальної спрямованості твору сприяє **гумор**. Вітчизняна дитяча психологиня К. Гольцберг зазначає: *«Ще один захисний психологічний механізм – гумор, який також є своєрідним проявом агресії, і допомагає нам долати виклики воєнного стану в країні. Ми висміюємо те, що нам здається страшним»* [5]. Тому дуже близькою нашим учням є ситуація, коли Фред разом зі своїм другом створює скелетного фіурера. Таким своєрідним способом хлопчик виховує в собі хоробрість і виражає своє ставлення до *«ідіота з чорними вусиками»* [11, с. 43], через якого тато пішов на війну. А описана ситуація дає можливість нашим учням не лише посміятися, а й поміркувати: Чому Фред обрав саме такий спосіб вияву хоробрості? Що саме він хотів продемонструвати своїм учинком? А як я можу виховувати в собі хоробрість?

Оповідуючи про життєві випробування і Фреда, і інших персонажів, Ульф Старк проводить важливу думку: усі ці страхи долає любов. Любов у найрізноманітніших її проявах: кохання юного героя до однокласниці, кохання батьків, взаємна любов батьків і дитини, любов учительки до учнів, любов до життя.

І хоча у творі присутні згадані страхи, але сама книжка не є страшною. Бо Ульф Старк – майстер крізь темряву пронести світло. Він керується принципом «розказати про страшне нестрашно». Не нагнітає обстановку, а обережно, тонкими штрихами передає атмосферу війни. Його мета – вселити віру в те, що й похмурих дням приходить кінець, і що навіть у страшній обстановці можна зібратись і робити те, що маєш робити.

Книготерапевтичний потенціал повісті чудово відображають ілюстрації вітчизняної художниці Марії Фої, якими оформлено українське видання [11].

Вони передають силу любові та ніжну емоційність твору. Вражають промовисті художні деталі: наприклад, рука тата-військового, протягнута Фредові з портрета. Можна порівняти, як цей епізод зобразили дві художниці – українська й литовська (Рути Дзін) [13]. Марія Фоя увиразнила, що й на далекій відстані тато допомагає синові. Інша не менш цікава деталь – тінь тата на малюнку до епізоду «Мама танцює зі шваброю». Художниці вдалося передати й синестезійний характер оповіді. Як у Старка слова переливаються в запахи, звуки й кольори, так і в ілюстраціях Марії Фої оживають музика, аромати й слова. Наприклад, цікаво порівняти, як передається вплив парфумів радості на Фреда у творі («немов якась літня лука, де водночас зацвіли геть усі квіти» [11, с. 33]) і у відповідній ілюстрації.

Отже, ефективним може бути **обговорення ілюстрацій**, а також **порівняння обкладинок українського та шведського видань** (авторства Іди Бьорс, 2015 р.) [11; 12]. Обидві художниці добре вловили чутливий і лаконічний стиль Ульфа Старка й відобразили це у своїх ілюстраціях. У зображеннях шведської мисткині відчутний жартівливий відтінок. В інтернеті можна побачити також обкладинку Рути Дзін (2017 р.) [13]. Однак відразу впадає в око, що вона дуже нагадує обкладинку українського видання.

Щоб учні краще відчули атмосферу повісті, в уроки доцільно вплести **аудіо або відеозапис пісні Фреда Астера «Щока до щоки»**, яка є лейтмотивом повісті, своєрідним символом і любові, і мирного життя, і взагалі прагнення до миру. Школярам можна запропонувати такі запитання: Який настрій викликає ця мелодія? Як вона допомагає зрозуміти емоції та почуття персонажів твору?

На **підсумковому етапі вивчення повісті** увиразнити книготерапевтичну магію «Маленької книжки про любов» допоможуть такі методичні засоби:

- фантазування на тему «Якби я зустрівся/лась з Фредом або Ельсою...»;
- складання запитань до персонажів повісті;
- візуалізація на матеріалі повісті (малюнки, створення різдвяної листівки від Фреда для Ельси або для мами чи вчительки тощо);

- мозковий штурм «Як позитивне мислення допомогло Фреду і як може допомогти нам?»;
- підготовка есе «Моя розмова з Фредом» або «Емоції, які подарувала мені «Маленька книжка про любов»;
- написання продовження твору (оскільки книга складається з 11 історій, учням можна дати завдання, яке підказує сама композиція твору, – за бажанням написати 12-у історію);
- прийом «*мікрофон*» на тему «За що я хочу подякувати персонажам повісті?».

Продовжити творчу діяльність учні можуть вже в ході позакласної роботи. Зокрема доцільно запропонувати їм поміркувати над запитанням: А якби ви створювали свою маленьку книжку про любов, які історії в ній би були? І відповідно цікавим може бути *укладання колективної маленької книжки про любов*, в яку ввійдуть історії, написані школярами.

Отже, «Маленька книжка про любов» – твір, що може відповідати запитам багатьох українських учнів, оскільки оповідь ведеться від імені їхнього ровесника (або близького за віком персонажа), а описані проблеми актуальні для сучасних дітей, які потерпають від війни. Важливим є те, що в центрі повісті – підліток, який не здається перед життєвими труднощами, а йде вперед. Твір несе позитивний емоційний заряд, дарує натхнення, а його вивчення може сприяти розвитку життєстійкості, емоційного інтелекту учнів, зокрема емпатії. Значною мірою на це впливає й обрана автором форма різдвяної казки. З-поміж книготерапевтичних функцій повісті виділимо *ідентифікаційну*, адже чимало наших школярів, порівнюючи себе з Фредом або Ельсою, зможуть немов побачити зі сторони знайомі ситуації та власні переживання. І тим самим краще пізнати своє «Я». Не менш важливою є і *релаксаційна функція* твору, оскільки його читання створює передумови для гармонізації психологічного стану учнів. А головне – повість утверджує перемогу життя над війною, спонукає до пошуку успішних моделей поведінки, що відповідно може сприяти посттравматичному зростанню юних читачів.

«Маленька книжка про любов» є цінною для сімейного читання, для підтримки психічного здоров'я та посилення духовної взаємодії дітей і дорослих. Водночас слід пам'ятати й про те, що книготерапевтичний ефект будь-якого твору діє лише тоді, коли читачі мають на нього особистісний запит. Якщо ж школяр/ка узагалі не хочуть нічого читати на теми війни, розлуки з рідними, то психологи радять не тиснути на них, а пропонувати інші твори.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вздутьська В. Як говорити з дітьми про трагедії і втрати за допомогою книжок: шведський досвід. *Читомо*. 6.06.2022 р. URL: <https://chytomo.com/iakhovoryty-z-ditmy-pro-trahedii-i-vtraty-za-dopomohoiu-knyzhok-shvedskyj-dosvid/> (дата звернення: 24.11.2023).
2. Луцюк А. Правила життя Ульфа Старка. Видавництво Старого Лева. 16.07.2020 р. URL: <https://starylev.com.ua/blogs/pravyla-zhyttya-ulfa-starka> (дата звернення: 29.11.2023 р.).
3. Луцюк А. Феномен Ульфа Старка. Видавництво Старого Лева. 12.07.2020 р. URL: <https://starylev.com.ua/blogs/fenomen-ulfa-starka> (дата звернення: 28.11.2023 р.).
4. Модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти. Авт. колектив: О. Ніколенко, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Л. Мацевко-Бекерська та інші. МОН України. 2021. URL: <http://surl.li/sexou> (дата звернення: 28.11.2023 р.).
5. Печерна А. Катерина Гольцберг про захисні психологічні механізми, які допомагають нам пережити виклики війни. *Освіта нова*. 13.01.2023 р. URL: <http://surl.li/nxune> (дата звернення: 24.11.2023).
6. Романцова Б. 10 причин, чому ми любимо Ульфа Старка. Видавництво Старого Лева. 08.06.2017 р. URL: <http://surl.li/nхууи> (дата звернення: 24.11.2023).
7. Рута О. «Бо література – це справжні почуття...». *ТекстOver*. 12.07.2018 р. URL: <https://tekstover.in.ua/821/> (дата звернення: 25.11.2023).

8. Семенченко М. Про Любов. І ще раз про Любов. *День*. 5 січня 2023 р. URL: <http://surl.li/nxwbr> (дата звернення: 24.11.2023).
9. Троскот І. Любов, мрії, вірність – у книжках для дітей. Видавництво Старого Лева. 17.02.2017 <http://surl.li/nxunw> (дата звернення: 25.11.2023).
10. Троскот І. Ульф Старк: Катастроф, бід і воєн нині стільки, що дитина до них просто звикає. *Українська правда*. 17 травня 2016 р. URL: <https://life.prawda.com.ua/culture/2016/05/17/212372/> (дата звернення: 24.11.2023).
11. Старк У. Маленька книжка про любов : повість; переклад зі швед. Галини Кирпи. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 112 с.
12. Stark Ulf. En liten bok om kärlek. Stockholm: Lilla Piratförlaget, 2015. 128 с. <https://lillapiratforlaget.se/bocker/en-liten-bok-om-karlek/> (дата звернення: 29.11.2023).
13. Stark Ulf. Meilės kontrolinis. Vilnius: Nieko rimto, 2017. 96 с. URL: <https://www.knygos.lt/lt/knygos/autorius/ulf-stark/> (дата звернення: 29.11.2023).

Копчак Ірина Василівна,
спеціаліст вищої категорії,
викладач-методист,
Теребовлянський фаховий
коледж культури і мистецтв

СУЧАСНИЙ УРОК ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Вивчення зарубіжної літератури в навчальних закладах передбачає формування у молоді широкого спектру читацьких умінь і навичок, що ґрунтуються на пізнавальних і творчих видах знань і вмій, соціальних навичок і світоглядних переконань, розвиток духовно-ціннісних орієнтацій, естетичних потреб та медіаграмотності, виховання в особистості здатності цінувати класичні та сучасні культурні явища.

Mediaosvita далека від монотонної та одноманітної структурно-змістовної схеми. Тому кожен учитель сам вирішує, яка форма роботи є найбільш прийнятною для нього і відповідає обраній ним парадигмі. Викладання

зарубіжної літератури – це науково організований, орієнтований на результат та інтенсивний процес навчання всіх студентів у співпраці з викладачем, який розвиває творчі здібності студентів, сприяє засвоєнню знань, заохочує до самостійного мислення, диференціює та індивідуалізує процес навчання, стимулює роботу з додатковою літературою, комп'ютерними джерелами, розвиває аналітичне мислення та навички узагальнення, формує здатність студента до самооцінки та самоуправління навчальною діяльністю.

Лен Мастерман зауважив, що медіаосвіта – особлива галузь. Існуючі знання не просто передаються вчителями чи «відкриваються» учнями. Це предмет критичного дослідження і діалогу, у ході яких нові знання активно здобуваються педагогами та учнями.

Головні завдання медіаосвіти:

- навчитися розшифровувати медіа тексти та робити власні оцінки;
- розвивати самостійність і критичне мислення;
- навчитися використовувати медіа тексти для створення власних текстів.

Отож структура уроку зарубіжної літератури залежить від низки чинників:

- змісту навчального матеріалу, особливостей предмета;
- типу викладання;
- психологічних особливостей учнів;
- раціонального використання різних методів і технологій;
- застосування інноваційних методик.

Таким чином, за типологічними ознаками викладання зарубіжної літератури можна виокремити такі типи уроків:

- уроки творчого читання;
- уроки текстуального аналізу творів;
- уроки компаративного аналізу творів;
- уроки культурологічного аналізу творів;
- нестандартні уроки

1. Уроки творчого осмислення прочитаного

Уроки творчого читання є найбільш актуальними для специфічного змісту уроків літератури. Це урок, спрямований на осмислене й особистісне прочитання художнього тексту. Такої організаційної форми достатньо для проведення занять творчого читання, таких як заняття з коментивного читання, заняття з читання тексту та художнього переказу, заняття класної вистави (або заняття з елементами вистави), заняття-конкурси читців, заняття додаткового читання, заняття бесіди, вступні заняття. Саме в цих формах хід творчого читання набуває повноти.

2. Уроки текстуального вивчення літературних творів.

Уроки текстуального вивчення літературних творів ґрунтуються на аналізі тексту як завершеного, самоцінного і самодостатнього словесного витвору мистецтва. На уроці текстуального аналізу всі елементи, що використовуються в ході уроку, інтерпретуються через текст, а самі ці елементи слугують лише одній меті: аналізу художнього твору, що вивчається.

3. Уроки з порівняльного аналізу

Викладання компаративного аналізу є новим явищем в українській школі, і його використання переважно пов'язане з викладанням зарубіжної літератури.

4. Викладання культурного аналізу

Урок культурного аналізу - це тип уроку, на якому літературні твори вивчаються в контексті історії світової культури.

I. Історичні та культурологічні знання.

II. Біографічні відомості про авторів.

III. Літературознавчі знання.

5. «Нестандартне» викладання.

Нестандартні заняття – це заняття, дидактичні цілі яких досягаються за допомогою прийомів і засобів, здатних принести задоволення учасникам не тільки від отриманих результатів, а й від самого процесу навчання.

Серед інтерактивних форм навчання на уроках зарубіжної літератури все більшого поширення набуває навчальна взаємодія учнів у парах, мікрогрупах та групах, яка переважно використовується для пошуку та аналізу інформації,

виконання практичних завдань, підготовки дискусій, семінарів та різноманітних творчих завдань. Для того, щоб надати учням більше можливостей спілкуватися, висловлювати свої думки та почуття, інтерактивний формат, який виявляє рівень знань учнів, має стати основним на уроках зарубіжної літератури.

Отже, сучасне навчання – це насамперед навчання, яке створює справжні умови для інтелектуального, соціального і морального розвитку особистості студента та забезпечує високі результати навчання. Художня література – це безмежний світ, в якому виникає і вирішується безліч проблем. Цей світ має багато цілей.

Так, читати – це весело, а знання літератури – важлива ознака освіченої, культурної, інтелігентної людини. Водночас твори мистецтва містять духовно-моральну цінність, накопичену людиною тисячоліттями, знайомлять нас із життям, побутом, звичаями, поглядами та культурою різних народів. Але для того, щоб уроки були цікавими та по-справжньому корисними для студентів, потрібні не лише якісне обладнання та продумана навчальна програма, а й досвідчені викладачі, які вміють поєднувати традиційні та перевірені часом методи, форми і прийоми з новітніми технологіями. Варто зазначити, що викладання зарубіжної літератури з елементами медіаосвіти сприяє не лише формуванню медіаграмотності студентів, а й розвитку предметних і ключових компетентностей, передбачених державними стандартами, формуванню особистості, здатної критично сприймати, аналізувати й адаптувати інформацію, а також усвідомлювати себе активними авторами медіатекстів.

Лановик Мар'яна Богданівна,
*доктор філологічних наук, професор,
кафедра української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

Лановик Зоряна Богданівна,
*доктор філологічних наук, професор,
кафедра української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ НА ТЛІ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

На сьогодні процеси глобалізації у світі охопили практично усі сфери життєдіяльності окремої людини та соціуму в цілому. Цим зумовлена нагальна необхідність усвідомлення оновлення освітніх стандартів, модернізації національної системи освіти та її інтегрування в загальноєвропейський простір. Це передбачає спрямованість змісту, форм, методів, засобів та освітніх технологій на формування багатогранного фахівця у кожній сфері людських знань.

Упродовж останніх десятиліть становлення нових засад національної освіти в Україні здійснюється у площині загальноєвропейських тенденцій розвитку, що спонукає академічну спільноту до переосмислення духовних цінностей. У Педагогічній Конституції Європи зазначено, що «високий професіоналізм і компетенції вчителя спрямовуються на формування повноформатного суб'єкта європейського процесу – людини глибоких знань і культури, носія гуманістичної філософії, світогляду і моралі, національних і загальнолюдських цінностей, на виховання вмінь, потреби і прагнення їх реалізації в європейському і світовому життєвому просторі» [6, с. 114]. Водночас важливим завданням сучасної української вищої школи є накреслення світоглядних орієнтирів відповідно до національних культурних та освітніх традицій, утвердження культури толерантності та гуманізму. Відтак українська освітня спільнота уже тривалий час працює над вирішенням першорядних завдань щодо впровадження інноваційних підходів та вдосконалення рівня фундаментальної освіти, її

гуманізації, активізації науково-проектної діяльності, розширення комунікативного простору університету та розвитку партнерських міжуніверситетських контактів у різних сферах академічної мобільності.

У Законі України «Про освіту» зазначено, що освітній процес – це система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування компетентностей. У Законі України «Про вищу освіту» вказано, що «компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських рис, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [7]. Це, безперечно, стосується освіти фахівців усіх рівнів, а також усіх сфер знання. Для формування висококваліфікованого спеціаліста необхідна така організація педагогічного процесу, в якій би можна було поєднати велику кількість теорій, технологій, методів та принципів, що дало би змогу досягти високого рівня систематизації наукових фактів і понять, аналізу та синтезу, встановлення взаємозв'язків між частинами та цілим, впорядкування вмінь і навиків та взаємодії між набутими знаннями із суміжних галузей. Це має бути освітній процес як цілісна система, складовими частинами якої постають цілі, зміст, засоби та способи набуття знань, форми організації освіти та розвитку інтегральної особистості. Зорієнтованість сучасної вищої школи на впровадження компетентнісного підходу підкреслює необхідність постійного оновлення навчальних програм, розроблення нових курсів, які би відповідали новим викликам часу.

Діяльнісний характер такого освітнього процесу зумовлений взаємодією та взаємозв'язком усіх його складників та чинників. Практично мова йде про проблему утвердження нової парадигми освіти в умовах глобальних суспільно-культурних перетворень. Важливим фактором функціонування такого освітнього простору є створення сприятливого комунікативного середовища, де би здобувачі усіх рівнів освіти в особистісному та міжособистісному процесі

спілкування отримували не лише відповідні знання, а й ціннісний життєвий досвід, сягаючи на найвищих щаблях освітньої компетентності певного академічного авторитету для передачі цього досвіду наступним поколінням.

Для підготовки висококваліфікованого фахівця у будь-якій галузі важливим бачиться формування не лише фахових компетентностей, а й комунікативних, які можуть розглядатися як «здатність індивіда налагоджувати та підтримувати необхідні контакти в соціумі, як сукупність знань, умінь і навичок у сфері вербальних і невербальних засобів для адекватного сприйняття та відображення дійсності у різноманітних ситуаціях спілкування [4, с.196]. Комунікативна парадигма є обов'язковою складовою змісту середньої та вищої освіти; комунікативна культура є надзвичайно вагомим чинником підготовки професіонала. При формуванні комунікативної компетентності майбутніх фахівців гуманітарної сфери важлива роль відводиться соціальному, психологічному та методичному аспектам, відтак йдеться про опанування здобувачами різного роду вмінь, «які дозволять їм у майбутньому діяти ефективно в ситуаціях професійного, особистого і суспільного життя» [3, с.9].

При окресленні концептуальної парадигми розвитку вищої освіти часто наголошується на тому, що «комунікативний вплив є дуже важливою проблемою процесу навчання, бо під час нього відбувається зіткнення особистісних позицій і забезпечується подальший взаємозв'язок і діалог як ефективна форма спілкування» [2, с.142]. Мова йде не лише про діалог між здобувачами освітнього рівня чи між здобувачами та лекторами й викладачами. Особливого значення набуває діалог між освітніми програмами, університетами у сенсі набуття нового досвіду та взаємного обміну напрацюваннями і здобутками.

Для подальшого розвитку української освіти у світовому науково-інформаційному інтеграційному просторі задля збереження власних національних академічних традицій та збагачення досвідом інших культур та націй важлива роль відводиться міжнародним проектам як засобу комунікації на найвищому рівні: «Через участь у діяльності та проектах міжнародних організацій українська освіта не лише отримує додаткову інформацію щодо

шляхів, засобів і методів розвитку сфери освіти, а й зможе демонструвати власні здобутки і напрацювання» [5, с.44].

Водночас не можна не враховувати того факту, що від 24 лютого 2022 року Україна перебуває у стані повномасштабної війни. Ця гуманітарна трагедія внесла свої корективи як у життя суспільства в цілому, так і у процеси, в які залучені різні верстви соціуму (зокрема учасники освітнього процесу) та окремі індивіди. Реалізація вище окреслених завдань ускладнилася з огляду на міграційні процеси, руйнацію освітніх закладів на тимчасово окупованих територіях, стан внутрішньо переміщених осіб (і викладачів, і здобувачів), психологічні травми (у тому числі особистісні трагедії тих, хто втратив рідних), технічні перешкоди, пов'язані із тривалим блекаутом тощо. Попри глобальні виклики сьогодення, українська школа не втрачає ні професійних, ні ціннісних орієнтирів. Навпаки, по-новому розкриваються проблеми національної та індивідуальної аксіології, питання збереження здобутків минулих поколінь фахівців усіх рівнів, необхідність підтримання ідей власної національної духовності та ідентичності. Українська сучасна академічна сфера в умовах, що межують із загрозою національного геноциду, сьогодні націлена на той тип аксіології, що «передусім, передбачає нове „відкриття” духовності (цивілізація, яка втратила духовність, приречена на загибель). Інтелект, позбавлений душі, як і цивілізація, позбавлена культури, не має шансів на подальше існування». [1, с.14-15]. Така настанова і тепер, і у післявоєнний час буде сприяти не лише збереженню системи української освіти європейського рівня, а й дасть змогу формувати нову національну еліту в усіх сферах життя та функціонування українського вільного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лановик М., Лановик З. «Смеркання Заходу» Освальда Шпенглера: провіденційна модель науки. *Питання літературознавства*, 2018. № 98. С. 7–22.
2. Левченко Т. Концептуальна парадигма розвитку вищої освіти: монографія. Вінниця: Нова книга, 2017. 344 с.
3. Литвин Т. Компетентнісний підхід у системі вищої освіти України: аналіз базових понять. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2012. Вип.2. С.9–14.

4. Мамчур Л.І. Мовна і комунікативна компетентність особистості: суть і характерні ознаки. *Педагогічні науки*. 2006. Вип.4. С.193–197.

5. Огнев'юк В. Інтеграційні горизонти української освіти: відкритість системи і пріоритет національних інтересів. *Освітологія*: навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів / уклад. В.О.Огнев'юк, С.О.Сисоєва. Київ: Едельвейс, 2013. С.43-45.

6. Педагогічна Конституція Європи. Преамбула. *Вища освіта України*. 2013. №3. С.11–116.

7. Про вищу освіту: Закон України №1556-VII від 01.07.2014 р.
[URL:http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18)

Любінецька Марія Ігорівна,
*кандидат філологічних наук, викладач,
кафедра української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

**ТЕМА ВІЙНИ НА УРОЦІ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ
(НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ Р. АНДРІЯШИКА «ЛЮДИ ЗІ СТРАХУ»)**

Сьогодні література про війну, на жаль, актуальна. У читачів є потреба подивитися на проблему прямо, без романтизації та пропаганди. У цьому контексті роман нашого земляка Р. Андріяшика «Люди зі страху» заслуговує на особливу увагу. Автор отримав Національну премію імені Т. Шевченка, а твір входить до сотні знакових романів за версією Українського ПЕН-клубу, як «один із небагатьох текстів про Першу світову війну, написаний із перспективи українського досвіду» [6]. Вважаємо за необхідне вивчати та популяризувати зазначений текст у рамках курсів з української літератури, літературного краєзнавства.

У романі «Люди зі страху» Р. Андріяшик зумів окреслити українську національну ідею та дати війні інше потрактування. Тут немає героїв, лише жертви, тому автор підкреслює, що війна – це про чисте зло та механізми продукування насильства. Прокіп Повсюда, якому вдалося вижити і

повернутися в рідне село з італійського фронту (де воював за чужу державу), змінився назавжди. Його дім знищено, батьки повмирали, дівчина вийшла заміж за іншого. Персонажа не покидає відчуття, що стражданням ще не кінець: кого не забрав у засвіти тиф, того заморив голод. У людей відбирали останню їжу, прирікаючи на страшну смерть. За словами В. Кузьменка, насильство «не лише знецінює людську індивідуальність і на генетичному рівні закладає у підсвідомість українців почуття страху, а й підриває моральні сили нації та її духовну спромогу» [4]. На час дії роману Західноукраїнська Народна Республіка з останніх сил намагається втриматися, однак, їй це не вдається. Прокіп Повсюда констатує занепад мрій та сподівань українського народу, який нищать всіма можливими методами та способами, адже «люди зі страху не можуть творити історію» [4].

Слід акцентувати, що у вирі безглуздя та беззаконня, Прокіп все ж живе мрією про особисте щастя: побудувати дім, створити сім'ю, працювати на рідній землі. Та страх є постійним супутником, як і відчуття безпорадності. Саме тому персонаж спочатку тримається осторонь від політичної боротьби за права українців. Психічний злам відбувається внаслідок паралізуючої сили страху, адже автор зображає не ідеалізованих героїв, а звичайних людей: мінливих, нестабільних, наївних. Роздумуючи про руйнівні наслідки війни, Прокіп доходить до думки про її неминучість у разі, коли одну з двох націй пригноблюють.

Вивчення творів про війну неможливе без історичної довідки та маркування важливої інформації. Так учителеві слід розповісти про Першу світову війну, про те, як галичани боролися за чужу імперію в лавах австро-угорської армії, про те, що стріляти доводилося в українців, які були по той бік лінії фронту, про становлення ЗУНР та національний спротив. За словами О. Ісаєвої, «Відсутність догматичних тверджень з боку учителя чи в тексті підручника, натомість наявність альтернативних думок, які будуть провокувати критичність думки учнів, є обов'язковими під час вивчення творів антитоталітарного спрямування» [2]. Також підкреслюємо, що перед вивченням текстів про війну, вчителю необхідно враховувати психологічний стан учнів та дотримуватися загальнолюдського принципу «Не нашкодь!». Сприймання людей, які пережили війну, кардинально відрізняється від позиції стороннього.

Безсумнівно, тема війни – надзвичайно важка та вразлива. Та мусимо докласти зусиль, аби навчитися говорити про власні травми, страхи та болі. Часто можемо зіштовхнутися з упередженням, що українська література меншовартісна. Але це ще один стереотип, нав'язаний ворогом. Українські письменники не тільки орієнтувалися на європейський канон, але самі вносили лепту у його творення. Так, науковиця Л. Тарнашинська підкреслює, що Р. Андріяшик «уперше у світовій літературі художньо розробив екзистенційну концепцію страху – страху перед соціальним та національним гнобленням, нівеляцією особистості під тиском тоталітаризму» [5]. Відтак час особливо пильно прочитувати твори, які за допомогою художньої форми застерігають нас від небезпеки диктаторських режимів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андріяшик Р. Люди зі страху. УкрЛіб (Бібліотека української літератури). URL: <https://www.ukrlib.com.ua/> (дата звернення 18.11.2023).
2. Ісаєва О. Особливості вивчення літератури в школі під час і після війни. [Електронний ресурс]. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38280/Isaieva.pdf?sequence=1> (дата звернення 17.11.2023).
3. Кіраль С. Роман Р. Андріяшика «Люди зі страху» в контексті тоталітарної доби. [Електронний ресурс]. URL: <http://lib.idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/04/vipusk-2.pdf#page=13> (дата звернення 18.11.2023).
4. Кузьменко В. Люди зі страху не можуть творити історію (екзистенційна концепція страху в епічних полотнах Р. Андріяшика). URL: <https://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/374> (дата звернення 17.11.2023).
5. Слабошпицький М. Подолання страху і пошук надії: Проза Романа Андріяшика. *Дивослово*. 2003. № 10. С. 5-7. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20170510-podolannya-strahu-i-poshuk-nadiyi-proza-romana-andriyashika> (дата звернення 17.11.2023).
6. Спецпроект Українського ПЕН та онлайн-журналу The Ukrainians Від Сквороди до сьогодні: 100 знакових творів українською мовою. URL: <https://pen.org.ua/vid-skovorody-do-sogodennya-100-znakovyh-tvoriv-ukrayinskoyu-movoyu>

Опришко Наталя Олексіївна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
заїдувач кафедри філології та лінгводидактики
Харківський національний автомобільно-дорожній університет*

**«ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА» (УКРАЇНСЬКА)
ДЛЯ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ ПІДГОТОВЧОГО ВІДДІЛЕННЯ:
ВІЗІЯ І СТРУКТУРА КУРСУ**

Сьогодні, на фоні повномасштабної війни росії проти України та викликаної нею економічної, культурної та освітньої кризи заохочення освітніх мігрантів до навчання у ЗВО України набуває особливої актуальності. З одного боку, це могло б бути вмотивовано суто економічними показниками: на фоні зниження платоспроможності українського населення оплачувати навчання у вищій школі, саме іноземні здобувачі освіти могли б зробити суттєвий внесок у фінансування українських університетів. Проте з іншого боку (і це, на нашу думку, набагато важливіше), таким чином Україна отримує змогу більш широкого культурного впливу на міжнародному рівні, у тому числі й для пояснення пересічним іноземним громадянам усіх історичних і політичних (чи й геополітичних) передумов подій, які нині розгортаються на території України на очах усього світу. Не є новиною те, що найбільша кількість освітніх мігрантів, які прагнуть навчатися у ЗВО України (зокрема Харкова та інших східних, центральних і південних міст, таких як Суми, Полтава, Запоріжжя, Дніпро, Одеса тощо) становлять вихідці з Далекого Сходу (Монголія, КНР) й арабських країн Близького Сходу, представники Центральної чи Західної Африки, рідше – Середньої Азії (Казахстан, Туркменістан, Узбекистан, Таджикистан), Південного Кавказу (Вірменія та Азербайджан), і більшість їх традиційно інкорпоровані в культурно-політичний простір ворожої нам країни. Саме ці молоді люди, отримавши освіту та знання в Україні, могли б стати рушієм проукраїнських змін у власних державах, але для цього потрібно знайти важелі впливу на них, у тому числі й з допомогою навчальних дисциплін, які студенти отримують вже на початковому етапі навчання (тобто під час року

вивчення української мови як іноземної ще до вступу в ЗВО на перший курс за програмою підготовки бакалавра).

Проте маємо визнати, що подібна проблема не нова. Задовго до повномасштабного вторгнення у лютому 2022 р. і навіть до анексії Криму та початку війни у 2014 р. чимало освітніх мігрантів із перерахованих країн вже прибували навчатися до наших закладів вищої освіти із абсолютно викривленим розумінням того, що є Україна на геополітичній арені, чому Схід, Центр і Південь її часто афіліюються із росією і чому насправді це абсолютно не так. То ж одним із викликів і суттєвих завдань викладачів-мовників, які починали працювати зі студентами-іноземцями на так званому «нульовому» курсі вже тоді була необхідність поступового та систематичного введення іноземців у справжній культурно-історичний контекст. На жаль, із постійним обмеженням і скороченням навчально-аудиторних годин ставало все важче вкласти такий широкий спектр завдань у курс мовної підготовки, безумовно, основний на цьому етапі навчання. Матеріал, що видавався максимально логічним, скажімо, в межах обов'язкового чи факультативного курсу «Лінгвокультурологія», вже не було змоги подати в базовому курсі мовної підготовки, проте саме гуманітаристика є тією платформою, яка б дозволила ввести іноземних слухачів у справжній історичний і культурний контекст України. Такої можливості на підготовчому відділенні став невеликий за обсягом предмет «Зарубіжна література» (українська) для студентів-іноземців, який викладається на факультеті підготовки іноземних громадян ХНАДУ вже понад півтора десятиліття. І хоча навчальною програмою й актуальним робочим планом вивчення даної дисципліни передбачено лише в групах гуманітарного спрямування (а це потенційні митці, філологи, перекладачі чи юристи), вона вже доволі суттєво ламає стереотипи освітніх мігрантів як у царині української історії, так і в контексті нашого сьогодення.

Нині навчання на підготовчому відділенні ФПГ ХНАДУ проходить за двома програмами: повною (передбачено 600 академічних годин лише на мовну підготовку, у тому числі 150 – на вивчення літератури) та скороченою (600

годин на вивчення усіх передбачених робочим планом дисциплін, у тому числі 60 годин на вивчення літератури). Навіть за таких мінімальних обсягів в умовах синхронного дистанційного навчання, повністю керованих викладачем, студенти отримують базові знання з теорії літератури (Розділ «Вступ до літератури»), української народної творчості (Розділ «Фольклор») та художньої літератури України різних періодів (Розділ «Художня література») разом із тим лінгвістичним, літературознавчим або й історичним коментарем, який може бути необхідним у тому чи іншому випадку.

Варто зауважити, що є дві найбільш важливі особливості презентації матеріалу для студентів підготовчого відділення. По-перше, його легкість для сприйняття (лексичні та синтаксичні одиниці мають бути дібрані відповідно до тих, якими студенти вже оволоділи у курсі мовної підготовки). Інакше вивчення літератури стане заважким для одних студентів (як-от вихідці з арабських чи африканських країн, традиційно більш схильні до вивчення різних мов) або непосильним для інших (наприклад, вихідців із Китаю, для яких вивчення мов завжди було великим викликом, або невмотивованим громадянам Центральної Азії, які вивчали у школах літературу країни агресора). По-друге, поєднання лексико-граматичних завдань на пояснення та/чи опрацювання таких важких тем української граматики як граматичний рід, прийменниково-відмінникова система, дієслова руху, доконаний/недоконаний вид дієслів, ступені порівняння прикметників і прислівників, функціонування дієприкметників і дієприслівників тощо. Важливими видами такої роботи є деклінація іменників, прикметників, займенників і числівників, дієвідмінювання, запам'ятовування лексико-граматичних конструкції («Що є (таке) що?», «Що є чим?», «Що є яким?» тощо на матеріалі лексики предмету: «Що таке епітет?», «Що є фольклором?», «Який твір є художнім?»). Навіть до переходу навчання в суто дистанційний формат для викладання курсу «Українська література» викладачами кафедри філології та лінгводидактики використовувалися численні технічні засоби демонстрації наочності: від проєктору light-pro у звичайній аудиторії до мультимедійних технологій

SMARTboard у спеціально пристосованих для інтерактивного навчання класах. Презентації для подання нового та закріплення вивченого матеріалу створювалися у програмному забезпеченні SMART-notebook або ppt(x) від MSWord (детальніше про це див: [1]). Проте зараз є можливість легко та просто інкорпорувати вже наявні методичні розробки, а також найновіші навчальні матеріали як в дистанційний курс з літератури, розроблений на навчальному сайті Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, так і додавати до наочності із допомогою різних інтернет-ресурсів (як, наприклад, віртуальні дошки). Цікавою та популярною формою наочності є екранізовані фрагменти творів української літератури різних авторів, хоча тут варто зауважити, що, по-перше, вони краще відповідають підготовленості студентів у другому навчальному семестрі, а по-друге, навіть при тому повинні супроводжуватися субтитрами і коментарями (в тому числі й іноземними мовами), а подібний матеріал не часто можна знайти у відкритому доступі.

Відтак можна зробити висновок, що викладання предмету «Зарубіжна література» (українська) для іноземців, які щойно долучилися до освітнього простору нашої держави (а швидше за все вперше і зіткнулися з її справжніми реаліями та культурою – і не дуже суттєво, чи сталося це знайомство особисто, чи відбулося дистанційно), є важливими важелем впливу на думку світу, зокрема країн так званого глобального Півдня, а тому варто розширювати й поглиблювати можливості його викладання, працювати над створенням дійсно якісних методичних матеріалів як для роботи в студентській аудиторії, так і для дистанційного навчання. Адже зовсім не обов'язково фізично відвідати нашу країну, щоб стати її прихильником і поціновувачем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безкоровайна Л.С., Штиленко О.Л. Традиційні та інноваційні технології в навчанні мови іноземних студентів: співвідношення і застосування. *Міжнародний науково-методичний семінар «Новітні педагогічні технології у викладанні мов іноземним студентам»: матеріали семінару, м. Харків, 28 лютого-1 березня 2019 року.* Харків: ХНАДУ, 2019. С. 22-26.

Пангелова Марія Борисівна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра української і зарубіжної літератури
та методики навчання,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі*

УРОКИ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ В СИСТЕМІ ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТИ

Основною метою вивчення світової літератури в школі є залучення учнів до найвищих досягнень світової літератури і культури, загальнолюдських і національних духовних цінностей, розвиток естетичного смаку, високої читацької культури і загальноосвітньої підготовки, вироблення «іmunітету» до низькопробних явищ масової культури [1; 2].

Світ стрімко змінюється, і не секрет, що діти читають все менше і менше. Книжкам важко конкурувати з відео, комп'ютерними іграми та інтернетом. Але молодь повинна читати. На думку психологів, читання розвиває інтелект, формує внутрішній світ і закладає основи письма. Для дитини книга – це живий світ, а герої – справжні. Для дитини книга – це підручник на все життя.

Позакласне читання – одне з найважливіших завдань вчителя- словесника. Традиційно в методиці викладання літератури уроки позакласного (або додаткового) читання розглядаються як окремий тип уроку. Такий підхід має свої переваги. Це пов'язано з тим, що він передбачає вивчення творів на певні теми, які рекомендовані навчальною програмою як позакласне або додаткове читання. Ці теми характеризуються, з одного боку, популяризацією та поглибленням знань і розуміння конкретних жанрів, а з іншого – поширенням інформації про авторів, твори яких входять до основної, обов'язкової частини навчальної програми [2; 123].

Позакласне читання – це педагогічно організований процес підготовки учнів до самостійного читання відповідно до їхніх інтересів і потреб. Добре організоване позакласне читання має на меті вплинути на якість читання в класі та розширити коло знань, умінь і навичок, необхідних для розвитку читацької культури. Воно сприяє формуванню мотивації звернення до книги та потреби в самостійному читанні художніх творів.

Методисти також запропонували конкретні шляхи тіснішого зв'язку класного та позакласного читання в процесі засвоєння програмового матеріалу. По-перше, систематичне використання позакласного читання в різних типах і формах уроків (наприклад, п'ятихвилинки традиційної поезії, короткі огляди нової літератури, індивідуальні та групові завдання на основі позакласного читання). По-друге, організація самостійної дослідницької діяльності на теми за власним вибором учнів. Ця дослідницька діяльність передбачає доступ до позакласного читання і є серйозним дослідженням протягом року, результати якого можуть бути, але не обов'язково, включені у викладання програми. По-третє, система письмових завдань має бути спланована за основними темами курсу, з урахуванням завдань, що виходять за межі теми і включають порівняння, огляди та аналіз самостійно прочитаних творів.

Плануючи систему уроків позакласного читання, слід враховувати наступне:

1. Тематичне розмаїття;
2. Оптимальне співвідношення творів різних жанрів
3. Різні форми проведення уроків позакласного читання (усні, письмові, письмові перекази, концерти, семінари, іспити тощо) та способи заохочення читацької самостійності учнів (групові та індивідуальні завдання, використання інших видів мистецтва, міжпредметні зв'язки, ТЗН тощо).

4. Систематично і послідовно розвивати навички роботи з книгою.

Позакласне читання включає в себе:

1. Аналіз читацького середовища учнів;
2. Створення мотивації до читання книг
3. Набуття спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для організації самостійного читання учнів.

Отже, позакласне читання – це вид самостійного читання, що здійснюється учнями під керівництвом учителя літератури на основі списку рекомендованої літератури, передбаченого чинною програмою зі світової літератури. Його роль – керувати самостійним читанням учнів, давати їм необхідні рекомендації,

виховувати любов до книги і літератури, зацікавити певними творами і творами певних авторів, навчити орієнтуватися в «книжковому морі», яким є література, розширити знання про літературу певного періоду, а також заповнити прогалини в їхніх знаннях. Поглибити вміння використовувати (елементи) аналізу при дослідженні творів та створити зв'язок між вивченням програмових творів у класі та самостійним читанням у позакласній роботі. Уроки позакласного читання спонукають учнів до більшої самостійності в читанні, стимулюють інтерес до читання, заохочують до читання і, таким чином, стають основою викладання в школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гром'як Р. Т. Літературознавча компаративістика: Навчальний посібник. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТДПУ, 2002. 334 с.
2. Гузь О. О. Орієнтовне поурочне планування уроків світової літератури. 11 клас [Текст] : академічний рівень : [урок № 27/32]. *Зарубіжна література в школах України*. 2011. № 12. С. 39-55.

П'єнтак Ганна Іванівна,
*викладач циклової комісії гуманітарних дисциплін,
Відокремлений структурний підрозділ
«Бережанський фаховий коледж
НУБіП України»*

ВПЛИВ ТВОРІВ МУЗИКИ І ЛІТЕРАТУРИ НА РОЗВИТОК САМОПІЗНАННЯ ПІДЛІТКІВ

Самопізнання, як пізнання світу речей, оточуючих людей, міжлюдських відносин має свій розвиток. Його розглядають як один із внутрішніх процесів самосвідомості поряд з емоційно-ціннісним ставленням до себе і саморегуляцією поведінки. Але це не тільки процес спілкування, де підліток, будучи його суб'єктом, приєднується до науки, культури і мистецтва, а й обмін думками, почуттями.

Досить поширена сучасна концепція сприймання творів мистецтв, в якій розуміється художньо-комунікативний процес між автором і тим, хто сприймає

його. При цьому виділяють три елементи комунікацій: митець, його твір і аудиторія. Важко сказати, з якого саме віку дитина починає сприймати мистецтво. Але відомо, що звуки – це перші повідомлення зовнішнього світу, котрі вона сприймає ще до народження. Немовля відрізняє голоси матері і батька від голосів інших людей, воно уважно дивиться і слухає, інтенсивно вбираючи в себе весь навколишній світ. Саме так починає формуватися духовний світ дитини, закладаються перші уявлення про добре і погане, про веселе і сумне, про гідне наслідування і гідне призира. На цій основі тримається і весь спектр естетичних оцінок, які протягом життя вона застосовує, оцінюючи явища дійсності і твори мистецтва як прекрасні, комічні, трагічні, високо художні тощо.

Серед різноманітних факторів, які сприяють розвитку самопізнання учнів, значне місце належить художній літературі і музиці. Література вільно переносить дію в просторі й часі, можливістю розгортання в одному творі кількох сюжетних ліній, здатних вільно поєднувати оповідь, опис і діалог. Збагачення у процесі читання знань учнів про життя людей, які їх оточують, і самим себе супроводиться своєрідною взаємодією естетичних і етичних почуттів. Як відомо, слово є універсальним засобом спілкування. За допомогою слова можна визначити як зовнішні ознаки предметів і явищ, так і їх внутрішню сутність, розкривати людські почуття в їх динаміці й розвитку. Слово виступає не тільки звуковим сигналом, а й звуковим образом, згустком вражень людей багатьох поколінь, що розмовляли тією чи іншою мовою. За допомогою таких художніх засобів, як порівняння, епітет, метафора, алегорія, синоніми тощо, мова може глибоко і повно передавати думки героїв, описувати їхні почуття, переживання, виражати ідеї, погляди автора, його ставлення до життя.

Художній світ мистецтва значною мірою тримається на літературній основі. Література, як і музика, здатна розкривати явище у динаміці й розвитку, виразно описувати матеріальний світ і перебіг психічних процесів. Зіставлення музики і літератури показує, що серед інших видів мистецтв музика відрізняється особливою емоційною глибиною. Але вона безсила там, де

всесильна література – у змалюванні конкретних образів людей і природи, у роздумах про добро і зло, у безмежній предметності почуттєвого пізнання і мислення. Музика безпосередньо відтворює лише звукову картину навколишнього світу, але не здатна відбивати конкретну дійсність, як це робить література: музичні образи втілюють не світ, а почуття переживання. Музичний образ настільки багатозначний, наскільки багатозначний світ людських почуттів. Адже неможливо досягнути розумом складну симфонію людських почуттів, в якій поєднуються добро і зло, мужність і боязливість, сумніви і торжество, ніжність, прагнення до радості й щастя. Велика сила музики і літератури – проникати у свідомість, стаючи духовним стимулом поведінки особистості.

Формуючи духовність підлітків засобами мистецтв, музика і література виступають важливою умовою усвідомлення емоційно-образного змісту. Найважливіші зміни у структурі сприймання творів визначалися характером мотивації, пов'язаної з власними почуттями щодо художнього образу: чим більше переживань викликає художній твір, тим сильніше він впливає на людину. Одне почуття викликає інше, одна думка породжує іншу, спрямовує іноді свідомість у сферу, лише віддалено пов'язану з почутим, прочитаним або побаченим.

Серед основних напрямків формування духовності виділяємо розвиток мотиваційної сфери, рефлексії та здатності свідомого самостереження в творі за внутрішнім світом письменника чи композитора. Кожен, хто сприймає мистецтво (чи то музику, чи літературу), може відчувати свій зв'язок з іншими людьми, з цілим світом, відчувати спільні почуття й думки.

Два фактори рефлексії усвідомлення та осмислення своїх почуттів складають внутрішній світ підлітка. Тому особисте осмислення твору визначається здатністю підлітками свідомо спостерігати за образом, досягати його інтонаційний зміст, в якому органічно поєднані емоційні та інтелектуальні відношення до навколишнього світу.

Розвиток рефлексії в мистецтві розвивається шляхом спостереження, самоспостереження, і самоаналізу власного настрою, емоційних станів, вражень, думок, асоціативних образів, які виникають при безпосередньому сприйманні літератури і музики, та наступні роздуми про сприйняте. Усвідомлене спостереження за музикою та літературою і самоспостереження за станом душі пов'язане з формуванням способів інтерпретації творів, розуміння довколишнього світу у взаємозв'язку з поняттям людської психіки. Глибина проникнення у внутрішній духовний світ людини завжди було в мистецтві головним показником художньої культури і повноцінності розуміння твору. Митець – «це людинознавець», «інженер людської душі».

І тому під час роботи учні також знайомилися з такими поняттями, як: що таке психіка людини, душа, інтонація, – її виразність в музиці і людській мові, що таке образ людини і художній образ, характер в музиці і характер людини. Зіставляючи себе з літературним героєм чи музичним образом, підлітки не лише стають на позицію героя або автора, а й відповідно оцінюють самого автора, враховуючи при цьому, як в його творчості відображено життя. Ідентифікації (ототожнення, зіставлення) в учнів має системний характер. Порівнюючи себе з образами, учні висловлюють свою думку, своє ставлення до того чи іншого твору у зіставленні таких категорій як добро і зло, людяність – нелюдяність, грубість – черствість, ніжність, теплота – холоднеча і т. д. У процесі експериментальної роботи підліткам пропонувалося звернути увагу на сюжет і ідею, душу, сенс існування. Рефлексія, входячи до складу сприймання мистецтва, означає розуміння іншого на рівні духовного зближення через ідентифікацію (встановлення тотожності) на основі повної обґрунтованої інформації про автора і його творчий шлях.

Ідентифікація себе з мистецтвом слова і музика відбувалася у двох формах перенесення: безпосереднє і опосередковане. Безпосереднє перенесення відбувається недиференційовано, має злитий характер, що зумовлює наслідувальне ставлення учнів до характеру і діяльності художнього образу в музиці і літературі героя. Опосередковане перенесення набуває

диференційованого характеру, а вплив твору набирає форми внутрішнього наслідування героя, образу яке ґрунтується не тільки на аналізі, а й на самоаналізі, і тим самим розвиває учня.

Дані дослідження свідчать, що в підлітків значно зростає саме опосередкований характер ототожнення. Він розвивається поряд з розвитком довільного характеру самопізнання учнів. Скеровуючи себе на пізнанні власних психічних процесів, (зокрема), недоліків, можливостей самовдосконалення, підлітки порівнювали себе з літературними героями та музичними образами не лише в окремих епізодах, що їх особливо вразили, а й намагалися з'ясувати, що для них і для героя або образу є головнішим, як вони поведуться у вирішальні моменти свого життя, як переборюють труднощі і переживання.

Отже, пізнання себе в мистецтві – це вміння відчувати свій внутрішній світ в художніх образах, в мелодії, в звуках, в слові, як відображення відтінків своєї душі, своїх переживань. Це не абстрактна гра форм, що нічого не означає, а розвиток думок, що утворюється в звуках і словах. За допомогою слова і звуку не тільки передаються, а й виникають аналогічні думки, їх зв'язок як усвідомлення того, що за цим висловлюється.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. Посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 204 с.
2. Корольок Н. І. Маленькі історії про українських композиторів 18-20 с. Київ: Журнал «Радуга», 1998. 189 с.
3. Маршенко Н. М. Слово, музика, образ. Рад. Школа, 1988. 96 с.

*Скиба Ольга Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра української та зарубіжної літератур,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»;
Чередніченко Тетяна Миколаївна,
здобувачка магістратури
факультету української філології та журналістики,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»*

СТАН ВИВЧЕННЯ ТВОРІВ ВЕСІЛЬНОЇ ТЕМАТИКИ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ (АНАЛІЗ ПРОГРАМ, ПІДРУЧНИКІВ З УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУР ДЛЯ 10-11 КЛ.)

Література як навчальний предмет займає одне з найважливіших місць у системі шкільної освіти. Знання про весільні традиції, звичаї, учні мають отримувати на уроках української та зарубіжної літератур, у процесі аналізу художніх творів.

Актуальність дослідження стану компаративного вивчення творів весільної тематики зумовлена потребами часу, насамперед, значущістю проблеми для плекання української молоді, духовно-інтелектуальної еліти й відповідністю сучасним вимогам чинних державних документів і навчально-методичних продукцій (державній національній програмі «Освіта. Україна XXI століття» (1993), Державному стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011), чинним програмам з української та зарубіжної літератур, рекомендованим Міністерством освіти і науки України, підручникам).

Питання вдосконалення якості освіти на основі встановлення та реалізації міжпредметних зв'язків завжди привертало увагу науковців, методистів, вчителів. Тема, заявлена в роботі, має науково-методичне «виправдання», оскільки порівняльні студії залишаються актуальними як для вивчення фольклорних джерел художніх творів у шкільному курсі, так і для оновлення шляхів компаративного аналізу літературного твору на уроках літератури. Тема актуальна й з огляду на потребу компаративного вивчення весільних традицій, звичаїв, обрядів у загальнонаціональному та світовому літературному процесі.

Мета нашого дослідження – на основі аналізу змісту чинних шкільних програм та підручників з української та зарубіжної літератур обґрунтувати доцільність компаративного вивчення комплексу сімейної обрядовості, весільних обрядових та ритуалів на уроках літератури. Виокремити характерні риси, структурно-компонентний склад, особливості змісту аналізованих нами освітніх документів.

Прийняття документів (Концепції літературної освіти, Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти, програм) щодо реформування літературної освіти зумовлене потребою прищепити старшокласникам належну культуру читання художніх творів.

Зазначимо, що у 2023/2024 навчальному році вивчення української літератури у 10-11 класах здійснюється за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), затвердженими наказом МОН. Освітня потреба старшокласників у профільному навчанні задовольняється шляхом створення мережі загальноосвітніх закладів різного типу, яка складається з однопрофільних і багатoproфільних ліцеїв, гімназій, загальноосвітніх шкіл, що мають змогу повністю реалізувати профільність навчання, а також професійно-технічних навчальних закладів, коледжів.

Зміст освіти і вимоги до його засвоєння у старшій школі диференціюються за базовим і профільним рівнями. Базовий рівень визначається обов'язковими вимогами до загальноосвітньої підготовки учнів згідно з цим Державним стандартом, а профільний - навчальними програмами, затвердженими МОН.

Розглянемо зміст навчальних програм з української та зарубіжної літератур, якими користуються у шкільництві:

1. Українська література. 10-11 класи. Програма для середньої загальноосвітньої школи. (рівень стандарту) / За загальною редакцією доктора філологічних наук Р. В. Мовчан.

У пояснювальній записці зазначається, що програму з української літератури для 10–11 класів створено на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від

23. 11. 2011 р. № 1392), з урахуванням Програми з української літератури для 5–9 класів для загальноосвітніх навчальних закладів (2012 зі змінами 2015–2017 рр.) та відповідно до Концепції «Нової української школи» (2016).

Пропонована програма спирається на Концепцію «Нової української школи» і є перехідним етапом до викладання української літератури на її засадах. Предмет «Українська література» в загальноосвітній школі вивчає кращі зразки художньої літератури як мистецтва слова, допомагає формувати, збагачувати внутрішній світ молоді людини, позитивно впливати на її свідомість, морально-етичні цінності, розвивати інтелектуальні, творчі здібності, естетичні смаки, самостійність мислення й громадянський вибір. Усе це сприятиме самореалізації особистості в майбутньому. Представлена програма спрямована на виховання естетичного чуття школярів, котрі живуть у постінформаційній реальності, якій, на думку сучасних науковців, притаманні стрімкі соціокультурні зміни.

Навчальну програму зорієнтовано на те, щоб прищепити старшокласникам любов до книжки, привчити їх до читання як соціокультурної практики, що визначає якість життя. Саме від сприйнятого в книжках художнього й психологічного досвіду залежить формування свідомості наших старшокласників, які хочуть бути успішними творцями сьогодення, активними громадянами України як країни європейської і «країни культури» [4].

Отже, метою шкільного вивчення української літератури є:

- формування гуманістичного світогляду старшокласників, долучення їх засобами художньої літератури до загальнолюдських і національних цінностей; виховання національно свідомих громадян України;
- естетичний розвиток учнів, підвищення їх загального культурного рівня та розширення культурно-пізнавальних інтересів;
- сприяння всебічному розвитку школярів, їх духовному збагаченню, активному становленню й самореалізації в сучасному світі.

Ця мета реалізується через ряд завдань, одним із яких є: вивчення української літератури в національному та світовому культурологічному контекстах, у міжпредметних зв'язках.

2. Українська література. 10-11 класи. Програма. Профільний рівень / Авторський колектив: Г.О. Усатенко (голова робочої групи); А.М. Фасоля [6].

Пропонована програма з української літератури призначена для вивчення української літератури в 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів за суспільно-гуманітарним напрямом (профіль – філологічний). Зазначена програма розроблена на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11. 2011 р. № 1392), Концепції профільного навчання у старшій школі (наказ МОН України від 21.10. 2013 р. № 1456), з урахуванням ідей «Концептуальних засад реформування середньої школи «Нова українська школа»», «Основ стандарту освіти «Нова українська школа», експериментальної авторської програми з української літератури для 10-11 класів Інституту педагогіки НАПН України (2017 р.), оновленої програми з української літератури для 10-11 класів Інституту літератури НАН України (2017 р.).

- За програмою учні мають навчитися зіставляти художні твори в різних аспектах (проблемно-тематичному, образному, сюжетному та інших);
- виявляти національні образи світу і характери в художніх творах, спільне і відмінне в авторській позиції митців;
- розглядати процес розвитку української літератури в контексті загальноєвропейського і світового мистецтва.

Художні твори вивчають старшокласники і на уроках зарубіжної літератури. Хочемо зазначити, що основним предметом вивчення в шкільному курсі «Зарубіжна література» є найкращі твори світового письменства, з яких можна перейняти найкращі морально-етичні цінності, моделі святково-обрядових дійств тощо.

Змістове наповнення навчальних програм із зарубіжної літератури для 10–11 кл. закладів загальної середньої освіти (н-д, програма із зарубіжної

літератури для 10–11 класів. Рівень стандарту (2017); Програма із зарубіжної літератури для учнів 10–11 класів. Профільний рівень. (2022) передбачає урахування духовних запитів і читацьких інтересів старшокласників. Так, учні 10-го класу в процесі ознайомлення з творчістю письменників (Гомер, Данте Аліг'єрі, Вільям Шекспір, Ернст Теодор Амадей Гофман, Волт Вітмен, Люсі Мод Монтгомері, Стендаль, Гюстав Флобер, Оскар Уайльд, Шарль Бодлер, Поль Марі Верлен, Артюр Рембо, Моріс Метерлінк, Ромен Гарі, Тумас Транстрьомер, Мо Янь, Сью Таунсенд, Ніл Гейман, Йоанна Ягелло) мають можливість простежити весільні зразки в художніх творах деяких авторів, які обов'язково треба прочитати.

Шкільна програма із зарубіжної літератури для 11 класу (академічний рівень) пропонує старшокласникам на уроці ознайомитися з біографією та творчістю таких письменників (Йоганн Вольфганг Гете, Франц Кафка, Альбер Камю, Гійом Аполлінер, Райнер Марія Рільке, Федеріко Гарсія Лорка, Джордж Орвелл, Бертольт Брехт, Генріх Белль, Пауль Целан, Ернест Хемінгуей (Гемінгвей), Габріель Гарсія Маркес, Ясунарі Кавабата, Милорад Павич, Хуліо Кортасар, Таїр Халілов, Джон Майкл Грін, Маркус Френк Зузак), в текстах деяких із них також є невеликі вкраплення елементів весільних традицій.

Теоретична підготовка старшокласників має включати в себе знання про рід, родину, сім'ю в усній народній творчості та письменстві. Саме навчальна програма з курсу за вибором «Українознавство» для учнів 5–11 класів закладів загальної середньої освіти України спрямована на удосконалення форм викладу українознавчого матеріалу в закладах освіти України. Метою курсу «Українознавство» є надати учням комплекс знань про Україну, українців, українську культуру як окремий світ із власним життєтворчим потенціалом. Зміст програми включає такі ключові питання, що поглиблюють знання старшокласників про поєднання цінностей, традицій, кодів і зразків різних культур та збереження етнічної самобутності [2, с.69]. На думку розробників зазначеної програми, міжпредметні зв'язки розкриваються також через такі змістові лінії: родинна педагогіка, культурна самосвідомість, громадянська

відповідальність, життєві цінності, моральні та поведінкові етичні ознаки. Змістова лінія «Родинна педагогіка» спрямована на пізнання учнями системи українського родинного виховання, побудованого на народних засадах і наукових здобутках педагогічної мудрості. Учнів орієнтують вивчати основи родинних взаємовідносин (соціально-правових, господарсько-економічних, морально-етичних, естетичних, анатоμο-фізіологічних, педагогічних). Учнів старших класів орієнтують на підготовку до сімейного життя, дослідження значення впливу умов сімейного середовища на розвиток і поведінку дитини.

У процесі аналізу підручників для учнів 10 класу із зарубіжної літератури (рівень стандарту), ми звернули увагу на те, що авторами шкільного підручника є вчителі зарубіжної літератури Ніна Мілянєвська та Едуард Мілянєвський, які рекомендують для кращого засвоєння та повторення вивченого матеріалу розроблену систему завдань і запитань, які, на їхню думку, стимулюють активну взаємодію учнів та вчителя на уроці. Як стверджують автори підручника, вчителі зможуть використовувати ці завдання для створення цікавих та ефективних уроків. У системі запитань і завдань відображено всі рівні компетенцій і компетентностей. Однак, авторами не зосереджено належної уваги на завдання, які необхідні для розуміння змісту текстів весільної тематики.

Аналіз вищезазначених програм дає нам можливість сформулювати наступні висновки:

1. Гуманітаризація шкільної освіти, зміст освітнього процесу є основними для формування цілісного знання про світ. Навчальні програми з української та зарубіжної літератур насичені значним за обсягом інформативним та фактичним матеріалом, що свідчить про його достатність для вивчення літератури в контексті збереження і розвитку культурних традицій.

2. Аналіз останніх досліджень та публікацій вітчизняних фахівців в галузі шкільної освіти дозволяє стверджувати про важливість і нагальність здійснення аналізу творів із описом традицій. Учителеві потрібно звернути належну увагу на зміст кожного розділу шкільного підручника, а також тем, в яких

розглядаються такі програмові художні твори, в яких опис весільних обрядів витриманий письменником у дусі народнопоетичної творчості відповідно до традицій.

3. Чинні програми передбачають творчий підхід учителя до викладання предметів «Українська література», «Зарубіжна література», щоб навчити кожного школяра цінувати прекрасне (вчитель-словесник може реалізувати свій задум, базуючись тільки на навчальній програмі).

4. Для досягнення успіху в пошуках сучасних підходів до вивчення зазначеної теми, необхідні спільні зусилля вчителів української та зарубіжної літератури у виробленні такої методики, на основі якої б кожен міг би побудувати власне бачення подачі народознавчого (фольклорного) матеріалу.

5. У шкільних підручниках з літератури виклад навчальної дисципліни здійснюється відповідно до програм, вимог загальної дидактики і методики даної дисципліни. Вони добре зовнішньо оформлені та займають вагомe місце під час вивчення творів. Зміст шкільних підручників з літератури постійно знаходиться у розвитку. Реалізувати основні функції сучасного підручника покликані різноманітні його рубрики, у яких встановлюються міжпредметні, міжмистецькі та міжлітературні зв'язки.

6. Ґрунтовних методичних розробок щодо викладання профільних предметів сьогодні обмаль, є лише статті, які стосуються методики вивчення окремих тем. Профільні шкільні підручники з української та зарубіжної літератур є необхідним каналом професійної підготовки старшокласників та потребують поглибленого вивчення.

Насамкінець на підставі виконаного аналізу можемо констатувати наступне: зазначені програми є значним кроком в історії компаративного вивчення художніх текстів, а твори, рекомендовані для обов'язкового прочитання допоможуть учням проникнути в духовний та культурний світ різних народів. Читання творів весільної тематики та їх аналіз допоможе учням 10-х–11-х класів глибше простежити творче вкраплення письменниками елементів весільних обрядодів та ритуалів, розширить уявлення учнівської

особистості про витоки і шлях духовно-культурного розвитку українців, особливості їхньої ментальності, самобутності української культури та ін. Відповідно учителі-словесники мають добре знати зміст чинних програм та шкільних підручників, за якими навчаються старшокласники, щоб умотивовано обрати найбільш компарабельні твори українських та зарубіжних письменників для порівняльного вивчення. Як відомо, програми з української та зарубіжної літератур у старших класах укладені єдиним хронологічним принципом, тому мають багато спільного. Усе висловлене вище дає можливість планувати вивчення художніх творів весільної тематики в новій українській школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Програма із зарубіжної літератури для 10–11 класів. *Рівень стандарту* (2017) / Авторський колектив: голова – учитель-методист зарубіжної літератури Л.П. Юлдашева; наук. консультанти – проф. О.М. Ніколенко, проф. О.О. Ісаєва, проф. Ж. В. Клименко, проф. Ю. І. Ковбасенко та ін. К., 2017. 56 с.

2. Українознавство. 5–11 класи: навчальна програма з курсу *за вибором «Українознавство»* для закладів загальної середньої освіти України / авт.- укл.: А. Ціпко, Т. Бойко, С. Бойко, О. Газізова. К., 2020. 79 с.

3. Усатенко Т. Українська національна школа: минуле і майбутнє: українознавчий вимір. Київ: Наук. думка, 2003. 285 с.

4. Українська література. 10-11 класи. Програма для середньої загальноосвітньої школи (*рівень стандарту*) / Укладачі: Р.В. Мовчан, С.Р.Молочко, Д.І. Дроздовський, Л.Т. Коваленко, А.М. Фасоля, В.І. Цимбалюк. Київ, 2017. 41 с.

5. Українська література. 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Філологічний напрям (профіль - українська філологія)* / За заг. редакц. Р.В. Мовчан. Укладачі: М.Г. Жулинський, Г.Ф. Семенюк, Р.В. Мовчан, М.М. Сулима, Н.В. Левчик, М.П. Бондар, О.А. Камінчук, В.І. Цимбалюк. Київ: Вид-во «Грамота», 2011. 152 с.

6. Українська література. 10-11 класи. Програма. *Профільний рівень* / Авторський колектив: Г.О. Усатенко (голова робочої групи); А.М. Фасоля. Київ, 2017. 65 с.

Склярова Ірина Вікторівна,
*викладач кафедри романо-германської філології,
здобувачка третього (освітньо-професійного)
рівня спеціальності «035. Філологія»,
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

ЖІНКА У ЛІТЕРАТУРІ: СИМВОЛІКА ТА РОЛЬ В ТВОРЧОСТІ ЄВГЕНА ПЛУЖНИКА

Український поет та драматург Євген Павлович Плужник – це частина культурного надбання України. Вивчення його творчості дозволяє розкрити унікальні аспекти української літератури та мистецтва, що є важливою складовою ідентичності нації. Його поезія та драматургія можуть відобразити етапи розвитку сучасної української літератури, а також впливати на сучасних письменників та читачів. Він досліджував глибокі питання про людське існування, мораль, сенс життя, і це може бути цінним для розуміння глибинних аспектів людського існування.

Євген Плужник в своїх творах нерідко звертав увагу на образи жінок, надаючи їм особливий характер та значення. Можна виокремити деякі типові жіночі образи у його творчості:

1. Таємнича жінка: в деяких творах Плужника зустрічаються загадкові та містичні жіночі образи, які не завжди можна повністю зрозуміти. Вони можуть втілювати сили природи, невідомі реальності або самотність.

2. У деяких творах Євген Плужник звертається до образу жінки-музи, яка надихає та стимулює творчий процес героя. Ця жінка може виступати як джерело натхнення та творчості.

3. Жінка-жертва: деякі його жіночі образи можуть втілювати ідею жертвості та самопожертви. Вони можуть бути жертвами обставин, кохання або соціально-політичних подій.

4. Жінка в контексті соціальних змін: Плужник не обходить стороною соціальні аспекти та зміни у суспільстві. Жіночі образи у його творчості можуть віддзеркалювати соціальні ролі, вибори жінок та їх ставлення до суспільства.

5. Жіночий образ у фольклорі та традиціях: у своїх творах поет іноді використовує образи жінок, які мають корені в українському фольклорі та традиціях, що додає їхнім характеристикам глибину та символічність.

Для передачі жіночого образу у своїй творчості драматург використовував різноманітні елементи та алегорії. Надамо декілька прикладів цього використання.

- Природа та елементи природи. В творах Плужника часто зустрічається використання природи як символу жіночої краси, таємничості та емоційної глибини. Елементи природи, такі як квіти, дерева, вода, можуть відображати різні аспекти жіночості.

- Кольорова символіка. Він також використовує кольорову символіку для передачі різних аспектів образу жінки. Наприклад, білий може вказувати на чистоту, червоний – на любов чи пристрасть, а чорний – на загадку чи таємничість.

- Символіка світла та темряви. Взаємодія світла і темряви може відображати духовний вимір жіночості у творах Плужника. Світло може символізувати прозорість, істину, а темрява – таємничість чи неспокій.

- Фігури та образи. Зображення жіночих фігур, таких як ангели чи відьми, можуть використовуватися для передачі різних аспектів жіночого образу. Ці фігури можуть мати символічне значення, що надає глибину та інтригу образу.

- Алегорії соціокультурних реалій. Стосовно соціокультурного контексту, поет може використовувати алегорії або символічні сцени, що відображають конкретні соціокультурні реалії чи проблеми, пов'язані з роллю жінки в суспільстві.

Ці символічні елементи та алегорії сприяють створенню багатогранного та глибокого образу жінки у творчості Євгена Плужника, дозволяючи читачеві розглядати його твори на різних рівнях інтерпретації. Крім того, Євген Плужник вкладав різні емоційні та психологічні аспекти в образ жінки у своїх творах, що дозволяло читачам відчувати глибину та різноманітність жіночого персонажу. Деякі з цих аспектів включають:

- Романтичні емоції, адже Євген Плужник був представником романтичного напрямку, і в його творах емоції грали важливу роль. Образ жінки може бути сповнений романтичної ніжності, таємничості та пристрасті.

- Жіночі образи у творчості автора часто пов'язані зі спогадами та ностальгією. Вони можуть викликати в читачів відчуття тепла, суму та певного роду солодкого згадування минулого.

- Психологічна глибина: його жіночі персонажі можуть мати складні психологічні портрети, де відзначаються внутрішні конфлікти, суперечності та розвиток особистості. Він висвітлює їхні мрії, роздуми та пошуки власної ідентичності.

- Деякі образи можуть вражати своєю емоційною вразливістю. Це може викликати співчуття та розуміння соціальних та емоційних викликів, з якими стикаються жінки.

- Жіночі образи можуть бути втягнуті у різноманітні конфлікти та трагедії – кохання, втрата, сімейні та соціальні проблеми – що додає глибини їхнім характерам.

- Плужник іноді використовував міфологічні чи фольклорні елементи для збагачення образів жінок. Це може надавати їхнім характерам архетипічний характер та сприяти загальному враженню. Ці емоційні та психологічні аспекти роблять образи жінок у творчості Євгена Плужника багатими та виразними, дозволяючи читачеві відчувати глибокий зв'язок із літературними персонажами.

Взагалі, жіночі образи в літературі можуть впливати на читача на різні способи. Наприклад, через емоційний вплив, коли автор описує жіночі персонажі, їхні почуття та долі, що може викликати емоційну реакцію у читача – співчуття, зацікавленість, відразу або інші емоції, які сприймаються через образ жіночого персонажу; через відтворення соціокультурних реалій, коли відображаються стереотипи, соціальні норми чи протиріччя у стосунках між гендерами; через вплив на роздуми та світогляд, коли специфічні характеристики і обставини жіночих персонажів можуть спонукати читача до роздумів про різні аспекти людського життя, включаючи гендерні ролі, сімейні відносини та інші аспекти суспільства. Крім того, читачі можуть віддзеркалювати образи жінок з творів у своїх власних досвідах та відносити їх до власних життєвих ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Плужник Є. Поезії / упор., вступ, ст. і прим. Л.В. Череватенка. Київ: Радянський письменник, 1988. 415 с.
2. Садкеєва В.В. Любовні сюжети в українському романі 1927-1928 рр. : Кваліфікаційна робота. Київ, 2022. 52 с.
3. Токмань Г. Жар думок: Лірика Євгена Плужника як художньо-філософський феномен. Київ: Академвидав, 2013. 221 с.

Скуратко Тетяна Миколаївна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*
Панасюк Алла Михайлівна,
*кандидат філологічних наук,
викладач української мови і літератури,
Тернопільський кооперативний фаховий коледж*

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УРОКІВ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ (ДО ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА ГЖИЦЬКОГО)

Важливе значення у літературній освіті школярів відводиться урокам літератури рідного краю, метою яких є вивчення явищ літературно-мистецького, культурного життя регіону, поглиблення літературної ерудиції учнів, дослідження своєрідності зв'язків літератури окремих територій і загальнонаціонального літературного процесу, виховання шанобливого ставлення до талановитих земляків, почуття гордості за славетних краян, національної свідомості, розвиток читацьких смаків, вироблення особистісного ставлення школярів до художньої літератури рідного краю.

Теоретичні узагальнення власного досвіду, методичні розробки та рекомендації щодо проведення уроків літератури рідного краю віднаходимо у працях Л. Башманівської, М. Гуняка, С. Кіраля, В. Коваленко, Н. Кравченко, А. Назаренка, І. Попович, Л. Фурсової, В. Шуляра, О. Янія та ін.

Зазначимо, що окрему увагу дослідники радять звернути вчителям на патріотичне виховання школярів та розвиток їх творчих здібностей на уроках літератури рідного краю (В. Коваленко, Н. Кравченко, О. Яній). У цьому контексті заслуговує на увагу тематичний номер журналу «Дивослово» за 2014 рік, номер 7-8, де розкрито питання теорії проведення уроків літератури рідного краю та представлено методичні рекомендації щодо вивчення творчості митців регіональної літератури. Літературний ландшафт Тернопільщини тут належно окреслено (матеріали щодо вивчення творчості У. Самчука, І. Франка,

Г. Костів-Гуски, В. Вихруща, С. Будного, Б. Лепкого, А. Чайковського, Ю. Опільського, Т. Бордуляка, Р. Купчинського, О. Маковея, Б. Харчука, В. Ярмуша, Р. Андріяшика).

Зважаючи на те, що важливим аспектом у формуванні змісту літературного краєзнавства в навчально-виховному процесі, є принцип культуровідповідності, то, на нашу думку, необхідно, щоб процес наповнювання змісту мав продуману, логічну систему. У цьому аспекті, на нашу думку, не можна поза увагою залишити творчість В. Ѓжицького – оригінального українського письменника, поета, драматурга, публіциста, перекладача, мемуариста, уродженця Тереховлянщини.

В. Ѓжицький – митець потужного творчого діапазону. Як глибокий знавець селянської психології, він за допомогою художнього слова зумів передати драматичну долю українського селянства з його тисячолітніми традиціями, розкривши усю складність взаємин людини з суспільством і власним сумлінням, піднісши кожне людське життя до рівня загальнолюдських цінностей. Зазначимо, що тематика прозових творів митця перегукується із новелами Г. Косинки та В. Стефаника. Для малої прози В. Ѓжицького характерним є лаконізм, стислість, глибокий психологізм, відсутності авторських коментарів, естетична виразність художньо-композиційних елементів (події, пейзажної деталі, художнього стану), гра зі словом, динаміка часових зміщень, синтез традиційної і модерної композиції творів.

Вважаємо, що в курсі літератури рідного краю (Тернопільщини) доцільно в одинадцятому класі вивчати новелістику В. Ѓжицького. Зокрема, на нашу думку, для контекстуального вивчення старшокласникам варто запропонувати новелу «Спомин» (1926), у якій постає єдність людини і природи. Твір має потужний виховний аспект: прищеплювати любов до усього живого, до природи рідного краю. У новелі гомодієгетичний наратор закоханий у красу своєї батьківщини. Ця любов була така безмежна, що йому здавалось, ніби вона (природа) керувала його діями, вчинками, врешті-решт – думками: «...вона мала особливий вплив. Моя дитяча душа немов зливалась з природою. Вона

немов зацвітала разом з підсніжниками, то мов дзвеніла дзвонами синички, то вона плакала дощем березневим, то сміялась сонцем весняним... Я вrostав у природу, як паросток у землю, і життя своє я уявляв тільки на її лоні» [4, с. 61]. Природу з її пейзажами В. Гжицький сприймав не лише естетично, духовно, але й біологічно, рецепторно: «Я ніколи не забуду того запаху лісу, запаху сирости весняної. Той запах і те дивне почуття що охоплювало мене тоді, прокидається в мене і тепер, коли моє волосся починає сріблитись...» [4, с. 63].

Цікаво, що новела має автобіографічний характер, адже любов до лісу авторові прищепив його дідусь, який був лісником. З твору ми дізнаємося і про дитячі стосунки Володимира Зеноновича Гжицького зі своїм молодшим братом Стефаном (у творі він його називає ніжно по-дитячому Стефчиком), з яким вони «переживали щастя і радість четвероногих та пернатих приятелів... Стефчик не раз плакав, знайшовши мерлу пташку, або блудяче кізлятко, а взимі годували голодних сойок кукурудзою, горобців – крихтами хліба» [4, с. 64]. Ця свята любов до праматері природи з дитинства пробудила мрію обох – стати лісничими, бо їм здавалось, «що найбільше щастя – жити у лісі, бути серед тієї чудової природи, жити з нею й нею...» [4, с. 64]. Щоб виразити це залюбуння, замилування природою, наратор використовує зменшувально-пестливі слова: синички, козлятка, пташечка, гайок, жучки, квіточки, кущик, зайчик тощо.

Природа у новелі В. Гжицького олюднена, тому він ставиться до неї як до собі подібної: боїться порушити лісову тишу, тонко відчуває «розмову» дерев, радіє їх росту, хвилюється і турбується про жителів лісу. Вважаємо, що при вивченні на уроках літератури рідного краю новели «Спомин» доцільним буде застосувати проблемно-тематичний аналіз, за допомогою якого школярі повинні прийти до висновку, що у цій новелі розкрито художній талант письменника, його прагнення утвердити гуманістичну концепцію світу, гармонію людини і природи, увиразнити «взаємозв'язки між прекрасним у природі і людській душі» [3, с. 7].

Вважаємо, що важливою формою класної й позакласної роботи з літературного краєзнавства є зустрічі літераторів-земляків з учнями, адже у процесі такого спілкування школярі матимуть можливість глибше ознайомитися із творчою лабораторією В. Гжицького. Крім вечорів-зустрічей доцільно організовувати обговорення книжок письменника, проводити читацькі конференції, пам'ятні читання.

Отже, твори В. Гжицького мають значний виховний потенціал, художню цінність, тому вивчення його творчості на уроках літературного краєзнавства буде цікавим і корисним для учнів, посилить їхню любов до рідного краю, патріотизм і національну свідомість.

ЛІТЕРАТУРА

1. Башманівська Л. Модель вивчення літературного краєзнавства на уроках української літератури. *Українська література в ЗОШ*. 2004. № 2. С. 12–15.
2. Гомон П. Літературному краєзнавству – наукові засади. *УМЛШ*. 2003. № 3. С. 15–18.
3. Гжицький В. Пролог до осені: Оповідання, нариси, етюди / [Упорядник і автор вступної статті Р. М. Лубківський]. Львів: Каменяр, 1978. 191 с.
4. Гжицький В. Цісарське право. Оповідання. Харків-Одеса: Державне видавництво України, 1931. 201с.
5. Кравченко Н. Краєзнавчий матеріал як засіб національного виховання учнів. *Дивослово*, 1999. № 4. С. 20–21.
6. Попович І. Урок з літератури рідного краю в 11 класі. *УМЛШ*, 2000. №1. С. 6–8.
7. Фурсова Л. Методика проведення уроків літератури рідного краю на прикладі досвіду Дніпропетровщини. *Українська література в ЗОШ*. 2003. № 7. С. 28–30.

Слижук Олеся Алімівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
відділ навчання української мови та літератури
Інститут педагогіки НАПН України

АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРЕДМЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ГІМНАЗІЇ

У контексті реформування освітньої системи в Україні компетентнісний підхід є необхідним орієнтиром на шляху до її оновлення. Спираючись на досвід європейських країн, Державний стандарт базової середньої освіти (2020) орієнтує здобувачів освіти на формування ключових компетентностей та базових знань. Їх потенціал закладений у змісті освітніх галузей, зокрема й мовно-літературної, досягнення результатів навчання у якій може здійснюватися через предметне навчання або інтегровані курси. У деяких країнах ЄС, зокрема в Австрії, предметна компетентність входить до переліку ключових: «предметна компетентність (*subject*matter competence*) – можлива в контексті передачі знань і незалежному оперуванні знаннями та їх критичним відбиттям» [2, с. 31]. Загальні питання впровадження компетентнісного підходу висвітлені у працях Н. Бібік, О. Вашуленко, О. Ляшенка, В. Мартиненко, О. Пометун та ін. Методико-літературні аспекти формування предметної читацької компетентності розглянуті у дослідженнях О. Ісаєвої, О. Савченко, А. Ситченка, А. Фасолі, Т. Яценко та ін.

Вивчення сучасної української літератури у 5-9 класах передбачено в модельних навчальних програмах з української літератури й літератури (української і зарубіжної). У їх змісті закладено й формування предметної компетентності. У системі початкової освіти визначено, що під час навчання літературного читання у школярів формується читацька компетентність, яка є предметною. Як зазначає О. Вашуленко, «предметну компетентність ми розуміємо як особистісне утворення, що інтегрує відповідно до вимог певного предмета, знання, уміння й навички, особистий досвід, ставлення до процесу і

результату» [1, с. 49]. Так само і в процесі літературної освіти в 5-9 класах формування читацької компетентності відбувається через діяльність учнів зі сприйняття, аналізу, інтерпретації, усвідомлення ціннісних орієнтирів, а також розуміння природи художнього твору як виду мистецтва. Тобто вона одночасно розвиває наскрізні вміння й предметне мислення, а значить є предметною.

На думку Т. Яценко, «читацька компетентність як предметна – це інтегрований результат навчальних досягнень учнів, пов'язаних із читацькою діяльністю, здатність до осмисленого набуття знань і вмінь, передбачених конкретною програмовою темою та шкільним курсом літератури загалом, система ціннісно-світоглядних та естетичних орієнтацій, сформованих на матеріалі високохудожніх творів, а також здатність до цільового застосування комплексу предметних знань, умінь і способів діяльності в нових навчальних і життєвих ситуаціях» [3, с. 32]. На час завершення початкової школи учні досягають конкретних результатів у навчанні літературного читання, що перевіряються за вимірами компонентів читацької компетентності (когнітивного, операційно-діяльнісного, рефлексивного).

Зміст і структура модельних навчальних програмах з української літератури для 5-6 і для 7-9 класів орієнтовані на формування предметної читацької та ключових компетентностей, передбачених Державним стандартом базової середньої освіти та концепцією Нової української школи.

Структурними компонентами читацької компетентності як предметної є культурний, літературознавчий, інтерпретаційний, аксіологічний, творчомовленнєвий [4, с. 89].

Уведення у зміст чинних модельних програм сучасної української літератури сприяло її оновленню та розширенню перспектив формування окремих аспектів читацької компетентності: змістових, операційних, аксіологічних.

Уведення до *змісту* програм творів сучасних українських письменників, які відповідають віковим особливостям та інтересам учнів-підлітків сприяє розвитку їхніх самостійних читацьких смаків, знайомить із сучасним

літературним процесом і дає змогу розширити коло теоретико-літературних понять. Зміст програми для 5-7 класів побудований за тематично-жанровим принципом. Читаючи казку Валерія Шевчука «Чотири сестри» у 5 класі, учні знайомляться із поняттями «казка-притча», «алегорія», у 6 класі на прикладі «Сапієнсів» Володимира Арєнєва відкривають для себе жанр науково-фантастичної повісті, а у 7 класі – жанр фентезі під час знайомства із «Королівством» Галини Пагутяк.

У 8–9 класах вивчення української літератури ґрунтується на хронологічно-стильовому принципі з урахуванням жанрово-родової специфіки. Окрім того, у 8 класі на основі ідейно-тематичного співвідношення запропоновано розгляд класичних художніх творів у проєкції з творами сучасної літератури. Такі тематичні паралелі вмотивовано врахуванням дидактико-методичного принципу щодо пізнавальних і читацьких інтересів сучасних восьмикласників, які матимуть змогу прослідкувати художнє осягнення конкретної історичної доби та характерів її відомих представників у сучасних творах. Тому в програму 8 класу за хронологією введено тексти, що присвячені відповідній добі української історії та культури, як от: поезія Дмитра Креміня, Ліни Костенко, проза Івана Білика, Раїси Іванченко, Володимира Рутківського, Марії Морозенко, Олександра Гавроша, Дзвінки Матіяш та ін. Літературні паралелі між творами класичної й сучасної української літератури простежено й на жанрово-тематичному рівні, зокрема у вивченні Біблії та її мотивів у художній літературі, жанрів історичних пісень, балад, патріотичної та громадянської лірики.

Змістовий аспект читацької компетентності взаємопов'язаний із операційним – застосуванням інноваційних прийомів вивчення художніх творів. Наприклад, під час вивчення теми «Літературний детектив» пропонованими видами навчальної діяльності є виготовлення інформаційного мему (схеми, таблиці, асоціативного куща) жанрових ознак детективу, створення печворку, візуальної карти, криптограми, лепбуку, детективний

квест, кросворди, продовження детективних історій та написання власних за аналогією тощо.

Важливим аспектом є й уведення літературних у сучасний мистецький контекст, співставлення із повнометражними фільмами, аніме, мультфільмами за їх мотивами:

Без сумніву, що у сучасних творах відображена епоха зі своїми цінностями, близькими читачам-підліткам. На прикладах із сучасної української літератури ефективно формувати *аксіологічну* парадигму сучасних учнів: почуття патріотизму, дружби, родинні цінності.

Отже, вивчення художніх творів сучасних українських письменників сприяє ефективному оновленню змістових та процесуальних параметрів процесу формування предметної компетентності на уроках літератури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вашуленко О.В. Читацька компетентність молодшого школяра: теоретичний аспект. *Початкова школа*. 2011. № 1. С. 48-50.
2. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. *Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики*. Київ : К.І.С., 2003. С. 13–39.
3. Яценко Т. О. Читацька компетентність як ключове поняття сучасної методики викладання української літератури в школі. *Таврійський вісник освіти: науково-методичний журнал*. 2007. Т. 4. №. 20. С. 32-34.
4. Яценко Т. О., Слижук О.А. Формування предметної компетентності учнів 5-6 класів Нової української школи в процесі навчання української літератури. *Інноваційна педагогіка*. 2022. №. 51. С. 88-91.
5. Яценко Т.О. та ін. Модельна навчальна програма «Українська література» 5-6 класи для закладів загальної середньої освіти [Електронне видання]. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 64 с.
6. Яценко Т.О. та ін. Модельна навчальна програма «Українська література» 7-9 класи для закладів загальної середньої освіти [Електронне видання]. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2023. 151 с.

Токмань Ганна Леонідівна,
*доктор педагогічних наук, професор,
кафедра української і зарубіжної літератури
та методики навчання,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі*

ТЕОРІЯ ПРОФЕСОРА МИКОЛИ КОРПАНЮКА ЯК ОСНОВА МЕТОДИКИ ВИВЧЕННЯ МІЛІТАРНИХ МОТИВІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У ШКОЛІ

Літературознавство та фольклористика є основою для формування змісту літературної освіти в середній школі. Звернімося до монографії відомого вченого-медієвіста Миколи Корпанюка (1950-2022) «Перунова звитяга нації» (2012), яка стане вагомою, науково вивіреною історико-літературною основою для методики вивчення мілітарних мотивів на уроках української літератури. Автор пише: «Пізнаючи мілітарну тему, маємо можливість пізнавати власну духовну велич, котра постійно зазнає руйнуючих нападів з боку чужинців-завойовників і власних покидьків, бо наші рицарі воїнського чину та віри (проукраїнської, Христової) – основні герої усної й книжної літератури, – то суть і є найвагомішою опорою українського буття, української цивілізаційної місії» [1, с. 4]. Як бачимо, учений чітко визначив учителеві головну мету вивчення мілітарних мотивів: учні пізнають духовну велич нації, захопляться рицарями воїнського чину, здобудуть опору для існування власного «Я» як частинки нації, усвідомлять місію України у світі.

Інтеграція з історією України – наріжний камінь вивчення мілітарних мотивів на уроках літератури. Цей принцип спрямований, по-перше, на вибудовування однієї чіткої лінії історії Батьківщини (наукової і художньо увиразненої) у пам'яті учня; по-друге, на розуміння свого місця в історії, свого громадянського обов'язку під час війни збройно захищати рідну землю або, за незмоги, допомагати воїнам у боротьбі.

Історична конкретизація художнього хронотопу творів із зображенням збройної боротьби – важлива засада їх розгляду. Професор Корпанюк не оминає важких, суперечливих сторінок в долі України у стосунку до інших європейських націй, велика частина його монографії присвячена фольклорному та літературному відображенню Коліївщини.

Микола Корпанюк персоналізує художню версію мілітарної історії України: він наголошує на значенні персоналій, осіб воїнів, оспіваних у творах фольклору і літератури. Професор, широко цитує художні тексти і коментуючи їх, створює історичні портрети видатних воїнів княжої та козацької епох, імена яких оспівуються у програмових творах для 5-9 класів.

Контекстуальний принцип. Микола Корпанюк учить використовувати фольклорний та літературний контексти для як найповнішої характеристики героїв-воїнів. Усі герої народних пісень, що є в шкільній програмі української літератури, присутні й у інших творах як народних, так і літературних.

Принципом викладання є духовна спадковість українського воїнства. Микола Корпанюк неодноразово наголошує на цій рисі національного менталітету. Так, характеризуючи князя Святослава, він говорить, що це портрет протокозака, і нагадує про його загибель на острові Хортиці – майбутній колиці українського козацтва, вбачаючи в цьому символіку. А після оповіді про гетьмана Івана Мазепу робить узагальнювальний висновок-перспективу: «Якщо розтягнути в хронологічний ряд трансформацію героїко-патріотичного поняття мазепинець, мазепинці, то він ввібрав у себе поняття козаки-хмельничачи, виговці, дорошенківці; вилився в поняття козаки-гайдамаки, колії, опришки, петлюрівці, усуси, упівці-бандерівці, упівці-мельниківці. Отже, в здоровому українському патріотичному тілі – здоровий дух гетьмана Мазепи» [1, с. 104-105].

Зasadничим є поєднання уваги до видатних особистостей і до простих бійців – повстанців, воїнів. І усна народна творчість, і література містять зображення як персоналій, так і загалу, українського воїнства.

Уроки війни, повстання, уроки поразок – також важливий аспект розмислу над мілітарним мотивом у художньому творі. Аналіз обставин ведення військових дій, визначення причин відступів, зафіксовані істориками помилки провідників нації розвиватимуть критичне мислення учнів, формуватимуть правдиву, повну історичну пам'ять.

Естетичний рівень вивчення мілітарних мотивів є обов'язковим, адже йдеться про мистецтво слова. Виконання історичної пісні, балади, думи, звучання бандури, художнє читання вірша, перегляд екранізації прози, ілюстрації художників до творів з картинами боїв, зображення різних видів

зброї, військових одностроїв, документальні стрічки, світлини зі фронту допоможуть сприйманню тексту, посилять враження від нього.

Екзистенційна спрямованість вивчення мілітарних мотивів, особливо для хлопців, – принцип їх викладання. Микола Корпанюк цитує народну пісню, актуальність якої безсумнівна.

Коли не я, мусить інший
За нас воювати.
Нехай знають, що й я можу
Сам до бою стати.
Не журися, рідна мамо,
Добре серце маю:
Як я ворога стрічаю,
На смерть не зважаю [1, с. 131].

Діалогічна зверненість тексту до читача зі спонуканням прийняти в душу війську відвагу має бути індивідуально прочитана, інтерпретована, емоційно пережита юнаками і юнками.

Отже, мілітарні мотиви в національному фольклорі та літературі мають вивчатися на уроках української літератури. Теоретичними основами методики їх розгляду можуть стати принципи, віднайдені в монографії професора Миколи Корпанюка «Перунова звитяга нації». До таких принципів відносимо такі: інтеграція з історією України, історична конкретизація художнього хронотопу творів із зображенням збройної боротьби, персоналізація художньої версії мілітарної історії України, контекстуальність, духовна спадковість українського воїнства, поєднання уваги до видатних особистостей і до простих бійців, критичне осмислення уроків війни, аналіз естетичного рівня мілітарних мотивів, їх екзистенційна спрямованість. Уся історична доля України, і перша чверть ХХІ століття також, доводять, що формування громадянина України – це передовсім формування воїна, волонтера, людини, готової до жертвовно-сподвижницької праці заради Перемоги над ворогом-агресором. Національні фольклор і література мають історично, аксіологічно, художньо багаті мілітарні мотиви, які слід вивчати на науково визначених принципах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корпанюк М. Перунова звитяга нації. Переяслав-Хмельницький : ФОП О. М. Лукашевич, 2012. 404 с.

Трофимюк Олеся Юріївна,
*асистент, кафедра історії української літератури
та компаративістики,
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка*

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ПОЕТІВ-ШІСТДЕСЯТНИКІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У другій половині ХХ ст. у культурному житті України з'явилась плеяда молодих митців, які здійснили революцію в найрізноманітніших мистецьких сферах. Ця хвиля творчої свободи дала Україні й світові низку митців, імена яких на той час були незнайомими і новими, а згодом їх стали називати шістдесятниками. Започатковане насамперед поетами, шістдесятництво невдовзі набуло масштабу універсального соціокультурного феномену: літературно-мистецького, філософсько-ідеологічного, наукового, суспільно-політичного. В осерді цього руху були такі поети: Л. Костенко, В. Симоненко, М. Вінграновський, В. Коротич, Б. Олійник, І. Драч, В. Стус, Д. Павличко, І. Калинець та багато інших.

На підтвердження Людмила Тарнашинська зауважує: «Суспільно-політичні умови початку 60-х років ХХ ст., позначені хрущовською відлигою, помітною десталінізацією суспільства, щасливо поєднавшись із пориванням молодого покоління до самоствердження, естетизації мистецтва, пошуку нових форм художнього самовираження, якраз і явили нам феномен, який ми зємо українським шістдесятництвом» [7, с.11].

Під час вивчення курсу «Історія української літератури ХХ ст.» студенти четвертого року навчання, у другому семестрі, вивчають тему «Письменники шістдесятники».

Викладач повинен зосередити увагу студентів на таких важливих аспектах:

- художньо-естетичні підвалини українського письменства 60-х років ХХ століття крізь призму індивідуальних характеристик творчості письменників означеного періоду;
- світоглядно-естетичні та філософські пошуки поетів;
- поетика творів шістдесятників;
- місця й значення в літературному процесі доби ХХ століття;

- вивчення поезії Дмитра Павличка, Ліни Костенко, Василя Симоненка, Івана Драча, Ірини Жиленко та Василя Стуса.

Оскільки шкільна програма передбачає лише оглядову тему з літератури 60-х років, є необхідність детального вивчення творчості письменників-шістдесятників у вищій школі, а також допомогти студентам-бакалаврам, які опановують професію вчителя української мови і літератури, отримати ґрунтовні знання саме з цієї теми.

Вивчення української літератури у сучасних вищих навчальних закладах має суттєво відрізнятись від її інтерпретації у минулому. У процесі викладання історії української літератури ХХ століття необхідно акцентувати увагу на тому, що національне художнє мислення вирізняється концептуальною складністю. Воно постає явищем, яке привертає увагу своєю естетичною суперечливістю, розмаїтістю.

Тому, важливо створювати різноманітні плани практичних занять, які стимулюватимуть розвиток інтелектуальних можливостей студентів, формуватимуть нахил до самостійної пізнавальної та наукової діяльності, до системної самоосвіти. Важливо, ознайомлювати студентів із найновішими досягненнями в літературознавстві, оскільки це сприятиме продуктивній підготовці до занять.

Зважаючи на те, що «визначальними складниками національної методики вивчення української літератури є національний світогляд, основу якого становлять українське національне буття та українська національна ідея, національна психологія, національне виховання, українське народознавство» [1, с. 51], вважаємо доцільним зосередити увагу на поезії шістдесятників, зокрема Василя Стуса.

Багатогранна творчість Василя Стуса належить до вершинних надбань світової поезії. У стусознавстві накопичено значну кількість наукових праць, критичних та публіцистичних виступів, спогадів тощо. Поезія В. Стуса наразі є актуальною, оскільки репрезентує загальнолюдські та національні цінності. Його творчість синтезує ознаки різних стилів і напрямів (зокрема, екзистенціалізму, експресіонізму, сюрреалізму), демонструє еволюцію поетичного мислення, вражає своєю енергетикою. Усе це свідчить про те, що

перед сучасними дослідниками (а до них зараховуємо і студентів-філологів) постійно відкриваються нові грані творчості В. Стуса.

Після вивчення творчості Стуса студенти повинні знати:

- біографію Василя Стуса;
- основні етапи в еволюції Стусової поезії;
- основні наукові праці про творчість В. Стуса;
- характеристику збірок «Палімпсести», «Зимові дерева», «Час творчості», «Веселий цвинтар», «Круговерть», «Птах душі».

Переконані, що вивчення поезій шістдесятників допоможе студентам: орієнтуватися в науковій літературі про лірику, цілісно аналізувати поезію, володіти основними стратегіями написання наукових робіт про ліричну поезію, аналізувати й інтерпретувати поетичний текст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веретій О. Методика вивчення української літератури на сучасному етапі: основні ознаки і поняття. *Дивослово*. 2012. С. 51–57.
2. Дисиденти. Рух Опору в Україні: 1960–1990. Енциклопедичний довідник. *Музей-архів і документальний центр українського самвидаву при вид-ві «Смолоскип»*; Передм. О. Зінкевича, О. Обертаса. Вид. 2-ге, допов. Київ: Смолоскип, 2012. 560 с.
3. Коцюбинська М. Мої обрії: в 2 т. Київ: Дух і Літера, 2004. Т. 1. 336 с.; Т. 2. 386 с.
4. Ковалів Ю. Історія української літератури: кінець ХІХ –поч. ХХІ ст.: підручник: у 10 т. Київ: ВЦ «Академія», 2013. Т. 4: У сподіваннях і трагічних зламах. 2017. 576 с.
5. Наєнко М. Історія українського літературознавства і критики. Київ: Академія, 2010. 520 с.
6. Саєнко В. Українська література ХХ століття: діапазони творчих голосів і мистецьких відкриттів. Вибрані літературознавчі праці. Львів: Піраміда, 2016. 868 с.
7. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління (історико-літературний та поетикальний аспекти). Київ: Смолоскип, 2019. 592 с.

Церковняк-Городецька Олеся Георгіївна,
*кандидат філологічних наук, викладач,
кафедра військово-гуманітарних дисциплін,
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут*

СУЧАСНА ВОЄННА ЛІТЕРАТУРА ЯК СКЛАДОВА ШКІЛЬНОЇ ПРОГРАМИ

Про навчальні програми з української літератури та мови написано чимало статей, досліджень, дисертацій, розвідок, есе, проте саме сьогодні шкільний курс української літератури має бути доповнений окремим розділом воєнної літератури, а російсько-української війни.

Література одна з найперших гуманітарних дисциплін, яка є дзеркалом усіх культурологічних, політичних, суспільних процесів. Саме зараз формується та кристалізується майбутня українська літературна еліта, яка постала на буремних хвилях російсько-української війни. Значна частина авторів – активні учасники бойових дій, “живі письменники”, які є військовослужбовцями.

Однак ми не повинні забувати проте, що воєнна література – це багатогранний пласт емоцій, інформації та потужне джерело виховання національно-патріотичного духу школярів. Наступні десятиліття ми повинні посилити та поглибити національно-патріотичне виховання у школах (матеріал Лариси Денисенко «Право на пам'ять») і саме в цьому нам допоможе воєнна література, яка є потужним засобом боротьби в інформаційній війні.

Варто акцентувати увагу і на аудиторію читання цієї літератури, бо йдеться про дітей, а саме, які зазнали втрат, зокрема житла, батьків чи батька, тобто пережили будь-які травматичні події. Тут важлива співпраця педагога-словесника та шкільного психолога (майстер-класи, розробки, проекти Т, Світлани Ройз). Як говорити з дітьми про емоції, про війну, про смерть – ці всі проблеми постають поруч з вивченням воєнної літератури.

Наступним потужним ядром воєнної літератури є її тематика, бо це література не лише про кишки, кров, біль – це величезний спектр почуттів та дій, емоцій йдеться про місце людини на війні, про пошук свого призначення,

своєї місії, про дружбу, про подвиг, про пам'ять, про національну гідність, про обов'язок, про родину, стосунки батьків та дітей, кохання врешті решт про творчість на війні в окопах і бруді, холоді здатність бачити прекрасне, радіти життю. Це з'ясування стосунків людини зі смертю, страхом та любов'ю до життя. Це про майбутні мрії та про втрати пошук нових сенсів. Це про гумор та людяність. Окрему сторінку складають твори про тварин на війні, про взаємодію тварин та людей в екстремальних ситуаціях.

Українська війна – це про людяність та про захист свого дому, свого щастя, свого майбутнього. Українська армія – це армія вільних людей, людей освічених, розумних, емпатичних, готових до самопожертви заради батьківщини.

І все перелічене, згадане потребує опрацювання, осмислення, класифікації та розвитку, а найголовніше, щоб твори наших героїв знайшли дорогу до молодих, юних читачів, бо саме вони є прикладом гідності, мужності та віри у нашу Україну.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лариса Денисенко. URL: <https://www.dw.com/uk/larisa-denisenko-pravo-na-pamat/a-66655342>
2. Світлани Ройз «Таємниця Життя та смерті» Видавництво Старого Лева, 2021р.
3. Тетяна Стус. URL: <https://nus.org.ua/articles/chomu-dity-ne-chytayut-i-shho-z-tsym-robyty-porady-vid-dytyachoyi-pysmennytsi-tetyany-stus/>

Юркова Оксана Федорівна,
учитель української мови та літератури
ЗОШ I-III ступенів №6,
Горішньоплавнівської міської ради
Кременчуцького району Полтавської області

«ЗАХАР БЕРКУТ» – ІСТОРІЯ ПРО МИНУЛЕ З ВІДГОЛОСОМ ПРО МАЙБУТНЄ

Виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості справі зміцнення державності, активної громадянської позиції нині визнані проблемами загальнодержавного масштабу. Василь Сухомлинський зазначав,

що в руках педагога слово є могутнім виховним засобом, яке здатне піднести, звеличити людину в її власних очах, утвердити патріотичну свідомість і громадянську гідність, на все життя відкрити в серці невичерпні й вічні джерела любові до своїх предків. Оскільки література не лише навчальний предмет, а й важлива складова духовної культури будь-якого народу, то вона відіграє важливу роль у патріотичному вихованні дітей та молоді, є невід'ємним складником у формуванні менталітету народу, його національної свідомості.

Саме на уроках української літератури й має відбуватися процес із формування й утвердження національних цінностей здобувачів освіти. Іван Якович Франко, геній української культури, усе життя виявляв гарячий, непідробний інтерес до історії національної історії. Письменник засвідчував, що любов до Батьківщини має проявлятися не в порожніх балачках, а в щоденній ненастанній праці, боротьбі за єдність. Таким був наш геній, таким є й головний герой його повісті – «Захар Беркут». Режисер Ахтем Сеітаблаєв зазначив, що література Каменяра, і зокрема «Захар Беркут», є прикладом світової літератури, і як будь-який приклад світової літератури, він не тільки вічний, а й завжди актуальний.

Вивчаючи з учнями твір Івана Франка «Захар Беркут», намагаюся донести до юних сердець глибинний зміст повісті, її актуальність і моральну потужність. Життя карпатського українського селища автор зобразив як справжню демократичну країну, яку очолює людина, яка любить людей, душею вболіває за них, своїми односельцями не керує, а дає їм поради, напуття. Захар Беркут – яскравий образ українського патріота, для якого люди – найвища цінність. Як прожив своє життя Беркут? Чим заслужив повагу своєї й сусідських громад? Відповіддю можуть стати його слова: «Життя лиш доти має вартість, доки чоловік може допомагати іншим». Громада – ось що було найголовнішим для нього в житті. Спостережливість і розум допомогли йому осягнути, що тільки громадська єдність врятує простих селян від рабства боярського і князівського. Талановитий ватажок розвиває зв'язки з сусідніми

селами, дбає про дружні стосунки. За це його поважають і йдуть за порадою люди з ближніх сіл. У найважчих випробуваннях Захар Беркут виявляє себе як мудрий, сміливий організатор. Він дає завдання громаді не відбити, а розбити ворога. І сам бере в цьому найактивнішу участь.

Надзвичайну шляхетність і силу духу виявляє тухольський ватажок, коли довелося робити найважчий вибір – важити користь громади й життя найменшого сина. Як не важко було зробити це, але Захар чинить за велінням обов'язку, усіма силами тамуючи душевний біль. Не згоджується він і на брехню: «Беркути додержують свого слова навіть ворогові і зрадникові. Беркути ніколи не сплямують ні своїх рук, ні свого серця підступно пролитою кров'ю».

У своєму передсмертному слові Захар Беркут передбачає, що ця біда – не остання. Він висловлює надію на кращі часи, коли люди пригадають давні порядки, відновлять їх, і то стане запорукою щасливого життя. У своїй останній промові перед громадою Захар Беркут зазначає, що тухольці перемогли не лише завдяки зброї, а й за допомогою мудрості, згуртованості, дружби. Слова старого Беркута звучать як заповіт нащадкам: «Доки будете жити в громадському порядку, дружно держатися купи, незламно стояти всі за одного, а один за всіх, доти ніяка ворожа сила не побідить вас». Устами Захара Беркута автор закликає до єдності й утверджує думку: народ непереможний доти, доки він згуртований.

Повість учить любити свій народ, свою країну, яка зазнала стільки горя в минулому, вірно їй служити, цінувати єдність, боронити її. Тому ідея єдності і глибокий патріотизм є провідною думкою твору. Все це зробило повість сучасною та актуальною, а любов до свободи й рідної землі увіковічили її.

Отже, виховання національної свідомості на уроках української літератури сприяє збагаченню духовного світогляду здобувачів освіти, формує усвідомлення особистості себе як частинку українського народу. Виховуючи в учнях любов до України, ми формуємо гідне майбутнє держави.

Дим над головою,

Навколо імла,
Ми стали до бою
І з силами зла!..
Здіймуться Карпати,
Відчувши долі знак,
А далі захід і схід -
Най буде так!

ЛІТЕРАТУРА

1. Захар Беркут / Іван Франко; передм. Л.М. Ліщинської. Київ: Школа, 2006. 224 с.
2. Соловійова Н. Аналіз вольових дій та якостей героїв повісті Івана Франка «Захар Беркут»: 7 клас. Українська література в загальноосвітній школі. 2007. № 4. С. 32–33.
3. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Вибрані твори: в 5-ти т. Т.3. Київ: Рад. шк., 1976.

ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Авраменко Олег Ярославович,
*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
факультет іноземних мов,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник:
Грицак Наталія Русланівна,
*доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук,
професор, завідувач кафедри української та зарубіжної
літератур та методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

КОНЦЕПТ РАДОСТІ ЯК ОСНОВА ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ У ШКОЛІ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ ЕЛЕОНОР ПОРТЕР «ПОЛІАННА»)

Сьогодні в українському суспільстві особливо гостро постала проблема травматизації дитячої психіки внаслідок війни, котру веде проти України росія. Все більше дітей потребуватиме особливого підходу під час викладання змісту окремих тем зі шкільних предметів. Зокрема, серйозний виклик стоїть перед авторами навчальних програм з вивчення зарубіжної та української літератур. В умовах повномасштабної російсько-української війни, що змінює долі мільйонів людей, скалічуючи їх не лише фізично, а й психічно, шкільна програма не може залишатися такою як була до 2022 р. Особливо важливим аспектом її оновлення повинен стати підхід із запобігання або ж зменшення ретравматизації учнів, що самі пережили, чи були свідками трагічних подій у житті. Спровокувати повторні переживання у дітей можуть насамперед такі теми:

- тема війни чи будь-якої техногенної катастрофи;
- тема смерті;
- тема руйнування домівки, знищення звичного способу життя;
- тема сирітства;
- тема втрати близьких, друзів, улюблених тваринок, розлуки з рідними;
- тема фізичної й психологічної травм [3].

Дискусія з цього приводу в нашому суспільстві уже розпочата. Як зазначила українська психологиня Світлана Ройз, минулого навчального року до неї часто зверталися родини й учителі учнів молодшої школи, адже під час читання деяких текстів у дітей ставалися напади тривоги, істерики й панічні атаки. На нашу думку, це чітка та очевидна ознака гострої необхідності у перегляді навчальних програм шкільних курсів української та зарубіжної літератур, оскільки «питання про книготерапію, як потужний інструмент арт-терапії, що спрямована на стабілізацію психічного стану людини, вирішення внутрішніх конфліктів, підвищення емоційного задоволення та покращення фізичного здоров'я актуалізується у час буремних і жахливих подій» [2, с. 43]. Зокрема, уже згадувана С. Ройз радить педагогам бути обережними, розглядаючи з учнями: – російський і білоруський контент; – твори, присвячені мамам і татам; – тексти про війну і військових; – твори, де дітей закликають не проявляти емоції та бути завжди слухняними; – твори, де наголошують, що дитина завжди і всім має ділитися.

Особливо уважними потрібно бути, опрацьовуючи твори, де наголошують, що дитина має відчувати сором і провину з певних причин [4]. Яскравим прикладом цієї радянської концепції намагання присоромити дитину є зміст деяких оповідань відомого педагога і письменника В. Сухомлинського. Візьмемо хоча б його твір «Іменинний обід», де мама дуже жорстко і різко відреагувала на побажання дівчинки відсвяткувати її день народження без бабусі, котрої вона соромилась перед друзями через немічність, і взагалі відмінила свято [6, с. 317]. Тому, рекомендуючи учням оповідання В. Сухомлинського, слід враховувати те, що не усі з його творів сьогодні актуальні, деякі – можуть травмувати дитину, відтак, необхідно ретельно підходити до їх змісту під час прочитання.

Хорошим доповненням шкільної програми, якщо не в основній частині, то у додатковій, можуть стати книги із серії «Читання для реготання» Джеремі Стронга «Гармидер у школі», «Нові пригоди ракети на чотирьох лапах», «Канікули з близнятами», «Вікінг у моєму ліжку» та інші. Ці твори будуть

близькі дітям, легкі у сприйманні, позитивно емоційні, добре розвиватимуть дитячу уяву, фантазію і почуття гумору. Вони дадуть змогу відволіктись від суворих реалій війни та сьогодення, зацікавлять їх художньою літературою.

Усе це свідчить про необхідність кардинальних змін до викладання літератури в школі. Основою цього нового підходу може стати, наприклад, роман Елеонор Портер «Поліанна» [5]. У творі показана надзвичайно трагічна доля дівчинки, проте авторка не акцентує увагу на жахливості її становища. Натомість, вона хоче продемонструвати, що навіть найстрашніші людські проблеми, як от: сирітство, злиденність, хвороба – можна вирішити. Елеонор Портер через образ невинної, простої і наївної дівчинки намагається пояснити нам, як можна жити і реагувати на різні негаразди.

Візьмемо приклад із кухаркою Ненсі. Вона ненавиділа понеділки, але Поліанна порадила їй не сумувати через це, бо кожного понеділка можна радіти, що наступний понеділок буде аж за тиждень [5, с. 204]. Отже, речі, на котрі ми не можемо ніяк вплинути (як-от понеділки, чи погана погода, і т. ін.) слід сприймати спокійно і завжди знаходити в житті щось позитивне.

Провідним мотивом у романі «Поліанна» виступає боротьба з відчуттям безпорадності. Її кульмінацією стає епізод, в якому головна героїня внаслідок аварії втрачає можливість ходити. При прочитанні цього епізоду у дитинстві, пригадую, як відчув увесь жах цієї ситуації: «що ж тепер вона буде робити?» Нещасна, обділена долею сирота, на чие юне життя випало уже стільки труднощів, тепер ще й паралізована. Її світ ламається, вона більше не в змозі відшукати причину порадіти, адже, як тепер гуляти вулицею, дивитись на всі ті тисячі неймовірних дрібниць, що дарували їй щастя [5]?

На цьому переламному моменті твору можна ефективно показати дітям, що його вивчатимуть, як оптимістичне сприйняття життя може врятувати людину у надзвичайно складних життєвих обставинах, бо навіть у зовсім безнадії дівчинка знаходить все ж причину порадіти, що зрештою і рятує її у фіналі твору, вона одужує і стає на ноги.

Безумовно, вчитель відіграє дуже важливу роль у тому, як саме учні сприйматимуть той, чи інший твір. Роман «Поліанна» може стати надзвичайно корисним інструментом у руках педагога, адже «художня книга є ефективним лікувальним психологічним засобом під час російсько-української війни» [1, с. 72]. Завдяки просто неймовірній життєствердності головної героїні, добре продуманій концепції «гри в радість» – твір стане в нагоді українським дітям сьогодні. Розглядаючи низку епізодів з цього роману, учні можуть вчитися долати різні труднощі навіть у ситуаціях, коли здавалося б, гірше бути вже не може..., вчитися позитивно і «світло» сприймати життя й те, що нас оточує.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицак Н.Р. Художня література як психотерапія в умовах воєнного стану в Україні. Література в мультикультурному дискурсі: збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції / за заг. ред. О. Крижановської. Полтава: ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2023. С. 69–72.

2. Грицак Н.Р. Моделювання студентського читацького середовища в умовах воєнного стану в Україні. Актуальні проблеми мовно-літературної освіти в середній та вищій школах: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (27 квітня 2023 р.) / Укладачі: А.Ю. Вітченко, А.О. Мельник. Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 43–46

3. Клименко Ж. Як запобігти ретравматизації школярів, викладаючи літературу? *Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*, 15 грудня 2022 року / за заг. ред. Н.Р. Грицак. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. С. 11–19.

4. МОН оприлюднило рекомендації щодо використання контенту в підручниках. URL: <https://nus.org.ua/news/mon-oprylyudnylo-rekomendatsiyi-shhodo-vykorystannya-kontentu-v-pidruchnykah1/>

5. Портер Е. Поліанна. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printitzip.php?tid=662>

6. Сухомлинський В. Іменинний обід. *Веселка. Книга для читання в дошкільних закладах*. Упорядники: В. Д. Крушинська, Л. В. Кремсал, Л. В. Гураш. Київ: Радянська школа, 1989. С. 317.

Бондаренко Анастасія Сергіївна,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
факультет філології і журналістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник:
Скуратко Тетяна Миколаївна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

**ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ
У ПРОЦЕСІ ВТІЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ВОЛОНТЕРСЬКОГО
ПРОЄКТУ «УКРАЇНІ ПОТРІБЕН КОЖЕН»
(НА МАТЕРІАЛІ ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НАДІЇ СЕНЬОВСЬКОЇ)**

Надія Сеньовська – сучасна українська поетеса, письменниця, викладачка педагогіки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, активна громадська діячка, подоляночка, мама, дружина. Надія Леонідівна є авторкою різножанрових книг «Акацієвий рай» (2013), «Поради роз(за)губленим» (2015), «Філософія від дітей до дорослих» (2015), «Оптимістичні подорожі довоєнною Україною» (2016), «Педагогіка без цензури» (2016), «Селфі» (2017), «Віршики для Радусі» (2017), «Прокляття Лади» (2017), «Війна і те, що після» (2018).

Сеньовська Надія Леонідівна – цікава, творча, неординарна особистість, яка має не менш цікаве і нестандартне хобі – колекціонування керамічних котів із різних міст. У сьогоднішніх важких реаліях для України у пані Надії з'явилася важлива мета-місія – вести роз'яснювально-інформаційну діяльність серед молоді стосовно ситуації в країні, яка безпосередньо їх стосується (війна, волонтерство, безпека), доносити до підростаючого покоління проблеми воєнного сьогодення, формувати у них почуття відповідальності за свою країну, позитивний образ українського воїна, героя-захисника, виховувати у

дітей бажання допомагати нашим захисникам, людям, які потерпіли від воєнних дій. Неспроста Надія Сеньовська окреслила для себе таку важливу місію, адже її чоловік, Сеньовський Олександр Степанович, тернопільський інженер, пішов захищати Батьківщину влітку 2014, «тому що інакше ніяк». Надія Сеньовська пізнала усю жорстокість війни ще у 2014 році, коли її чоловік-доброволець отримав важке поранення під Дебальцевим, втративши ногу. Усі свої хвилювання за чоловіка, який брав активну участь у Майдані, а пізніше і у важких боях 2014 року пані Надія описала у рядках:

Їдеш на Київ. Я помолюся в церкві.

Як же без тебе, як же за тебе страшно!

Кожна частина тіла – як голі нерви,

Дихати важко, ніби навколо хаща [9, с. 5].

Надія Леонідівна розуміє, що доля її чоловіка схожа на долю багатьох інших захисників України, тому активно займається громадською, волонтерською та просвітницькою діяльністю, щоб подвиг наших героїв не був забутий, бо вони по-іншому не могли, бо «інакше ніяк», як писав Олександр Сеньовський на своїй сторінці у Facebook «я пішов воювати не за політику. Я пішов на війну за свій дім, за своє місто, тому що я приймав присягу, тому що я підтримував Майдан, і тому що ІНАКШЕ НІЯК» (26.01.2016, ФБ).

Вважаємо, що активна громадська діяльність Надії Сеньовської заслуговує на увагу, адже сьогодні Україні так потрібні люди, які уміють усім серцем любити, берегти усе своє, рідне і прищеплювати цю любов підрастаючому поколінню. У цьому контексті не можемо залишити поза увагою активну участь Надії Сеньовської у інклюзивних, волонтерських, освітніх проєктах («Почути», «Патріотичні і небайдужі», «Україні потрібен кожен»). Переконані, що важливу роль сьогодні відіграє діяльність Надії Леонідівни у проєкті «Україні потрібен кожен» (зустрічі з школярами, проведення бесід, лекцій-презентацій, лекцій-бесід, лекцій-обговорень, квестів, анкетувань, виховних годин, майстер-класів, годин спілкування-презентацій, вікторин). На нашу думку, цей проєкт має важливе виховне значення для учнівської молоді. Цікавими є методичні

розробки Надії Сеньовської для проведення лекцій-презентацій «Три майдани сучасної України», «Митці кевларового ліфона», «Творчість митців, що воюють», «Як війна міняє нашу мову», «Гендерні проблеми сучасної війни», «Міфи, що нас тримають».

Отже, у процесі втілення Надією Сеньовською освітнього волонтерського проекту «Україні потрібен кожен» здійснюється патріотичне виховання школярів, адже цей проект дає можливість юним українцям реалізувати себе у служінні суспільству, набути практичних життєвих орієнтирів, досвіду, оволодіти мистецтвом життєтворчості та саморозвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Войтюк Н. Акацієвий рай. Тернопіль: Видавництво «Крок», 2013. 48 с.
2. Сеньовська Н. Поради роз(за) губленим. Тернопіль: Видавництво «Крок», 2015. 92 с.
3. Сеньовська Р., Сеньовська Н. Філософія від дітей до дорослих. Тернопіль: Видавництво «Крок», 2015. 36 с.
4. Сеньовська Н. Оптимістичні подорож довоєнною Україною. Тернопіль: Видавництво «Крок», 2016. 124 с.
5. Сеньовська Н. Педагогіка без цензури. Тернопіль: Видавництво «Крок», 2016. 114 с.
6. Сеньовська Н. Селфі. Тернопіль. Видавництво «Крок», 2017. 120 с.
7. Сеньовська Н. Прокляття Лади. Тернопіль: Видавництво «Крок», 2017. 162 с.
8. Сеньовська Н. Війна і те, що після. Тернопіль: КІЦ «ПРІНТ-ОФІС», 2018. 56 с.
9. Nadija Seniowska. Patron Ochotników. Nowa Fantastyka. 09.2022. S. 46-61.

Благодарська Соломія Анатоліївна,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
факультет філології і журналістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник:
Скуратко Тетяна Миколаївна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

УРОК-ЕКСКУРСІЯ ЯК РІЗНОВИД ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ СТЕПАНА БУДНОГО

Творчий доробок Степана Будного не значний за обсягом, але невимірний за значенням для розвитку українського письменства II половини ХХ століття. Степан Франкович відомий нам як про автора трьох поетичних збірок: «Людина до сонця йде» (1961), «Поезії» (1972), «Син землі» (1997), шістнадцяти прозових творів: «Груша», «Етюди», «Смерть тополі», «Рятуйте коня», «Дорога», «Сліди Марічки», «Рожі», «Чекання» та ін., відомих пісень: «Назови моїм іменем сина», «Пісня про Марічку», «Розцвіту синім проліском в гаї», «Моє Тернопілля», «Цвітуть в Тернополі сади» та ін., перекладів творів Адама Міцкевича та Юліана Тувіма («Всміхнулось сонце в хмар вінку огнистім...», «Мета»), Владислава Бронєвського («Печаль і пісня», «Щастя») з польської мови, поезії Івана Кілару «Буковина» з молдавської, Ніла Гілевича («Весілля») з білоруської, Германа Ходирєва («Гармоніст») з удмуртської мови. Зазначимо, що Степан Будний збагатив нашу лірику цікавою тематикою, новими жанрами й інтонаціями. Поет створив неповторний тип ліричного героя, яскраво виразивши дух гуманізму, свободи, волі до життя.

Творчості Степана Франковича Будного була предметом дослідження М. Ткачука, Б. Мельничука, Р. Лубківського, О. Смоляка, М. Данилевич, Л. Вашків та інші.

Степан Будний – уродженець села Струсів, що на Терехівщині, тому, вважаємо, що на уроках літератури рідного краю варто зосередити увагу на вивченні творчості митця. З огляду на змістову й жанрову різноманітність творчості письменника відкриваються широкі можливості для формулювання

тем уроків, побудови системи вивчення творчості, роботи над теоретичними поняттями, організації позакласної роботи. З врахуванням вікових особливостей учнів і принципу наступності у 5-6 класах, на нашу думку, варто зосередити увагу на вивченні поетичних творів С. Будного (ознайомлення із поетичною збіркою «Син землі» (1997), у 7-9 класах – піснях («Назови моїм іменем сина», «Пісня про Марічку», «Розцвіту синім проліском в гаї», «Моє Тернопілля», «Цвітуть в Тернополі сади»), а в 10-11 – прозових творів («Груша», «Смерть тополі», «Рятуйте коня», «Сліди Марічки», «Рожі»).

Вважаємо, що найефективнішою формою вивчення життєвого і творчого шляху С. Будного є урок-екскурсія у музей митця, що знаходиться у його родинному селі (музей знаходиться у приміщенні Струсівської ЗОШ, яка носить ім'я письменника), адже, як зазначає Н. Волошина «освітньо-виховна ефективність екскурсій місцями життя і діяльності письменника велика, адже вони дають можливість проникнути у творчу лабораторію митця. Екскурсія носитиме творчий характер тоді, коли учні одержать завдання: провівши відповідні спостереження, зібрати матеріал для твору, усного повідомлення, реферату, для рукописного альбому, альманаху» [4, с. 137–138]. Пропонуємо школярам, відвідавши музей С. Будного, написати відгук та створити творчий проєкт «Стежками Степана Будного» (на основі власних вражень).

На нашу думку, саме екскурсія є активною, «живою» формою вивчення української літератури в ЗОШ. Уроки-екскурсії спонукають школярів до дослідно-пошукової роботи, а також сприяють розвитку їхньої творчості, ініціативності, пізнавальної активності, креативності, прищеплюють любов до рідного краю. Вважаємо, що шкільне вивчення своєрідності творчої постаті Степана Будного, якнайкраще сприятиме розвитку літературних і читацьких компетентностей його юних земляків, розкриттю їхнього творчого потенціалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошина Н.Й. Наукові основи методики літератури: навч.-метод. посіб. Київ: Ленвіт, 2002. 344 с.
2. Токмань Г.Л. Методика навчання української літератури в середній школі: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2012. 312 с.
3. Ткачук М.П. Журавель з перебитим крилом. Інтерпретації (літературно-критичні статті, творчі портрети українських поетів ХХ століття). Тернопіль, 1999. С. 45 –59.

Град Роман Ярославович,
*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
факультет іноземних мов,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

**Науковий керівник:
Грицак Наталія Русланівна,**
*доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук,
професор, завідувач кафедри української та зарубіжної
літератур та методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

КАЗКА «КРИХІТКА ЦАХЕС НА ПРИЗВИСЬКО ЦИНОБЕР» ЕРНСТА ГОФМАНА: СУЧАСНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ НА ЗАНЯТТЯХ ЛІТЕРАТУРИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Вивчення та інтерпретація казок залишаються актуальними в сучасному освітньому контекст, адже вони виховують моральні цінності, сприяють розвитку психічного інтелекту, збагачують вивчення культурних аспектів. Саме такою є казка «Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер» Е. Гофмана. Аналізуючи твір, без сумніву можна сказати, що світ Гофмана – особливий та створений могутньою уявою автора. У його уяві краса, поезія та свобода взаємопов'язані, що робить людину життєрадісною та щасливою. Це чітко змальовано в експозиції казки [1, с. 2].

Аналіз казки студентами доцільно розпочати з розкриття особливості епохи, в якій жив автор, адже це вплинули як на образи персонажів так і на сам сюжет казки. Ернст Гофман був представником романтизму, який виступав проти класицизму, аби виразити почуття та емоції. У творі Гофман використовує фантастичні елементи для критики соціально-політичних явищ та висміювання негативних рис тодішнього суспільства. Основним об'єктом, який піддається сатирі – є персона Цахеса, яка стоїть за зразком «героя-паразита» або «маленького тирана», а сама ж казка виражає своєрідність та саркастичний підхід до сучасності. Відтак доречним може бути питання: Які паралелі з сучасністю можемо провести?

На жаль, у сучасному світі ми часто стикаємось із несправедливістю, жорстокістю та егоїзмом. Дедалі більше спостерігаємо, як недостойні, ба більше, мерзенні люди присвоюють собі чужі досягнення, чи то возвеличуються за рахунок інших – простих та розумних, скромних і талановитих. Дана проблема сатирично висміяна у казці, а саме в образі Цахеса. В його особі приховано риси підступної, невродливої та огидної людини. Що правда, в часи сьогодення, ми не маємо жодного права та приводу судити людину лише через її зовнішній вигляд, адже це зовсім аморально та не етично, зокрема, це ще й приниження особистості та самих себе, насамперед. Оскільки, всі люди мають такі ж права як ми, як і ми мають бажання, мрії та цілі. Проте, коли ми аналізуємо діяльність Цинобера, то це кардинально змінює ситуацію. Йому усміхнулась доля і він був нагороджений великим скарбом у вигляді трьох волосків, але, на жаль, не зумів ним правильно розпорядитись, бо використовував його лише для здобуття слави, власних злих цілей та особистого збагачення.

Автор піддає критиці також і правління країни, себто сина князя Пафнутія та його прибічників. Іронія ж полягає в тому, що лише недосвідчений, недалекоглядний та егоїстичний правитель може нехтувати своїм народом, чи, навіть, застосовувати репресії проти нього аби здобути визнання і славу. Пафнутій є доволі «короткозорим» та наївним, оскільки не сприймає тверезо поради свого камердинера щодо запровадження освіти. А про народ ніхто і не думав дбати, бо освіта – це був єдиний шанс камердинера стати міністром, і він цей шанс використав. Метафорично Гофман має намір висміяти суспільні вади, корупцію, владу та прагнення до влади, а також невірність та бездумне відмовлення від гуманістичних цінностей. Оскільки, впровадження так званої «освіти» передбачає не лише вирубку лісів, а й вигнання з країни всіх людей небезпечних настроїв.

Ще однією проблемою у казці є протиставлення творчої людини та бездуховних філістерів. У казці філістери зображені як люди, які живуть у реальній дійсності та не мають жодного уявлення про «вищі світи». Філістерів дуже багато і вони є основною складовою суспільства. Типовими

представниками філістерів є бюргери, чиновники, комерсанти, люди «корисних професій», які мали вигоду, достаток і твердо встановлені поняття і цінності. У свою ж чергу, ентузіасти – це люди, яким притаманне відчуття прекрасного та глибока духовність, а їхній світ набагато ширший і складніший, проте прекрасніший. Вони живуть за духовними інтересами та мистецтвом. Цей прошарок суспільства представляють актори, музиканти і художники. Але найгірше та найстрашніше в цьому те, що філістери витіснили ентузіастів. І знову ж таки, проводячи паралелі із сучасністю, ми бачмо вкрай схожу картину, що навіює смуток і печаль.

Сприяє розвитку критичного мислення студентів проведення порівняння з сучасністю: викладач може спонукати до аналізу казки в контексті сучасності. Це включає в себе і порівняння тем, ідей та поведінки персонажів стосовно сучасних реалій, а також обговорення актуальності моральних аспектів твору. Оскільки казка Ернста Гофмана славиться своєю стилістичною різноманітністю та мовним мистецтвом, студенти можуть вивчати вживання мовних засобів, метафор, порівнянь та іронії, щоб розкрити те, як автор створює атмосферу і впливає на читача. Варто також згадати і про психологічний аспект. Вивчення казки може поширювати обговорення психологічних аспектів персонажів, зокрема їхніх емоцій та мотивацій. Студенти можуть аналізувати вплив страхів на поведінку героїв та їх стратегії подолання труднощів.

Підсумовуючи, можна зауважити, що такі люди як Цахес і йому подібні з'являються і надалі. Цьому лише сприяє засліплене суспільство, яке втратило духовні цінності та створило собі кумира. Багатство й людська глупота, а також те, що люди забували закони природи й краси, – все це призвело до панування безглуздості й вульгарності. Проте ніколи не можна опускати руки, а варто надіятись на краще та вірити у велику силу мистецтва. Сподіваймося, що відродження духовності призведе до процвітання життя у суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крихітка Цахес на прізвисько Цинобер

<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=143>

Демидась Юлія Михайлівна,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
 факультет філології і журналістики,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник:
Скуратко Тетяна Миколаївна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
 кафедра української та зарубіжної літератур
 і методик їх навчання,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка*

ШЛЯХИ АНАЛІЗУ ЛІРИКИ ВАСИЛЯ ГЕРАСИМ'ЮКА НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ

Українська поезія початку 60-х років з притаманними їй рисами подолання колективної свідомості, утвердження індивідуального «я», реанімації національної ідентичності під тиском репресивної радянської системи у 70-х роках зазнала суттєвих модифікацій. Але варто зазначити, що поетична свідомість таки не повернулася до ідеологічно обумовленого уявлення про вищість колективного над індивідуальним. Поезія зосередилася на «малих людських радощах», за якими можна було заховатися від суспільного абсурду.

Василь Герасим'юк належить до плеяди митців вісімдесятників, або генерації епохи «пост», які акумулювали попередній досвід творення нових сенсів, однак створили нову поетичну мову. Поезія цього часу розвивалася двома напрямками. Представники першого – Юрій Андрухович, Оксана Забужко, Олександр Ірванець – голосно заговорили про стагнацію системи і нестерпність людського життя. Інша частина митців, до яких можна віднести Івана Малковича, Ігоря Римарука і Василя Герасим'юка плекала поезію для вузького кола інтелектуалів у стилістиці «герметизму». Вимірами цієї поезії було специфічне сприйняття і переживання часу і простору, естетизм, онтологічна і етична проблематика. Час у ній розмитий, нелінійний, відтак такий, що втрачає владу над людиною. Визначальною рисою лірики Герасим'юка є міфологізація національного простору, зокрема карпатського. Людина тут підзвітна не часові, а морально-етичним, філософським засадам

свого роду.

Вивчення такої поезії на уроках літератури становить певну проблему через її ускладнену метафоричність і філософічність, астрофічну будову, фольклорні й літературні алюзії й ремінісценції та потребує нових підходів і методів. Ще одним важливим питанням є критерії вибору творів, доречних для шкільної інтерпретації в різних вікових групах учнів. Олеся Слижук слушно вважає, що вивчення сучасної поезії на уроках української літератури має відбуватися системно, а «найбільш доцільним є розгляд теми, присвяченої їй, у кожному з класів та використання вчителем сучасних прийомів для її сприйняття й аналізу» [1, с. 206].

З творчістю Василя Герасим'юка методистка-дослідниця пропонує ознайомити учнів у 8 класі, зокрема для вивчення пропонуються вірші «Жива ватра», «Йде мати і дитя несе», «На березі він вогонь розклав». В якості моделі уроку вона обирає «урок-герменевтичну студію» [1, с. 207]. Зазначимо, що чинна програма з української літератури передбачає вивчення у 8 класі поезії Герасим'юка «Чоловічий танець». Рекомендований тип уроку тут теж буде доречним, якщо йдеться про школи різних українських регіонів. У школах Гуцульщини, де учні мають певний обсяг знань про історію, міфологію, мову свого краю, можуть бути використані інші моделі уроків. До того ж, на уроках літератури рідного краю виникає нагода поглибити знайомство з постаттю і творчим доробком письменника.

Для розуміння поетичних творів, особливостей художнього світу письменника важливим є його життєпис. Відомо, що Василь Герасим'юк народився у Караганді в родині, члени якої були депортовані з Гуцульщини до Казахстану через зв'язки з ОУН. Про це згодом поет напише вірш під назвою «Родинна хроніка». Степова чужина була першим довкіллям для майбутнього поета. Можливо, це і стало першою несвідомою драмою в його житті, коли верховинська генетична природа вступила в конфлікт з несвоїм простором. Далі було повернення в рідну стихію, яка сформувала основи світогляду і сприйняття світу. Доросле життя письменника пов'язане з Києвом. Учням

можна запропонувати пошукові завдання у форматі повідомлень, підготовлених індивідуально або у невеликих групах, які би продемонстрували вплив біографічних фактів на тематику й проблематику творів, характер образності, образ ліричного героя, його почуття, емоції тощо. Також під час вивчення теми є більше можливостей урізноманітнити процес навчання, наблизивши його до реального життя, шляхом організації реальної екскурсії місцями, де проживала родина, зустрітися з людьми, які знають поета особисто, записати історії і спогади.

Для кращого розуміння авторської образності ефективним може бути порівняння реальних гуцульських краєвидів, явищ, об'єктів з їх словесними образами. Під час вивчення поезії «Чоловічий танець» фрагментом уроку літератури рідного краю доречно зробити виконання танцю «Аркан» задля простеження особливостей власне танцювальної та словесної ритміки і емоцій, викликаних різними видами мистецтва.

Такі форми роботи наближають поетичну творчість до реального життя, сприяють вихованню патріотичних почуттів, гордості за свій край і його людей, сприяють формуванню власної ідентичності. Учні краще пізнають світ і себе в ньому, бачать специфіку художнього відображення подій, що відбуваються тут і зараз. Уроки літератури рідного краю сприяють кращому засвоєнню інформації, оскільки мають широке поле опори на власний життєвий досвід.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Слижук О. Система вивчення підлітками сучасної української поезії: методико-літературний підхід. С. 205-209. URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/ped-visnik-67-2019-39.pdf> (Дата звернення – 26.11.2023 р.)
2. Бондаренко Ю. І. Теорія і практика навчання української літератури на філософсько-історичних засадах у старших класах загальноосвітньої школи: монографія. Ніжин. Вид. НДУ ім. Гоголя, 2009. 351 с.

Джинджириста Соломія Василівна,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
 факультет філології і журналістики,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник:
Скуратко Тетяна Миколаївна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
 кафедра української та зарубіжної літератур
 і методик їх навчання,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка*

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ БОГДАНА БАСТЮКА НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ В ШКОЛАХ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ

У шкільній програмі з української літератури є багато неврегульованих проблем стосовно вивчення літератури рідного краю (далі – скорочено ЛРК). Серед них аналітики НУШ виділяють такі: невизначеність меж поняття «література рідного краю» і хронологічних меж явища; мовна і культурна неоднорідність в межах регіону; не завжди вчителі викладають у своєму регіоні, тому не знають літературного контексту краю; класики чи сучасники мають бути головним предметом вивчення; доступність творів місцевих письменників і методичного забезпечення; брак чітко затверджених програм з ЛРК для кожного регіону [1].

Сучасні модельні програми частково вирішують питання визначення мети вивчення ЛРК і результатів навчальної діяльності учнів, пропонують конкретні методи і прийоми, які можуть бути застосовані вчителями. Також у них розширено перелік форм роботи на уроках ЛРК, проте не враховується, як ці форми можуть змінюватися відповідно до вікових особливостей школярів.

Богдан Бастюк усе своє життя прожив у своєму краї. Теми і проблеми його творів тісно пов'язані з історією регіону, його соціальними та національними проблемами. Письменникові земляки ставали прототипами літературних героїв, а природа – художнім простором. Літератор також був організатором літературного процесу в краї, зокрема протягом 2005-2008 років очолював Тернопільську обласну організацію Національної спілки письменників України.

Тому включення тем з вивчення його творчості до програми ЛРК не викликає жодних запитань. На нашу думку, у школах Тернопільщини достатньо обмежитися питаннями життєпису письменника та інтерпретацією окремих творів за вибором вчителя. У навчальному закладі рідного села та навколишніх населених пунктів ознайомлення з доробком талановитого земляка варто зробити поглибленим за рахунок позаурочної діяльності, уроків позакласного читання, роботи в гуртках та на факультативних заняттях.

Богдан Бастюк залишив нащадкам багатий творчий доробок. Діапазон ідей і жанрів у його художній спадщині доволі широкий. Значне місце у ньому посідає насамперед поезія. Вже самі назви його поетичних збірок «Корені», «Вдома», «Трава у профіль» є концептуальними, сконцентрованими на важливості дому, роду, національної пам'яті. Важливо, що в громадянській ліриці образно сформульовані погляди на роль митця в суспільстві. Плідно працював автор у царині гумору й сатири. Як образно висловився Петро Сорока, Бастюк створив свою «персональну державу сміху» [2, с. 84]. У назвах гумористично-сатиричних збірок «Сільська аеробіка», «На кривому цвяшку», «Для дорогої родини», «Сміхомаргіналії» прочитується зацікавленість соціальними і ментальними вадами його односельчан, критичний погляд на особливості й недоліки так званого галицького характеру й поведінки. Вершиною творчості письменника дослідники вважають повістевий роман-хроніку про історію рідного села під назвою «Сопигора».

З огляду на змістову й жанрову різноманітність творчості письменника відкриваються широкі можливості для формулювання тем уроків, побудови системи вивчення творчості, роботи над теоретичними поняттями, організації позакласної роботи. Для прикладу, органічними є теми «Образ рідного краю в поезії (прозі, гумористично-сатиричних творах)», «Історія рідного села в художній версії (на прикладі роману-хроніки «Сопигора»)». З врахуванням вікових особливостей учнів і принципу наступності у 5-6 класах варто зосередитися на вивченні поетичних творів, у 7-9 класах – сатиричних, а в 10-11 – епічного полотна «Сопигора».

У виборі форм і методів роботи важливо керуватися критерієм їх доцільності щодо ефективного формування в учнівській свідомості тісніших зв'язків з «малою батьківщиною» засобами літератури й ознайомлення з особливостями регіонального літературного процесу.

Шкільне вивчення своєрідності творчої постаті Богдана Бастюка, на нашу думку, якнайкраще сприятиме розвитку літературних і читацьких компетентностей його юних земляків, розкриттю їхнього творчого потенціалу, визначенню можливих шляхів власної самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Література рідного краю в школі: проблеми, значення, підходи (докладна аналітика). URL: <https://nus.org.ua/articles/literatura-ridnogo-krayu-v-shkoli-problemy-znachennya-i-pidhody-dokladna-analotyka/> (Дата звернення – 20.11.2023 р.)
2. Сорока П. Богдан Бастюк: мистецьке чотирипілля. Тернопіль: Астон, 2015. 144 с.

Зубренко Давид Сергійович,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
 факультет української філології,
 Криворізький державний педагогічний університет*
Науковий керівник:
Ковпик Світлана Іванівна,
*доктор філологічних наук, професор,
 кафедра української та зарубіжної літератур,
 Криворізький державний педагогічний університет*

СПЕЦИФІКА АНАЛІТИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ ПЕРСОНАЖІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

Явище інклюзивного дискурсу в сучасній українській літературі останнє десятиріччя ХХІ століття помітно актуалізувало необхідність аналітичного осмислення у творах художньої літератури персонажів з особливими потребами. Адже саме така література сприяє формуванню позитивного ставлення в учнів до людей з особливими потребами. Функції таких творів:

зменшити відстань у спілкуванні з людьми з особливими потребами; Зазвичай, сюжети таких творів складаються з цікавих та нестандартних життєвих ситуацій, персонажі долають чимало труднощів, досягають успіху, змінюють світ, гуртують навколо себе інших. Автори таких творів з обережністю розповідають про життєві історії людей з особливими потребами і не для того, щоб викликати співчуття, а для того, щоб по-іншому поглянути на своє життя.

Українська письменниця О. Осмолівська вважає, що зображення персонажів з особливими потребами тісно пов'язане зі ставленням до таких людей у суспільстві. Природу людей з особливими потребами, на жаль. Поки ще не розуміють, бо в історії України був період, коли існувало повне неприйняття таких людей.

У 2019 році на книжковому форумі була порушена проблема: Якою має бути художня література про людей з особливими потребами? Якими мають бути персонажі з особливими потребами?

Тож усі ці питання вказують на необхідність формування нової стратегії дослідження та вивчення персонажів з особливими потребами на уроках літератури в школі.

Під час аналітичного осмислення персонажів з особливими потребами варто дуже добре вивчити історію або причини написання твору, адже письменники, зазвичай, презентують у творах художньої літератури ситуації, випадки, які мали місце в реальному житті, або ж мали чи мають прототипів.

Життєві ситуації потрапляють у фокус художнього зображення письменників не просто так. Ось тому важливо зрозуміти причини того, чому письменник головним персонажем свого твору обрав саме людину з особливими потребами, або ж яке місце такий персонаж займає у системі персонажів твору літератури. Інколи, такі персонажі виконують композиційні функції у сюжеті твору. Як, наприклад, персонаж Анна з особливими потребами у романі А. Нікуліної «Сіль для моря або Білий кит». Головна героїня роману підліток Ліза наймовірніше любить море, щодня вона приходить на своє улюблене місце. Але одного разу на своєму місці вона побачила жінку у

візку. Дівчину насторожило те, що доріжка до моря була вузька і на візку жінка сама не могла спуститися. У цьому проявилася її небайдужість до навколишніх. Ліза декілька разів звернулася до жінки, але та не відповіла. Відсутність реакції на звернення дівчини не давали їй спокою, а тому дівчина продовжувала говорити в голос, коментуючи свої дії. І раптом почула схвальний коментар від незнайомки. Голос жінки вразив Лізу, але найбільше вразило ствердження: «Ти молодець!» [1, с.13]. Незнайомка прокоментувала вчинок дівчини, яка перш ніж йти у воду, попросила дозволу скупатися у чужої жінки. Вихованість Лізи імпонувала жінці. Це й стала запорукою їхнього спілкування. Свій діалог вони почали саме про море, яке обидві дуже любили. Цей діалог виявився для Лізи пізнавальним, адже жінка розповіла дівчинці про те, що море не лише слухає, а й відповідає, коли з ним говориш. Ліза від захоплення вигукнула: «Ви – дивна!» [1, с.15]. Дівчині було цікаво у компанії п'ятидесятирічної жінки. Прощаючись, Ліза помітила, що море розбурхалося. До візка, на якому була жінка поступово підступала вода. Ліза вагалася як їй бути: «Може, запропонувати пересунути візок? Раптом море її потягне за собою? Що, як вона не вміє плавати? Вона ж не вибереться сама. Хоча... Може, вона тільки цього й чекає? На мить дівчині стало страшно за цю незнайомку» [1, с.16]. Але згадала, що жінка на прощання дуже впевнено сказала їй: «Я тебе не тримаю» [1, с.15].

Лише з третьої зустрічі Ліза наважилася спитати у жінки, чому вона не ходить і як довго вона пересувається візком. Проте Анна не відповіла їй. Подальші їхні контакти та розмови стосуються більше життя Лізи, аніж Анни. І це добре відчуває дівчина. Анастасія Нікуліна уникає надмірної акцентуації уваги реципієнта на тому, в якому стані Анна. Діалоги дівчини і жінки вибудовані так, аби зайвий раз не заподіяти Анні шкоди словом. У моменти коли Ліза не контролювала свої слова під час розмов з Анною, вона відводила погляд. Звичайно, їй кортіло знати усе про Анну та одразу, проте дівчина стримувалася.

Отже, авторка перший епізод зустрічі Лізи та жінки з особливими потребами презентує як подію-факт у житті дівчинки-підлітка, яка особливо не

акцентує свою увагу на тому, що незнайомка, з якою вона говорила біля моря, на інвалідному візку. Більше того, Ліза лише на деякий час вмикає милосердя до жінки, але не виявляє особливої ініціативи допомагати незнайомці. Аналітично осмислюючи місце персонажа з особливими потребами у творі художньої літератури варто звернути увагу на те, як інші персонажі пов'язані з ним і чому письменник моделює ситуації аби максимально виявити характеристичні риси персонажів з особливими потребами. Вважаємо, що варто акцентувати увагу учнів на тому, що письменники презентують необмежені можливості персонажів з особливими потребами, розкривають способи їхньої інтеграції у суспільство, вказують на особливості сприйняття їх іншими.

Такі персонажі мають не лише викликати співчуття, а можливо й не стільки співчуття, а допомагати читачам переосмислювати своє власне життя, знаходити радості у повсякденних справах, цінувати кожен момент життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нікуліна А. Сіль для моря або Білий кит: роман-буря. Київ: Vivat, 2017.

Ковтуненко Владислав Олександрович,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
факультет української філології,
Криворізький державний педагогічний університет
Науковий керівник:
Яременко Наталя Володимирівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Криворізький державний педагогічний університет

ІМАГОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ У ВИВЧЕННІ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Головне завдання шкільного курсу «Зарубіжна література» полягає у формуванні читача, здатного сприймати художні твори, враховуючи їхню приналежність до різних культур та епох, художніх систем. На думку О. Ісаєвої, «формування грамотного, естетично розвинутого та творчого читача, що відчуває радість відкриття від спілкування з художнім твором, здатного до

емпатії, спроможного «побачити» те, що сховано за словами і фразами» [1, с. 41]. У процесі осягнення навчального матеріалу необхідно орієнтуватися на виховні й дидактичні принципи, які уможливають реалізацію змістового потенціалу твору, який вивчається. У нинішніх соціоісторичних умовах, на нашу думку, найважливішим є саме етнокультурологічний, який дозволяє сформулювати в учнів уявлення про «іншого», проявити власну ідентичність як представника певного етносу, окреслити межі між «свій» та «чужий».

Завдяки актуалізації фонових знань (знань інформаційно-культурологічного характеру), які формують основу сприйняття художнього тексту, вибудовується повноцінний діалог автора з читачем. Фонові знання «необхідні для налагодження продуктивного діалогу між автором та реципієнтом» [3, с. 668], повинні бути системними, вибудованими послідовно, із урахуванням вікових, психологічних особливостей учнів. У програмі, зарубіжної літератури для середніх навчальних закладів, що рекомендована Міністерством освіти і науки України, акцентує увагу на тому, що осягнення етнокультурних особливостей різних літератур створює умови для розширення світогляду учнів, вибудови їхньої системи моральних цінностей на основі гуманізму й толерантності, розвиває комунікативні, когнітивні та аналітичні навички [4].

Етнокультурологічний підхід у навчанні – це методологія, що акцентує увагу на вивченні культурних та етнічних аспектів у процесі освіти. Цей підхід забезпечує врахування традицій, цінностей, звичаїв, мови, історії та інших культурних особливостей конкретної групи людей у контексті навчання. Основні принципи етнокультурологічного підходу включають такі компоненти як от:

- культурна чутливість: розуміння та повагу до різних культурних груп, уникання етностереотипів;
- інтеграція культури в навчання: культурно-орієнтовані уроки, які віддзеркалюють культурний контекст літературного матеріалу, учнівського середовища;
- активні методи для створення умов реалізації міжкультурного спілкування.

Ці принципи допомагають утворювати відкрите навчальне середовище, де культурна різноманітність розглядається як позитивний ресурс для збагачення навчання та виховання. Завдяки залученню інонаціональних художніх моделей учні формують чітке уявлення про різноманітність світових культур, вчаться ідентифікувати себе в полікультурному соціумі. Відтак, ефективно організувати процес освоєння текстів різних національних літератур можна лише тоді, коли в освітньому просторі сформовано атмосферу толерантності, де учні спроможні сприймати відмінності та своєрідність інших народів. Учителю варто фокусувати увагу на проблемах на вивченні тих аспектів художнього твору, які допомагають створити ситуації, що допоможуть учневі вибудувати адекватну модель міжнаціональних відносин, унормують принципи й підходи до оцінки взаємостосунків на основі досвіду репрезентованому в художньому творі.

Формування етнокультурної компетентності є важливою складовою під час формування інтегральної властивості індивіда осягати національно-ціннісні моральні сенси, оригінальні картини світу. Вона сприяє усвідомленню та проявленню естетичного та емоційно-ціннісного ставлення до полікультурного світу. Надзвичайно важливо вчити учнів бачити прояви національного в художньому тексті, порівнювати інокультурне з притаманним їх рідній культурі. Отже, особливе значення на уроці зарубіжної літератури має аналіз творів на уроках літератури крізь призму їхньої національної специфіки. Як слушно зауважує Ж. Клименко, максимально дієвим може бути підхід, зорієнтований на пошук національно-дотичних характеристик проявлених у літературах різних етносів. Через це актуалізується вбудована в національний код учня інформація. Варто залучати прийом зіставлення національно вагомих образів-символів, створення навчальних ситуацій, зорієнтованих на проявлення досвіду сприйняття національного образу світу художніх творів, що вивчаються [2, с. 52].

Такий підхід до осягнення творів на уроках зарубіжної літератури можливий завдяки залученню констант імагологічного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ісаєва О. О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів. Київ: Ленвіт, 2000. 181 с.
2. Клименко Ж. В. Етнокультурологічний шлях аналізу як ефективний засіб осягнення національної специфіки художніх творів. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2006. № 5. С. 52–56.
3. Коломієць Н. Є., Яременко Н. В. Культурологічна компетенція в контексті фахової підготовки вчителя зарубіжної літератури. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Кропивницький : Видавництво «Код», (187), С.665-670. URL: https://cusu.edu.ua/images/nauk_zapiski/filology/Issue_187_FN.pdf
4. Програма Міністерства освіти і науки України: Зарубіжна література зі змінами 2022 р. для 6–9 класів (наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698).

Крот Ліна Яківна,

*здобувач вищої освіти, факультет іноземних мов,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова*

Науковий керівник:

Ісаєва Олена Олександрівна,

*доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики
викладання іноземних мов і світової літератури,
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова*

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ**НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 5 КЛАСІ**

Особливої актуальності в методиці викладання зарубіжної літератури є те, що сучасна наукова література має обмежену кількість досліджень, котрі детально розкривають позитивні та негативні аспекти використання соціальних мереж на уроках літератури, відсутні також методичні рекомендації впровадження соціальних мереж в освітній процес. Крім того, у підручниках зарубіжної літератури, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, можливості використання соціальних мереж, хоча і піднімаються на сторінках шкільних підручників, проте завдань, спрямованих на їх використання, мало,

що свідчить про перспективи розвитку впровадження завдань з використанням соцмереж.

Звернімо увагу, що соціальні мережі можуть бути використані вчителем на різних етапах роботи з учнями. Зупинімося на першому етапі вивчення художнього твору – **підготовки до сприйняття твору**. Як зазначає професорка Ісаєва О.О., основною метою цього етапу є створення належної атмосфери для занурення у навчальну тему, виклик інтересу учнів та мотивації їх до подальшого вивчення матеріалу, пробудження в них бажання прочитати певний твір [2]. На цьому етапі ми пропонуємо провести роботу із *сторінкою письменника у соцмережі*. Такий вид навчальної діяльності допоможе унаочнити інформацію з біографії та творчості письменника, зацікавить учнів до сприйняття інформації про життя та творчість автора, а також підготує учнів до вивчення художнього твору.

При вивченні біографії письменника також цікавою формою перевірки засвоєного матеріалу учнями є використання методу рольової гри, одним з прийомів такої роботи є «Інтерв'ю з письменником». Згідно з думкою А. Самойленко, перевагами такого підходу є виділення основних ідей у розмові, розвиток творчого мислення, аналітична робота та порівняльний аналіз [3; с.256]. Ми вирішили створити чат, інтегрувавши навчальний прийом «Інтерв'ю з письменником» у месенджері Telegram. Так, створивши чат-бот з котрий імітує онлайн-спілкування, ми надаємо учням можливість відтворити інтерв'ю з письменником в режимі реального часу. Такий формат інтерв'ю допоможе учням утримати в пам'яті інформацію про період життя письменника, його справжнє ім'я, основні події з його життя, а також назви його найвідоміших творів.

Також на етапі підготовки до сприймання твору захоплюючим для учнів є прийом «*Emoji stories*». Така діяльність була представлена в статті, опублікованій у блозі О. Єр'оміної, в котрій зазначається, що емодзі представляють собою «особливу мову піктограм та смайлів, що широко використовується в електронних повідомленнях та на веб-сторінках» [1].

Застосування цього прийому може слугувати способом передбачення назви художнього твору, який буде вивчатися на уроці. Наприклад, можна створити пост з *етої* на сторінці спільноти класу в Facebook, а на уроці запропонувати учням відгадати назву твору котрий вони вивчатимуть.

На етапі **аналізу художнього твору**, вважаємо, що доволі цікавим видом навчальної діяльності є *гра «Знайди помилку»*. Ми інтегрували це завдання у соціальну мережу Instagram, створивши особисті профілі персонажів твору Роальда Дала «Чарлі і шоколадна фабрика». Профілі героїв наповнені помилковим контентом, а саме: основне фото профіля не збігається з ім'ям героя, не вдало підібраний соціальний статус, опубліковані фото не стосуються життя та не відповідають уподобаннями того чи іншого персонажу тощо. Учням потрібно редагувати особисті профілі персонажів так, щоб вони відповідали дійсному опису героя твору.

Аналізуючи твір Елеонор Портер «Поліанна», ми пропонуємо учням порівняти ілюстрації різних художників, котрі зображують головну героїню. Підібрані ілюстрації ми використовуємо у форматі Stories на особистій сторінці Поліанни в Instagram. Виконуючи аналіз ілюстрацій, що були створені різними художниками для зображення Поліанни, учні структурують та формують своє власне уявлення про образ героїні, підкріплюючи це цитатами з тексту.

Також на цьому етапі ми пропонуємо провести навчальну діяльність, котра спрямована на роботу з цитатами твору Редьярда Кіплінга «Книга джунглів», інтегровану в соцмережу «X» (раніше відому як Twitter). Учні створюватимуть твіти, в котрих представлять цитатні характеристики персонажів – їм надається незаповнений порожній твіт, котрий містить лише аватар персонажа та його нікнейм. Завданням учнів є створення твіту від імені персонажа художнього твору.

На **підсумковому** етапі вивчення художнього твору з метою узагальнення навчального матеріалу вчені-методисти рекомендують використовувати такий прийом, як кроссенс. Ми вважаємо, що для втілення роботи учнів з кроссенсом чудово підійде соцмережа Instagram. Ми створили *кроссенс, інтегрований в*

соцмережу *Instagram*, створений за біографією Льюїса Керрола – автора повісті-казки «Аліса в Країні Див». Використання інтегрованого у соцмережу кроссенсу на уроці зарубіжної літератури сприяє закріпленню знань учнів про життя та творчість Льюїса Керрола та його казки «Аліса в Країні Див», розвитку загальної ерудиції учнів, залученості учнів до активного обговорення та співпраці між учнями задля однієї спільної мети – поглибленого розуміння змісту твору через аналогії та асоціації. Зокрема, вважаємо, що *Instagram* має потужні інструменти для проведення інтерактивів на уроках зарубіжної літератури. Одним з таких є можливість проведення опитувань в *Stories*. Ми створили вікторину за твором М. Твена «Пригоди Тома Соєра» та інтегрували її в *Stories*. Вікторина має вигляд тесту закритого типу з варіантами відповідей. На кожній зі *Stories* розміщено по одному питанню з вікторини, кожне питання проілюстровано зображеннями з твору.

Отже, ми констатуємо, що можливості використання соціальних мереж на уроках зарубіжної літератури в п'ятому класі сприятимуть підвищенню рівня мотивації та зацікавленості учнів, при цьому відкривають можливості для створення динамічного, насиченого та ефективного уроку зарубіжної літератури в сучасній школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жалдак М.І. Модель системи соціальнопрофесійних компетентностей вчителя інформатики / М. І. Жалдак, Ю. С. Рамський, М.В. Рафальська. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2009. №2. С. 3–10.
2. Ісаєва О.О. Етапи вивчення художнього твору в школі. URL: <http://www.isaieva.kiev.ua/download/prez-student-0202-L6-etapyHudTvoru.pdf> (дата звернення 17.10.2023).
3. Самойленко А.С. Використання елементів журналістської творчості на уроках української літератури. *Таврійський вісник освіти*. 2013. №1. С. 254–258.
4. Що таке статус у facebook? - визначення з техопедії. URL: <https://uk.theastrologypage.com/facebook-status> (дата звернення 11.08.2023).

Куземко Наталія Миколаївна,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
 факультет філології і журналістики,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник:
Кучма Наталія Зіновіївна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
 кафедра української та зарубіжної літератур
 і методик їх навчання,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка*

**УДОСКОНАЛЕННЯ НАВИЧОК «CLOSE READING»
 НА УРОКАХ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ
 (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ М. КІДРУКА «НЕ ОЗИРАЙСЯ І МОВЧИ»)**

Сучасний стан читання серед молоді засвідчує різке падіння колись популярного важливого статусу «власника серйозної домашньої бібліотеки». На думку Неллі Бондаренко, «це зумовлено розвитком нових технологій і ширшою доступністю легших для сприймання візуальних жанрів, а також загальною зміною читацьких практик, поширенням фрагментованого, блоггово-фейсбучного кліпового мислення і сприймання світу; дефіцитом і розфокусуванням уваги, коли учень не може сконцентрувати її більш ніж на 40 секунд; інтелектуальною порожнечою від соцмереж, перетворенням незайманих книг на амбіційну прикрасу інтер'єру [1, 20].

Тому розроблення і схвалення Кабінетом Міністрів України Стратегії розвитку читання на період до 2032 року – «Читання як життєва стратегія» (Стратегія..., 2023) стало вагомим подієм. Поява цієї Стратегії «зумовлена необхідністю увідповіднення інтелектуальних параметрів особистості європейським нормам; визначальною роллю читання у становленні освіченої всебічної гармонійної компетентної особистості з розвиненим системним критичним мисленням, здатної протистояти ворожим ідеологемам і пропаганді в умовах російсько-української війни, за яких читання стає потужною зброєю; необхідністю кардинальних змін у протекції / промоції читання як усвідомлено вибраної дозвіллевої, освітньої практики і практики саморозвитку, формування

стійкого інтересу до книгочитання [1, 20]. Досягненню цієї мети може допомогти використання технології «close reading». Дослідники досі сперечаються щодо змісту цього поняття. Дехто твердить, що це прийом «повільного читання», інші вважають, що йдеться про «вдумливе читання». На нашу думку, ці твердження не суперечать, а доповнюють одне одного. Йдеться ж бо про специфічний метод літературознавчого аналізу, що передбачає уважне, вдумливе читання художнього твору.

Серед сучасних українських письменників надзвичайно популярним є Макс Кідрук, який не замовчує суспільні проблеми, перебуває в постійному пошуку нових матеріалів для своїх читачів. Цікавим є те, що він своїми романами відкриває світ наукових досліджень та зазначає, що будь-яке зло повинно бути покараним. Його твори перекладають різними мовами.

Серед найвідоміших «Не озирайся і мовчи» — це роман, який поєднує в собі містику, саспенс, трилер, техно, суспільну та психологічну складову. Головним персонажем роману є чотирнадцятирічний Марк Грозан, який на життєвому шляху стикається із тим, що родина його не може зрозуміти, а школа не сприймає, його інтереси та світогляд відрізняються від оточуючих. Багато школярів висміюють його, кепкують. Поступово вербальне приниження переходить у фізичне насильство.

Перш за все, Макс Кідрук пише про справжнє сьогодення, він зсередини зображає складні стосунки підлітків і ставлення дорослих до Марка та висвітлює такі проблеми, як безжальність та озлоблення людей, які його оточували, безпомічність і вразливість хлопця серед однолітків, недоречність системи соціального забезпечення, нетактовність правоохоронців, котрі байдуже відносяться до насильства в сім'ї, а ще «залишок радянщини», який нав'язує свої правила. Саме тому вважаємо, роман «Не озирайся і мовчи» можна запропонувати старшокласникам для позакласного читання.

Доречним, на нашу думку, буде використання прийому «Щоденник подвійних нотаток». Застосування цього методичного прийому спонукає учнів до дискусій, ставити собі запитання і шукати відповіді на них у тексті та

спиратися на власний досвід. Для створення такого щоденника необхідно поділити листок паперу на дві частини. Зліва записати епізод чи вислів з роману, який вразив найбільше, а справа записати власний коментар. Наприклад, на початку роману Марк Грозан приходить до тьми після страшної трагедії – побачив загибель дівчини-однокласниці, яка скинулася з багатоповерхівки [4, с. 25]. Далі розгортання подій пояснює, що саме призвело до трагедії. Тому старшокласникам можна запропонувати подумати, чи можна було б запобігти трагедії і яким чином.

Розмірковування над можливістю переходу в інший вимір спонукає учнів шукати пояснення, чому підліткам так потрібний власний простір. Коли Соня та Марк посеред ночі зустрілися на першому поверсі багатоповерхівки, вона розказала хід дій, який супроводжуватиме їх, протягом всього роману. У інший вимір потрапити дуже просто, за словами Соні: «Це ліфт. І одночасно це... ну... ніби як портал. Ти маєш бути сам, це обов'язкова умова» [1, с. 89-90].

Соня зауважила важливу деталь, яку в жодному разі не треба оминати, щоб залишитися живим: «На п'ятому поверсі... перед тим, як ліфт зупиниться, ти мусиш стати спиною до дверей... Просто постій трохи, не рухайся кілька секунд, і тебе обов'язково покличуть. У жодному разі не здумай повертати голову до того, як почуєш людський голос». .... Важливою умовою, що б не було «просто запам'ятати одну річ: не озирайся і мовчи» [1, с. 91].

Хлопець часто роздумував, що наукові дослідження часто вимагають перевіряти інформацію завдяки різноманітним експериментам. Але в Марка не було жодного припущення та теорії, хоча б здогадки, звідки з'явився цей незвіданий світ. Висловлюючи власне ставлення до подій і міркувань Марка, старшокласники вчать чітко формулювати питання, давати стислі, але вичерпні відповіді, критично мислити. Вчитель, керуючи створенням подвійних нотаток, ставить запитання і спонукає учнів шукати відповіді на сторінках роману.

Вважаємо, що саме «вдумливе читання» паперових книг є одним із прийомів, що сприяє всебічному розвитку учнів. «Якщо ми втратимо цю здатність, то пожертвуємо чимось важливим не тільки для нас самих, але і для

нашої культури. Глибоке читання сприяє емпатії, уяві, критичному мисленню та саморефлексії. Розвиток «критичних аналітичних повноважень і незалежного судження, – переконана Меріенн Вольф, нейробіолог із Каліфорнійського університету і велика поціновувачка літератури, – має важливе значення для життя в умовах демократії» [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко Н. «Читання як життєва стратегія»: реалізація державної політики книгочитання-2032 у підручникотворенні. URL: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/670/696> (останнє звернення 05.12.2023).
2. Кідрук Макс Не озирайся і мовчи: роман, вид-во Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля». Харків, 2023. 512 с.
3. Про життєвий шлях Макса Кідрука [електронний ресурс], стаття, «Сайт КСД». URL: <https://bookclub.ua/read/kidruk/>. (Останнє звернення 11.11.23.)
4. Ілюшина І. Звичка до поверхневого читання, підхоплена у Мережі, веде до нездатності глибоких роздумів. URL: <https://nv.ua/ukr/tekst-2499656.html> (останнє звернення 05.12.2023)

Лісова Зореслава-Ольга Василівна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
факультет філології і журналістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Науковий керівник:

Скуратко Тетяна Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ОБРАЗ БОГОРОДИЦІ В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ XVII СТОЛІТТЯ В АСПЕКТІ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

Українська література завжди зберігала і розвивала християнський підтекст. Ще з давньої епохи у нашому письменстві ключовим був образ Божої Матері, який використовувався активно і багатопланово, адже культ Богородиці

склався в Україні відразу ж після прийняття християнства і вважається вічним. Українські митці завжди акцентували увагу на загальноважливих і національних домінантах образу Богоматері, який став архетипом ідеальної жінки-матері і втілює в собі найкращі моральні якості та є прикладом духовної чистоти та непорочності.

Образ Богородиці знайшов своє відображення у творах митців давнього письменства: А. Радивиловського («Огородок Марії Богородиці»), І. Галятовського («Ключ розуміння», «Скарбниця потрібна»), Д. Ростовського («Успенська драма»), І. Максимовича («Богородице Діво»), І. Величковського («На образ Пресвятої Богородиці», «Вірши на Євангелія...», «Мисліте, мисль імійте, но не мощно знати»), Г. Сковороди («Тайна странна и преславна»). Оригінально інтерпретовано образ Божої Матері і у творчості митців новітньої української літератури: Т. Шевченко (поема «Марія»), І. Франко («Сікстинська Мадонна», «Коляда»), Ю. Федькович («Пречиста Діво, радуйся, Маріє!»), Л. Українка («Прокляття Рахілі»), О. Кобилянська («Мати Божа», «Віщуни»), В. Стефаник («Марія»), В. Винниченко («Чорна Пантера і Білий Ведмідь»), П. Тичина («Скорбна мати»), М. Хвильовий («Мати»), В. Вовк («Молебень до Богородиці»), Ю. Клен («Божа Матір»), У. Самчук («Марія»), І. Римарук («Сльоза Богородиці»), І. Драч («Чорнобильська Мадонна») тощо.

Вважаємо, що, вивчаючи у 9 класі ЗОШ пам'ятки давнього українського письменства, учителеві української літератури варто зосередити увагу школярів на поезії XVII століття, зокрема проаналізувати особливості інтерпретації митцями того часу образу Богородиці. На нашу думку, у цьому контексті доцільним буде аналіз «богородичних» віршів І. Величковського. Зокрема, вважаємо, варто ознайомити учнів із «Дванадцятизоряним» вінцем Богородиці (дванадцять віршів на річні богородичні свята) Івана Величковського, що має структуру подібну відповідного молитовного прохання.

Цікавим, на наше переконання, також буде ознайомлення дев'ятикласників із жанровим різноманіттям молитовної поезії митця. Зокрема, старшокласники із захопленням можуть спостерігати за «творчими експериментами»

І. Величковського: аналізувати раки, паліндроми, алфавітні вірші, ехо, акростиhi, мінливі вірші, стовпи, лабіринти. Важливо, щоб учні усвідомили, що фігурні вірші І. Величковського стали своєрідним химерним синтезом слухового і зорового образів, що є ознакою характерної тенденції автора поезій до барокової естетики. Для цього важливим є уважне прочитання творів та їх детальний аналіз учителем, що сприятиме розумінню школярами пам'яток давньої української літератури, адже, як зазначає Т. Скуратко, «розуміння текстів давнього письменства, сприймання їх як самостійного художнього явища вимагає вдумливого читача, який має естетичний досвід, а тому може розпізнати у давньоукраїнських текстах автохтонний колорит літературної творчості» [3, с. 66].

Отже, зазначимо, що символіка образу Богородиці розкриває високе духовне начало, внутрішню силу, уміння гідно зносити усі випробування і страждання, а також найвищий прояв гуманізму і самопожертви. Тому образ Святої Матері, що дала світові Спасителя і надію на майбутнє, заступниці людей, є ключовим в аспекті морально-етичного виховання школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антофійчук В. І. Євангельські образи в українській літературі ХХ століття. Чернівці: Рута, 2000. 335 с.
2. Бетко І. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії кінця ХІХ – початку ХХ століть. *Українська література в загальноосвітній школі*. 1991. № 10. С. 64–71.
3. Скуратко Т. Нове прочитання пам'яток давнього письменства. Новітні тенденції розвитку сучасної гуманітаристики (присвячена світлій пам'яті професора Гром'яка Романа Теодоровича): збірник тез всеукраїнської наукової конференції (21 березня 2023 року). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 64-66.
4. Сулима В. Біблія і українська література: [навч. посіб.]. Київ: Освіта, 1998. 399 с.
5. Ткаченко О. Лабіринти барокової поезії: жанр і символ. *Пам'ять*

століть. 1998. № 4. С. 61.

6. Ушкалов Л. Світ українського бароко. Харків, 1994. 256 с.
7. Шевчук В. Іван Величковський та Києво-Чернігівська поетична школа // Шевчук В. Муза Роксоланська. У 2 кн. Кн. 2. Пізнє бароко. Київ: Либідь, 2005. С. 192
8. Яковина О.П. Метафізика в українській поезії XVII століття: Іван Величковський. *Дивослово*. 2013. № 10. С. 57–60.

Метельська Марія Сергіївна,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
факультет філології і журналістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник:
Любінецька Марія Ігорівна,
кандидат філологічних наук, викладач,
кафедра української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Інноваційні технології стали невід’ємною складовою сучасного навчального процесу. На уроках літератури важливо пропонувати завдання, що сприятимуть розвитку творчості, критичного мислення, вмінню аргументовано і детально висловлювати свої думки, враження та судження. Багато вчителів зазначають, що практикують поєднання традиційних методів навчання з новаторськими розробками. Це дає змогу задіяти кожного учня до активної роботи, враховуючи індивідуальні таланти та здібності. Щоб така інтеграція була виграшною, важливо усвідомити методику кожної освітньої технології, що

має свій алгоритм. При цьому варто орієнтуватися на конкретну тему, мету та тип уроку, які задають вихідні параметри та вимоги.

У межах дистанційного навчання особливої популярності набули інтерактивні, мультимедійні, ігрові та проєктні технології. При цьому, як зазначає доктор педагогічних наук Н. Р. Грицак, візуальна складова стає важливим аспектом уроку літератури. Опираючись на добре продуманий матеріал, ефективним є метод кроссенсу, який можна застосовувати на будь-якому етапі уроку. Це свого роду ребус, в який зашифровується, наприклад, назва твору, тема уроку тощо. Основа техніки – асоціативний зв'язок, якісна вибірка зображень та ігровий елемент. Дієвим інструментом, що унаочнює процес мислення та структурує інформацію, є ментальна карта. Цю технологію можна використовувати при вивченні великих текстів, біографій письменників, адже такий спосіб дає змогу зафіксувати усі деталі та тонкощі матеріалу. Якщо на уроці літератури є необхідність встановити та зафіксувати причинно-наслідкові зв'язки, здійснити аргументований вибір, то для цього чудово підійде метод «Фішбоун» (діаграма у формі «риб'ячого скелета»). Для вивчення, до прикладу, літературної казки, можна застосувати діаграму Вена, яка фіксує спільні особливості з народною казкою, та увиразнює відмінні риси жанру.

Урок вивчення нового матеріалу можна супроводжувати технікою «Insert», яку розробив британський психолог Едвард де Боно. В її основі – маркування тексту на блоки, де учні зазначають те, що відоме, що заперечує їхні уявлення, що є цікавим і несподіваним, а також те, про що хочеться дізнатися більш детально. Це дає змогу вчителю детально та повно пропрацювати проблематику тексту та його ідейне наповнення. Для формування діалогу про враження від прочитаного літературного твору, пропонуємо застосовувати «Літературні листи». Суть полягає у тому, щоб фіксувати на папері свої думки щодо прочитаного у формі листа, де обов'язковим елементом буде зацікавленість роздумами сусіда по парті.

Методисти зазначають, що інноваційні технології на уроках літератури можуть використовуватися для досягнення різних цілей. Наприклад, Т. М. Шарова, Ю. Г. Пінігіна вважають, що інформаційні технології здатні «якісно підвищувати загальнокультурний розвиток учнів, сприяючи подальшому вдосконаленню їх навичок володіння комп'ютерною технікою. Це сприяє формуванню мовних компетенцій, підвищенню мотивації у вивченні української літератури» [4]. А Т. І. Кулик зазначає, що використання інноваційних технологій «допомагає урізноманітнити форми і методи роботи, зацікавити учнів предметом, покращити рівень знань» [3].

Отже, використання інноваційних технологій для вивчення літератури зумовлене викликами часу. Вважаємо, що складовими ефективного та успішного уроку є глибокі теоретичні знання щодо методів та технологій навчання, ретельна підготовка та творчий підхід вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грицак Н. Інноваційні підходи до вивчення зарубіжної літератури у вищій школі. Освітологічний дискурс. 2018. № 1-2 (20-21). С. 188–199.
2. Пометун О. Сучасний урок інтерактивних технологій навчання., наук. метод. Посібник. Київ: В-во А.С.К., 2004. 192 с.
3. Кулик Т.І. Інтерактивні технології на уроках української літератури. [Електронний ресурс]. URL: <https://novaosvita.com/wp-content/uploads/2022/02/ModScResParadigm-Kyiv-Jan2022.pdf#page=23> (дата звернення 08.11.2023).
4. Шарова Т.М., Пінігіна Ю.Г. Особливості використання інноваційних технологій під час викладання української літератури. [Електронний ресурс]. URL: http://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/4091/1/sharova_pinigina_2016_219.pdf (дата звернення 10.11.2023).

Савчук Тетяна Сергіївна,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
 факультет філології і журналістики,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник:
Скуратко Тетяна Миколаївна,
*кандидат філологічних наук, доцент,
 кафедра української та зарубіжної літератур
 і методик їх навчання,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка*

ДЖЕРЕЛА І ШЛЯХИ ВИВЧЕННЯ ЖИТТЄПISУ

ГАННИ КОСТІВ-ГУСКИ НА УРОКАХ

ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ

Творчість Ганни Михайлівни Кустів-Гуски – яскрава сторінка сучасного літературного процесу Тернопільщини. Лейтмотивом її лірики є глибинний зв'язок із рідною землею, етносом, традиціями. Поезія Ганни Михайлівни насичена національними символами (хата, калина, криниця, річка, хліб), що є своєрідним продовженням засадничих положень художнього мислення поетів-шістдесятників (поетичні збірки «Автограф вірності» (1978), «Нічлава» (1985), «Цвіте біля хати калина» (1993). У творчому доробку поетеси віднаходимо яскраві взірці духовної лірики (поетичні збірки «Голгофа» (2001), «Страсна дорога» (2001).

Зазначимо, що Творчість Г. Костів-Гуски, сучасної української поетеси, письменниці, журналістки, перекладачки, активної громадсько-політичної діячки, лікарки, поцінована кількома високими державними нагородами, а її поезії перекладені киргизькою, італійською, білоруською мовами. Поезії Г. Костів-Гуски були об'єктом досліджень В. Бровченка, Р. Гром'яка, М. Данилевич, М. Ткачука, М. Шевченка та інших літературознавців.

Творчість Г. Костів-Гуски вивчається на уроках літератури рідного краю (Тернопільщини). Вважаємо, що, вивчаючи творчість поетеси, варто

наголосити на ключових мотивах її лірики: національний обов'язок, пам'ять поколінь, вищої істини тощо.

Сьогодні, як ніколи, актуальною у творчості Ганни Костів-Гуски є тема війни і миру. Зазначимо, що пафос багатьох віршів поетеси проймає ідея миру («Липневий день за пагорбом погас», «Відчуваю війну», «Ходить тато суворий» тощо). Пам'ять війни передана авторкою через долю батька. Вважаємо, що доцільним буде контекстуальний аналіз цих творів на уроках літературного краєзнавства. На нашу думку, варто також запропонувати школярам прочитання поезій Ганни Костів-Гуски, у яких виокремлюється образ матері. Зазначимо, що цей образ присутній у кожній збірці поетеси. Це і Мати-Україна, і Мати-Природа, і Мати Божа, і Мати, що народила, зростила і виховала, дала путівку в життя, адже ми «матусиними печалюми живемо й тривожимось», бо «до маминої любові ми ціле життя ростем»:

Мальви, мальви – цвітом біля хати.

Мальви, мальви, як сльоза гірка.

Хто тепер вас буде поливати,

І догляне їх чия рука? [5, с. 32].

На нашу думку, значну увагу вчителів варто приділити і вивченню біографії Ганни Костів-Гуски. Джерелами вивчення творчості поетеси на уроках літератури рідного краю, на нашу думку, можуть слугувати: автобіографічні мотиви у творчості Г. Костів-Гуски («Цвіте біля хати калина», «Нічлава»); дописи письменниці у соцмережах, зокрема на її сторінці у Facebook; літературно-критичні статті (рецензії на поетичні збірки Ганни Костів-Гуски: В. Бровченко «Спрага польоту» (рецензія на першу поетичну збірку «Автограф вірності»), П. Алепський «Сім раз одміряй» (рецензія на поетичну збірку «Голгофа»), М. Ткачук «Незгасність пам'яті» (рецензія на поетичну збірку «Нічлава»), М. Шевченко «Розгадати б вічні таємниці» (рецензія на поетичну збірку «Страсна дорога»), А. Грирун «Поетка в свічаді свого двокнижжя» (рецензія на поетичні збірки «Страсна дорога» та «Цей тихий сум вечірнього вікна»), Г. Вандзеляк «Любити – це жити, забути –

пропасти» (рецензія на поетичну збірку «Цей тихий сум вечірнього вікна») та ін.); ювілейні промови, присвяти (Р. Гром'як «Ганні Костів-Гусці – 50»); літературні портрети (Н. Вашнин «Незабутнє приходить у березні [Про творчість Г. Костів-Гуски]», Н. Водолій «Г. Костів-Гуска «запала» «жоржиновий вогонь», Демків Б. «Цвіт калини біля хати»); музейні матеріали: родинні реліквії, особисті речі, рукописи, першодруки, фото, художні портрети тощо (матеріали музейної кімнати у родинному селі Ганни Михайлівни Бабинці, що на Борщівщині); документи про нагородження письменниці.

Отже, вивчаючи творчість Ганни Михайлівни Костів-Гуски на уроках літератури рідного краю, варто розуміти, що у її поезіях є данина своєму часові. Важливо, щоб учні прийшли до висновку, що у творах нашої землячки живе душа українки, матері, людини, її художній світ по-своєму цікавий, внутрішньо багатий, бо опирається на рідні національні корені, гуманістичні принципи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гром'як Р.Г. Костів-Гуска. Високий полудень. *Тернопілля–97*. Тернопіль, 1997. С. 320–322.
2. Гром'як Р. Ганні Костів-Гусці – 50. *Літературна Україна*. 1997. 8 травня. С. 7.
3. Довгошия П. Ностальгія Ганни Костів-Гуски // Г. Костів-Гуска. *Зелені свята*. Тернопіль, 1997. С. 5–8.
4. Костів-Гуска, Г. *Голгофа* [Текст]: поезії. Тернопіль: Джура, 2001. 56 с.
5. Костів-Гуска, Г. М. *Нічлава* [Текст]: поезії. Київ: Рад. письменник, 1985. 94 с.
6. Костів-Гуска, Г. *Страсна дорога* [Текст]: духовна лірика. Тернопіль: Джура, 2001. 164 с.
7. Костів-Гуска, Г. *Цвіте біля хати калина* [Текст]: поезії. Тернопіль: Кн.-журн. вид-во «Тернопіль», 1993. 96 с.
8. Ткачук М., Поплавський В. *Золота птиця її поезії*. *Освітнянин*. 1996. № 5–7. С. 39–40.

Січкарук Оксана Віталіївна,
*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
факультет педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник:
Грицак Наталія Русланівна,
*доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук,
професор, завідувач кафедри української та зарубіжної
літератур та методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ЕКРАНІЗАЦІЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ЯК ЗАСІБ КОМУНІКАЦІЇ УЧНІВ ІЗ ХУДОЖНІМ ТЕКСТОМ

Не втрачає своєї актуальності думка Н.Й. Волошиної, що на уроках ознайомлення з біографією письменника, на підсумкових заняттях з теми або на етапі опитування учнів ефективним прийомом є використання екранізацій літературних творів [1]. Втім слід пам'ятати, що обговорення фільму потрібно проводити вже після читання художнього твору. Так, цікавим для учнів буде перегляд із подальшим обговоренням екранізацій «Гамлета» В. Шекспіра.

На уроці зарубіжної літератури учням доречно повідомити, що трагедія «Гамлет» Вільяма Шекспіра має чимало екранізацій, кількість яких пов'язана з актуальною темою у всі часи. Трагедія була не раз поставлена спочатку в театральних сценах, а з появою кінематографії відображена в низці фільмів. Багато режисерів створили фільми за своїм баченням та своїми акцентами на трагедію. Проте, кожна з картин була по своєму відредагована та змінена.

Учням можна запропонувати поділитись на групи і подивитись дві екранізації відомої трагедії. Після перегляду кожна з груп презентує порівняльний аналіз твору і фільму. Варто учням запропонувати орієнтовні питання, наприклад: Чи відповідає сюжет фільму художньому твору? Чи збережено систему дійових осіб? Чи зміг режисер відтворити епоху, костюми, інтер'єр? Чи передана трагічність долі Гамлета?

Варто звернути увагу учнів, що сучасні екранізації зазвичай змінюють контекст, у якому відбуваються події або додають до неї нові елементи, або ж ігнорують сцени оригіналу. Однією з найбільш відомих інтерпретацій «Гамлета» є фільм Кеннета Брана 1996 р., що зазнав найменших скривлень та був створений за книгою. Він був визнаний в усьому світові та навіть відзначений нагородою Оскар за найкращу акторську гру. Візуальний компонент був зображений чудово – режисер передав красу ренесанства Данії та створив ідеальну атмосферу п'єси. Режисер відображує персонажів у сучасному вбранні та самі події відбуваються в старовинному палаці. Така інтерпретація надає можливість зв'язати події п'єси з сучасним світом, а також дозволяє більш наочно показати драматичність та інтриги які прописані у оригіналі. Бран зумів передати всі тонкощі головного героя, його складність та психологічну нестійкість. Що в певній мірі захоплює.

Натомість перегляд екранізації 2000 р. режисера Майкла Алмерейди показує, що в картину додано нові елементи до сюжету, що відрізняють фільм від книги. Акцент зроблено на боротьбу з корупцією та насильством у державі. Гамлет не просто бореться з своїми власними проблемами, а він стає свідком бідності та жорстокості, що відбувається навколо нього. У цій версії Гамлет зображувався з наркотичними проблемами та піддавався спокусам світу, що намагається розкрити злочин, який відбувся з його батьком. Такий контекст дозволяє глядачам зрозуміти, які проблеми є важливі для сучасного світу, і як вони можуть бути відображені у класичних творах. У цьому фільмі змінився текст п'єси, в ньому були додані нові репліки та сцени. Було акцентовано, що Гамлет протистоїть суспільству. Однак, на нашу думку, така інтерпретація може здатися занадто далекою від оригінального тексту, що може не сподобатись та зневажати фанатів класичної літератури. Тож якщо порівнювати два твори. Вони обидва використовують мову Шекспіра, але з різною мірою автентичності. Фільм Брана використовує повну, незміну мову п'єси, тоді як фільм Алмерейди застосовує адаптивну мову, в якій деякі рядки були скорочені або перепризначені, щоб полегшити розуміння сучасної аудиторії та молоді.

Учням необхідно показати, що обидва фільми роблять акценти на виконання головної ролі, але стиль трактування персонажа Гамлета дещо відрізняється. Бран використовує більш традиційний підхід до самої ролі, показуючи його як людину, що переживає втрату батька та знаходиться на межі розуму, коливається в своїх рішеннях подібно до оригіналу. У той час, як Алмерейд підходить до ролі з більш експериментальною перспективою, зображуючи Гамлета як більш підданого емоціям та химерного героя. Фільми відрізняються за своєю кінематографією. Фільм 1996 року є більш стриманий, в якому використовуються більш довгі кадри та має більш статичні ролі. В той же час у фільмі 2000 року використовується більш динамічна зйомка, що надає більшого емоційного забарвлення. Але всюди в основі залишається як відомому монолозі третього акту «Бути чи не бути?». Його роздуми і вагання про сенс життя, особливо у розв'язанні цього питання є сутність трагедії Гамлета – проблеми особистості, яка прийшла у світ занадто рано і була надто вразлива, побачила його недосконалість. Це – трагедія розуму, який вирішує головне питання: змагатися з «морем зла» чи уникнути боротьби? Повстати проти «моря лиха» і покласти йому край чи підкоритися долі і терпіти «біль від гострих стріл її»? Він відчуває недостачу власних сил у боротьбі з несправедливою реальністю, Гамлет мусить обрати одну з цих можливостей. І в цю мить він, як і до цього, вагається, висловлює сумнів: чи має сенс боротися за життя, яке «народжує одне лиш зло»? Єдиним засобом встановити справедливість є переступити через свої принципи і здійснити вбивство. В житті кожного з нас в любий момент може наступити час та такі обставини, коли потрібно холоднокривно зробити вибір. І в такому разі дуже важливо зрозуміти власну відповідальність за перебіг подій, зайняти активну позицію і діяти. Те що переживав сам Гамлет: Чи бути, чи не бути- ось питання. // Що благородніше? Коритись // Долі // І біль від гострих стріл її // Терпіти, // А чи, зітнувшись в герці // З морем лиха, // Покласти край йому?».

Крім проблеми вибору в фільмах висуваються питання самоідентифікації, коли він визначається для себе ким є, та за якими правилами буде діяти.

Вважаємо, що кожен режисер хоче відкрити на свою думку актуальні проблеми і справився з цим. Всі фільми будуть цікаві для роздумів своєї проблематики.

Отже, екранізація художніх фільмів є одним із засобів комунікації учнів з твором, але слід наголошувати учням, що фільм – це окремий твір мистецтва, який віддзеркалює режисерську інтерпретацію художнього твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волошина Н.Й. Наукові основи викладання літератури в школі: посібник для учителя. Київ: Ленвіт. 2002. 344 с.

Скребньова Юлія Петрівна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
факультет іноземних мов,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
Науковий керівник:
Крижановська Ольга Олександрівна,
докторфілологічних наук, доцент,
завідувач кафедри української та зарубіжної літератури,
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КУЛІНАРНОГО ДИСКУРС У КНИЗІ

МАРІЇ МАТІОС «КУЛІНАРНІ ФІГЛІ»

У сучасній літературі кулінарний дискурс займає важливе місце, особливо в творах, що присвячені їжі та кулінарії. Такі книги можуть бути художніми, науково-популярними, їх метою є популяризація кулінарних традицій та збільшення культурної свідомості читачів. Концепт «їжа» в сучасній українській літературі репрезентує соціокультурні маркери ідентичності. Є описи страв, що виступають символами української кухні, передається інформація про культурну спадщину нашого народу.

Зазначимо, що репрезентовані описи традиційних українських страв (борщ, вареники, ковбаса, каші та інших) символізують українську культуру та традиції і допомагають зрозуміти значення національної ідентичності.

Крім того, у сучасній українській літературі можна знайти описи їжі, яка не є традиційною для української кухні, але є популярною серед молодішої генерації та вже стала частиною сучасної культури. Це засвідчує процес глобалізації та зміну культурних маркерів, які відображають соціальні зміни в суспільстві.

Отже, концепт «їжа» в сучасній українській літературі може бути використаний як засіб для передачі національної ідентичності та відображення актуальних змін в культурі сучасності.

Марія Матіос у книзі «Кулінарні фіглі» пише про кулінарію, як про мистецтво, як про «вид свободи творчості» й місце, куди можна втекти від болючих тем: «І мені ніскільки не совісно і не лячно, що в своєму письменницькому арсеналі я маю й таку книжку – книжку кулінарних рецептів. Мене також подеколи болить голова від моїх сюжетів – і тоді я рятуюся трьома на світі речами: квітами, кухнею і спілкуванням із родиною» [2, с. 12]. А щоб смачнішими були страви і кращий апетит – «гомонітимемо про життя» – звертається до своїх читачів авторка [2, с. 28].

Разом із пошуками найкращих рецептів Марія Матіос на сторінках своїх «фіглів» шукає рецепти справжнього щастя і дає поради, інколи «із перчинкою», дозволяє читачам радіти і сумувати разом із нею, зазирнути на її кухню, у комору, до чудового саду. «Кулінарні фіглі» – своєрідний діалог із читачкою, посестрою, жінкою, подругою. Марія Матіос веде відверту розмову, запитує і сама відповідає, передбачаючи можливі заперечення, дає поради: «Ніколи не переймайтесь і не драматизуйте жодної житейської ситуації. Краще перетворіть її в жарт. Довше і смачніше проживете» [2, с. 121]. В інтерв'ю для газети «Високий замок» у вересні 2009 року авторка так схарактеризувала «Кулінарні фіглі»: «Така книжка зараз потрібна, можливо, мені самій навіть більше, ніж читачеві. Її квінтесенція: сміхом, здоровим гумором і філософським підходом до життя можна подолати усі кризи» [1].

Письменниця розповідає про те, як з'явилась ідея написання кулінарної книги. «Чому би про твої кулінарні здібності не дізнатися іншим, щоб знати,

яка ти господиня, а не письменниця?» [2,с. 33] – запитав Марію її син, посяявши ідею видати кулінарну книгу. Авторка відверто репрезентує власні спогади дитинства, пов'язані з їжею, асоціації, які викликають в неї ті чи інші запахи: «Запах домашньої кухні і невігядливої кулінарної смакоти <...> завжди нагадує мені справжність життя і невідворотність відходу у вічність» [2, с. 37–38], а після прочитаного мамою вголос оповідання Юрія Яновського про період німецької окупації Києва, авторка пообіцяла собі, що її діти ніколи не будуть голодними.

Мова твору пересипана прислів'ями і приказками із рідного села Розтоки: «Ситий чоловік – добрий чоловік» [2,с.43], «в дівки до 20 років розум, як лушпиння з картоплі: із лушпиння ще щось зробиш, а з розуму дівочого – ніц» [2, с.42]. Оповідь має автобіографічний характер: авторка є учасницею багатьох згадуваних історій або ж є свідком чийхось розповідей, опосередковано згадуваних нею і оцінених у творі.

Книга містить багато різних життєвих сюжетів, серед яких є гумористичні, драматичні, детективні, кримінальні та «трагічні, смішні, смачні, кольорові». Загальна мета книги полягає у зображенні життя української жінки з її особистісними уподобаннями в галузі кулінарії, інтиму, життєвих пріоритетів, творчості та діяльності, щоб знайти «рецепт свого щастя». Кожен рецепт – «лабіринт таємних кулінарних знаків» [2, с. 53] із своєю метою та призначенням.

Процес готування для Марії Матіос – це вид творчості, адже він вимагає креативного мислення, дозволяє експериментувати з різними смаками та інгредієнтами, створюючи унікальні та смачні страви. Подача страви визначає естетичну й артистичну складову кулінарного мистецтва. Процес готування їжі сповнений емоціями, особливо, коли кухар створює страви для інших людей. Авторка зазначає: «Страви, приготовлені не на вагу, а на око, – все одно що вибрані нами люди: без довідки від психіатра, без посвідчення особи, банківського рахунку і т. ін., а тільки за покликом серця», «Довіряйте своєму

оку, язика і природному смаку. Ви побачите: це приємніше, ніж бухгалтерське вираховування калорій і зважування грамів» [2, с. 54–55].

Під час приготування їжі Марія Матіос радить вмикати легку музику, адже вона підігриває бажання імпровізувати, створює приємне та комфортне середовище для готування, позитивно впливає на настрій та творчість у кухні: «Я дуже люблю саксофон. Його звуки дають великий простір для імпровізацій» [2, с. 69].

Майже усі назви страв у книзі – авторські, окрім традиційних (маїна, малай, кулеша, тощо). Ось, наприклад, рецепт тістечок «Слід ангела»: «Для тіста беремо 3 склянки муки, 1 склянку цукру, 150 грамів маргарину, 1,5 яйця, 6 столових ложок сметани, 1 неповну чайну ложку соди, 2 столових ложки какао, ванільний цукор. Для склеювання – одне яйце.

Розм'якшений маргарин збити до білого кольору з цукром, додаючи при цьому яйця і сметану. Муку змішати із содою. І з усіх продуктів швидко замісити тісто. Потім поділити його на дві рівні частини, в одну з яких вмістити какао, а в другу – ванільний цукор. Добре охолодити. Обидві частини тіста розкачати на тонкі пласти по 3-4 мм кожний. Білий шар змастити збитим яйцем і покласти на нього зверху коричневий. Згорнути все в тугий рулет і гострим ножом нарізати на дольки шириною 1 – 1,5 см. Покласти на сухе деко і випікати 15-20 хвилин» [2, с. 73].

Рецепти ніколи не подаються сухо. Вони пересипані роздумами, прислів'ями, порадами. Авторка закликає бачити прекрасне, бути вдячною за все, що маємо, бути завжди позитивно налаштованою: «Думаючи про краще майбутнє, з легким серцем і легкою рукою перемішуємо усе це або збиваємо міксером» [2, с. 84]. Марія Матіос змушує думати своїх читачів, що їхнє майбутнє пишеться на кухні, що «торти відбивають реалії нашого життя», бо тісто ділиться часто навпіл і до кожної частини додаються інші інгредієнти: «Ось вам і день, і ніч нашого життя, радість і сльози, печаль і розлука» [2, с. 85]. (Тільки погляньте на печиво «Сльози ангела», яке теж є двоколірним).

Марія Матіос ніколи не приховує походження своїх рецептів, не приписує собі авторства, чесно вказує на особу, що подала ідею рецепту чи навчила готувати страву. Інколи переписи носять назву, яка асоціюється з автором: «овочева асорті від Киячки» (дружини відомого вченого і політика Тараса Кияка), «квашені зелені помідори від Клави», «паштет Катерини» (чернівецької поетеси Катерини Міщенко), «салат Привіт із Америки» (від подруги Олі Гаджевої, яка «вже років дванадцять живе в Лос-Анджелесі»). Це свідчить про те, що для письменниці важливі пам'ять та пошана. Вона бажає такого ставлення й до себе: «Згадуйте мене незлим тихим словом за цю кучеряву смакоту! І хай мені в ту мить ікнеться. Туди мені дорога, кажуть гуцули» [2, с. 85], «Смаковий п'єдестал – він вічний <...> бо передається кулінарними книгами»[2, с. 163].

Кухня Марії Матіос емоційна, багатознакова, з підтекстами. Нічого не буває просто так: «А чи колись думали Ви над тим, що плоди кизилу, може, якнайкраще відповідають стану людини, яка перебуває в очікуванні? Та навіть сам колір – темно-червоний – наводить на думку про високотемпературну природу Вашого очікуваного стану» [2, с. 89]. Авторка вірить, що завдяки стравам можна демонструвати чоловікові свій настрій. Вона стверджує, що їжа дозволяє порозумітися подружжю, навіть, коли дружина сердиться, вона не зможе залишити чоловіка без обіду чи вечері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Марія Матіос: «У цьому житті найважче людям-егоїстам». URL: <http://bukvoid.com.ua/digest/2009/09/17/195449.html>
2. Матіос М. Кулінарні фіглі. Львів: ЛА «Піраміда», 2009. 208 с.

Скрипка Антоніна Сергіївна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
філологічний факультет,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка
Науковий керівник:
Жила Світлана Олексіївна,
доктор філологічних наук, професор,
кафедра української мови і літератури,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка

ЕФЕКТИВНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ НА УРОКАХ ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЇ ПИСЬМЕННИКА У 10-11 КЛАСАХ

Нині у світі спостерігається стрімкий розвиток цифрових технологій, що зумовлює їх впровадження до навчального процесу. Інновації поступово потрапляють до різних сфер діяльності, роблячи доступ до інформації більш легким. А використання віртуальних екскурсій на уроках української літератури відкриває нові можливості для опанування знань учнями. Освітняни мають можливість ознайомлюватись з біографією персоналії в загальнокультурному контексті за допомогою візуалізації його життя.

У середній школі учні вивчають факти про окремі аспекти біографії письменника, які пов'язані виключно з літературним твором. А-от у старших класах багатьом стає цікавим саме психологічний стан митця, його світогляд та особистісний розвиток. Письменник не має розглядатися з точки зору своєрідності епохи: важливо враховувати індивідуальне бачення культурного періоду через світосприйняття автора, його думку про певні процеси. [3, с. 219]

Щоб розкрити характер та життєвий шлях персоналії, варто шукати нові засоби зацікавлення. Важливість пошуку інноваційних методів полягає у створенні стимулів для активної участі та поглибленого розуміння матеріалу. Використання інтерактивних технологій, ігор, візуальних елементів або навіть віртуальних подорожей може зробити вивчення фактів про життя письменника більш цікавим та доступним для учнів.

Сучасний вчитель має добре володіти комп'ютерними технологіями: застосування гаджетів дає можливість демонструвати на заняттях наочність, яку не можливо побачити в реальному житті (зокрема відеоматеріали, анімаційні фрагменти тощо). Особливо така концепція актуальна для місцевості, що не має доступу до відвідування реального музею, надаючи спостерігачам можливість перенестися в просторі та поглянути на речі, пов'язані з життям митця. І хоч такі тури не здатні повною мірою замінити взаємодію освітян з фізичними експонатами, вони допомагають їм поринути в епоху, пов'язану з діяльністю автора [4, с. 222].

Віртуальні екскурсії — це інтерактивні мультимедійні презентації, які дозволяють користувачам досліджувати місце в режимі онлайн, об'єкт або концепцію. Цей програмний продукт характеризується інформаційними фрагментами, які поступово сприймаються глядачем за допомогою переходів, імітуючи реальну подорож музеєм [2].

Щодо переваг проведення віртуальних екскурсій порівняно з реальними турами, то варто виділити наступні. По-перше, можливість перегляду експонатів з будь-якої географічної місцевості без потреби виїзду в інше місто. По-друге, наявність у вільному доступі великої кількості онлайн платформ з візуалізованими пам'ятками та інформацію про об'єкт у вигляді аудіофайлу чи тексту. По-третє, можливість повторного відвідування туру в необмеженій кількості для кращого запам'ятовування фактів.

Популярним зараз є проєкт “GoogleArts & Culture”, який пропонує користувачам мережі великий перелік онлайн музеїв різних країн. Споживач має можливість знайти для себе потрібне місце та прочитати про нього за допомогою короткого опису. Щодо українських виставкових залів, то різноманітні сайти пропонують перелік майданчиків для здійснення віртуальних турів, як-от «Каталог музеїв».

У разі виникнення проблем з пошуком онлайн музею, можна самостійно створити середовище, до якого варто залучити учнів (у ролі організаторів або екскурсоводів). Цей процес варто організовувати за методом проєктів,

використовуючи комп'ютер як інструмент для створення візуалізованих турів. Оскільки завдання зумовлює пошук інформації, глибокого знання теми, а також навичок аналізу та узагальнення фактів, то це сприяє активному розвитку компетентностей [1, с. 46].

Щоб створити віртуальний тур, не потрібно мати спеціальних навичок: варто лише бути базовим користувачем комп'ютера. Оскільки учні з молодшої школи вивчають інформаційні технології та користуються гаджетами в реальному житті, то вони з легкістю можуть обрати зручну платформу для візуалізації інформації. Реалізувати проєкт є можливість в відомій програмі Microsoft PowerPoint, а підготовка потребує використання декількох джерел для більш глибокого розуміння теми.

Отже, ефективність організації віртуальних екскурсій на уроках української літератури в старшій школі полягає в можливості поглибленого вивчення учнями життєпису письменника. Освітняни мають можливість не тільки бути спостерігачами, а й організаторами та реалізаторами проведення онлайн туру, використовуючи комп'ютер та інтернет для створення мультимедійного проєкту. Такий інноваційний метод сприяє покращенню комунікації, розвитку творчих навичок особистості та більш детальному опануванню фактів з життя письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белікова О.В., Бессонова Н.М., Греул О.О Дивак В.І. Віртуальні екскурсії як спосіб активізації пізнавальної діяльності освітніх мігрантів. *Наукова періодика Каразінського університету*. 2021. №38. С. 41-45.
2. Завальнюк О.М. Використання інтерактивних методів та мультимедійних засобів у підготовці педагога. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2003. 208 с.
3. Снегір'ова В.В. Культурологічна модель вивчення біографії письменника в школі. Digital Library NAES of Ukraine, 2014. С. 217–220.
4. Чуча О.А. Віртуальні екскурсії на уроках української літератури як засіб розвитку загальнокультурної компетентності учнів. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 2. С. 220-227.

Ткачук Каріна Сергіївна,
*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
факультет педагогічної освіти,
Київський університет імені Бориса Грінченка*
Науковий керівник:
Паламар Світлана Павлівна,
*кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра початкової освіти, старший науковий співробітник,
Київський університет імені Бориса Грінченка*

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ КАЗКИ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Навчальний предмет літературне читання, побудований на основі художніх творів, створює особливі умови для розвитку мовлення молодших школярів. Читання активізує та збагачує словник школярів, формує у дітей образне мислення, уяву, фантазію, що супроводжується словесною творчістю та інтелектуально-мовленнєвою активністю. Актуальним напрямом сучасної методики навчання читання і рідної мови є формування в учнів уважного ставлення до слова, до його вживання, розвиток здатності сприймати й оцінювати зображувально-виражальний аспект того чи іншого тропа, а також уміло використовувати його у власному мовленні [6. с. 409]. Зауважуючи вище сказане, саме сучасна казка, що вирізняється своєю унікальністю та самобутністю, міфологічним підтекстом, динамічним розгортанням подій, дозволить сформувати мовлення та культуру сприйняття твору.

Літературна казка – це художній, переважно прозаїчний, твір, що має оригінальне походження або створений на основі фольклорних джерел та відображає фантастичний зміст, насичений неймовірними пригодами вигаданих героїв, який орієнтований на юних читачів [1].

Літературна казка, на відміну від фольклорної, має більшу різноманітність сюжетів та тісний зв'язок із соціальним світом, а змістовне мовлення літературної казки відображає тенденцію сучасного соціального середовища. Казка розглядається як культурний та соціальний феномен, що у фантастичній, художньо-літературній формі переносить ціннісно-смісловий світ людини. Будь-який казковий сюжет розгортається на тлі єдності добра та краси. Завдяки

такій синергії казка є дійовим духовним механізмом формування в підростаючого покоління ставлення до природи та всесвіту загалом. Будь-який сюжет казки розгортається на ґрунті подолання протиріччя між добром та злом, між прекрасним та потворним. У казці є чітко визначене моральне оцінювання героїв та ситуацій, що допомагають маленьким читачам визначати свої моральні орієнтири. Казкове зло не буває довершеним, а найчастіше, залишається шанс виправитись та отримати визнання за свої гарні вчинки. Казка несе в собі змістовні орієнтири соціокультурного простору життя людей. Духовно-творча роль казки виражається в силі слова, що містить глибинний духовний зміст та має цілющу силу [5].

У літературознавстві та в педагогіці існують різні підходи до класифікації казок. Передусім це поділ на авторські літературні казки, фольклорні та колективні. Розрізняють чарівні, повчальні, біологічні та новелістичні [2, с.23].

З психолого-педагогічної позиції казки можуть бути: психолого-терапевтичні, психологічно-повчальні, релаксаційні. Казка має розвивальне призначення, впливає на розвиток когнітивних функцій та особистісного потенціалу (розвиває уявлення, увагу, пам'ять, образне мислення) [8].

Казка виконує певні дидактичні та виховні функції: адаптивна (допомагає першокласникам пристосуватися до шкільного життя); комунікативна (дозволяє налагодити спілкування між учнями та вчителем); розвиває духовний світ дитини, впливає на її емоційно-вольову сферу; впливає на розвиток когнітивних функцій молодшого школяра; розвиває пізнавальну активність та інтерес до засвоєння знань, запам'ятовування навчальної інформації та сприяє формуванню вмінь самостійно застосовувати здобуті знання в практичній діяльності; розслаблююча роль казки (допомагає зняти втому від напруженої розумової діяльності та отримати позитивні емоції); сприяє розвитку творчого потенціалу учнів та індивідуальних здібностей; розвиває духовний потенціал учнів, формує моральні принципи та норми; розширює та збагачує словниковий запас дитини, зв'язне мовлення, переказування, техніку читання, мовленнєву творчість [4, с.199].

Використання інтернет-ресурсів, хмарних технологій дає змогу створити збалансоване середовище, підвищити рівень інформаційної грамотності читачів, їхньої медійної вихованості, долучитися до національної та світової культури [7, с.106]. Погоджуючись із напрацюваннями науковців сучасні методи вивчення казок на уроках літературного читання це – проєктні технології, лепбукінг, використання мультимедійних засобів, інтерактивних вправ, цифрових освітніх ресурсів, коміксів, фанфікшн (літературна творчість, що спонукає учнів до власної творчої діяльності, завдяки захоплюючому сюжету прочитаної літературної казки), сиквели (створення продовження казки або нової пригоди), приквели (написання сюжетної історії, що передувала подіям, які описані в казці), кросовери (поєднання сюжетних ліній різних казок) [3, с. 64].

Отже, сучасний освітній процес в початковій школі важливо реалізовувати крізь призму особистісно-орієнтованого навчання, гуманістичної спрямованості та організації інтерактивної взаємодії між суб'єктами освітнього процесу. Сприяють підвищенню ефективності вивчення літературних казок на уроках читання, використання сучасних технічних засобів навчання, цифрових освітніх платформ та міждисциплінарного підходу. Вдала організація роботи учнів на уроках літературного читання, в процесі вивчення казок, збагачує словниковий запас учнів, розвиває навички усного мовлення, удосконалює звуковимову та розвиває когнітивні функції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбач Н., Здіховська Т. Жанр авторської казки в українській дитячій літературі: витоки та перспективи. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки*. 2016. № 1 (1). С. 39–44
2. Грищук В. В. Літературна казка: становлення і розвиток жанру. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Сер. : Літературознавство*. 2013. № 1(1). С. 22-27.
3. Євмененко О. В., Тімченко І. В. Формування позитивної мотивації до читання під час вивчення казки. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 30(2). С. 62-66.

4. Кальчук М. І. Дидактична казка на уроках навчання грамоти: з досвіду використання ідей Василя Олександровича Сухомлинського. *Педагогічний дискурс*. 2011. № 10. С. 198-203.
5. Мокляк Л. І. Казка як джерело формування духовної культури людини. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2012. № 1. С. 116-120.
6. Паламар С.П. Особливості роботи над епітетами як виразниками образності мовлення на уроках читання в початковій школі. *Педагогічна теорія і практика: Зб. Наук. праць Київ: КиМУ, 2017. Вип. 1 (6) 537 с.*
7. Паламар С.П., Назаренко Л.А. Компетентнісний підхід до викладання літератури з використанням хмарних технологій. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. (3(137)). С. 102-109. ISSN 2227-2844
8. Полковенко Т.В., Полковенко О.В. Видання для казкотерапії: вихователям, педагогам, психологам, батькам. *Психологічні науки*. 2016. №6/1(23) С. 44-48

Угрин Марія Вікторівна,
 здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
 факультет філології і журналістики,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник:
Скуратко Тетяна Миколаївна,
 кандидат філологічних наук, доцент,
 кафедра української та зарубіжної літератур
 і методик їх навчання,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка

ТВОРЧА ПОСТАТЬ ДАРІЇ ВІКОНСЬКОЇ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ

Дарія Віконська (Іванна-Кароліна (Ліна) Маєр-Федорович-Малицька) – українська письменниця, літературознавця, літературний критик, перекладач, мистецтвознавиця Галичини міжвоєнного періоду.

Відомий дослідник творчості Дарії Віконської І. Набитович зазначає, що ця письменниця була цікавою постаттю українського літературознавчого та культурологічного процесу в Галичині міжвоєнного двадцятиліття, і наголошує на тому, що її студії «є свідченнями поступового переходу українських досліджень мистецтва від пошуку в одномірних площинах вивчення творчості тих чи інших митців чи їхніх окремих творів до багатомірних просторів компаративістичних студій» [4, с. 1–2]. Заслуговує на увагу те, що Дарія Віконська активно займалася проблемами європеїзації української культури, дбала про її входження в європейський культурний простір.

Цікавим є той факт, що Дарія Віконська до двадцяти двох років не володіла українською мовою, але завдяки тому, що мала хорошу європейську освіту (навчалася у кількох європейських навчальних закладах) і легко опановувала іноземні мови, змогла не просто бездоганно вивчити мову своїх предків, але й стати відомою українською письменницею, створивши власний художній світ з незвичайним залученням аспектів інших мистецтв. Вона однією з перших в українському літературознавстві здійснювала літературознавчий аналіз, керуючись принципом інтердисциплінарності: її роздуми над художніми текстами дуже часто перемишуються роздумами з інших ділянок мистецтва – у першу чергу малярства, скульптури та музики.

Варто наголосити, що літературна спадщина Дарії Віконської не є об'ємною, однак у ній відображено інтелектуальний та мистецький клімат міжвоєнного двадцятиліття Галичини. Зазначимо, що Д. Віконська віддавала перевагу есеїстичній формі викладу із тяжінням до жанрової дифузії (етюд, замальовка, акварель, полонез, вальс).

Вважаємо, що, вивчаючи літературу рідного краю (Тернопільщини), не можливо оминати яскраву і самобутню творчість Дарії Віконської. На нашу думку, на уроках літературного краєзнавства у старших класах ЗОШ доцільно ознайомити учнів із збіркою письменниці прозових етюдів мистецької тематики «Райська яблінка» (Львів, 1931). Зазначимо, що твори Дарії Віконської із цієї збірки вражають своєю художністю. Читаючи етюди із збірки «Райська яблінка», захоплюємося їх описовістю та музичністю. Саме тому, вивчаючи

есеїстку письменниці, варто застосовувати інтегрований підхід, адже інтегрований тип уроку дозволить розширити соціально-пізнавальний досвід учнів у руслі поставлених учителем конкретних навчально-виховних завдань, сформувати у школярів ціннісні компетенції. Так, ознайомлюючись із етюдом Дарії Віконської «Білі іриси», який є багатим на портретний та пейзажний описи, можна запропонувати учням намалювати іриси, підібрати мелодію, яка б відображала настрій картини. Також, на нашу думку, учителям варто приділити увагу і ознайомленню старшокласників із особливостями творчого становлення письменниці. При цьому, вважаємо, доцільним буде звернення до музейних матеріалів: першодруків, фотографій, портретів, рукописів, альбомів, присвячених життю і творчості Дарії Віконської.

Вивчаючи творчість Дарії Віконської на уроках літератури рідного краю, доцільно звернутися до таких типів уроків як «Заочна екскурсія», «Круглий стіл», «Письменник про себе», «Особистість письменника за його листами», а також урок-концерт, літературно-музична композиція, урок-семінар, урок-учнівська конференція. Велике значення також має і позакласна робота: екскурсії в музей, відвідання місць, пов'язаних з перебуванням письменниці, проведення літературно-музичних вечорів, вікторин, конкурсів, випуск газет. Так, доцільно було б організувати екскурсію у музей галицького мецената Володислава Федоровича, батька Іванни-Кароліни Маєр-Федорович-Малицької, в селі Вікно Гримаїлівської громади. Зазначимо, що письменниця була залюблена у красу краєвидів села Вікно, де знаходився родинний маєток її дідуся Івана, тому і обрала для себе творчий псевдонім Дарія Віконська.

Отже, вивчення літератури рідного краю є важливою ланкою у системі літературної освіти школярів, адже учні мають можливість роздумувати над історичною долею свого народу, його місцем у світовій цивілізації, оцінювати внесок письменників рідного краю у національну та світову скарбницю літератури й культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабій П. Віконська Дарія [Текст]. Тернопільський енциклопедичний словник: у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль, 2004. Т. 1. С. 279.

2. Віконська Д. *Ars Longa...* Літературознавство. Мистецтвознавство. Культурологія. Львів: Піраміда, 2015. 352 с.
3. Ільницький М. Драма без катарсису: Сторінка літературного життя Львова першої половини ХХ ст. Львів: Місіонер, 1999. 212 с.
4. Набитович І. Дарія Віконська – лицар українського II Rinascimento // Віконська Дарія. За силу й перемогу. Ч. 1: За державну бронзу. Львів: Піраміда, 2016. С. 7–31.
5. Райська яблінка. Антологія української малої «жіночої» прози Галичини міжвоєнного періоду / Упоряд., літ. редакція, передм. і прим. Н. Поліщук. Львів: ЛА «Піраміда», 2014. 356 с.
6. Соп'яненко К. Формування у школярів національної самосвідомості засобами літератури. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2002. № 1. С. 31–33.
7. Ткаченко Т.І. Феномен жіночого прозописьма в українській літературі другої половини ХХ–початку ХХІ століття: [монографія]. Київ: КиМУ, 2008. 256 с.
8. Франко І. Життя Івана Федоровича та його часи. Збір. тв. Київ: Наук. думка, 1985. Т. 46. С. 14–298.

Філіпенко Соломія Юріївна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
факультет філології і журналістики,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник:
Кучма Наталія Зіновіївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
кафедра української та зарубіжної літератур
і методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ПОВІСТІ «СІРОМАНЕЦЬ» МИКОЛИ ВІНГРАНОВСЬКОГО

З початком ХХІ століття тісно пов'язане впровадження в наше життя концепції емоційного інтелекту. Емоційне навантаження на психіку особистості

в сучасному інформаційному світі надзвичайно зросло, тому емоційне благополуччя, особливо в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальною проблемою. Педагоги і психологи приділяють значну увагу саме розвитку емоційного інтелекту у підлітковому віці. Як зазначає О. Лящ, «розвиток емоційного інтелекту відбувається поетапно. Перший етап – формування готовності молодій людині до пізнання світу, його закономірностей, самопізнання, що полягає в усвідомленні: впливу емоційної сфери на життєдіяльність, а самих емоційних переживань – як цінностей; важливості внутрішньої гармонії, психологічного благополуччя, здорових стосунків з іншими людьми для повноцінного життя; життєвих цінностей, пріоритетів, тобто головного і другорядного; відповідальності за власні емоційні переживання; власної базової життєвої позиції, життєвих переконань, внутрішніх настанов – як ресурсів розвитку емоційного інтелекту; екзистенціальної цінності життя “тут і тепер”»[3, с.151].

Вчителі сучасної української школи не можуть залишатися осторонь. Йдеться насамперед про філологів. Уроки української та зарубіжної літератур є майданчиком формування емоційного інтелекту підлітків. «Ми визначаємо вікові межі підліткового періоду за Д. Б. Ельконіним 11/12 – 15 років. ... Саме в цей період формуються переконання і моральні цінності, життєві плани і перспективи, відбувається усвідомлення самого себе, власних можливостей і здібностей, формуються загальні погляди на життя і на відносини між людьми, життя набуває певного сенсу» [2, с.98]. Отже, закладається підґрунтя для формування основних компонентів емоційного інтелекту, якого немає в більш ранньому віці.

Одним із найкращих творів, що допомагають формувати емоційний інтелект школярів є повість Миколи Вінграновського «Сіроманець». Письменник малює середовище, яке виявляє найкращі і найгірші людські якості.

У повісті є чимало емоційних ситуацій, у які потрапляє головний персонаж. Читаючи твір, учні спостерігають різні емоції Сашка. Хлопчик переживає радість, страх, невпевненість, надію, смуток тощо. Тому вчитель може

запропонувати учням проаналізувати причини цих емоцій, зрозуміти реакції на події та їх вплив на життя Сашка.

Так, читаючи роздуми Сашка про вовка ще до їх зустрічі, вчитель може запропонувати учням не просто описати емоції хлопчика, а висловити власні думки про описувані події, формуючи таким чином емпатію до персонажів, навички розуміння мотивів тих чи інших вчинків та почуттів.

«Сашко приліг на молочай і заплющив очі. «Де він є, отой Сіроманець? – думав собі Сашко. – Взяв би та й утік десь в інші краї чи гори, де вовків люблять. Аби я був вовком, я б тоді все розказав Сіроманцю і про Василя Чепіжного, як він ночами краде у полі солому на мотоциклі: під'їде до скирти, нав'яже на дріт в'язку соломи, прив'яже до мотоцикла ззаду і тягне, і ніхто не ганяється за Чепіжним на вертольоті! Ніхто! Ні за ним, ні за таким, як Побігайло» [1, с.346]

Цей чи інший фрагмент тексту дає можливість учителеві проаналізувати разом з учнями їхні реакції на події і персонажів, а також пояснити, чому вони реагують саме таким чином.

Можна запропонувати школярам обговорити дії і вчинки Чепіжного і його компанії, а також поведінку Сашка і його батьків, Андрійка, його батьків і льотчиків. Розмірковуючи над поведінкою цих людей, учні можуть уявити себе в ролі тих чи інших персонажів і відтворити ключові події повісті. Такі справи не просто допомагають зрозуміти емоційний світ персонажів, а й розвинути емпатію.

Аналізуючи думки і поведінку Сіроманця, учні також можуть висловити власне ставлення до тварин. Апатія вовка, що лежав зв'язаний у кузні потребує пояснення. *«Зімлілий вовк лежав у кузні на драбині біля горна. Зі стелі крізь старі щілини на нього сіявся іній. Вовк розкрив рота під іній, і йому стало легше дихати. «Ну і ну, - сказав собі вовк – Дожився». Він поворухнув замотузованими лапами, понюхав молоток біля ковадла та й наче заснув.» [1, с.353].* Міркування про причини саме такої поведінки вовка, а потім і про те, чому Сіроманець

повіри́в лю́дя́м, даю́ть мо́жливі́сть шко́ляра́м фо́рмува́ти вла́сну мо́ра́льну поведі́нкову мо́дель.

Підсумовуючи вивчене, учитель може запропонувати учням продемонструвати власні емоції, пов'язані з повістю. Це може бути створення малюнків, поетичний чи драматичний вияв почуттів, написання есе.

Таким чином школярі зможуть показати власну соціальну адаптацію, продемонструвати засвоєння соціальних моделей поведінки та оцінки інших людей. Художня література допомагає підліткам формувати активну комунікацію з однолітками та дорослими та відкритість до набуття соціального та емоційного досвіду. Має рацію Г. Полисаєва, коли твердить, що саме при читанні художніх творів «розвивається і здатність до рефлексії – уміння прорахувати власну соціально-небажану поведінку і наслідки хибних рішень» [4, с.11].

ЛІТЕРАТУРА

1. Вінграновський М. Вибрані твори. Київ: Смолоскип. 2013. 872 с.
2. Іванова Є.О. Розвиток і психодіагностика емоційного інтелекту в підлітковому віці. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2014. №1 (22). С.97–103.
3. Лящ О. Методичні рекомендації щодо розвитку емоційного інтелекту в юнацькому віці. *Збірник наукових праць національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Психологічні науки*. № 4(15.) 2019. С.147–162.
4. Полисаєва Г. Вплив дитячої літератури на розвиток емоційного інтелекту дошкільників. *Humanitarium*. 2019. Том 42. Вип. 1. С.138-146. URL: https://www.researchgate.net/publication/340839042_VPLIV_DITACOI_LITERATURI_NA_ROZVITOK_EMOCIJNOGO_INTELEKTU_DOSKILNIKIV (Останнє звернення 5.12.2023)

Федор Наталя Іванівна,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
 факультет філології і журналістики,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка*

Науковий керівник:
Ткачук Олександр Миколайович,
*кандидат філологічних наук, доцент,
 кафедра української та зарубіжної літератур
 і методик їх навчання,
 Тернопільський національний педагогічний університет
 імені Володимира Гнатюка*

ВИКОРИСТАННЯ КРИТИКО-БІОГРАФІЧНИХ НАРИСІВ ОСИПА МАКОВЕЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ

Літературно-критичні статті використовуються на уроках літератури у різних аспектах. Це спосіб осмислення життєвого шляху українських письменників, поглиблення розуміння історико-літературного процесу, шлях до інтерпретації та аналізу твору. Ілюстративний характер цитат з літературно-критичних праць це найбільш поширена практика застосування. Зумовлено це тим, що в діючих шкільних програмах не приділяється багато уваги вивченню кращих зразків літературної критики. Відомі методисти (Н.Волошина, О.Ісаєва, Є.Пасічник) приділяють увагу застосування літературно-критичних матеріалів на уроках літератури. У цьому аспекті корисним, на наш погляд, є використання критично-біографічних нарисів Осипа Маковей під час вивчення творчості Пантелеймона Куліша та Ольги Кобилянської.

Осип Маковей у 1900 році опублікував історико-літературну розвідку «Панько Олелькович Куліш: огляд його діяльності»[2]. Ця праця корисна сучасному читачеві багатим біографічним матеріалом. Вона є спробою створення біографії письменника, показу мінливості суспільних поглядів письменника й громадського діяча, а також окреслює широке коло спілкування. Ми можемо знайти контакти митця з сучасниками (навіть зміст праці структуровано за таким принципом), оцінки Кулішем творчості багатьох авторів, характеристику його поглядів на історичні події, стосунки з Польщею

та Москвою тощо. Вчитель-словесник може почерпнути цікавий матеріал та використати на уроках.

Літературно-критична студія «Ольга Кобилянська» може використовуватись для опрацювання учнями[1]. Є. Пасічник рекомендує вчити старшокласників складати план, тези та конспектувати статті у 9 класі [3, с.335]. Під час вивчення творчості письменниці у 10 класі можна рекомендувати учням, які готують повідомлення про віхи життєвого і творчого шляху О.Кобилянської, використовувати працю Маковея. Як відомо, Осип Маковей не просто сучасник письменниці, а людина, яка тісно співпрацювала з Кобилянською. Цікавою для учнів буде історія видання повісті «Людина». Твір Кобилянської побачив світ з третьої спроби, вона отримала відповіді, які заперечували її намір стати письменницею та навпаки – закликали її не полишати спроби, навіть попри те, що твір не беруть до друку. В інтерпретації Осипа Маковея це повчальна розповідь, яка вчить не розчаровуватися, не опускає руки після першої невдачі. У рецепції повісті «Людина» Маковей акцентує на мотивації героїні, яскраво підкреслюючи деморалізуючий вплив оточення[1, с.52].

Можна запропонувати план до нарису для того, щоб учень вдумливо, з інтересом використав фрагменти критичного нарису. Тим більше, що розвідка містить оригінальні судження Маковея про «Царівну», вводить західноєвропейський контекст, а також полеміку з рецепцією твору А.Кримським та М.Грушевським. Маковей розмірковує над характером героїні та проблемою емансипації жінки, яка порушена в творі. Зазначимо, що у праці цитується виступ Кобилянської на зборах «Товариства руських жінок на Буковині», який яскраво пояснює розуміння письменницею необхідності боротися за рівноправність жінок.

Варто запропонувати учням зіставляти власні оцінки з пропонованими письменником у студії. Тим більше, що Маковей інтерпретує всі запропоновані програмою 10 класу твори О.Кобилянської. Відтак використання критико-біографічних нарисів Осипа Маковея спонукатиме до діалогу, творчого підходу

до прочитання художнього тексту, розвитку та усвідомлення світоглядних позицій учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маковей О. Ольга Кобилянська. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах. Київ: В-во художньої літератури, 1963. С. 44-67.
2. Маковей О. Панько Олелькович Куліш. Львів, 1900. 169 с.
https://chtyvo.org.ua/authors/Makovei_Osyp/Panko_Olelkovych_Kulish_Ohliad_ioho_diialnosti.pdf
3. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах : навч. посібник для студентів вищих закладів освіти. Київ: Ленвіт, 2000. 384 с.

Хиляк Оксана Володимирівна,
*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
факультет іноземних мов,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*
Науковий керівник:
Грицак Наталія Русланівна,
*доктор педагогічних наук, кандидат філологічних наук,
професор, завідувач кафедри української та зарубіжної
літератур та методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ДІАЛОГУ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Провідним принципом освітнього процесу на уроках літератури стає діалог: вчитель відкриває своє «Я», спілкуючись з учнями, тлумачить (в тому ж сенсі) існування літературних героїв і письменника і викликає мовчазний або втілений в усне чи писемне мовлення внутрішній діалог школяра.

В основі вивчення творів зарубіжної літератури постає принцип діалогу. Передусім учень вступає у діалог з художнім текстом, читаючи й розуміючи його. Стикаються історичний горизонт твору й доби, в яку живе учень.

Зустрічаються два світи: художній світ витвору мистецтва і внутрішній світ дитини. У цей діалог на конкретному його етапі вступає вчитель. Він може підготувати зустріч учня із художнім світом твору, проводити її, читаючи на уроці.

Педагогічно важливим є діалог, котрий ведуть учитель та учень в класі й поза ним. Довіра, взаємоповага, просто особистісна симпатія мають лежати у його основі. Практично діалог здійснюється, коли учитель залучає до аналізу літературного витвору свій власний життєвий досвід, відкриває душу і спонукає школяра до того ж самого – виявити свої думки, переживання, зіставити художній образ з своїм розумінням оточуючого світу й внутрішнього світу людини.

Реалізація принципу діалогу у викладанні зарубіжної літератури також передбачає дослідження та обговорення справжніх вартостей людського буття. Наприклад, учням можна запропонувати презентацію творів, які будуть вивчатися, їх героями: Гобсеком з однойменної повісті О. де Бальзака, задля якого головне в житті – золото; Доріаном Греєм з роману О. Вайльда «Портрет Доріана Грея», що використовує красу задля отримання життєвих задоволень. Вони представляються, обмінюються власними думками, ідеями, сперечаються. Після ознайомлення із героями відбулася бесіда, котра спонукала здобувачів міркувати над справжніми вартостями людського життя, шукати гідний орієнтир. У ході даної роботи учням пропонувалося дати відповідь на це запитання: «Визначте, що головне у житті людини: гроші, кохання, краса?».

Як правило, відповіді учнів на таке питання показує, що їх погляди на головну цінність життя проявилися не однотайними. Деякі школярі вважають, що виокремити щось одне, що буде домінантою у ціннісному просторі, виявляється неможливим, тому красу знаходимо у мистецтві, природі й людині. Кохання робить життя кращим, а щастя у сучасному світі значною мірою залежить від грошей. Значна кількість старшокласників усе ж таки головним в житті вважає кохання та гроші. Це вони роз'яснюють тим, що людина, яка кохає, – щаслива. Проте, маючи стабільний достаток, особа може дозволити собі всі

матеріальні блага. Уміння заробляти гроші стає сходинкою до успіху у усіх сферах людського життя. Тому і кохання, й краса відходять на другий план.

Варто звернути увагу мучнів, що автор художнього твору незримо присутній в цьому діалозі: тлумачачи його твір, ми проникаємо у його душу, може, відкриваючи в ній те, що не було зрозуміле ним самим. Наприклад, перед читанням «Гамлета» В. Шекспіра слід актуалізувати знання з історії Англії того періоду. Текст вступає в діалог з політикою, економікою, культурним життям держави, із масовою свідомістю народу. Завдяки діалогу учні відкриють, що в п'єсі яскраво відтворено протікання справжнього й удаваного божевілля, яке проявляється то у глибокому смутку, то в шаленій люті. Серед її тем теж зрада, помста і моральне падіння.

Найскладнішим для учнів є діалог між художнім твором і літературною традицією. Протягом його дослідження варто постійно абстрагуватися від конкретики тексту, дитина же мислить переважно предметно й переходити до абстрактної форми мислення їй складно. Художній текст, здебільшого в складі творчості автора, веде діалог із літературною традицією: він або продовжує її, чи розвиває, не порушуючи її засад, чи виступає опозицією до неї, закладає нові бази художнього зображення дійсності в вітчизняній літературі. Літературний хід як саморозвиток мистецтва слова проводиться за законом появи та зміни літературних спрямувань: досліджуючи діалог художнього тексту із літературною традицією, ми визначаємо місце твору у саморозвитку світового письменства.

Отже, вчитель зарубіжної літератури розкриває своїм учням різноманіття національних культур і літератур, знайомить їх з духовно-культурними цінностями інших народів, вчить осягненню власної національної самобутності та адекватному сприйняттю Іншого, що загалом сприяє розвитку толерантності, панорамності мислення юних українців. Віртуально зустрічаючись із автором під час вивчення біографії, ведучи діалог із учителем та однокласниками про літературу в її зв'язках із життям, індивідуально інтерпретуючи текст, учень усвідомлює свої почуття, настрої, інтуїтивні осягнення.

Шпитчук Діана Василівна,
*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
факультет педагогічної освіти,
Київський університет імені Бориса Грінченка*

Науковий керівник:
Паламар Світлана,
*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
заступник декана з наукової роботи,
факультет педагогічної освіти,
Київський університет імені Бориса Грінченка*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В ОСВІТІ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

У сучасному світі штучний інтелект радикально трансформує життя людей, від особистих застосувань до високоорганізованих систем, охоплюючи різні сфери діяльності, не оминаючи й освіти. Оскільки світ постійно розвивається, а навчальні предмети повинні адаптуватися до постійних змін, важливо йти в ногу з технологічним розвитком. Інтеграція штучного інтелекту у сферу освіти є не лише революційним кроком для сучасного навчання, але й стратегічним рішенням для підготовки молоді до професій майбутнього.

Однак, інтеграція ШІ у навчальний процес вимагає глибокого розуміння та вивчення цієї технології. Як зазначив Михайло Федоров, очільник Мінцифри: «Або ти розберешся зі штучним інтелектом, або він замінить тебе» [3]. Твердження підкреслює важливість безперервного професійного розвитку вчителів. Це включає вивчення нових технологій і методик, щоб йти в ногу з часом і відповідати сучасним освітнім потребам. Безперервний розвиток технологій вимагає від вчителів постійного навчання та розвитку, оскільки вони повинні бути гнучкими, відкритими та готовими до саморозвитку, щоб ефективно інтегрувати штучний інтелект та новітні ІКТ у навчальний процес.

Підтримуючи цю думку, Олена Коваль наголошує на актуальності засвоєння новітніх технологій, говорячи: «Усім нам насправді треба зрозуміти: нові технології — наше майбутнє, але воно вже тут. Ми від цього нікуди не дінемося. Не пере чекаємо. А найкращий спосіб використати це собі на користь — очолити» [2]. Тому, окрім активної інтеграції ШІ в освітній процес, необхідно забезпечити

відповідний рівень підготовки вчителів, розробити методики та налагодити взаємодію між викладачами, учнями та технологіями.

У контексті сучасних технологічних рішень, використання штучного інтелекту в освітньому процесі має свої суперечності. Розглянувши які, ми матимемо змогу краще зрозуміти потенційний вплив ШІ на майбутнє освіти та роль викладачів у цьому процесі.

Нейромережі можуть стати у пригоді як:

- Джерело нових ідей: ШІ може створювати додаткові вправи, тексти та завдань на основі потреб учнів. Допоможе вчителям оновлювати свої навички та знання.
- Зменшення навантаження: за допомогою новітніх технологій вчитель може автоматизувати рутинні завдання, таких як перевірка робіт, підготовка завдань, розробка диференційованих завдань та ін.
- Вмотивованість учнів: завдання створені на основі інноваційних методів збільшують зацікавленість та вмотивованість учнів до навчання.
- Індивідуалізація навчання: підходи на базі ШІ надають можливість швидко диференціювати завдання для дітей, адаптувати освітній процес до потреб кожного учня, реалізуючи індивідуальний підхід до навчання.
- Доступність: інтерактивні та інноваційні методи навчання можуть зробити доступ до освіти для більшої кількості дітей, не зважаючи на місце та час навчання.

Недоліками застосування ШІ на уроках [1]:

- Залежність від технологій: постійне використання новітніх технологій може зменшити взаємодію між учнями та вчителем класу, що може вплинути на соціалізацію особистості в колективі.
- Ризики неправдивої інформації: нейромережі все ще залишається технологією яка може надавати матеріали, які можуть бути неточними або викривленими, дискримінаційними та стереотипними, зокрема щодо гендерної нерівності, що може дезорієнтувати учасників освітнього процесу.
- Безпека даних: є ризики неправомірного використання або витоку

особистих даних в мережу інтернет.

- Технічне забезпечення : у користування ШІ інтелектом потрібний ПК та вихід до інтернету. Також програма та техніка може зазнавати збоїв, що може негативно вплинути на якість навчання.

Важливо продовжувати ці дискусії та дослідження, щоб максимізувати потенціал штучного інтелекту в освіті та тим самим забезпечити ефективну підготовку молодого покоління до вимог сучасного суспільства.

Штучний інтелект, безсумнівно, пропонує революційний підхід до процесу навчання, відкриваючи нові можливості для індивідуалізованого навчання, ефективної взаємодії та доступу до ресурсів. Однак, як і будь-яка технологія, ШІ має обмеження та потенційні ризики. Для оптимальних результатів важливо мінімізувати труднощі та звернути увагу на його переваги. При плануванні уроку вчитель повинен передбачити ці аспекти.

Підбиваючи підсумки, важливо зазначити, що штучний інтелект, попри його передові можливості та інновації, не слід розглядати як інструмент, що повністю замінить вчителя. Навпаки, нейромережі можуть виступати високотехнологічним помічником, який може оптимізувати навчальний процес і надати педагогам інструменти для творчого підходу до викладання літературного читання, дозволяючи учням глибше зануритися в літературу і бути залученими в її вивченні. Вчителі можуть зробити уроки більш ефективними, залучити та мотивувати учнів, зберігаючи при цьому важливий людський елемент освітнього процесу. При цьому, запропоновані варіанти можуть бути адаптовані та модифіковані залежно від конкретних уроків та вікових категорій учнів. Це забезпечить високу гнучкість та варіативність ресурсу в освітньому процесі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ethics of Artificial Intelligence [Електронний ресурс]. UNESCO. 2023. URL: <https://www.unesco.org/en/artificial-intelligence>.
2. Коваль О. Зробіть ChatGPT своїм асистентом: як учителю використовувати штучний інтелект для уроків [Електронний ресурс]. 2023. URL:

<https://osvitoria.media/experience/zrobit-chatgpt-svoyim-asystentom-yak-uchytelyu-vykorystovuvaty-shtuchnyj-intelekt-dlya-urokiv/>.

3. Шашкова М. Цифрова трансформація під час війни – Ексклюзивне інтерв'ю з міністром Михайлом Федоровим [Електронний ресурс]. Kyiv Post. 2023. URL: <https://www.kyivpost.com/uk/post/16239>.

Нестерчук Катерина Миколаївна,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
факультет іноземних мов,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник:
Лановик Мар'яна Богданівна,
доктор філологічних наук,
професор кафедри української та зарубіжної
літератур та методик їх навчання,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ТЕКСТОВІ ЛАКУНИ У ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ЯК ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЛІТЕРАТУРНОГО АНАЛІЗУ

Сьогодні актуальною літературознавчою проблемою є явище текстових лакун у художніх творах. Це пов'язано із тенденціями щодо модифікації літературного канону, зокрема принципу завершеності творів, що спричинило виникнення нових підходів до рецепції їхнього змісту та значимість і популярність таких неklasичних термінів, як «non-finito», «відкритий твір», «місця недоокреслення», «текстові лакуни» тощо.

Оскільки серед завдань літературознавчих курсів у вищій школі є філологічний аналіз літературних явищ, то вбачаємо дидактичний потенціал у дослідженні на практичних заняттях сучасних проблем літературознавства, а зокрема текстових лакун у творах української та зарубіжної літератури, що й зумовлює актуальність обраної теми.

Мета розвідки полягає в окресленні незавершеності художніх творів як літературознавчої проблеми та розробці методичних рекомендацій щодо

аналізу студентами-філологами літературних надбань, які втілюють риси non-finito: містять лакуни в тексті, мають відкриту форму тощо.

Дослідження феномена незавершеності художніх творів висвітлено у працях Олександри Вісич («Естетика non-finito в творчості Лесі Українки»), Стефанії д'Агата д'Отаві («Структура non-finito в поезії Вільяма Блейка»), Василя Костюка («Поетика фрагменту і художня цілісність твору»), Умберто Еко («Поетика відкритого тексту», «Роль читача. Дослідження з семіотики текстів») та інших.

Безперечно, що рецепція і «прочитання твору певною мірою визначається його будовою, усталеним способом впорядкування мовних одиниць у тексті, формальними показниками» [5, с. 43].

На думку Р. Інгардена, причина цього полягає в тому, що твір художньої літератури не є конкретним (чи майже конкретним) об'єктом естетичного сприйняття, а є лише кістяк, який у низці відносин доповнюється чи заповнюється читачем; у деяких випадках піддається також змінам чи спотворенням. Саме те ціле, в якому авторський задум постає як вже доповнений і змінений читачем у процесі читання, Інгарден називає конкретизацією, що є результатом взаємодії двох різних чинників: власне твору та його читача, особливо активної та креативної діяльності останнього, що проявляється у процесі читання. Таким чином, «сам твір словесного мистецтва, на відміну від його конкретизації, є твором схематичним. Це означає, що деякі із його планів, особливо план представлених предметів і план образів, включають «місця недоокреслення». У конкретизаціях вони частково усуваються. Конкретизація літературного твору сама ще схематична, але, якщо можна так висловитися, менше, ніж відповідний твір» [4, с. 142].

Узагалі, «місця недоокреслення», що теж є механізмом non-finito літературного твору, зумовлюють «наявність спільних прийомів та методів, зокрема: інтертекстуальність, усічення, мінус-прийом, домінанта внутрішнього конфлікту над зовнішнім, відкрита структура, що виявлена на композиційному, комунікативному та метафоричному рівнях, інтерпретаційний потенціал тощо»

[3, с. 36]. Щодо родо-жанрової специфіки, на нашу думку, зазначені риси найкраще втілюються у драматичних творах. Адже «у драмі наявні численні змістові лакуни, фрагментарність персонажів, часова та просторова невизначеність, що ускладнюють чітке розуміння підтекстів і є викликом для читацького горизонту очікування» [3, с. 102].

Оскільки помежів'я XIX-XX ст. вважається періодом докорінних змін у драматургії, творення нових форм і засобів, що кардинально відрізняються від театральних канонів античності і класицизму, то вважаємо, що показовою п'єсою є поставлена на сцені паризького театру в 1953 році драма Семюеля Беккета «Чекаючи на Годо», особливостями якої є руйнування канонів побудови драматичного твору, наявність текстових лакун і відсутність традиційного завершення.

У п'єсі «Чекаючи на Годо» ірландський драматург «змінює традиційну уяву про поняття «драми» взагалі та вносить у літературознавство такий термін як «антидрама», яка характеризується відсутністю інформації щодо часово-просторових характеристик, наявністю численних кліше у діалогах та неможливістю розуміння дійових осіб чи то читачем, чи то глядачем, адже не має чіткого тлумачення поведінки персонажів. Трансформували деякі положення з філософії екзистенціалізму та нехтуючи непорушними театральними канонами, Беккет намагався через абсурдний світ драми показати ірраціональну сучасність» [1, с. 119].

Таким чином, вбачаємо доцільність у дослідженні на практичних заняттях із літературознавчих дисциплін проблеми текстових лакун у драматичних творах на матеріалі зазначеної вище п'єси Семюеля Беккета, наприклад, дискутуючи щодо:

- 1) невизначеності часового і просторового модусів драми;
- 2) інтерпретації незавершених діалогів Володіміра й Естрагона;
- 3) недоокреслення персонажа п'єси на ім'я Годо;
- 4) використання прийому неспівпадіння слова і жесту в п'єсі [2];
- 5) можливості конкретизації драми «Чекаючи на Годо» загалом тощо.

Отже, наявність текстових лакун у художніх творах – актуальна літературознавча проблема, що сприятиме і залученню студентів-філологів до співтворчості з автором упродовж рецепції твору *non-finito*, і формуванню в них умінь аналізувати літературні явища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арабаджи Г. Руйнування канонів побудови драматичного твору у антидрамі С. Беккета «Чекаючи на Годо». *Маріупольський молодіжний науковий форум: традиційні й новітні аспекти дослідження і викладання іноземних мов і літератури : Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів і молодих учених (29 березня 2017 р.)*. Маріуполь: МДУ, 2017. С. 117–120. URL: https://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/molodizhnyi_forum_2017.pdf (дата звернення: 21.11.2023)
2. Васильєв Є. Прийом як мистецтво : неспівпадіння слова і жесту в драматичних текстах ХХ століття. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2006. Випуск 30. С. 124-126. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1604/1/2.pdf> (дата звернення: 23.11.2023)
3. Вісич О. Естетика *non-finito* в творчості Лесі Українки: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.01.06 – теорія літератури / Олександра Андріївна Вісич ; ВНУ ім. Лесі Українки. Луцьк, 2010. 188 с.
4. Інгарден Р. Про пізнавання літературного твору. *Слово-Знак-Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / за ред. М. Зубрицької. Львів : Літопис, 1996. С. 139-161.
5. Лановик М. Феноменологія і проблеми інтерпретації художнього тексту. *Studia Methodologica: альманах* / гол. О. Лещак ; відп. ред. І. Папуша. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. Вип. 19. С. 42-49. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/3432/1/Lanovyk_Maryana.pdf (дата звернення: 20.11.2023)